

**KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ'NİN ERZURUM
İLİ ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ
SORULARINA VERDİĞİ CEVAPLARIN
YETERLİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Arzu KALAYCIOĞLU

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Dalı
Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU
2023
Her Hakkı Saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Arzu KALAYCIOĞLU

KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ'NİN ERZURUM İLİ
ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ SORULARINA
VERDİĞİ CEVAPLARIN YETERLİLİĞİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU

ERZURUM-2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ'NİN ERZURUM İLİ ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ SORULARINA VERDİĞİ CEVAPLARIN YETERLİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

13 / 09 /2023

Ash ıslak imzalıdır

Arzu ~~KALAYCIOĞLU~~

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU danışmanlığında, Arzu KALAYCIOĞLU tarafından hazırlanan bu çalışma 13 /09 /2023 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Ali YILMAZ

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Abdussamet VARLI

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN AMACI	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	1
III. VERİ TOPLAMA YOLU VE ARAÇLAR	2
IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇLİĞİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ VE KUR'AN VE SÜNNETTE

GENÇLİK

1.1. GENÇLİK VE GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	5
1.1.1. Gençlik ve Ergenlik Kavramları.....	5
1.1.2. Gençlik Çağının Gelişim Özellikleri.....	6
1.1.2.1. Fiziksel Gelişim.....	6
1.1.2.2. Ruhsal Gelişim	7
1.1.2.3. Kişilik Gelişimi	10
1.1.2.4. Dini Gelişim ve Safhaları	12
1.1.2.4.1. Dini Şuurun Uyanması (12-14 Yaş)	13
1.1.2.4.2. Dini Bunalım ve Şüpheler (14-18 Yaş)	15
1.1.2.4.3. Dini Tutumların Belirginleşmesi (18-21 Yaş).....	17
1.2. KUR'AN VE SÜNNETTE GENÇLİK.....	17
1.2.1. Kur'an-ı Kerim'de Genç Kavramları	18
1.2.1.1. Belağ- Baliğ.....	18
1.2.1.2. Hulm- Halim.....	18
1.2.1.3. Gülme-Ğulam	20
1.2.1.4. Cereyan-Cariye	21
1.2.1.5. Futuvvet-Feta.....	22
1.2.1.6. Rüşd-Reşid	25

1.2.1.7. Şebabat-Şabb	26
1.2.1.8. Eşüdd	26
1.2.1.9. Sabi	28
1.2.1.10. Veled-Vildan	28
1.2.2. Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Dönemi ve Özellikleri	28
1.2.2.1. Soyut Düşünme, Akli Muhakeme ve Dini Şuurun Uyanması.....	30
1.2.2.2. Toplumsal Olaylarla İlgilenme, Yardımlaşma	35
1.2.2.3. Haya ve İffet Koruma.....	36
1.2.2.4. Cesaret ve Sıkıntılara Tahammül	40
1.2.2.5. İlim Öğrenme Merakı	42
1.2.2.6. Haset ve Suç İşleme.....	44
1.2.3. Hadislerde Gençlik Dönemi ve Özellikleri	46
1.2.3.1. Sorumluluk Bilinci	48
1.2.3.2. Cinsi Arzuların Yoğunluğu	52
1.2.3.3. Çokça İbadet Etme Arzusu	55
1.2.3.4. İlim Öğrenme İsteği.....	58
1.2.3.5. Doğruluk ve Adalet Duygusu	61
1.2.3.6. Fizyolojik Olgunluk ve Dinamizm	64

İKİNCİ BÖLÜM

GENÇLERİN SORULARINA KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ'NDEN CEVAPLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ.....	66
2.1.1. Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin Metodu ve Özellikleri	66
2.1.2. Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin Başvurduğu Kaynaklar.....	67
2.2. SORULAR, CEVAPLAR VE DEĞERLENDİRME	68
2.2.1. İnançla İlgili Sorular.....	68
2.2.1.1. Allah'ın Varlığının İspatı	68
2.2.1.2. Kur'an'a Göre Ru'yetullah Meselesi.....	78
2.2.1.2.1. Ru'yetullaha Genel Bakış	79
2.2.1.2.1.2. Ru'yetullah İle İlgili Ayetler.....	80
2.2.1.3. Allah'a Yer İsnat Etmek	85

2.2.1.3.1. Allah'ın Mekândan Münezze Oluşunun Akli Delilleri.....	87
2.2.1.3.2. Allah'ın Mekândan Münezze Oluşunun Nakli Delilleri.....	88
2.2.1.3.3. Konu ile İlgili Ayetlerin Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri'ndeki Yorumları.....	89
2.2.1.4. Kâinatın Altı Günde Yaratılması.....	92
2.2.1.4.1. Yaratma Kavramı.....	92
2.2.1.4.2. Kün Terimi.....	93
2.2.1.5. Yaratılışın Amacı.....	97
2.2.1.5.1. Kâinatın Yaratılış Amacı	97
2.2.1.5.2. İnsanların, Cinlerin ve Diğer Varlıkların Yaratılış Amacı	99
2.2.1.5.3. Allah'ın Yaratırken Yaratıklarına Sorması.....	101
2.2.1.6. Cinler	102
2.2.1.6.1. Cin Kavramının Tanımı	103
2.2.1.6.2. Cin İnancı.....	103
2.2.1.6.3. Cinlerin Özellikleri	104
2.2.1.6.4. Cinlerin İnsanlara Tesiri	107
2.2.1.7. Kur'an-ı Kerim	110
2.2.1.7.1. Kur'an'ın Allah Kelamı Oluşu	110
2.2.1.7.2. Müteşabihat.....	115
2.2.1.7.2.1. Müteşabih Ayetlere Örnekler.....	119
2.2.1.7.2.2. Müteşabih Ayetlerin Var Olmasına Dair Yorumlar	120
2.2.1.7.3. Kur'an'ın Tahrif Edilmesi	124
2.2.1.7.4. Kitap Gönderilmeyen Toplum.....	129
2.2.1.7.5. Kur'an'ın Tedrici İndirilmesi.....	131
2.2.1.7.6. Kur'an'ın Dili	133
2.2.1.8. İman Etmediği Halde İyi İşler Yapanların Durumu	135
2.2.1.9. Kader	138
2.2.2. İbadetle İlgili Sorular.....	143
2.2.2.1. Kurban	143
2.2.2.1.1. Kurbanın Tanımı.....	144
2.2.2.1.2. Kurbanın Diğer Dinlerdeki Yeri	144
2.2.2.1.3. İslam Dininde Kurban.....	145

2.2.2.2. Hac İbadeti.....	149
2.2.2.3. Namaz İbadeti.....	154
2.2.2.3.1. Namaz Kılmamanın Cezası	155
2.2.2.3.2. Kutuplarda Namaz	156
2.2.2.3.3. Namazı Dosdoğru Kılmak	157
2.2.2.4. Savaşta İbadetler.....	160
2.2.2.5. Kadın	163
2.2.2.5.1. Kadının Tesettürü	163
2.2.2.5.2. Kadının Evliliği.....	169
2.2.2.5.2.1. Mehir Almanın Hükmü.....	169
2.2.2.5.2.2. Çok Eşlilik- Dört Kadınla Evlilik	171
2.2.2.5.2.3. Evli Kadının Evlenmesi	172
2.2.2.5.2.4. Gayrimüslimlerle Evlilik	173
2.2.2.5.2.5. Nikâh Çeşitleri	175
2.2.2.5.2.6. Kadının Dövülmesi.....	176
2.2.2.5.3. Boşanma.....	177
2.2.2.5.3.1. Kadının Boşanma Talebi	177
2.2.2.5.3.2. Nafaka.....	179
2.2.2.5.4. Kadın Erkek Eşitliği.....	182
2.2.2.5.5. Kadının ibadeti.....	186
2.2.2.5.6. Kadının Miras Hakkı	188
2.2.2.5.7. Kadın Peygamber.....	190
2.2.2.5.8. Kadının Çalışması.....	191
2.2.3. Ahlakla İlgili Sorulara Cevaplar	192
2.2.3.1. İftira Etmek.....	192
2.2.3.2. Kötülük Problemi	195
2.2.3.2.2. Zulüm İle İlgili Ayetler ve Tefsirleri	198
2.2.4. Diğer Konular İle İlgili Sorulara Cevaplar.....	203
2.2.4.1. Reenkarnasyon	203
2.2.4.2. Astral Seyahat.....	206
2.2.4.3. Nazar.....	207
2.2.4.4. Fal Bakmak.....	208

2.2.4.5. Sihir	210
2.2.4.6. Estetik Ameliyat ve Dövmeye Yaptırma.....	214
2.2.4.7. Rüyaların Yorumu	216
SONUÇ.....	220
KAYNAKÇA	222
EKLER.....	231
ÖZGEÇMİŞ.....	235

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ'NİN ERZURUM İLİ ORTAÖĞRETİM
ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ SORULARINA VERDİĞİ CEVAPLARIN
YETERLİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ****Arzu KALAYCIOĞLU****Danışman: Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU****2023, 235 sayfa****Jüri: Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU****Doç. Dr. Ali YILMAZ****Doç. Dr. Abdussamet VARLI**

Dünya nüfusunun üçte birini gençler oluşturmaktadır. Gençlik çağındaki her bir birey bu çağın gelişim özelliklerinden kaynaklı sıkıntılarla ve özellikle de dini gelişim sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Zihinlerinde sorular oluşmakta ve gençler bu sorulara cevaplar bulmaya çalışmaktadır.

Bu araştırmada son dönem tefsirlerinden ulaşımı kolay, dili sade ve Türkçe olan Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsiri'nin özellikle lise gençlerinin dini konudaki sorularına verdiği cevapları ve yeterlilikleri çalışılmıştır. Bunun için de 2018-2019 eğitim öğretim yılında Erzurum İlindeki 13 lisede farklı sınıf seviyelerinden her grupta en az 8, en çok 10 öğrenci seçilmiş ve bu öğrencilerle odak grup görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu teknikle her okulda görüşülen öğrenci gruplarının hepsinde 40 dakika boyunca öğrencilerin soruları dinlenilerek ses kaydı alınmıştır. Gençlerin anlam arayışında oldukları, dini konuları merak ettikleri, sorularının çoğunluğunun inanç ve ibadet konularından oluştuğu görülmüştür. Elde edilen sorular konularına göre ayrıldıktan sonra konu ile ilgili ayetler tespit edilip, Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nden tarama yapılarak cevaplar aranmıştır. Eserde yer alan bilgilerden hareketle çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırmanın sonucunda gençlerin dini sorularının çoğunun cevabı öncelikli olarak Kur'an'da, sünnette ve konuya işaret eden ayetin tefsirini yapan müfessirlerin yorumunda bulunmuştur. Son dönemde meydana gelen güncel meselelere dair konuların ve olayların hikmetlerinin sorgulandığı soruların cevaplarının bazıları bulunamamıştır. Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsiri konulu tefsir şeklinde yazılmadığı için ve bundan dolayı tefsirde yer alan bilgilerin hangi ayette bulunabileceği bilinemediğinden gençlerin sorularını direkt olarak tefsirden bulması zorlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kur'an Yolu Tefsiri, Gençlik, Din, Dini Değerler.

ABSTRACT

MASTER THESIS

EVALUATION OF THE QUR'ANIC WAY MEAL AND INTERPRETATION IN
TERMS OF THE ADEQUACY OF THE RESPONSES OF THE SECONDARY
SCHOOL STUDENTS IN ERZURUM TO THEIR RELIGIOUS QUESTIONS

Arzu KALAYCIOĞLU

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU

2023, 235 Pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Ali YILMAZ

Assoc. Prof. Dr. Abdussamet VURAL

Young people have comprised one-third of the world population. Every individual in the youth age has been faced with the problems arising from the developmental characteristics of this age, and especially with the problems of religious development. Questions have emerged in their minds and young people have tried to find answers to these questions.

In this research, the answers and proficiency of *Kur'an Yolu Tükçe Meal Tefsiri*, which is one of the recent Turkish tafsirs, easy to access and has a plain Turkish language, given to the questions of high school students on religious issues, has been studied. For this aim, at least 8 and at most 10 students from different grade levels were selected in 13 high schools in Erzurum during the 2018-2019 academic year, and focus group interview technique was applied with these students. With this technique, all of the student groups interviewed in each school were listened to for 40 minutes and recorded. It has been observed that young people are in search of meaning, are curious about religious issues, and most of their questions are about faith and worship. After the questions were separated according to their subjects, the verses related to the subject were determined, and the answers were sought by searching *Kur'an Yolu Tükçe Meal Tefsiri*. Various evaluations have been made based on the information contained in the work.

As a result of the research, the answers to most of the religious questions of the youth were primarily found in the Qur'an, the Sunnah and the commentators who interpreted the verse that pointed to the subject. Some of the answers to the questions that question the wisdom of the issues and events related to the current issues that have occurred recently could not be found. Since the *Kur'an Yolu Tükçe Meal Tefsiri* is not written based on the subjects and therefore it is not known in which verse the information in the commentary can be found, it becomes difficult for young people to find their questions directly from the commentary.

Keywords: Qur'an, Qur'an Way Interpretation, Youth, Religion, Religious Values.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhi's-Selam
A.Ş	: Anonim Şirketi
Çev.	: Çeviren
ÇÜ	: Çukurova Üniversitesi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSAM	: İslam Araştırma Merkezi
r.a.	: Radiyallahu anhu
s.a.v.	: Sallallah'u aleyhi ve sellem
ss.	: Sayfa sayısı
vd.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
thk.	: Tahkik
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tic. Ltd. Şti	: Ticaret Limited Şirketi
trc.	: Tercüme
t.y.	: Tarih yok
Yay.	: Yayınları
Yay. haz.	: Yayına hazırlayan

ÖNSÖZ

Kur'an muttakiler için hidayet rehberidir. İnsanlar ancak bu rehber sayesinde dünya ve ahiret mutluluğuna erişebilirler. İndiği toplumu cahiliyeden Asr-ı Saadet'e taşıyan Kur'an, ayet ayet sure sure yaşanan olaylar, sahabenin soruları bazen de müşriklerin peygamberi test etmek amaçlı yönelttikleri sorular üzerine nazil olmuştur. Kur'an'ın çağlar üstü bir kitap olması sebebiyle verdiği mesaj, getirdiği sistem bütün insanlık için en güzeldir. Kur'an'ın ulaştırmak istediği mesajı anlama gayretinde olanlar için sayısız tefsirler yazılmıştır.

Zihnen ve bedenen ömrün en kuvvetli çağı olması hasebiyle Kur'an ve sünnet gençlik dönemine özellikle önem vermiştir. Kur'an'da özellikle gençlikten bahsedilmese de övülen yönleriyle örnek gösterilen gençler anlatılmaktadır. Sorgulayan ve insanlara gerçeği göstermeye çalışan genç Hz. İbrahim, iffetiyle anılan Hz. Yusuf, cesaretiyle hareket eden Ashab-ı Kehf ve diğerleri yüzyıllar boyunca örnek şahsiyetler olarak anlatılacaktır. İslam davası gençlerin omuzlarında yükselmiştir. Yaşları küçük olmasına rağmen Hz. Peygamber yeteneklerine, ilgilerine göre onlara vazife vermiş, onlar gönüllerinden geçen, söylemeyi günah saydıkları şüphelerini ifade ettiklerinde apaçık iman diyerek sahabeyi övmüş, tahkiki imana geçiş olarak nitelendirmiştir.

Günümüz gençliği de mensubu oldukları dini, özellikle de inanç konularını Allah'ın varlığını, Kur'an-ı Kerim'i, sosyal olayları ve gayb alemini merak etmektedir. Teknolojinin ilerlediği çağımızda teknolojiyi en aktif şekilde kullanan kesim gençlerdir. İnternet ve dijital platformlarda ne yazık ki dini olumsuz yönde etkileyen İslam karşıtı söylemler bulunmakta, aileden ve çevreden sorularının cevaplarını bulamayan gençlerden bazıları ateizme ve deizme yönelmektedirler. Bu nedenle gençlerin dinlerini doğru kaynaklardan öğrenmeleri önem arz etmektedir. Yaşamlarının en kritik döneminde Kur'an ve tefsir ile tanışmaları sağlanmalıdır.

Araştırmanın giriş bölümünde; araştırmanın amaç, önem, veri toplama yolu, araçları ve sınırlılıkları, birinci bölümde gençlik ve gelişim özellikleri, Kur'an-ı Kerim'de genç kavramları, Kur'an ve sünnette gençlik dönemi ve özellikleri, ikinci bölümde ise Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin metodu, özellikleri, başvurduğu kaynaklar, gençlerin sorularının sınıflandırılmış hali, bu sorulara Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nden cevaplar ve değerlendirilmesi yer almaktadır.

Çalışmamda emeği geçen, sabırla dinleyen, yol gösteren üç yıl boyunca desteklerini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Ali YILMAZ'a, bakış açısıyla yeni ufuklar açan tezimin

sonuçlanmasında her daim yanımda olan danışman hocam Doç. Dr. Esra HACİMÜFTÜOĞLU'na, tezimi okuyarak hatalarımı düzeltmemde katkıları olan hocam Doç. Dr. Abdussamet VARLI'ya ve dualarını eksik etmeyerek manevi destek veren anneme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum 2023

Arzu KALAYCIOĞLU

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı; fiziksel, ruhsal, kişilik ve dini gelişim aşamasında yol alan ergenlik dönemindeki gençlerin özelliklerini araştırmak, Kuran’da ve sünnette kullanılan genç kavramlarını ve gençlerin özelliklerini tespit etmek, dini gelişim aşamasındaki ergenlerin zihinlerindeki soruları rahatlıkla aktaracakları ortamı hazırlayıp onları dinledikten sonra elde edilen verileri sınıflandırmak, Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri’nde bunların cevaplarını araştırmaktır.

Özellikle Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri’nin konu edilmesinin nedeni; son zamanda yazılmış, güncel olaylardan, tartışılan konulardan haberdar, Arapça bilmeyenlerin de okuyabileceği şekilde Türkçe yazılmış olması, sadeleştirilmeye ihtiyaç duyulmaması; ulaşımı kolay, ucuz, internet ortamında bile pdflerinin bulunuyor olması, bir kişinin yorumuyla sınırlı olmayıp alanlarında uzman kişilerce yazılmış olmasıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı Kur’an Yolu Meal ve Tefsir’inde soruların cevaplarını araştırmak ve yeterlilik yönüyle eleştirmek hedeflenmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kur’an’ın ve sünnetin değer verdiği, gelişimsel olarak ömrün en aktif ve verimli gençlik çağını yaşayan, geleceğimizi şekillendirecek olan genç neslin halis bir imana sahip olması önemlidir. Bunun yolu doğru kaynaklar olan Kur’an’dan ve sünnetten beslenme ile mümkün olabilecektir.

Yaptığımız araştırma esnasında gençler kimseyle paylaşmadıkları, sosyolojik, psikolojik ve gelişimsel olarak merak ettikleri ve sorguladıkları dini konuları kendileriyle yaşıt öğrencilerin olduğu ortamda yargılanma korkusu olmadan, özgürce dile getirmişlerdir. Gençleri dinleyip, kafalarındaki soruları cevaplandırmak imanlı genç neslin yetiştirilmesi yönüyle çok önemlidir. Kur’an’ın feyziyle yetişen gençlik güçlü ve huzurlu bir toplumun inşasında önemli rol oynayacaktır. Gençlerin muhatap kabul edilmesi ve güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyecek bir konunun çalışılması araştırmaya ayrı bir değer katmaktadır. Gençleri tefsire yönlendirmek, tefsirle tanıştırmak, onlarda okuma kültürü oluşturmak böyle bir konunun ele alınması açısından

da önemlidir. Elinizdeki bu çalışmanın öncelikli olarak lisede ve ortaokulda öğretmenlik yapan eğitimcilerin ve mesleği ne olursa olsun tüm toplumun faydalanacağı bir çalışma olması ümit edilmektedir.

Üzerinde araştırma yapılan tefsir Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'dir. Çalışmamızda Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri baştan sona okunmamıştır. Soruların cevapları araştırıldığı için konu ile ilgili ayet, kavram ve kelimeler tespit edilmiştir. Bazen de ayetin tefsirinde yönlendirme yapılan bir diğer ayette sorunun cevabı araştırılmıştır. Bu tefsir üzerinde, çeşitli kavram ve konu araştırmaları daha önceden yapılmıştır. Fakat elinizde bulunan şekliyle odak grup görüşmesine dayalı güncel bir çalışma ilk kez yapılmaktadır. Moderatöre sorulmuş olan sorular ve elde edilmiş cevapların tefsirde incelenmesi, eksik ve güzel yönlerinin tespit edilmesi ile sonradan yazılacak tefsirlere katkı sağlaması beklenmektedir.

Gençlerin din alanındaki gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla en doğru kaynak olan Kur'an-ı Kerim'in tefsirlerinin genç kitleyi muhatap kabul etmesi, onların sorularına yönelik konulu tefsirlerin yazılmasına kaynak olması çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

III. VERİ TOPLAMA YOLU VE ARAÇLAR

Odak Grup Görüşmesi

Bu araştırmanın da veri edinme yöntemi olarak temel almış olduğu odak grup görüşmesi muhatapların kendilerini rahat hissedeceği ortamda bir konu hakkında veri elde etmek için araştırmacının oluşturduğu küçük gruplar ile meydana getirilen görüşme şeklini ifade etmektedir. Bu yöntemle araştırmacı kullandığı teknikle süre içerisinde devam eden bilinçli veya bilinçsiz tartışmalardan farklı gruplar hakkında bilgi edinir. Bu teknik birçok kişiden aynı anda kısa sürede veri elde etmek için kullanılır ve grup içinde oluşan etkileşim bu yöntem için çok önemlidir.¹

¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı), Seçkin Yayıncılık Sanayi ve Tic. A.Ş., Ankara 2016, 158.

IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Kur'an Yolu Tefsir'i üzerine bugüne kadar birçok araştırma yapılmıştır. Araştırmalar arasında 12 yüksek lisans tez çalışması bulunmaktadır. Ayrıca bir kitap ve çeşitli makaleler yazılmıştır.

Yapılan çalışmaların bir kısmında Kur'an Yolu Tefsiri'nin bir konuya yaklaşım şekli incelenmiştir. Mesela 2008 yılında Yusuf Ağkuş tarafından yazılan "Kur'an Yolu Adlı Tefsirin Tefsir İlmi Açısından Değerlendirilmesi", 2019 yılında Seyfullah Pak tarafından incelenen "Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri Adlı Eserin Esbab-ı Nüzul Açısından Değerlendirilmesi" ve Hamza Kaya tarafından yazılan "Kur'an Yolu Tahlil ve Tercihlerinin Aile Hukuku Açısından Değerlendirilmesi" konulu tez çalışmaları yapılmıştır.

Tez çalışmalarının bir kısmında ise araştırma konusu Kur'an Yolu Meal Tefsiri ile farklı bir tefsir ele alınarak ve mukayese edilerek yazılmıştır. 2006 yılında Yunus Özdamar tarafından hazırlanan "Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim Adlı Meali İle Kur'an Yolu Tefsirinde Sosyal Meselelere Yaklaşımlar", 2008 yılında Zehra Davarcı tarafından hazırlanan "Hak Dini Kur'an Dili ile Kur'an Yolu Tefsirinde Kadının Sosyal Statüsü", 2008 yılında Arif Çakır tarafından yazılan "Hak Dini Kur'an Dili ve Kur'an Yolu Tefsiri'nin Ahkam Ayetleri Açısından Mukayesesi" konulu tezler örnek verilebilir.

Ahmet Tekin'in 2006 yılında kaleme aldığı "Kur'an Yolunda Kalem Oynatanlar: Hayrettin Karaman'ların Kur'an Yolu Tefsiri ve Mealleri, Süleyman Ateş'in Tefsiri, M. Esed'in Kur'an Mesajı, Yaşar Nuri Öztürk'ün Kur'an-ı Kerim Meali Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme" isimli eser bulunmaktadır.

Bugüne kadar yazılmış hem Kur'an Yolu Tefsiri hem de meali üzerine birçok makale bulunmaktadır. Mesela Yahya Yaşar'ın "Ahzab Suresi 59. Ayetin Sebeb-i Nüzul Rivayeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili (Kur'an Yolu Tefsiri Özelinden) konulu, Mehmet Ali Çalgan'ın "Kur'an Sünnet Bütünlüğü Bağlamında Kur'an Yolu Tefsirinde Hadis Kullanımında Görülen Problemler" konulu, Mustafa Kayhan'ın "Nebilerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Ayetlerin Kur'an Yolu ve Kur'an Mesajı Tefsirlerden Mukayesesi" konulu makaleleri bulunmaktadır.

Yukarıda sıraladığımız çalışmalar arasında hem uygulanan yöntem hem de araştırılan konunun genişliği yönüyle incelemesini yaptığımız konu gibi bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Yapılan araştırmanın sınırlılıkları aşağıda ifade edilmiştir.

1. Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı Erzurum İlindeki İbrahim Hakkı Fen Lisesi, Nevzat Karabağ Anadolu Lisesi, Erzurum Anadolu Lisesi, Yıldızkent İMKB Anadolu Lisesi, Şehit Yakup Sürücü Anadolu Lisesi, Şehit Hasan Yılmaz Anadolu İmam Hatip Lisesi, Nafızbey Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Palandöken Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Erzurum Dedeman Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Yakutiye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Nene Hatun Kız Anadolu Lisesi, Ziya Gökalp Anadolu Lisesi, Erzurum Türk Telekom Nurettin Topçu Sosyal Bilimler Lisesi okullarıyla sınırlıdır.
2. Her okulda farklı sınıf seviyelerindeki yaklaşık 10 öğrenci, toplamda ise 120 öğrenciyle görüşme yapılmıştır.
3. Araştırma öğrencilerin inanç, ibadet, ahlak ve diğer konularla ilgili soruları ile sınırlıdır.
4. Yapılan çalışma, öğrencilerin sorularına Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin vermiş olduğu cevapları ortaya koymayı hedeflemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENÇLİĞİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ VE KUR'AN VE SÜNNETTE GENÇLİK

1.1. GENÇLİK VE GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

İnsan hayatının evrelerinden olan gençlik çağı, kendine has fiziki ve ruhsal özellikleriyle diğer evrelerden ayrılmıştır. Bu yönüyle de yaşama değer katan önemli bir gelişim süreci olarak değer görmüştür. Bu dönemdeki genç, çocukluktan çıkmış fakat tam manasıyla henüz yetişkin olmadığından dolayı bedenlen gelişimlerin haricinde bazı sıkıntıları da beraberinde yaşamaktadır. Aşağıda dönemin gelişim aşamaları, özellikleri ve gençlik kavramı açıklanmaktadır.

1.1.1. Gençlik ve Ergenlik Kavramları

İnsan, hayatı boyunca farklı dönemlerden geçmekte ve bu dönemler beden yapısına, içinde bulunduğu yaşa göre değişik özellikler göstermektedir. İnsan hayatı genel olarak çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaşlılık, yaşlılık ve ihtiyarlık olmak üzere altı evreye ayrılabilir. Bu evreler arasında geçişte kesin yaş sınırları olmadığı gibi evrelerin erken veya geç ortaya çıkmasına, kişisel farklılıklar ve bölgesel özellikler sebep olabilmektedir.²

“Gençlik, çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, gelişme, ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık dönemidir.”³ Gençlik dönemi belirli yaşlarla sınırlı değildir ve gençlik kelimesi ergenlik yerine de kullanılmaktadır.⁴ “Ergen sözcüğü (Adolescence); Latince ‘büyümek, olgunlaşmak’ anlamına gelen ‘Adolescencere’ fiilinin sıfat fiili olan ‘Adolescens’den alınmıştır. Bu fiil ‘esco’ ekiyle bir durumu değil bir süreci belirtmektedir. Bu itibarla bu kelime günümüzde, ‘bireyde gözlenebilen sürekli ve süratli bir gelişim devresi’ olarak tanımlanabilmektedir.”⁵

² Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (10. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, 17.

³ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı* (9. Baskı), Özgür Yayınları, İstanbul 1996, 13.

⁴ Kulaksızoğlu, 32.

⁵ Naci Kula, “*Gençlik Döneminde Kimlik ve Din (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)*”, Hayati Hökelekli (Ed.), *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, (ss. 33-81), Dem Yayınları Ensar Neşriyat, İstanbul 2015, 34.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın tanımına göre gençlik, "Buluğ çağına erme sebebi ile biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk dönemi olan çocukluk ve genç yetişkinlik arasında kalan 12-24 yaşları arasındaki gruptur."⁶ UNESCO'nun tanımına göre genç, "Öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan ve evi olmayan insandır." UNESCO'nun tanımlamasına göre gençlik çağı, 15-25, Birleşmiş Milletler Örgütüne göre ise, 12-25 yaşları arasındadır.⁷

Ergenliğin başladığını ve bittiğini bildiren gözle görülür bir gösterge bulunmamaktadır. Bu dönemin sınırlarını ortaya koyma bağlamında yaş da bir kriter değildir. Ergenliğin sonlanması biyolojik bir değişim değil, kültürel bir olgunlaşma ile ifade edilebilir. Yani ergenlik kişinin bir iş bulması ya da evlenip yuva kurmasıyla sonuçlanır. Eskiden olduğu gibi eş bulup evlenmek de artık yetişkinlik kriteri değildir. Çünkü gençlerin çoğunluğu günümüzde tek başına da yetişkin hayatı yaşamaktadır.⁸ Dolayısıyla ergenlik, yalnızca bedenin olgunluğa ermesi değil, bu süreç içerisinde meydana gelen değişimlerin hepsini içeren yaşamın bir bölümüdür.⁹

1.1.2. Gençlik Çağının Gelişim Özellikleri

Bireylerin gençlik çağında birçok gelişim özelliği görülmektedir. Bunlar fiziksel, ruhsal, dini gelişim ve kişilik gelişimi olarak sıralanabilir.

1.1.2.1. Fiziksel Gelişim

Gençlik çağında meydana gelen önemli özelliklerden biri olan bireylerde kendini gösteren fiziksel değişimlerdir. Fiziksel değişimler gözle görüldüğünden tespit edilmesi kolaydır. Bedende meydana gelen dikkat çekici değişikliklerle ergenlik kendisini belli etmektedir.¹⁰ Ergenlikte gözlenen fiziksel değişimler, beyindeki endokrin bezleri hormon üretimini artırdığı için oluşur. Beynin bunu nasıl başlattığı bilinmemektedir. Fakat kalıtım ve çevresel faktörlerin de etkisiyle meydana gelen karmaşık bir olay olduğu ifade

⁶ Yörükoğlu, 13.

⁷ Kulaksızoğlu, 33.

⁸ Selçuk Şirin, *Yetişin Gençler Ergenlikten Yetişkinliğe Geçiş Kılavuzu* (18. Baskı), Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul 2020, 30.

⁹ Haluk Yavuzer, *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi* (38. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2015, 262.

¹⁰ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, 41.

edilebilir.¹¹ Bedende meydana gelen değişiklikler boy ve kiloda artış, kas, iskelet ve beden şeklinde ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu dönemdeki kişilerde büyüme hızı yüksektir.¹² Büyüme hızının yüksek olduğu yaş aralığı 11-16'dır.¹³ Erkeklerde boy ve kilodaki artış 14 yaşlarında, kızlarda ise yaklaşık olarak 12 yaşlarında başlamaktadır. Kız ve erkeklerin fiziki gelişimi mukayese edildiğinde; çocuklukta kızlar erkeklere nazaran kısa ve zayıf iken, 12-14 yaş arasında erkeklerden daha uzun, 10-14 yaşlarında ise daha kiloludurlar. Kızlar 17 yaşına ulaştıklarında yetişkinlikteki boylarının %98'ine ulaşırken erkekler, 18 yaşına gelene kadar bu boy oranına ulaşamazlar.¹⁴ Erkek çocuklarının boyları 10-30 cm, kızların 10-20 cm uzar, bu uzama 18 yaşına kadar devam eder. Kızlar 6-18 kg, erkek çocukları 7-20 kg arasında kilo alırlar. Ergenlik döneminde kaslarda da artış görülmektedir. Kız ve erkek ergenlerin beden şekilleri birbirinden farklıdır.¹⁵

Ergenlik döneminde tüm bedende büyüme farklı hızda seyreder. İlk olarak ayaklar ve eller, yüzde burun ve çene büyür. Kalçalar omuzlardan önce büyümeye başlar.¹⁶ Organlardaki büyüme hızının farklı seyretmesinden dolayı ergenler komik görünümlü ve sakardırlar. El, ayak, kol ve bacakların büyümesinden sonra gövde büyümeye başlar ve vücut oranları yeniden düzelmiş hale gelir.¹⁷

1.1.2.2. Ruhsal Gelişim

Gençlik çağında ortaya çıkmakta olan bir diğer özellik ise bireylerde meydana gelen ruhsal gelişimdir. Gencin yaşadığı bu evre ruhsal değişimlerin meydana getirdiği sonuçlar yönünden de çok önemlidir. Bu dönemde çocuk uzunca bir zaman içinde bulunduğu dengeli davranış döneminden sonra dengesiz ve düzensiz bir dönemin içerisinde kendini bulur. İnsanların çok da özlem duyduğu, imrendiği bir dönem değildir. Aksine yaşanması zor, sıkıntılı bir süreçtir.¹⁸ Ergenlik döneminde duygular abartılıdır ve değişkendir. En küçük şeylerden etkilenen genç, mutluysa mutsuz olur, sakinken öfke duyar. Sevdiği

¹¹ Kim Gale Dolgin, *Ergenlik Psikolojisi Gelişim, İlişkiler Ve Kültür* (1. Baskı), (Çev.: Duygu Özen), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2014, 173.

¹² Sevim Asımgil, *Çocukluk- Gençlik- Yetişkinlik- Yaşlılık Yaşamın Dört Kritik Dönemi*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2010, 101-102.

¹³ Yörükoğlu, 34.

¹⁴ Dolgin, 198.

¹⁵ Asımgil, 101-102.

¹⁶ Yörükoğlu, 33-34.

¹⁷ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, 41.

¹⁸ Yavuzer, 267-268.

şeylerden nefret eder, sevmediklerini sever. Ergenlik döneminin bu özelliği sorunların başında gelir. Genç duygu denetimini kontrol altında tutmayı öğrenemez ve çözüm üretemez ise sıkıntı yaşar.¹⁹ Bu konuda ortaya çıkabilecek ruhsal değişkenler gençlerin dini yönelimlerini de derinden etkileyeceği için İslami açıdan da son derece dikkate değerdir.

Çocukluk döneminde soyut kavramlar anlaşılmazken, gençlik döneminde soyut kavramlar anlaşılır hale gelir. Genç toplumsal olaylar ve politika hakkında görüşler ileri sürer. Bu görüşlerini katı bir şekilde savunur, farklı görüşlere kapalıdır. İleri sürdüğü fikirlerin bir anda gerçekleşmesini ister; hayalperesttir, idealisttir. Haksızlığa gelemmez.²⁰

Gencin daha çok duygularıyla hareket etmesinin sebebi biyolojiktir. Beynin sağ ön tarafı haz, zevk ve eğlence, sol ön tarafı acı, üzüntü ve kendinden kaçma ile ilgili olayları yönetir. Genç, ergenlik döneminde beyninin sağ tarafını sol tarafından daha fazla kullanmaktadır. Bedeninin hızlı büyümesi ve hormonlarının değişmesi nedeniyle duygularında da değişiklik meydana gelmiştir. Çocukluk dönemin getirdiği korkular devam ederken, kaygıları artmıştır.²¹

Gençlerin ergenlik döneminde kaygı duymalarına sebebiyet verecek bazı hususlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Gencin duygusal tepkilerini etkileyen faktörlerden biri sağlık düzeyidir. Sağlık durumunun kötü olması kişiyi aşırı duygusal yapabilir.²² Kişinin kendi standartlarına uygun bir bedende olmadığını düşünmesi, güzellik algısına uymaması, kilolu veya zayıf, uzun veya kısa olması, stresli ve gergin hissetmesi, cinsel açıdan kaygı beslemesi, uyku problemleri yaşaması, beceriksiz olduğunu düşünmesi sağlıkla ilgili kaygılar arasında sayılabilir.²³ Bu dönemde gençlerin en önemli özelliklerinden biri görüntüsüne önem vermesi olarak kabul edilebilir. Bu önemli his sebebiyle gençler gün içerisinde aynanın karşısında çok zaman geçirebilir.²⁴

¹⁹ Özcan Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2001, 172-173.

²⁰ Yörükoğlu, 41.

²¹ Asimgil, 103.

²² Yavuzer, 268.

²³ Asimgil, 103.

²⁴ Michel Delagrave, *Ergen Kullanma Kılavuzu*, (Çev.: Esra Özdoğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, 22-23.

Gençlerin duygusal tepkilerini etkileyen faktörlerden bir diğeri kişilikle ilgili kaygılardır. Bu kaygılar arasında kendine güvenmemek, kendini küçükseyip aşağılamak, çabuk öfkelenmek, olayları olduğundan daha fazla büyütüp üzülmek, hayal kurmak zikredilebilir.²⁵ Ergenlikte kişi başkalarının görüşlerine çok önem verir. Kendisinin sevilip sevilmediğini merak eder. Başkalarına kendini kanıtlama çabası içerisinde dir. Kendini kanıtlama çabası içerisinde olan genç bu kanıtlamayı büyüklerini onaylayarak değil genellikle onlara karşı çıkmak suretiyle ortaya koyar.²⁶

Gencin ailesiyle ilgili kaygı duyduğu durumlara ise ailesiyle cinsel konuları konuşamaması, duygularını açıkça ifade edememesi, akşam eve erken gelmek zorunda bırakılması, özgürlüğünün kısıtlanması, verilen harçlıkların az görülmesi, ailesinin kendisinden fazla bir beklenti içinde olması, ev içerisinde kendisine ait bir odasının olmaması örnek verilebilir. Ergenlik çağındaki bir bireyin toplum içerisinde nasıl davranması ve konuşması gerektiğini bilmemesi, yanlış anlaşılmaktan ve küçük düşmekten korkması, arkadaşlık ilişkilerinde beceriksiz olması sosyal çevreyle ilgili kaygılarından dir.²⁷

Genç birey hayatının bu aşamasında din ve ahlak konularında da kaygılar besler. Ölüm korkusu yaşaması, dini konularda yeterli bilgisinin olmaması bunlar arasında sayılabilir. Genç öğrenim sürecinde de derslerde başarılı olamamak, üniversiteyi kazanamamak, zamanı iyi planlayamamak ve sınav kaygısı gibi kaygılar yaşayabilir. Meslek seçmede kararsızlık yaşamak, genç yaşta para kazanmak zorunda bırakılmak, kendi yeteneklerinin bilincinde olmayı istemek ve parasını nasıl idare edeceğini bilmemek gibi kaygılar ergenlik döneminde kaygı duymayı gerektiren meslek seçimi ile ilgili hususlar arasındadır.²⁸ Ergenlik dönemindeki bireyin ruhsal iniş çıkışlar ve çeşitli kaygı durumları yaşaması önem arz etmekte olup, ebeveynleri ve yakın çevresi tarafından özen gösterilip, duruma uygun davranılması gencin ruhsal gelişimine katkı sağlayacaktır.

²⁵ Asimgil,103.

²⁶ Delagrave, 22-23.

²⁷ Yörükoğlu, 42-45.

²⁸ Yörükoğlu, 42-45.

1.1.2.3. Kişilik Gelişimi

Kişilik sözcüğü, Latince maske anlamına gelen ‘persona’ kelimesinden türetilmiş olup,²⁹ bireyin bedeni, zihni, toplumsal ve ahlaki özelliklerinin etkin bir birleşimi olarak açıklanmaktadır. Kişilik kavramının insanın tüm özelliklerini kapsadığı ifade edilebilir. Kimlik, karakter, mizaç (huy) ve benlik kavramları da kişilikle alakalı kavramlardır. Kişiliğin duygusal yönünü huy veya mizaç, ahlaki yönünü ise karakter sözcüğü anlatmaktadır.³⁰ Kişiliğin dışa aksetmeyen tarafı olan benlik (ego), bireyin kendini keşfedip, yorumlaması, kimliğe has özelliklerin bütünüdür.³¹ Kişilik, ben ve benlik kelimeleri eş anlamlı kelimeler olarak kullanılmaktadır.³²

Yeniden doğuş, kimlik bunalımı, fırtına ve gerilim olarak nitelendirilen gençlik dönemi, çocukluğun geride bırakılıp yetişkinliğe adım atıldığı bir geçiş dönemidir. Tam anlamıyla yetişkinliğin özelliklerini taşımayan genç, kimlik, rol ve statü karmaşasını yaşadığından dolayı sıkıntılı bir süreç yaşar.³³

Ergenlik, bu zamana kadar edinilen kimliğin derinlemesine sorgulandığı bir dönemdir. Kendine özgü kimlik duygusunun daha çok geliştiği bir dönüşümdür. “Artık çocuk değilim, nasıl bir yetişkin olacağım?” düşüncesi hâkimdir.³⁴ Kimi genç için bu dönem kısa sürerken, kimi genç için ise uzun sürmektedir. Bu dönemde istek ve idealler de kendini göstermektedir.³⁵

Genç, yetişkinlik dönemine kadar öz kimliğini bulma çabası içindedir. Fikir, tutum ve davranışlarını yaşadığı aile, sosyal çevre, toplum, dünya içerisinde belirlemeye çalışır. Bu süreç içinde kimliğini arar, kimlik arayışı içinde kişiliğini bulur.³⁶

Çocuk anne babasını örnek alarak, onları taklit ederek, onlarla özdeşleşerek kişilik oluşturur. Çocuk için anne babasına benzemek yetmektedir. Bu dönemde çocuk ailesine hayranlık duymaktadır ve ilkokulda iken öğretmeni onun için güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ergenlik döneminde ise ailesine bakışı değişir. Ailesi onun için artık kusursuz

²⁹ Kula, 35-36.

³⁰ Kulaksızoğlu, 106.

³¹ Köknel, 174.

³² Yörükoğlu, 101.

³³ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, 40.

³⁴ Delagrave, 21.

³⁵ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, 40.

³⁶ Köknel, 201-202.

değildir. Ergenlik döneminde ailesinin bütün özelliklerini benimsemez, yargılar, bazılarını kabul eder, bazısını reddeder. Çocukluk döneminde anne babasının uydusu, kopyası olmaktan mutluluk duyan genç; bu dönemde özdeşleştiği kişilerle yakınlık kurar. Bu kişiler bazen arkadaşları bazen de beğendiği öğretmen, sporcu, yazar veya politikacı olabilir.³⁷

Hız. Peygamber insan kişiliğinin oluşumunda sosyal çevrenin etkisinin olduğuna dair şöyle buyurmaktadır: “Her çocuk, fıtrat üzere doğar. Çocuğun bu hali, konuşma çağına kadar devam eder. Sonra anne-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.”³⁸ Bu rivayette özellikle ailenin ve çevrenin insanı ne derece etkilediği net bir şekilde belirtilmektedir. Yani bireyin çekirdek ailesi başta olmak üzere akrabaları, ardından arkadaş çevresi, komşuluk ilişkileri, okul ve iş yerindeki tanıdıkları, internet, medya, sanal alem ve kitaplar bireyin yaşamında etkisi bulunan ve bu etki aracılığıyla yaşamını yönlendiren unsurlardır. Çocuğu doğru ve yanlış iten ve bunların şekillenmesine sebebiyet veren en önemli etken ailedir. Hadiste bahsedildiği üzere bir çocuğun herhangi bir dine mensup olup olmamasına neden olanlar anne ve babasıdır. Bir çocuğun büyütüldüğü yakın çevre, onun kimliğini biçimlendiren en büyük etkidir.³⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”⁴⁰ ayetinde ise insanın kimliğine etki eden etmenlerden sosyal çevre konu edilmektedir.⁴¹

Gençler günümüzde kimlik bunalımını ciddi anlamda yaşamaktadırlar. Kendilerini tanımaya ve hayatı anlamlandırmaya, “Ben kimim? Hayatın amacı ne? Neden varım?” gibi soruların cevaplarını yani dünyada ve içinde yaşadığı toplumda rolünü bulmaya çalışmaktadırlar. Dünyanın her yerinde ergenler bunun sıkıntısını ve arayışını yaşamaktadır.⁴²

³⁷ Yörükoğlu, 109-110.

³⁸ Ebû Abdillâh Muhammed İsmail bin İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *Sahih-i Buhari*, I-IV, Dârü't-Tıbbâti'l-Âmire, İstanbul 1315, “Kader”, 3; Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, *Sahih-i Müslim ve tercemesi* (2. Baskı), (çev. Mehmed Sofuoğlu), İrfan Yayınevi, İstanbul 1978, “Kader”, 22.

³⁹ Musa Bilgiz, “Kişiliğin Oluşumunda Fıtrat ve Sosyal Çevrenin Etkisi (İsra 17/84. Ayeti Ekseninde)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 2006, 125-144.

⁴⁰ Tevbe: 9/119

⁴¹ Bilgiz, 125-144.

⁴² Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, 44.

Din, gencin kişiliğın oluşumunda asli bir ihtiyaçtır ve dini hayat, kişiliğın düzenleyici unsurlarındandır. Bu dönemde dinden yoksun bırakılan gencin dini ihtiyaçlarının yerini kendiliğinden hurafeler ve batıl inanışlar doldurur.⁴³ Gençler dini ritüelleri tam olarak yapmasa da yaşam görüşü oluşturmada din kaynaklarından faydalanır. Yaşayış olarak seküler bir hayat tarzından farklı bir şekilde yaşamayan gencin, dindar olduğunu söylemesi, bilişsel gelişimden kaynaklanmaktadır. Bunun neticesinde dinin gereklerini hayatının her alanında yaşaması zor olan bir gencin, dini sadece entelektüel bilgi olarak kullanması, gencin hayatında dinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Dinin gereklerini hayatlarında düzenli olarak uygulayanlara nispetle söylem olarak dinden yararlananlar daha fazladır.⁴⁴

Genç, kimlik kargaşası yaşadığı zaman, aşırı uçlara sapabilir. Ailesine ve yaşadığı çevreye, karşıt davranışlar sergileyebilir. Anne babasının beklentilerine uymayan hatta kendince uygun görmediğı davranışları da deneyimler. Ancak şunun unutulmaması gerekir ki kişilik, yaşamın ilk anından son anına kadar değişebilir, yenilenebilir. Çocukken dini eğitim alan, yanlış ve zararlı fikirlere maruz kalmayan, manevi ortamda büyüyen genç, kimlik bunalımı yaşamaz. Kendi sorumluluklarının farkında olur. Aldığı eğitim sayesinde dinini tam anlamıyla kavrar. Buluş çağına erdiği zaman öncesinde öğrenmiş olduğu müslüman genç kimliğini benimser.⁴⁵ Bu itibarla gençlerin çocukluk yıllarından itibaren doğru bir dini eğitim alması gençlik dönemi sıkıntılarının çözümünde ve kişilik gelişiminde önemli rol oynadığını göstermektedir.

1.1.2.4. Dini Gelişim ve Safhaları

Gençlik çağının gelişim safhalarından biri de dini gelişim safhasıdır. Bir genç, yaşamın her alanında yer alan bir gerçeklik olan din olgusuna karşı kayıtsız kalamaz.

Din, Allah'ın peygamberleri aracılığıyla akıl sahibi varlıklara gönderdiği, onların dünya ve ahiret saadetine ulaşmasını hedefleyen ilahi hükümler bütünüdür.⁴⁶ Bu dinin muhatabı akıl sahipleridir. Demek ki hak dinin muhatabı hayvanlar, cansız varlıklar, akli

⁴³ Hayati Hökelekli, "Gençlik ve Din İhtiyacı", *Milli Kültür Dergisi*, 51, Aralık 1985, 87-89.

⁴⁴ Mustafa Koç, "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dini Yaşam", *Diyanet İlmi Dergi*, 42 Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, 7-32.

⁴⁵ Asımgil, 134-135.

⁴⁶ M. Beşir Eryarsoy, "Din", *Şamil İslam Ansiklopedisi I-VI*, Duran Kömürcü (Ed.), Şamil Yayınevi, İstanbul 1990. I, 393-401.

olmayanlar, bitkiler, cin çarpmışlar, çocuklar ve bunaklar değildir. O halde dinin şartı akıl ve seçme hürriyetidir.⁴⁷

Buluğ ile başlayan ergenlik döneminde, akıl ve kavrama kapasitesi arttığından dolayı insan sorumluluk alacak seviyeye ulaşır. On iki yaşlarındaki bir çocuk din ve ahlak gelişimi itibarıyla dini anlamaya ve dini konulara ilgi duymaya başlar. Bu dönem, psikolojide “dini uyanış” veya “dini gelişim çağı” olarak adlandırılır.⁴⁸ Dini konulara da ilgi duyan genç inancını sorgular. Çocukluk döneminde anne babasından öğrendiği ve itirazsız kabul ettiği dini öğretileri ergenlik döneminde tekrardan düşünür. Öğretilerin bazılarını sıkı sıkı sarılırken, bazılarını şüphe duyar. Çünkü şüphe etmek ergenlik döneminin problemlerindendir.⁴⁹

Genç bireyler inançlarının gereklerini ergenliğe girmeden önce, ergenlik döneminde ve ergenliğin bitiminde farklı şekillerde gösterirler.⁵⁰ Birbirinden farklı özellikler taşıyan dini gelişim aşamaları dini şuurun uyanması, dini bunalım ve şüpheler ve dini tutumların belirginleşmesi şeklinde ele alınacaktır:

1.1.2.4.1. Dini Şuurun Uyanması (12-14 Yaş)

İnsanoğlu yüce bir yaratıcının var olduğuna inanma ve O’na itaat etme içgüdüleriyle yaratılmıştır.⁵¹ Pedagojik deneyim ve pozitif araştırmalar çocukta dini istidadın var olduğunu ortaya koymuştur. Yaratılıştan var olan dini özellikten dolayı bir çocuk 9 yaşına kadar dini şüphe duymamaktadır. Danimarkalı öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre dini duygular 7-14 yaş aralığında, politik düşünceler ise 15-18 yaş aralığında kendini gösterir.⁵²

Din psikolojisi alanında yapılan son araştırmalarda zihinsel gelişimin dini gelişime etkisi üzerinde önemle durulmuştur. Çocuğun zihni gelişimi Piaget’ye göre 4 aşamada

⁴⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Çelik-Şura Yayınları, İstanbul 1993, I-VIII, I, 94-95.

⁴⁸ Turgay Gündüz, “*Gençlik Dönemi Din Eğitimi*”, Mustafa Köylü (Ed.) *Gelişimsel Basamaklarına Göre Din Eğitimi*, (ss. 65-104), Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara 2010.

⁴⁹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2003, 172.

⁵⁰ Louis Guittard, “Gençlerde Dini Gelişim”, (Çev.: Ömer Özyılmaz), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: II, sayı 2, 1987, 229

⁵¹ İlhami Günay, “Kur’an’ı Kerim’de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (2 Winter, 2015), 435-460.

⁵² Antoine Vergote, *Çocuklukta Din* (Çev.: Erdoğan Fırat), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 22, 315

teşekkül etmektedir. Bu aşamalarda gelişim şu şekildedir: İlk aşama 2 yaşına kadar devam eder ve “duyusal motor” dönemidir, ikinci aşama 7 yaşına kadar süren “işlem öncesi” dönemde inançla ilgili şeyleri kolay kabullenir, diğer insanlara iştirak eder ve dini kavramları özümser. Üçüncü aşama ise 11-12 yaşlarına kadar süren “somut işlemler” dönemidir. Bu dönemde çocuğun zihin dünyasındaki fikirlerin gelişimi için somut durumlar önemlidir; sezgisel düşünemez. Soyut kavramlar kullanılsa da iyilik kötülük gibi soyut kavramlar henüz tam olarak çocuğun zihninde anlamlandırılmaz. 12 yaşından sonraki “formel işlemler” dönemi ergenliğin başlangıç zamanına denk gelir ve dönem içerisinde soyut düşünme özelliği ilerler. Dini ve dini olmayan anlatılardan; soyut alanla ilgili iyilik, kötülük ve manevi konulardan çıkarımlar yapar.⁵³

Allah düşüncesi çocuğun zihninde üç yaşında gelişmeye başlar sonraki yıllarda giderek belirginleşir. Yapılan araştırmalar sonucunda 6-8 yaş aralığındaki çocukların dini düşüncelerinin taklit üzerine kurulduğu, çocuklarda Tanrıyı insana ve bildiği diğer varlıklara benzetme anlayışı gözlendiği ve bu görüşe göre Allah’ın insan bedenine göre daha büyük bedene sahip olduğu, gökyüzünden onları izlediği görüşü tespit edilmiştir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda, çocuklar Allah’ı gökyüzünde ak sakallı dede olarak tasvir etmişlerdir ayrıca tanrı olarak kabul ettikleri bu varlığın ay ve güneş ihtişamına sahip olduğunu hayal etmişlerdir.⁵⁴ Allah’ı zihninde insan olarak tasavvur eden çocuk, soyut düşünme yeteneğinin gelişmesiyle ergenlik döneminde bu düşüncesinden uzaklaşır. Allah’ı tek, eşi benzeri olmayan, canlı, ölümsüz, kâinatın yaratıcısı olarak düşünür.⁵⁵

Ernest Harms 1944 yılında üç yaş ile ergenlik dönemi arasındaki çocuklara Tanrı’yı nasıl tasavvur ettiklerini sormuş, onlardan Tanrı’yı resmetmelerini istemiş ve konu ile ilgili bulgularını paylaşmıştır. Üç ile altı yaş arasındaki çocuklarda tanrı tasavvuru duygu ve fantezi şeklindedir. Yedi ve on yaşları arasındaki çocuklarda tanrı tasavvuru daha gerçekçidir, genellikle de rahip şeklinde resmedilmiştir. On bir yaş ve ergenliğin başındaki yaş grubunda ise tasavvurlar bireyseldir. Kimi Tanrı’yı geleneksel olarak tasvir

⁵³ Mustafa Koç, 10.

⁵⁴ Abdülkerim Bahadır, “Çocukta Dini İlgi ve Düşüncenin Gelişmesi ve Allah İnancının Öğretilmesinde Metodlar”, *Mehir Dergisi*, sayı:3, İlkbahar 1999, 60-61.

⁵⁵ Peker, 171.

ederken, kimi de orijinallik hatta ileri düzeyde soyutlayıcı bir yetenek göstererek tanrıyı resmetmişlerdir.⁵⁶

Burada hemen şunu izah etmemiz gerekir ki, Batı’da ve Türkiye’de yapılan araştırmaların sonuçları farklılıklar görülmektedir. Bunun nedeni Hristiyan kültüründe tanrı “baba” figürüyle temsil edildiğinden çocukların tanrıyı insana benzetmeleri çok sık görülmekte ve ileriki yaşlarda da devam etmektedir. İslam Dininde ise bu düşünce hoş görülmez çünkü Allah; yaratılmış hiçbir varlığa benzemez, insana ve diğer varlıklara ait özelliklerle ifade edilemez.⁵⁷

Yapılan gözlemler dini düşüncenin oluşumunda, yakınların etkisinin büyük olduğu noktasında birleşmektedirler. Sırasıyla ailenin terbiyesi, kendi düşüncesi ve okul çocuğun dini düşüncesinin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır.⁵⁸ Ayrıca gencin çevresinde yaşanan hastalık, ölüm, afet, tabiat olayları, şimşek çakması, gün doğumu ve batımı gibi olaylar dini uyanışında etkili olur. Okuduğu kitaplar, öğretmenleri, işittiği tekbir, dua, amin sesleri ve musiki de gencin dini duygularının gelişmesine yardımcı olur.⁵⁹

1.1.2.4.2. Dini Bunalım ve Şüpheler (14-18 Yaş)

Ergenin dini gelişimini içinde bulunduğu dini kültür, gelenek, fiziki ve ruhsal yapısındaki değişiklikler etkiler. Yani ergenin zekasının gelişmesi, şuurun ve benliğin uyanması bunalımı hazırlayan nedenlerin başında gelir.⁶⁰

Genç bu dönemde sorgulama içerisinde toplumun dilini, kültürünü örf, adet, anane ve değerlerini tanımaya ve anlamaya çaba gösterir. Kim olduğunu, başlangıcını, sonunu, yaşamın amacını, inançların özünü, neye inanacağını çözümlemeye çalışır. Toplumdaki inançlara karşı şüpheler duyar. Şüphe duygusu da gençte ruhi bunalım, pişmanlık ve günahkârlık duygusu meydana getirir. İnanışları sorgusuz sualsiz benimsemek, bir

⁵⁶ Nils G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş* (2. Baskı), (Çev.: Abdülkerim Bahadır), İnsan Yayınları, İstanbul 2007, 85.

⁵⁷ Bahadır, 60.

⁵⁸ Vergote, 316.

⁵⁹ Peker, 172.

⁶⁰ Kula, 42.

kısmına uyup bir kısmını terk etmek ya da tümünden bu inançlardan soyutlanmak arasında takılıp kalır.⁶¹

Dini şüphe ve bunalımların oluşmasına etki eden faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Özgürleşmek düşüncesiyle yetkililere başkaldırıda bulunmak ve otoriteye güven duymamak
2. Yaşamın anlamını yitirmesi
3. Yetersiz dini eğitim sonucunda uygunsuz dini gruplaşmalar içerisinde bulunması
4. Teoride öğrenilen dini bilgilerle hayatta meydana gelen olaylara verilen tepkilerin çelişmesinden kaynaklanan çatışmanın yaşanması
5. Dindarların yaşayış, tutum ve davranışlarında görülen yanlışlıklar
6. Önder ve örnek olacak kişilerin olmayışı⁶²

Gençlerin fikir aleminde şüphe kalıcı olmasa da önem arz eder. Şüphe, algılamayı olumsuz etkileyerek karar vermeye sevk etmektedir. Genç birey, büyüklerinin öğrettiği ve tereddütsüz kabullendiği değerleri tekrar anlamlandırarak doğruluğunu onaylarsa, onları benimser ve kendini ruhen rahatlamış, güçlenmiş hisseder. Aksi bir durumda bunca zaman kabullendiği değerlerin geçerliliğinin olmadığı, önemsiz olduğu fikrine varırsa buhrana düşebilir, dış etmenlerce daha fazla büyüyecek meçhulün içerisinde kendini bulabilir. Böyle bir durumda çocukluğundaki gibi, tereddütsüz başkalarının kararlarını kabullenebilir. Çocukluk döneminden farklı olarak bu inanışları kendi özgür iradesiyle tercih ettiği inanışlar gibi idrak eder.⁶³ Dini şüpheler inanç yönünden ergeni her zaman olumsuz etkilemez. Bazen de bu şüpheler ergenlerin dini inancı üzerinde saflaştırıcı bir etkiye sahip olup daha bilinçli daha sağlam temeller üzerine atılmış dini farkındalık meydana getirebilir. Bu dönemde oluşan dinsel şüpheler cinsiyete göre zamansal olarak farklılık gösterebilir. Mesela kızlarda bu süreç erken başlayıp kısa sürerken, erkeklerde daha geç başlayıp uzun sürebilir. Ayrıca bu aşamada ergenlerde farklı nedenlerden dolayı din-bilim çatışması görülebilir.⁶⁴

⁶¹ Mualla Selçuk, “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu (İnanç ve Davranış Bütünlüğü Açısından Bir Deneme)”, İsmail Kurt, Seyyid Ali Tüz (Yay. haz.), *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 29 Gençlik Dönemi ve Eğitimi I*, (ss. 398), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, 335-336.

⁶² Kula, 43.

⁶³ Selçuk, 337-338.

⁶⁴ M. Koç, 16.

Batı’da ve Türkiye’de din psikolojisi alanında gençlerin dini şüpheleri üzerine araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu şüphelerin çoğunluğunun inançlarla ilgili olduğu görülmüştür.⁶⁵ Abdülkerim Bahadır’ın bu alanda 211 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada, öğrencilerin şüphelendikleri konuların başında hem mahiyetlerini bilmemeleri hem de merak uyandıran konulardan biri olmasından dolayı soyut kavramlardan melek, şeytan, cin ve ruh gelmektedir. Öğrenciler daha sonra sırasıyla günah-sevap, fakirlik-zenginlik, eşitsizlik, ölüm-ahiret, kaza-kader, Allah’ın varlığı ve birliği, yaratılış ve peygamberlere-kitaplara iman konularında şüphe etmektedirler.⁶⁶

1.1.2.4.3. Dini Tutumların Belirginleşmesi (18-21 Yaş)

İman, his ve davranışlara yansıdığı nispette kıymetlenir. Dinin tam olarak özümseyip, kabullenilmesi dini süreç bakımından istenilen bir durumdur. Ahlak ve din eğitiminin kökleri çocukluk zamanında atılsa da tekamülü 17-20 yaş aralığındadır.⁶⁷

Bu yaşlarda şüpheler azalır. Yeteri kadar din eğitimi almış olan gençler için yaşanan bu şüpheler, kendilerini dindarlığa götürür ve dini duygularını saflaştırıcı etki yapar. Ashaptan bazıları Hz. Peygamber’e gelerek “Gönüllerimizden öyle şeyler geçiyor ki, herhangi birimiz bunları söylemeyi bile büyük (bir suç veya günah) sayıyoruz” şeklinde ifade ettikleri şüphelerini, Rasulullah: “Hakikaten böyle bir şey hissettiniz mi? Eğer bu doğruysa, “İşte açık açık iman budur.”⁶⁸ diyerek sahabeleri övmüştür. Peygamberimiz aksi bir düşüncenin oluşmasını inanç açısından tehlikeli görmemiş, bilakis taklidi imandan tahkiki imana geçiş olarak değerlendirmiştir.⁶⁹

1.2. KUR’AN VE SÜNNETTE GENÇLİK

İnsanoğlunun hayatının en verimli evresi olarak nitelendirilecek olan gençlik çağı, Kur’an ve hadis açısından ele alındığında da son derece önemli bir zaman dilimi olarak

⁶⁵ M. Koç, 16-17.

⁶⁶ Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1994, 141-142.

⁶⁷ Ahmet Albayrak, “Sevgi ve Korku Motiflerinin Gençlerin Dini Mesajları Algılamasındaki Rolü”, İsmail Kurt, Seyyid Ali Tüz (Yay. haz.), *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 29 Gençlik Dönemi ve Eğitimi I*, (ss. 398) Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.

⁶⁸ Müslim, “İman”, 209; Ebû Dâvud, “Edep”, 118.

⁶⁹ Gündüz, “*Gençlik Dönemi Din Eğitimi*”, 83-84.

kabul edilebilir. Aşağıda Kur'an ve sünnette kullanılan genç kavramları ve Kur'an ve sünnette zikredilen gençlerin müspet ve menfi gençlik özellikleri açıklanmaktadır.

1.2.1. Kur'an-ı Kerim'de Genç Kavramları

1.2.1.1. Belağ- Baliğ

Gençlik için kullanılan belağ kelimesi, döl verme çağına, buluğ çağına ermiş olan, erin, bulmak, erişmek, akil baliğ olmak,⁷⁰ bir şeye veya bir yere ulaşmak, varmak, meyvenin olgunlaşma zamanı gelmek⁷¹ gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise çocuğun fiziksel ve cinsel yönden gelişip ergenlik dönemine girmesini ifade eder. Bu halde olan kişiye baliğ denir.⁷²

Buluğa eren kişi çocukluktan çıkmış, akli selim olarak olgunluk dönemine başlangıç yapmıştır. Zihni ve bedeni özelliklerinin gelişmesinin yanında davranışlarında ve sözlerinde iyileşme, sorumluluk sahibi olup vazifelerini yerine getirmede müspet yönde ilerlemeler başlamıştır. Artık eskisi gibi başkalarına muhtaç olmadan kendi işlerini yapabilmektedir. Bundan dolayı da bazen büyüklerini küçümsemektedir.⁷³

1.2.1.2. Hulm- Halim

Kur'an'da b-l-ğ fiiliyle kullanıldığında ergen olmak, buluğa ermek anlamına gelen hulm kelimesi⁷⁴ erginlik çağına girmek,⁷⁵ uykusunda rüya görmek anlamına gelmektedir. Veled kelimesiyle kullanıldığında ise çocuğun ihtilam olması, erginlik çağına, buluğa ermek manalarına gelir.”⁷⁶

⁷⁰ Hamza Ermiş, *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008, 71.

⁷¹ Arif Erkan, *El-Beyan Kamusu Arapça Türkçe*, Huzur Yayınları, İstanbul 2006, 386.

⁷² Ali Bardakoğlu, “Buluğ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1992, VI, 413.

⁷³ İlhami Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003.7.

⁷⁴ Turgay Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal yaklaşım)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2002, 86.

⁷⁵ Hikmet Özdemir, Suat Cebeci, *El Kamusul Muallim Arapça Türkçe Sözlük*, Akçağ Genel Yayın, Ankara 1989, 66.

⁷⁶ Erkan, 549.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنُكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ هُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Ey iman edenler! Hizmetinizde bulunanlarla içinizden henüz ergenlik çağına gelmemiş olanlar, yanınıza gelmek için sizden üç vakitte izin alsınlar. Sabah namazından önce, öğle sıcağından dolayı (istirahata çekilirken) elbisenizi çıkardığınızda ve yatsı namazından sonra. Bunlar örtülmesi gereken yerlerinizin açık bulunabileceği üç vakittir. Bunlar dışında ne size ne onlara bir sakınca vardır. Bunlar sıkça yanına girip çıkan, birbirinizle içi içe olduğunuz kimselerdir. Allah size ayetlerini işte böyle açıklar, Allah her şeyi bilir, yerli yerinde yapar.”⁷⁷

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Çocuklarınız ergenlik çağına gelince, onlardan önceki ergenler nasıl izin alıyorsa onlar da öyle izin alsınlar. Allah ayetlerini işte size böyle açıklıyor; O her şeyi bilir, yerli yerinde yapar.”⁷⁸ buyurulmaktadır. Bu iki ayette ellerinin altında bulunanlar ve henüz baliğ olmamış çocuklar ile buluğa eren kişilerin, ebeveynlerin odasına girdiklerinde uyması gereken kuralların farklı olduğu dikkat çekmektedir. Bu ayetler ışığında çocukla ergeni birbirinden ayıran en önemli özelliğin ihtilam olduğu kabul edilmiştir.⁷⁹

Mükellef sayılmanın ve baliğ olmanın sınırı ihtilam olmaktır.⁸⁰ İhtilam veya kız çocuklarının adet olmaları baliğ olmada bariz bir işarettir. Bu noktada fakihler ittifak etmişlerdir. Fakat ihtilam olmayan veya aybaşı görmeyen çocukların mükellef olma yaşları konusunda ihtilaf edilmiştir. Kendisinde bu emmareler görülmeyen erkek çocuklar Ebû Hanife’ye göre 18 yaşında mükellef olurlar. Kızlar erkeklere nazaran daha erken geliştiklerinden dolayı da kızlar için bu yaş 17 olarak kabul edilmiştir.⁸¹

⁷⁷ Nur:24/58

⁷⁸ Nur: 24/59

⁷⁹ Gündüz, a.g.t., 86.

⁸⁰ Vehbe Zuhayli, *Tefsîrü'l Münir I-XV*, (1. Baskı), (trc. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız), Bilimevi, İstanbul 2003, 494.

⁸¹ Fahreddin Er-Razi, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihi'l-Gayb I-XXIII*, (Çev.: Sadık Kılıç, Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, C. Sadık Doğru), Akçağ Yayınları, Ankara 1988, XVII, 144.

İmam Muhammed, İmam Şafii, Ebû Yusuf ve İmam Hanbel kız veya erkek fark etmeksizin 15 yaşına giren çocuğu mükellef saymışlardır. Onlar için ihtilam olma yaşı 15'i geçmez. Bundan dolayı baliğ ve mükellef olma yaşı 15'tir.⁸²

1.2.1.3. Ğulme-Ğulam

Kur'an'da gençlik için kullanılan kelimelerden bir diğeri de ğulam'dır. Ğulam kelime olarak "erkek çocuk, köle, yeni doğan çocuk, genç, genç hizmetçi,⁸³ şiddetli cinsi temas isteği⁸⁴ bıyıkları yeni terlemiş genç" anlamlarına gelmektedir. Çoğulu ğılma ve ğılman'dır.⁸⁵

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ

"Korkma", dediler 'Biz sana bilgili bir çocuk müjdeliyoruz'"⁸⁶

قَالَ رَبِّ اُنِّى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِى الْكِبَرُ وَاُمْرَاتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ

"Zekeriyya ise şöyle dedi: 'Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?' Buyurdu ki: 'İşte böyle; Allah dilediğini yapar.'" ⁸⁷

قَالَتْ اُنِّى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشْرٌ وَلَمْ اَكْ بِغَيًّا

"Meryem, 'Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olabilir?' Buyurdu ki: 'İşte böyle; Allah dilediğini yapar.'"⁸⁸ ayetlerinde sırasıyla Hz. İbrahim, Hz. Zekeriyya ve Hz. Meryem çocukla müjdelenmiştir. Bu ayetlerde ğulam kelimesi "çocuk" anlamında kullanılmıştır.⁸⁹

وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَةً قَالَ يَا بُشْرٰى هَٰذَا غُلَامٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَتُهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ

⁸² Muhammed Ali Sabuni, *Kur'anı Kerim'in Ahkam Tefsiri I-II*, (trc. Mazhar Taşkesenlioğlu), Şamil Yayınevi, İstanbul 1984, II, 213-214.

⁸³ Ebü'l-Fazl Cemalüddin Muhammed bin Mükerrrem bin Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab I-XV*, Daru's-Sadr, Beyrut t.y. XII, 440.

⁸⁴ Hikmet Özdemir, Suat Cebeci, *Arapça Türkçe Sözlük*, Akçağ Genel Yayın, Ankara 1989, 322.

⁸⁵ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el Ensar, *el-Câmiu 'li Ahkâmi'l-Kurân, I- IXX*, (trc. M. Beşir Eryarsoy), Buruç Yay., İstanbul 1997, IV, 197-198.

⁸⁶ Hicr 15/53 ve Zariyat 51/28 ayetlerinde bilgi sahibi, Saffat 37/101 ayetinde ise akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğuyla Hz.İbrahim müjdelenmiştir.

⁸⁷ Ali İmran: 3/40

⁸⁸ Meryem: 19/20

⁸⁹ Ebü'l-Fida İsmail İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri I-XVI*, (Çev.: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul 1986, X, 5118.

“Derken bir kervan geldi, sucularını gönderdiler, adam kovasını kuyuya saldı; ‘Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!’ diye bağırdı. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah, onların yaptıklarını çok iyi biliyordu.”⁹⁰ ayetinde ğulam ergenliğe ulaşmamış çocuk manasındadır.⁹¹

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

“Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.”⁹² ayetinde ise ğulameyn kelimesi henüz ergenliğe ulaşmamış çocuk manasında kullanılmıştır.⁹³

Ayetlerde de görüldüğü üzere ğulam kelimesi isim olarak buluğa ermemiş çocuk manasında kullanılsa da fiil olarak ele alındığında gençlik çağı özelliklerini içeren bir anlama sahiptir.⁹⁴ Kız ve erkek çocuklarının ergenlik döneminde cinsel his ve duygularını anlatmaktadır. Şehevi duyguları ve o duygularla mücadeleyi, bu süreçte meydana gelen ruhi sıkıntıları anlatması hasebiyle 15-18 yaşındaki gençlerin özellikleri ile özdeşleşmektedir.⁹⁵

1.2.1.4. Cereyan-Cariye

Savaş esirleri ve alınıp satılabilen, özgürlükten yoksun efendisinin emirlerine itaat eden genç kadın için kullanılan cariye kelimesi bir şeyin gelişme, olma durumu,⁹⁶ bir yöne doğru akma, akış, akıntı, akım, halayık, genç kız, güneş, gemi, yılan, rüzgâr, zenci ve kadın⁹⁷ anlamlarına gelir. Mecazen aynı eğilimde olan, aynı görüşü paylaşan

⁹⁰ Yusuf: 12/19

⁹¹ Mehmet Bağış, “Kur’an’da Genç ve Gençlik İle İlgili Kullanılan Kavramların Semantik Açından Tahlili”, Nesrin Güllüdağ, Cavit Polat, Kübra Şahin Çeken (Ed.), *Iğdır International Social Sciences Congress: 14-15 Nisan 2021, Iğdır*, (ss. 207-2015), Iksad Global Yayınevi, Iğdır 2021, 209.

⁹² Kehf: 18/82

⁹³ Seyyid b. Kutub b. İbrâhim, *Fî Zılali'l-Kur'ân* (11. Baskı) I-VI, Dârü's-Şürûk, Beyrut 1985/1405. IV, 2276.

⁹⁴ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 79.

⁹⁵ İlhami Günay, *Kur'an'da Gençlik ve Gençler*, Pınar Yayınları, İstanbul 2011, 28.

⁹⁶ Ermiş, 88.

⁹⁷ Mevlüt Sarı, *El- Mevarid Arapça-Türkçe Lugat*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, 214.

kimselerin oluşturduğu hareket manasındadır.⁹⁸ Çoğulu cevar'dır. Cera; Suyu akıtmak, gemiyi yürütmek, atı koşturmak, suyu akıtmak,⁹⁹ kastetmek, niyet etmek, vekil göndermek, nebat ucunda tohum keseleri belirip, tohumlanmak anlamlarında kullanılır.¹⁰⁰

Kız çocuğu manasında kullanılan cariye kelimesi, özgür veya köle olmasına bakılmaksızın genç kızların hepsi için söylenen oldukça geniş bir kavramdır. Buhari'den nakledilen bir hadiste Hz. Aişe ve yanındaki hizmetçisi Berire'den bahsedilirken aynı sözcük sarf edilmiştir. Kız çocukları hakkında kullanılan ğulame kelimesinin eş anlamı niteliğindedir. Ğulam ve cariye kelimeleri dünyaya yeni gelen, meme emen çocuklar için kullanılırken, nikâh çağında olan gençleri de ifade eder.¹⁰¹ Cariye kelimesi, Kur'an'da yalnızca sıfat olarak "akıp giden" manasında kullanılmaktadır, genç ya da gençlik ile alakalı bir anlamda ifade edilmemiştir.¹⁰²

1.2.1.5. Futuvvet-Feta

Kur'an'da gençlik manasında en çok kullanılan "feteye-fityan" kelimesi civan, delikanlı, köle, hizmetçi, cömert manalarına gelmektedir. Mastarı olan "futuvvet" kelimesi gençlik, kerem, mürüvvet, cömertlik,¹⁰³ asalet¹⁰⁴ anlamlarına gelirken genç delikanlı¹⁰⁵ ve erkek köle için "feta", genç kız, genç kadın, cariye için "fetat" kelimeleri kullanılır.¹⁰⁶

Genç kavramı, özellikle Hz. İbrahim ve Ashab-ı Kehf gibi örnek şahsiyetler aracılığıyla övülen bir kavramdır. Delikanlı anlamı verilen "fetâ" kelimesi Arapçada çocukluktan yeni çıkmış erkek anlamında kullanılır.¹⁰⁷

Kuran'da farklı şahıslar için feta kelimesi kullanılmıştır.

⁹⁸ Ermiş, 88.

⁹⁹ İbn Manzur, XIV, 139.

¹⁰⁰ Sarı, 214.

¹⁰¹ Turgay, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal yaklaşım)*, 79.

¹⁰² Turgay, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal yaklaşım)*, 104-105.

¹⁰³ Sarı, 1131.

¹⁰⁴ Özdemir, Cebeci, 328.

¹⁰⁵ Özdemir, Cebeci, 328.

¹⁰⁶ İbn Manzur, XV, 145.

¹⁰⁷ Ali Soylu, "Kur'an'da Rol Model Olarak Anlatılan Bir Grup Genç: Ashab-ı Kehf", Seyfullah Kara vd. (Ed.), *İslam Modernite ve Gençlik*, (ss. 139-154), İlahiyat Yayınları, Ankara 2021, 139.

1. Züleyha'nın dedikodusunu yapan kadınların Hz. Yusuf'tan delikanlı olarak bahsetmeleri:

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

“Şehirde bazı kadınlar, ‘Aziz’in karısı, hizmetindeki genç ile birlikte olmak istiyormuş. (Yusuf’un) sevdası kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapkınlık içinde görüyoruz.’ dediler.”¹⁰⁸

2. Hz. Yusuf’a rüyalarının yorumunu soran zindan arkadaşları anlatılırken:

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرِيتُني أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرِيتُني أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

“Onunla birlikte zindana iki genç daha girdi. Onlardan biri, ‘Ben rüyada şarap üzüm yaptığımı gördüm.’ dedi. Diğeri de ‘Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz.’ dedi.”¹⁰⁹

3. Hz. Yusuf’un hizmetinde çalışanlar hakkında kullanılması:

وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“Yusuf, emrindeki gençlere dedi ki: ‘Ödedikleri bedeli yüklerinin içine koyun. Umarım ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar ve umarım yine gelirler.’”¹¹⁰

4. Hz. Musa ile yolculuk eden arkadaşı için kullanılması:

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِيهِ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتْنِيهِ إِنَّا نَعْدَاكَ لَقَيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا

“Bir vakit Musa genç adamına, ‘Ta iki denizin birleştiği yere varmadıkça yahut (bu yolda) senelerce yürümedikçe durup dinlenmeyeceğim’ demişti. Her ikisi, iki denizin birleştiği yeri varınca balıkların (yoklamayı) unuttular. Balık denizde yolunu tutup gitmişti. Oradan uzaklaştıklarında Musa genç adama, ‘Yiyeceğimizi getir. Gerçekten şu yolculuğumuz yüzünden yorgun düştük’ dedi.”¹¹¹

¹⁰⁸ Yusuf: 12/30

¹⁰⁹ Yusuf: 12/36

¹¹⁰ Yusuf: 12/62

¹¹¹ Kehf: 18/60-62

5. Dinlerini korumak için hükümdarın zulmünden mağaraya sığınan yiğitler hakkında kullanılması:

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْجَرْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاَهُمْ هُدًى

“O gençler mağaraya sığınmışlar ve ‘Rabbimiz! Bize katından rahmet gönder ve bize içinde bulunduğumuz durumdan bir çıkış yolu göster!’ demişlerdi. Bunun üzerine biz de onları o mağarada yıllarca derin bir uykuya daldırdık. Sonra da iki gruptan hangisinin, kaldıkları müddeti daha iyi hesap edip değerlendireceğini ortaya koyalım diye onları uyandırdık. Biz sana onların başından geçenleri gerçeğe uygun olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar Rablerine inanmış gençlerdi; biz de onların doğru yolda yürüyüşlerine katkıda bulunduk.”¹¹²

6. Kavmi tarafından Hz. İbrahim hakkında ifade edilen tabir için kullanılması:

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ

“Bazıları, ‘İbrahim denen bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik.’ deyince.”¹¹³

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً أَنْ يَنْكَحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ

7. İffetini koruyan genç kızlar için kullanılması:¹¹⁴

“İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin cariye kızlarınızdan alabilir.”¹¹⁵

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً أَنْ يَنْكَحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِأَدْنَىٰ أَهْلِهِنَّ وَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخَذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lütfundan ihtiyaçlarını giderilinceye kadar iffetlerini korusunlar. Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve cariyelerinizin

¹¹² Kehf: 18/10-13

¹¹³ Enbiya: 21/60

¹¹⁴ Güler, 115-116.

¹¹⁵ Nisa: 4/25

kendilerinde hayır görürseniz tekliflerini kabul edin. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Namuslu yaşamak isterlerse, dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için cariyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa, bilsinler ki böyle zorlamalarından sonra onlara Allah rahmet ve mağfireti ile muamele edecektir. Bilinsin ki Allah onların zorlamaları sebebiyle bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.”¹¹⁶ Yukarıdaki ayetlerden de anlaşıldığı üzere feta kelimesi Kur'an'da farklı özellikleriyle genç erkek ve kadınlar için en çok kullanılan gençlik kavramlarından.

1.2.1.6. Rüşd-Reşid

Kur'an'da gençlik için kullanılan “rüşd” kavramı erginlik; iyiyi kötüden ayırarak doğru yolu bulma, akıllıca davranma hali, medeni haklarını kullanma çağına gelme, buluğa erme anlamlarına gelir.¹¹⁷ Reşid olan kişi dini görevlerini uygulama ve mal varlığını idare etme çağına ermiştir. Kanuni ve dini olarak bu yaşta farklılık görülmektedir.¹¹⁸

Nisa suresi 6. ayetin tefsirinde yetimlerin mallarını kendilerine vermek için onlarda hem rüşd (olgunluk çağına girme) hem de ehil olma (akıl) şartının arandığı ifade edilmiştir.¹¹⁹ Yetimler nikâh çağına ulaştıklarında yani buluğa erdiklerinde, akli yetileri gelişip, dini sorumluluklarını yerine getirip ve kendilerini idare ediyorlarsa mallarının kendilerine verilmesi emrediliyor.¹²⁰ Normal hallerde nikâh çağıyla reşit olma zamanı aynıdır. Ancak evlenme çağı geldiği halde reşit olmayan, reşit olduğu halde nikâh çağına ulaşmayan kişiler vardır. Müçtehitlerin bazısına göre evlenme yaşı 15 ile 19 yaş arasındır. Bazısına göre ise kız ve erkek çocuklarında bu yaş farklılık arz etmektedir.¹²¹

Rüşd kelimesinin Arapçada anlam yelpazesi çok geniştir.¹²² Sözlükte aklen ve fiilen tutulan doğru yol, yerinde görüş anlamına gelir. Enbiya suresi 51. ayette “Hz. İbrahim'e rüşdünü vermiştik...” ifadesinde Hz. İbrahim'e bahşedilen rüşden kasıt ya peygamberlik

¹¹⁶ Nur: 24/33

¹¹⁷ Ermiş, 549.

¹¹⁸ Sarı, 608.

¹¹⁹ Ebû'l A'la el-Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri I-VII*, (terc: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), Ali Bulaç (Ed.), İnsan Yayınları, İstanbul 1986, I, 293.

¹²⁰ Yazır, II, 473.

¹²¹ Hayrettin Karaman, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş I-V, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay. Ankara 2006, II, 12.

¹²² Mevdudi, III, 283.

ya da öncesinde kendisinde var olan akliselim ve erginliktir.¹²³ Mevdudi'ye göre ise bu ayette Hz. İbrahim'e lütfedilen rüşd Hakk'ı bulma özelliğidir.¹²⁴ Bu evreye ulaşan genç kendi faydasına ve zararına olan konuların bilincine varmış, kendi hayrına olan yolu seçmiştir. Bu yolda ilerlerken kendisine zarar verecek her türlü kötü arzu ve heveslere kapılmadan sebatla hak yolda yürüme erdemini göstermiştir.¹²⁵

1.2.1.7. Şebabat-Şabb

Şabb kelimesi yetişip yiğit olmak, tutuşturmak, coşarak kaldırmak, buluş çağına varıp fakat adamlık yaşına varmamış genç, gençlik, her şeyin başlangıcı ve tazelik anı,¹²⁶ şahlanmak, ergenlik çağına ermek¹²⁷ gibi anlamlara gelmektedir. Şabe fiili saçı ağarmak, yaşlanmak, aklaşmak, kocamak anlamına gelirken ismi fail olarak ise genç, gençlik yaşında olan, delikanlı,¹²⁸ yaşlılığın zıddı olmasından dolayı ihtiyarlık döneminde şikâyet edilen düşkünlüklerin görülmemesi yanında gıpta edilen meziyetlerin maliki olmak anlamlarına da gelir.¹²⁹

Şabb kelimesinin hangi yaş aralığını ifade ettiği konusunda dilciler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: Bir dil bilimciye göre; doğumdan 17 yaşına kadar süren dönem ğulam, 17 yaştan 51 yaşına kadar devam eden yaşam dilimi şebabiyyedir. Zebidi ise 16-32 yaş aralığındaki gence şabb denildiği görüşündedir. İbn Kayyım el-Cevziyye sakalların bittiği andan 40 yaşına kadar süren dönem olduğunu, İbn Şas el-Maliki 40 yaşına, İbn Kuteybe 50 yaşına kadar bir kişiye şebab denildiğini ifade etmiştir.¹³⁰

1.2.1.8. Eşüdd

Gençlik kavramlarından eşüdd kelimesinin mastarı olan “şedde-şiddet” gücü ortaya çıkarmak, sertlik vermek, takviye etmek, galip gelmek,¹³¹ kuvvetli, şiddetli olmak, düşmana hücum etmek manalarına gelirken “feta”yla kullanıldığında çocuk reşit oldu

¹²³ Kur'an Yolu, III, 582.

¹²⁴ Mevdudi, III, 283.

¹²⁵ Günay, *Kur'an'da Gençlik ve Gençler*, 31.

¹²⁶ Sarı, 804.

¹²⁷ Özdemir, Cebeci, 197.

¹²⁸ Erkan, 680.

¹²⁹ Günay, *Kur'an'da Gençlik ve Gençler*, 32.

¹³⁰ Gündüz, a.g.t., 97-98.

¹³¹ İbn Manzur, III, 232.

anlamına gelir ayrıca eşudd kelimesi muhkem olmak, kuvvetlenmek, kemale erme ve kemal çağı anlamlarında da kullanılır.¹³²

Çoğunlukla ergenlik çağı anlamında kullanılan beleğa eşuddah kavramı Kur'an'da Yusuf, Enam, Kehf, Hac, İsrâ ve Ahkaf surelerinde geçmektedir. Bu dönem psikoloji eserlerinde gençlik dönemine giriş olarak onaylanmaktadır.¹³³

Gençliğin kimilerine göre 35 yaşında, kimilerine göre de 50 yaşında sona erdiği bildirilse de Kur'an'daki işaretlerden anlaşıldığı üzere gençlik dönemi bir ömrün 15 ile 40 yaşları arasındaki zaman dilimidir. Yani gençlik buluş yaşı ile başlar, 40 yaşında sona erer. Çünkü bir insanın hem fiziki hem de akli olarak gelişimi 40 yaşına kadar devam eder.¹³⁴

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ

Allah “İnsana, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu ne zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu. Karnında taşınması ve sütten kesilmesinin süresi otuz aydır. Nihayet olgunluğa ulaşp kırk yaşına girince şöyle yakarır: ‘Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle. Dönüp kapına başvurdum ve ben şüphesiz sana boyun eğenlerdenim.’¹³⁵ buyurmaktadır. Ayetteki “hatta iza beleğa eşuddah” ifadesi bir insanın bedeni olarak güçlenip olgunluğa ulaşmasını, “Ve beleğa erbeğine seneh” ifadesi ise idrakte, anlayışta kemale ermeği işaret eder.¹³⁶

İbn Kesir bu ayetin tefsirinde kırk yaşına ulaşmaktan kast edilen akıl, idrak ve yumuşaklıkta kemale ermektir yorumunu yapmıştır.¹³⁷

¹³² Sarı, 812.

¹³³ Mehmet Emin Ay, “Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II” Hayati Hökelekli (Ed.), *İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi:40:18-20 Nisan 2003-Bursa*, (ss.15-34), Ensar Neşriyat, İstanbul 2003.17.

¹³⁴ Musa Kazım Yılmaz, “Kur'an'da Tevhid ve Gençlik Kur'an ve Sünnetin Gençliğe Verdiği Değer”, Cüneyt Gökçe, Ömer Sabuncu (Ed), *Peygamberimiz ve Gençlik 1. Şanlıurfa Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu, 2018 Şanlıurfa*, 48-60.

¹³⁵ Ahkaf 46/15

¹³⁶ Yılmaz, 48.

¹³⁷ İbn Kesir, XIII, 7241.

1.2.1.9. Sabi

Gençlik için kullanılan kavramlardan olan sabi kelimesi küçük çocuk,¹³⁸ bebek, kılıç vs. ağzı, sakal ucu,¹³⁹ küçük, ırak, bakan göz, (sabiye) çocuklarla oynamak, çocukluk etmek, çocuğun yaptığını yapmak manalarına gelir.¹⁴⁰ İbn Hacer insanın geçirdiği gelişim evrelerinin isimlerini şu şekilde ifade etmiştir: “İnsan, doğmadan önce cenin, doğduktan sonra sabiyy, süten kesildikten sonra ğulam adını alır”.¹⁴¹

1.2.1.10. Veled-Vildan

V-l-d fiilinden türeyen veled kelimesi “doğum yaptı” anlamına gelmektedir. Çoğulu “evlad ve veledetün”dür. Yeni doğan çocuk, köle ve genç hizmetkar anlamlarına gelen velid kelimesi de v-l-d kökünden türemiş olup, çoğulu “vildan ve veledetün”dür. Bu kelime genel manada oğul ve kızlar, ergenliğe girmemiş çocuk, dünyaya yeni gelen çocuk, genç manalarında kullanılmıştır.¹⁴²

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانُ مُخَلَّدُونَ

“Sonsuza dek hizmet sunacak gençler dolaşır.”¹⁴³

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانُ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنثورًا

“Her birinin etrafında ölümsüz gençler pervane olur. Baktığında onları etrafa saçılmış inciler sanırsın.”¹⁴⁴ ayetlerinde vildan kelimesi Cennette insanlara hizmet eden, sonsuza dek genç kalacak hizmetçi manasında kullanılmıştır.¹⁴⁵

1.2.2. Kur'an-ı Kerim’de Gençlik Dönemi ve Özellikleri

Gençlik çağının bir ömrün en güzel, en verimli devri olması İslamiyet’in bu döneme ve gençlere fazlasıyla değer vermesinin sebeplerinden biridir. Zira gençler toplumda önemli bir yere sahiptir. İslamiyet’in yayılmasında ve İslam toplumunun inşasında

¹³⁸ Ermiş, 553.

¹³⁹ Sarı, 856.

¹⁴⁰ Erkan, 712.

¹⁴¹ Turgay, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal yaklaşım)*, 101.

¹⁴² Bağış, 212.

¹⁴³ Vakıa: 56/17

¹⁴⁴ İnsan: 76/19

¹⁴⁵ Kur'an Yolu, V, 220.

gençlerin önemli bir rol oynadığı İslam tarihinin ilk yıllarından itibaren görülmüştür. Gençler bu dinin ana kaynaklarından en güzel şekilde istifade etmiş ve İslami dinamikleri ayakta tutmuşlardır. Toplumun ilerlemesini, gelişmesini, yeniliklere maruz kalmasını sağlayan, İslam mücadelesini yüklenen kısacası toplumu toplum yapan gençler ve onların zihinleridir.

Allah’u Teala Kur’an’da yaratılışın her aşamasını anlatmış, ölümden sonra dirilmeyi inkâr edenlere de Hac Suresi 5. ayette cevap olarak şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبُعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن نُّرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يُّتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِّن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بِهِجٍ

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattı ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimizin rahimlerde belli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız ki, daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarıp ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.”¹⁴⁶ Yüce Allah’ın bu ayette “akıl, temyiz ve kuvvette” güçlü olduğumuz bir çağdan sonra düşkünlük çağını zikretmesi çok manidardır.¹⁴⁷ Öyle ki insan bu düşkünlük zamanında gücünün yettiğini yapamaz ve bilirken bilmez olur.¹⁴⁸ İnsanın zihnen ve bedenen güçlü olduğu bu dönemin hem önemine hem de geçiciliğine vurgu yapılmıştır. İnsan bu kıymetli devri çok güzel bir şekilde değerlendirmelidir. Kuvvet aşaması olarak değerlendirdiğimiz bu dönemde akli, fiziki güç ve canlılık gençlerde bulunmaktadır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Hac: 22/5

¹⁴⁷ Muhammed Hazır El-Mecali, “Sahabe Hayatından Gençlere Rol Model Olarak Sunabileceğimiz Örnekler”, (Çev.: Muhammed Emin Uysal), Fatih Kurt (yy.), *Mevlid-i Nebi Uluslararası Sempozyumu Peygamberimiz ve Gençlik*, (ss. 282- 287) DİB Yay., İstanbul 2009.

¹⁴⁸ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü ’t-Tefasir I-III*, Daru’l Kur’an’il-Kerim, Beyrut, 1981-1402. II, 281.

¹⁴⁹ El-Mecali, 235.

Genç yaşadığı toplumun olumsuzluklarıyla ve yaşının getirdiği duygular arasında ikilemde kalmaktadır. Şöyle ki gençlik, bu yaşlarda hayatı anlamlandırmaya ve hakikati aramaya çabalamaktadır. Hazzı ve maddiyatı ön plana çıkaran, dini öteleyen modern dünyada gencin hayatı anlamlandırma çabası ve hakikat özlemi büyük oranda gerçekleşmemektedir. Kendisini önemseyen genç ruhunun ve bedeninin ihtiyaçlarının farkına varır. Yaşadığı dünyanın olumsuzluklarına takılmadan kendini gerçekleştirmeye çalışan genç için insanı tam manasıyla mutlu eden, insanın doğasıyla uyumlu, aşkın, ilahi öğretilere ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁵⁰

Ayetlerden ve hadislerden anlaşıldığı üzere İslamiyet gençlere çok önem vermiştir. Allah ve elçisinin gösterdiği bu değerden gençler yoksun bırakılmamalıdır.¹⁵¹ Hakikati arayan, doğru yolda yürümek isteyen gençlere kıymetli olduklarını hissettirip, ilgi ve alaka gösterilmelidir. Onlara, Kur'an ve sünnetin rehberliğinde Allah'ın razı olduğu gençlerin yaşamları örnek sunulmalıdır. Bu çalışmada Kur'an ve sünnette gençliğe dair konulara değinilmiş ve bilgiler ışığında gençlik döneminin genel özellikleri izah edilmeye çalışılmıştır.

1.2.2.1. Soyut Düşünme, Akli Muhakeme ve Dini Şuurun Uyanması

Çocukluk ve ergenlik döneminde birey hakikati onaylamaya en eğilimli olduğu dönemdedir. Bu görüşün kaynağı, Hz. Peygamberin “Her çocuk İslam fıtratıyla doğar...”¹⁵² hadisi ve risaleti ilk olarak kabul edenlerin Kureyşli gençler olduğunu bildirdiği hadisleridir.¹⁵³

İnsanın fıtratında var olan Yüce bir varlığa inanma, bağlanma duygusu, Allah'ı arama bulma şeklinde son çocukluk dönemiyle gelişmeye başlar. Gelişme aşamasındaki inanma duygusu farklı etkenlerle aktifleşir ve çocuğun kişiliğinde daha kalıcı hale gelebilir. Arama aşamasındaki din duygusunun kalıcı olması için belirli yollar izlenmelidir.

¹⁵⁰ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, VI.

¹⁵¹ Bahadır, 60.

¹⁵² Buhari, “Cenaiz”, 80, “Kader, 3, “Sünnet”, 17; Müslim, “Kader”, 22, (2658); Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi I-V* (2. Baskı), (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Mustafa el-Babi el-Halebi, Kahire 1937, “Kader”, 5.

¹⁵³ İbn Kesir, III, 78.

Öncelikle dini inanış; kalp/sezgisel iç gözlemle geliştirilir. İkinci olarak, dini inanış akıl/sebeep-sonuç ilişkisini araştırmakla geliştirilir. İnsan, dünya ve evrenin işleyişini anlamak için sebep-sonuç ilişkisini kavramaya çalışırken öncelikle ilk sebebi anlamaya çalışır. Eğitim öğretim de dini duygunun kökleşmesine katkı sağlar. Bu nedenlerle, dini duygu fitratta olmakla birlikte, doğru yöntemlerle ve uygun eğitimle geliştirilebilir.¹⁵⁴

Din kavramı, insanın içindeki doğal bir eğilimle beraber içten bağlılık ve itaat içermektedir. Bu duygu insanın içinde var olan temel bir duygudur. Yüce bir varlığa kulluk hissi, sevmek hissi kadar doğaldır. Yüce varlığa bağlanmak, insanın içindeki bu fitri duygunun tatmin edilmesine izin verir. Din, insanın müspet ve menfi duygularını yönlendirerek davranışlarını ve dolayısıyla hayatını düzenler. Çocuk iç ve dış alemde temaşa ettiği delillerle aklını ve kalbini ikna ederek iman eder. İmanın davranışlarına etki etmesi için büyüklerinin desteğine ihtiyaç duymaktadır.¹⁵⁵

Dini yaşam, çocuk üzerinde duygusal düşünceler halinde vuku bulur. Çocuk inanç kavramını tam anlamıyla incelemeyen ve inandığı şeyleri bütünüyle anlamadan dine bağlılık duyar. Çocukların zihinlerinin soyut durumları kavramaya yeterli olmaması bu olayın başlıca nedenidir. Ergenlik dönemiyle birlikte gelen özelliklerden biri ise ergenliğe girmekte olan bireyin dünyayı duygusal ve düşünsel olarak daha derin algılamaya başlamasıdır. Ergenlik çağıının başları sayılan 12-13 yaşlarındaki bireylerin somut dünyanın dışındaki olayları kapsamlı bir şekilde anlama yeteneği, çevresel etkenler neticesinde derin analizler ve büyük ölçekte genellemelere neden olur. Genç birey soyutsal olayları kavrama yeteneği ile inanç esaslarında var olan Allah, kıyamet, ahiret, cennet, cehennem, melek gibi soyut kavramları daha net algılayabilmektedir.¹⁵⁶

Hız. İbrahim, nedenlere bağlı düşünme biçimiyle olayları anlamlandırmaya çalışma ve varlıkları açıklama çabasıyla Tanrıyı soyut olarak kabul etme anlayışının Kur'an'da geçen güzel bir örneğidir. Hız. İbrahim'in Tanrı arayışı somut dünyada başlamış; ay, yıldız sonrasında ise güneş gibi gelip geçici unsurları kendisine Tanrı bilmiş¹⁵⁷ ancak bir yıldızın veya herhangi bir gök cisminin Rab olma vasfından uzak olduğunu, batan bir şeyin yaratılmış olup ilah olamayacağını, ilahın sonsuz kudret sahibi ve zevalden uzak

¹⁵⁴ Günay, "Kur'an'ı Kerim'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi", 441.

¹⁵⁵ Günay, "Kur'an'ı Kerim'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi", 446.

¹⁵⁶ Ş. Özdemir, Kavak, 1219.

¹⁵⁷ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 111.

olması gerektiğini, gözüyle gördüklerinin faniliğini anladığı anda batıp, kaybolan varlıklara tapınmanın sonu olmayan sapıklık olduğunu kavrayıp¹⁵⁸ Tanrı'yı soyut dünyada arama yolculuğuna başlamıştır.¹⁵⁹

Dini duygu, kişinin yetenekleri ve çevresinin düşünce ve inancına göre şekillenmektedir. İnsanın fitratını sosyal çevre ve ferdi özellikler etkilese de dini duygu kalıtsal bir özellik değildir. İmanın kalıtsal olmadığına Hz. Adem ve Nuh'un tüm soyunun mümin olmayışını, inkârın kalıtsal olmadığına da müşrik bir ailede ve çevrede yetişen Hz. İbrahim, Musa ve Ashabı Kehfin müşrik olmaması örnek gösterilir.¹⁶⁰

Tevhid, Allah'ı zatında, sıfatlarında ve fiillerinde birlemektir. Yani Allah'ı bir ve tek kabul edip, ortağı eşi ve benzeri olduğunu reddetmektir. Yüce bir varlığa inanma, bağlanma duygusundan dolayı gençler bu duygularını tatmin edecek arayışlar içerisine girerler. Toplumsal olaylarla ilgilidirler, yeni düşüncelere açıktırlar. Yaşadıkları ortamın dinini, kültürünü sorgulayarak nedensel düşünürler.¹⁶¹ Bu konuya Kur'an'da zikredilen bazı kıssalar örnek verilebilir.

Politeist bir toplumda dünyaya gelen ve müşrik bir babanın oğlu olan Hz. İbrahim kavminin dinini sorgulayarak fitratıyla Hakk'ı bulmuştur. Akli ve dini olgunluğuyla bağlandığı inancına, ailesinin ve toplumun tehditlerine rağmen pes etmeden canı pahasına sahip çıkmıştır.¹⁶² Hz. İbrahim bu tutumuyla hayat karşısında sağlam bir felsefe kurmuş ve en önemli değer olan tevhidi hayatının merkezine almıştır. Ateşe atılsa bile tevhit inancını tek başına tebliğ etmiş, hayatının her anında teslimiyet göstermiştir.¹⁶³ Kur'an'da bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“And olsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği verdik. Biz zaten onu biliyorduk. Hani o babasına ve kavmine, ‘Ne bu tapıp durduğunuz heykeller?’ demişti. ‘Babalarımızı bunlara ibadet ediyor bulduk.’ dediler. İbrahim, ‘And olsun, siz de atalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz’. dedi. ‘Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen bizimle eğleniyor musun?’ dediler. İbrahim dedi ki: ‘Hayır! Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir. O bunları yaratandır ve ben de buna şahitlik edenlerdenim.’ Allah'a yemin

¹⁵⁸ Yazır, III, 389.

¹⁵⁹ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 111.

¹⁶⁰ Günay, “Kur'an'ı Kerim'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi”, 446.

¹⁶¹ Güler, 118.

¹⁶² Kur'an Yolu, II, 429-433; detaylı bilgi için Enam Suresi 74- 80. ayetlerin tefsirine bakınız.

¹⁶³ Günay, “Kur'an'ı Kerim'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi”, 447-448.

ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben putlarınıza muhakkak bir tuzak kuracağım. Derken (İbrahim) belki kendisine başvururlar diye içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) paramparça etti. Onlar, ‘Kim yaptı bunu tanrılarımıza! muhakkak o zalimlerden biridir.’ dediler. (İçlerinden bazıları), ‘İbrahim denilen bir gencin onları diline doladığını duyduk’ dediler. (Bir kısmı da) ‘O halde haydi, onu insanların gözü önüne getirin. Belki bu konuda şahitlik ederler’ dediler. (İbrahim gelince) ‘Sen mi yaptın bunu ilahlarımıza Ey İbrahim!’ dediler. Dedi ki ‘Hayır! bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorsa onlara sorun bakalım!’ Bunun üzerine birbirlerine dönüp, ‘Hiç şüphesiz asıl zalimler sizsiniz siz’ dediler. Sonra eski inanç ve inatlarına döndüler ve ‘And olsun, bunların konuşmayacağını sen de bilirsin’ dediler. İbrahim, şöyle dedi: ‘Öyleyse siz, hala Allah’ı bırakıp da size hiçbir fayda, hiçbir zarar vermeyecek şeylere mi tapacaksınız?’ ‘Yazıklar olsun, size de Allah’ı bırakıp tapmakta olduklarınıza da! Hala aklınızı başınıza almayacak mısınız?’ (İçlerinden bazıları), ‘eğer bir şey yaparsanız onu yakında ilahlarınıza yardım edin’ dediler. ‘Ey Ateş! İbrahim’e karşı serin ve esenlik ol’ dedik. O’na böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük.’¹⁶⁴

Bu ayetlerde Hz. İbrahim kavminin inandığı taştan, topraktan, odundan olan, kendilerini bile korumaktan aciz ve ilah olması mümkün olmayan putları baltayla parçalayıp, kimin kıldığını sormayacaklarını bildiği halde büyük putu geride bırakarak onlarla alay etmiş¹⁶⁵, onlara tapan insanların muhakeme yoluyla akıllarını kullanmalarını sağlamaya çalışmıştır.¹⁶⁶ Nedensel düşünme yöntemini kullanarak ailesine ve kavmine tapıtları putların ilahlık vasfı taşımadığını anlatarak, tevhide davet etmiştir.¹⁶⁷ Kuran’da kendisinden çokça bahsedilen Hz. İbrahim’in tevhit mücadelesi ve tebliğ ederken kullandığı muhakeme yönteminin örnekleri bunlarla sınırlı değildir. Farklı ayetlerde kavmiyle ve Nemrutla mücadelesi de anlatılmaktadır.¹⁶⁸

İkinci olarak Ashabı Kehf adıyla anılan imanlı bir grup genç örnek verilebilir. Allah’a inanan bu gençler içinde yaşadıkları toplumun batıl inançlarını benimsememiş,

¹⁶⁴ Enbiya: 21/51-73

¹⁶⁵ Razi, XVI, 163.

¹⁶⁶ Ay, 21, Güler, 121.

¹⁶⁷ Güler, 118.

¹⁶⁸ Ay, 23.

kralın baskı ve ölüm tehditlerine boyun eğmemiş ve o ortamdan uzaklaşarak mağaraya sığınmışlardır.¹⁶⁹ Kur'an'da bu gençlerden şöyle bahsedilmektedir:

“Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yiğitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Kalkıp da rabbimiz göklerin ve yerin rabbidir O’ndan başkasına asla ilah demeyin yoksa and olsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Şunlar, şu kavmimiz, O’ndan başka tanrılar edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirselerdin ya! Artık kim Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalimdir?” dediklerinde onların kalplerine kuvvet vermiştik. (İçlerinden biri şöyle dedi:) ‘Madem ki onlardan ve Allah’tan başkasına tapmakta olduklarından yüz çevirip ayrıldınız, o halde mağaraya çekilin ki, rabbiniz size rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler hazırlasın.’”¹⁷⁰

Hız. Musa, zalim bir hükümdar olan Firavun tarafından evlat edinilerek sarayında büyütülen bir gençtir. Firavunun himayesinde büyümesine rağmen kendisine muhakeme yetisi bahşedilmiş, şirkten uzak durmuş, zulmetmemiş ve mazlumun yanında yer almıştır.¹⁷¹ O’nun bu durumu Kur’an’da “Musa olgunluk çağına ulaşip gelişimini tamamlayınca, biz ona ilim ve hikmet (muhakeme) verdik. Biz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükafatlandırırız.”¹⁷² şeklinde ifade edilmiştir.

Hız. Yusuf’un, “Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?”¹⁷³ sözü de tevhid inancının muhakeme yoluyla anlatımına örnektir.¹⁷⁴

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşıldığı üzere bu gençler ailelerinin ve toplumun inancını kabul etmeyerek, tevhide inanmışlardır. Dolayısıyla gençler yetişkinlere nazaran tevhid inancına daha yatkındırlar ve inanma açısından öncüdürler. Geleneksel yapıyı sorgulayıp eleştirirler yani nedenselcidirler.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri I-IX*, (trc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), Hisar Yayınevi, İstanbul 1996, V, 338; Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi’ul-Beyan ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân I-XV*, Darul Fikr Beyrut Lübnan, 1984- 1405, IX, 200.

¹⁷⁰ Kehf: 18/13-16

¹⁷¹ Yılmaz, 54.

¹⁷² Kasas: 28/14

¹⁷³ Yusuf: 12/39

¹⁷⁴ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 113.

¹⁷⁵ Güler, 121.

1.2.2.2. Toplumsal Olaylarla İlgilenme, Yardımlaşma

İnsan sosyal bir varlıktır, dünyada yaşanan her olay onu ilgilendirir. Müslüman çevresine karşı duyarlıdır. İnsanların özel hayatlarına saygılıdır. Herhangi birinin insanlara duyurmadığı işini ve durumunu araştırmak yani tecessüs İslam Dininde yasaklanmıştır.¹⁷⁶ İnsanların mahremiyeti dışında çevresinde gördüğü kötülükleri düzeltmek ve iyilikleri çoğaltmak için müdahale eder. Müslümanlar içinden iyiliği emretme, kötülüğü ıslah etme yani emri bil maruf nehyi anil münkeri yerine getirecek bir topluluğun bulunması farz-ı kifayedir.¹⁷⁷ Selef alimlerine göre emri bil maruf nehyi anil münker vazifesini yerine getirmeyenler gerçek manada hidayete ermemişlerdir.¹⁷⁸

Kur'an'da methedilen gençliğin özelliklerinden biri de sosyal çevreye karşı ilgili ve yardımsever olmalarıdır. Hz. İbrahim'in putperest babasını defalarca nazik bir lisanla tevhide davet edişi, emri bil maruf nehyi anil münkerin aileden ve yakın çevreden başlanması gerektiğini anlatır. Ayrıca kınayanın kınamasından korkmadan, canını bu yolda feda etmeyi göze alarak kavminin taptığı putları kırması da toplumsal olaylara hassasiyet gösteren müslüman şahsiyetin tavrıdır. Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları tarafından "muhsin" diye isimlendirilmesi, onun çevresindeki insanlara maddi ve manevi yönden iyilikler yaptığının göstergesidir.¹⁷⁹

Aile içerisinde yardımlaşmanın gerekliliğine Hz. Davud ve Süleyman'ın davalara bakarken dayanışma içinde olmaları¹⁸⁰ ve Hz. İbrahim'in oğlu ile Kâbe'yi inşa etmeleri örnek olarak verilmiştir. Hz. Muhammed'in Ficar savaşına katılması, yaşadığı ortamda var olan zulmü engellemek için Hılfu'l-Fudul'a üye olması, Hacer'ül-esved taşının yerine konulmasında hakem tayin edilip adaletle hükmetmesi toplumun ıslahı için aktif rol aldığını gösterir.¹⁸¹

Kur'an'daki bu örnekler, gençlerin topluma ve insanlığa katkısını vurgulamakta ve gençlerin sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği belirtilmektedir.¹⁸²

¹⁷⁶ Kur'an Yolu, V, 96.

¹⁷⁷ Kur'an Yolu, I, 645.

¹⁷⁸ Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 75.

¹⁷⁹ Ş. Özdemir, Kavak, 1219.

¹⁸⁰ Ş. Özdemir, Kavak, 1219.

¹⁸¹ Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 76.

¹⁸² Ş. Özdemir, Kavak, 1219.

1.2.2.3. Haya ve İffetin Koruma

Haya, sözlükte “utanma, çekinme, tövbe, vazgeçiş” anlamlarında kullanılır. Terim manası ise: “nefsin çirkin davranışlarından rahatsız olup onları terk etmesi”, “kötü bir işin yapılmasından veya iyi bir işin terk edilmesinden dolayı insanın yüzünü kızartan sıkıntı” şeklinde ifade edilmiştir. Arapçadaki “ar” kelimesi de Türkçede haya kelimesinin yerine kullanılmaktadır.¹⁸³

İffetin sözlük anlamı günahtan, ahlaki olmayan söz ve fiilden kaçınmaktır. Felsefi ahlak kitaplarında ve benzeri eserlerde insanın içinde bulunan şehvet gücünün, ılımlı ve ölçülü bir şekilde işleyişle elde ettiği erdem olarak tarif edilmektedir. Özetle iffetli olmak, nefsanî duygu ve isteklerde itidalli davranmak ve bu arzuları dinin buyruğu altına sokmaktır. İffetli kişilere “afif” denir.¹⁸⁴

Kur’an’da, iffetli gençlere Hz. Yusuf, Hz. Meryem, Hz. Musa ve Hz. Şuayb’ın kızları örnek olarak anlatılmaktadır.¹⁸⁵

Hz. Yusuf kendisine ilim ve hikmet verilen peygamberlerdendir. Hayatı imtihanlarla doludur.¹⁸⁶ Gençlik çağında hizmet verdiği efendisinin hanımı tarafından zinaya davet edilen Hz. Yusuf ahlaksızca teklife iradesiyle karşı koymuş¹⁸⁷ davet edildiği günahı işlemekten Rabbine sığınıp dua ederek onların çağırdıkları günahtansa zindanda olmayı tercih etmiştir.¹⁸⁸ Hz. Yusuf gösterdiği sabır ve iffetle gençlere örnek olmuştur.¹⁸⁹ Kur’an’da bu olay Yusuf Suresinde anlatılmaktadır.

“Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, ‘Haydi gelsene!’ dedi. O ise, ‘Allah’a sığınırım çünkü o kocan benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler.’ dedi. And olsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yusuf da ona istek duyacaktı. Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü O, ihlase erdirilmiş kullarımızdandı. İkisi de kapıya koşular.

¹⁸³ Mustafa Çağrı, “Haya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1997, Cilt: XVI, 554.

¹⁸⁴ Çağrı, “İffet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2021, XXI, 506.

¹⁸⁵ Güler, 122.

¹⁸⁶ Yılmaz, 53.

¹⁸⁷ Kur’an Yolu, III, 226.

¹⁸⁸ Mevdudi, II, 429.

¹⁸⁹ Yılmaz, 53.

Kadın, Yusuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: 'Senin ailene kötülük yapmak isteyeninin cezası, ancak zindana atılmak ve can yakıcı bir azaptır.' Yusuf, 'O, benden arzusunu elde etmek istedi.' dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: 'Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, O Yusuf yalancılardandır. Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O Yusuf ise, doğru söyleyenlerdendir.' Kadının kocası Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: 'Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür. Ey Yusuf! sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey kadın) sen de günahının bağışlanmasını dile, çünkü sen günah işleyenlerdensin.'"¹⁹⁰

Hız. Yusuf Mısır'a köle olarak getirildiğinde yaklaşık olarak on dört yaşındadır. Bu olayı anlatan ayette Hız. Yusuf için ğulam kelimesi kullanılmıştır. Arapçada ğulam kavramı on dört yaşını geçmemiş çocuklar için kullanılır. Züleyha'nın otuz yaşlarında olma ihtimali yüksektir. Mısır Hız. Yusuf'un hiç de alışık olmadığı lüks bir ortamdır. Aşırılıkların, cinsel dürtülerin ve günaha meyletmenin zirve yaptığı ergenlik döneminde olan Hız. Yusuf, Mısır'ın bu ortamında kendisini koruyabilmiştir. Hız. Yusuf'un yaşının küçük olmasına rağmen bir kadının gözünü karartarak onu cinsel anlamda tahrik etmesi ve ona sıkılmadan haydi yatağa diyecek kadar doğrudan teklifte bulunması Hız. Yusuf'un içinde bulunduğı durumun vehametini göstermektedir.¹⁹¹

Hız. Yusuf'un Züleyha'nın teklifine Rabbinin delillerini görerek hayır demesi, Allah'ın peygamberlerini gınahtan korumasına işaret ederken sonrasında "Böyle bir şeyi yapmaktan Allah'a sığınırım" ve "Yusuf, 'Ey Rabbim zindan bana bunların beni davet ettiğı şeylerden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyl eder ve cahillerden olurum.' dedi."¹⁹² ayeti ise Hız. Yusuf'un bu günahı işlememesinin nedeni olarak tercih ettiğini uygulaması gösterilir.¹⁹³

Hız. Yusuf tüm insanlara genç yaşında akıllardan silinmeyecek iffet dersi vermiştir. Dinin emri nefsanî duygularımızla çakıştığında işin sonunda zindan dahi olsa terk edilmez mesajını vermektedir.¹⁹⁴ Hız. Muhammed (s.a.v.) kendisine yöneltilen sorunun

¹⁹⁰ Yusuf: 12/23-29

¹⁹¹ Seyyid Kutub, *Fî Zıllı'l-Kur'ân I-XVI* (3. Baskı), (trc. M.Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler), Hikmet Yayınevi, İstanbul 1970, VIII, 380-381.

¹⁹² Yusuf: 12/33

¹⁹³ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 119.

¹⁹⁴ İ. Hilmi Karşı, "Kur'an'da Hız. İbrahim ve Hız. Yusuf'un Gençliği", Yusuf Özdamar (Ed.), *Cami ve Gençlik*, (ss. 13-31), DİB Yay., Ankara 2014, 28.

cevabı olarak en üstün insanın günahlardan korunması hasebiyle Hz. Yusuf olduğunu bildirilmiştir.¹⁹⁵

Kur'an'da "Hani melekler, 'Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.'" ¹⁹⁶ buyurulmaktadır. Bütün kadınların üstünü olan Hz. Meryem'in en önemli özelliği; iffetli, hayalı olması, mabette ibadetle zamanını geçirmesi ve imtihanının zorluğuna rağmen teslimiyet göstermesidir.

Hz. Meryem'in kıssası Kur'an'da geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Dünyaya gelmeden önce annesi tarafından mabede adanan Hz. Meryem, Hz. Zekeriyya'nın himayesinde mabedin bir köşesinde ibadetle meşguldür. Sürekli ibadet ettiğinden tefsirlerde "Betül" olarak nitelendirilen Hz. Meryem, Kur'an'da ismi geçen tek kadındır.¹⁹⁷ Allah'ın hesapsız rızık verdiği Hz. Meryem'in yanına gelen Hz. Zekeriyya her defasında yazın kış meyveleri, kışın da yaz meyveleri bulur.¹⁹⁸ Bundan sonraki olaylar şu şekilde anlatılmaktadır:

"(Ey Muhammed!) Kitap'ta (Kur'an'da) Meryem'i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmiş ve (kendini onlardan uzak tutmak için) onlarla arasında bir perde germiştir. Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü. Meryem, 'Senden, Rahman'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (bana kötülük etme)' dedi. Cebrail, 'Ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk bağışlamak için gönderildim.' dedi. Meryem, 'Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım halde, benim nasıl çocuğum olabilir?' dedi. Cebrail, 'Evet, öyle. Rabbin diyor ki: O benim için çok kolaydır. Onu insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik. Bu, zaten ezelde hükme bağlanmış bir iştir.' dedi. Böylece Meryem, çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu hurma ağacına yöneltti. 'Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!' dedi. Bunun üzerine Cebrail ağacın altından ona şöyle seslendi: 'Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı. Hurma ağacını kendine doğru silkele ki sana taze hurma dökülsün. Ye, iç gözün aydın olsun. İnsanlardan birini görecektir olursan, şüphesiz ben Rahman'a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım de.' Kucağında

¹⁹⁵ Buhari, "Menakıb", 1.

¹⁹⁶ Al-i İmran: 3/42

¹⁹⁷ Ay, 33-34.

¹⁹⁸ Al-i İmran: 3/37

çocuğu ile halkının yanına geldi onlar şöyle dediler: ‘Ey Meryem! çok çirkin bir iş yaptın! Ey Harun’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi.’”¹⁹⁹

Hız. Musa Medyen’e gittiğı zaman hayvanlarını sulamak için bekleyen Hız. Şu’ayb’ın kızlarıyla karşılaşır.²⁰⁰ Bu karşılaşmadan sonra yaşanan olaylarda haya ve iffetin örnekleri görölmektedir. Hız. Musa’nın iffetine Kur’an’da açık bir delil olmasa da Hız. Musa’nın geçimini sağlama ve iffetini koruma karşılığında sekiz- on yıl boyunca nefisini kiraladığından bahsedilir. Bekar bir genç olan Hız. Musa, şehvi duygularını kontrol altında tutarak iffet numunesi olmuştur.²⁰¹

“Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, ‘Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor’ dedi. Musa onun Şu’ayb’ın yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca Şu’ayb, ‘Korkma, o zalim kavimden kurtuldun.’ dedi.”²⁰² Ayette iffetli bir genç kızın tavrı görölmektedir. Bir erkekle karşılaştığında utanarak, kırıtmadan, cilve yapmadan, baştan çıkarmadan hareket etmektedir. Hareketlerindeki edebin haricinde sözlerinde de iffet vardır. Eğip bükmeden net konuşarak, tahrik etmeden, baştan çıkarmadan konuşmaktadır.²⁰³

Haya, kişinin insanlık onuruna, ahlaki değerlere, toplumsal normlara saygı göstermesini sağlar ve Allah’a olan yakınlığını güçlendiren davranışlar geliştirir. Bu nedenle kişi haya sahibi olduğunda; kendini alçaltan, kendine ve başkalarına zarar veren davranışlardan uzak durur.²⁰⁴ Kur’an’da ve hadislerde Hız. Peygamberin bütün insanlara örnek teşkil edecek üstün bir haya duygusuna sahip olduğu belirtilmiştir. En önemli erdemlerden olan haya duygusu gençlerin kişisel ve toplumsal gelişimlerine katkı sağlar, kişiliklerini oluşturur ve onları değerli kılar.²⁰⁵

¹⁹⁹ Meryem: 19/16-28

²⁰⁰ Kur’an Yolu, IV, 223.

²⁰¹ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 119.

²⁰² Kasas: 28/25

²⁰³ Kutub, XI, 243.

²⁰⁴ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 120.

²⁰⁵ Ş. Özdemir, Kavak, 1220.

1.2.2.4. Cesaret ve Sıkıntılara Tahammül

Dinlerin ortaya çıktığı dönemlerde, var olan bir inanç düzeni ve bu düzenin savunucuları genellikle mevcuttur. Ancak yeni dinler geldiklerinde radikal değişiklikler önerdikleri için toplumda yer edinmiş inançlarla çatışmaya neden olurlar. Bu nedenle yeni dine katılmak isteyenlere izin verilmez. Yeni dinlerin ortaya çıktığı dönemlerde ilk inananlar büyük zorluklarla karşılaşır ve baskılara katlanmak zorunda kalırlar. Tüm engellere rağmen inançlarını sürdürmekte kararlı olanlar yeni dinlerin yayılmasına ve köklü değişiklikler yapılmasına katkıda bulunmuşlardır.²⁰⁶

Hız. İbrahim ve Ashab-ı Kehf gibi şahsiyetler, gençlik dönemlerinde tevhide inanmışlar ve bu yolda mücadele etmişlerdir. Kendi inançlarına olan bağlılıkları ve kararlı duruşları ile çevrelerindeki insanları da bu doğrultuda yönlendirmişlerdir. Bu sebeple gençler için Hız. İbrahim ve Ashab-ı Kehf gibi rol modeller, inanç konusunda doğru kararlar alıp bu kararların arkasında durma açısından büyük bir örnek teşkil etmektedirler. Ayrıca bu şahsiyetlerin akıllı, cesur ve kararlı duruşları; gençlerin hayatlarındaki zorluklarla mücadele etme ve hedeflerine ulaşma konusunda da ilham kaynağı olmuştur.²⁰⁷

Hız. İbrahim kavmine tevhidi anlatmak için onların bayram şenliğine katıldığı bir zamanda mabetlerine girip yalnızca büyük putu geride bırakarak diğerlerini paramparça eder. Putları o halde gören müşrikler bu durum karşısında hayretler içinde kalırken putlarına bu kötülüğü yapanın kim olduğunu araştırırlar.²⁰⁸ Kur'an'da "(İçlerinden bazıları), 'İbrahim denilen bir gencin onları diline doladığını duyduk.' dediler."²⁰⁹ ifadesinden Hız. İbrahim'in mücadelesinde kararlı ve mevcut siyasi gücü yani tüm kavmi karşısına alacak kadar cesaretli olduğu görülmektedir.²¹⁰

Kur'an'da bazı gençler toplumsal sorumluluklarını yerine getiren birer muvahhit olarak tasvir edilmişlerdir. Kendilerini ve içinde yaşadıkları toplumun yanlış, eksik ve kusurlu taraflarını düzeltmek onların görevidir.²¹¹ Bazen toplumu ıslah etmeye güçleri yetmez. Böyle bir durumda kendi inançlarını korumak için hicret etmek zorunda

²⁰⁶ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 115.

²⁰⁷ Güler, 121.

²⁰⁸ Razi, XVI, 162-164.

²⁰⁹ Enbiya: 21/60

²¹⁰ Yılmaz, 53.

²¹¹ Al-i İmran: 3/104; Ahzab: 33/23. ayetlere bakınız.

kalabilirler. Genellikle hicret, toplumun ıslahında uyanış hareketinin başlangıcı olur. Kahramanlık örneği gösteren Ashab-ı Kehf bu fiilin öncüleridir.²¹²

Hız. İsmail'in babasının kendisini kurban etmek istediğini öğrendiğinde ona rıza göstermesi, teslimiyetin ve cesaretin bir başka örneğidir.²¹³ Yetişkin insanların ameliyattan, çocukların iğneden korktukları düşünüldüğünde Hız. İsmail'in cesareti daha iyi anlaşılacaktır. ²¹⁴

“Derken, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davut, Calut'u öldürdü. Allah ona (Davut'a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah'ın insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün alemlere karşı lütuf sahibidir.”²¹⁵ Calut herkesin yüreğine korku salan zalim bir hükümdar, Hız. Davud ise İsrailoğullarından zayıf ve gencecik bir delikanlıydı. Bu genç delikanlı kendinden yaş ve kudret bakımından büyük olan Calut'u korkusuzca öldürmüştür.²¹⁶

“Firavun ve ileri gelenlerinin kötülük yapmaları korkusu ile kavminin küçük bir bölümünden başkası Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun, o yerde zorba bir kişiydi. O gerçekten aşırı gidenlerdendi.”²¹⁷ Diktatör ve zorba hükümdar olan Firavun'un zulmünden korktukları için insanlar Hız. Musa'ya inanmadılar. Yalnızca İsrailoğullarından küçük yaşta sayılabilecek bir grup cesaretli genç Hız. Musa'nın yanında yer aldı.²¹⁸

Ayrıca Hız. Muhammed'in getirdiği dine gönülden inanan gençlerin müşriklerin her türlü işkence ve baskılarına karşı sabırlı davranmaları; dini yaşama ve tebliğde gösterdikleri cesaret, kahramanlık ve kararlılıkları övülmeye değerdir.²¹⁹

²¹² Güler, 121.

²¹³ Kur'an Yolu, IV, 545.

²¹⁴ Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 135-136.

²¹⁵ Bakara: 2/251

²¹⁶ Kutub, II, 10.

²¹⁷ Yunus: 10/83

²¹⁸ Kutub, VIII, 51.

²¹⁹ Ş. Özdemir, Kavak, 1221.

1.2.2.5. İlim Öğrenme Merakı

İlim, “bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, gerçekle örtüşen kesin inanç (itikad), bir nesnenin şeklinin zihinde oluşması, nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğin ortadan kalkması, tümel ve tikellerin kavramasını sağlayan bir sıfat” olarak tanımlanır. Ayrıca cehaletin karşıtı olarak da kullanılır.

Kur'an'da ilimle alakalı ayetler yedi yüz elli tanedir. Bu İslam dininin bilgiye ve bilgi edinmeye verdiği önemin göstergesidir. Genellikle “ilahi bilgi” veya “vahiyy” anlamında kullanılan ilim kavramı ayrıca insanın elde ettiği dünyevi bilgiye ve ilahi hakikate dair bilgiye sahip olanlar için de kullanılmaktadır. Kur'an'da bahsedilen ilim sahipleri, ilahi bilgiye inanan ve ona muhatap olan kişilerdir. Bu ilim sahiplerine, Allah'ın lütfuyla ilim verilmiştir.²²⁰

“De ki: ‘Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?’ Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.”²²¹ “İnsanlardan, (yeryüzünde) hareket eden (diğer) canlılardan ve hayvanlardan yine böyle çeşitli renklerde olanlar vardır. Allah'a karşı ancak; kulları içinden alim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”²²² ayetleri ilim sahibi olmanın önemine vurgu yapmaktadır.

Hikmet ve ilim verilen peygamberlerden Hz. Davud bir ailenin en küçüğü olarak üç abisinden haber almak için gönderildiği Talut'un ordusunda nehri geçenlerden idi.²²³ Daha sonrasında Talut'un yerine devlet başkanı seçilmesinden hareketle genç yaşta ilim sahibi olduğu ifade edilebilir. Çobanlıktan peygamberliğe ve devlet reisliğine yükselen Hz. Davud'un sarayı ilim erbabının uğrak yeri idi. Savaş teknolojileri alanında üretimler yapardı. Böyle bir ortamda dünyaya gelen Hz. Süleyman da çocukluğundan itibaren farklı ilimler öğrendi. Peygamberliğinden önce babasıyla beraber davalara baktı. Allah'tan ilminin artırılmasını dileyen Hz. Süleyman'a kimseye verilmeyen ilimler verildi.²²⁴

Kur'an'da Hz. Musa'ya ve Hz. Yusuf'a da ilim ve hikmet verildiği bildirilmiştir. Hz. Musa, bilgi ve hikmet sahibi bir peygamber olarak tanınıyordu ve insanlar arasında

²²⁰ İlhan Kutluer, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 109-114.

²²¹ Zümer: 39/9

²²² Fatır: 35/28

²²³ Kur'an Yolu, I, 390.

²²⁴ Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 129-130.

en fazla bilgiye sahip olduğunu düşünüyordu. Ancak bir gün kendisinden daha bilgili bir kulun olduğunu öğrendi. Bunu duyduğunda o kişiyle buluşmak için her türlü zahmeti göze almaya istekliydı. Durmadan yürümek ve yıllarca seyahat etmek gerekse bile o kişiyi bulmak ve ondan öğrenebileceği her şeyi öğrenmek için elinden geleni yapmaya hazırdı.²²⁵

Ubey bin Ka'b'dan nakledilen hadiste Rasulullah (s.a.v.): "Musa (as) İsrailoğulları arasında bir hutbe okudu. Kendisine 'İnsanların en bilgini kimdir?' diye soruldu. Musa (as) 'Benim.' diye cevap verdi. 'Allah bilir' demediği için Allah Teala sitem ederek ona şöyle vahyetti: 'İki denizin yetiştği yerde bir kulum var. O senden daha bilgilidir.' Musa (as) 'Ey Rabbim! onu nasıl bulabilirim?' dedi. Allah Teala: 'Bir balık al, onu bir zembile koy. Balığı nerede yitirirsen, o kul işte oradadır.' dedi."²²⁶

"Hani Musa, beraberindeki gence şöyle demişti: 'İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım ya da uzun zaman gideceğim. 'Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıkları unuttular. Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti. Oradan uzaklaştıklarında Musa beraberindeki gence, 'Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük.' dedi. Genç, 'Gördün mü! kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. Doğrusu onu sana söylememi bana ancak şeytani unutturdu. Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti.' dedi. Musa: 'İşte aradığımız bu idi.' dedi. Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisin geri döndüler. Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik. Musa ona, 'Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?' dedi."²²⁷

Hızır ve Musa arasındaki diyalogdan ilim talep edildiğinde kibar ve centilmence davranılması gerektiği öğrenilmektedir.²²⁸

"Adam, şöyle dedi: 'Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin. İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin?' Musa 'İnşallah beni sabırlı bulacaksın. Hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim' dedi. O da şöyle dedi: 'O halde, eğer

²²⁵ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 116-117.

²²⁶ Buhari, "Enbiya", 27; Müslim, "Fedâil", 170-174 (2380).

²²⁷ Kehf:18/60-66

²²⁸ Ay, 29.

bana tabi olacaksan, ben sana söylemedikçe hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın.”²²⁹

İlim öğrenmek, birçok zorluğun üstesinden gelmeyi gerektiren bir süreçtir. Hem maddi hem de manevi engeller, ilim yolcusunun karşısına çıkabilir. Ayrıca öğrenilen bilgilerin anlaşılması, olayların arka planını görebilme ve işaretleri doğru yorumlayabilme gibi yetenekler de gereklidir. Bu yeteneklerden mahrum olduğunda, ilim yolculuğu daha da zorlaşır. Hz. Musa'nın ilim öğrenmek isteğine Hızır'ın verdiği cevap oldukça manidardır: “Sen benimle beraberliğe sabredemezsin; (iç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredebilirsin ki?” Bu cevap gerçek anlamda bilgi sahibi olmak için sabır ve öğrenme isteğinin yanı sıra, doğru yeteneklere de sahip olmanın gerekliliğini vurgulamaktadır.²³⁰

Gençlik dönemi, insanın akıl ve duyularının en etkin olduğu bir dönemdir. Genç merak duygusuyla hareket ederek kendini ve çevresini anlamaya çalışır; öğrenme arzusu fazladır. Gençler, hayatları boyunca ihtiyaç duyacakları bilgi ve becerileri kazanmak için öğrenmeye motive olurlar. Bu nedenle, gençlerin merakını desteklemek ve doğru yönlendirmelerde bulunmak onların geleceği için çok önemlidir.

1.2.2.6. Haset ve Suç İşleme

Haset kelimesi “Başkasının sahip olduğu maddi veya manevi imkânların kendine intikal etmesi veya kıskanılan kişinin bu imkânlardan mahrum kalması yönündeki istek ve niyeti ifade eder.”²³¹ “Hasedin zıddı gıptadır. Gıpta bir nimetin kendisine verilmesini istemek ve iyilikte yarışmaktır.”²³²

Kur'an'da isimleri zikredilmeden anlatılan Hz. Adem'in iki oğlunun kıssası, insanın ihlas ve haset duyguları arasındaki farkı anlamak için önemlidir. Yaşanılan bu hadise aynı zamanda hasedin yol açabileceği yıkıcı sonuçları da gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, insanların iç dünyalarını anlamak ve ihlas duygularını güçlendirmek, kendileri ve çevreleri için hayati önem taşımaktadır.²³³

²²⁹ Kehf:18/67-70

²³⁰ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 117.

²³¹ Çağrı, “Hased”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1997, XVI, 378-380.

²³² Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 201.

²³³ Güler, 117.

Kur'an'da Maide Suresinde şöyle anlatılmaktadır: “(Ey Muhammed) onlara, Adem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti, kurbanı kabul edilmeyen, ‘And olsun seni mutlaka öldüreceğim.’ demişti. Öteki ‘Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder.’ demişti. ‘And olsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım. Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da kendi günahını da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır.’ derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu.”²³⁴

Hiz. Yusuf’a kardeşlerinin haset beslemesinin nedeni, Hiz. Yakup’un Hiz. Yusuf’un rüyasını yorumlayarak gelecek vaad ettiğini anlaması ayrıca anne bir kardeşler olan Hiz. Yusuf ve Bünyamin’e duyduğu sevgi idi. Abileri Hiz. Yusuf’un babaları tarafından daha çok sevildiğinin farkında idiler. Kıskançlık duygularıyla Hiz. Yusuf’a suikast düzenliyorlar ve kuyuya atmaya karar veriyorlar. Haset duygusunun, kardeş katili olacak kadar insanı derinden etkilemiş olması hayret vericidir.²³⁵

“Kardeşleri dediler ki: ‘Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde, Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir.’ Yusuf’u öldürün ve onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”²³⁶

“Dediler ki: ‘Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı. ‘Yusuf, bunu içinde sakladığı ve onlara belli etmedi. İçinden, ‘Siz kötü bir durumdasınız, anlattığınızı Allah daha iyi biliyor.’ dedi.”²³⁷ayetinde “Kardeşi de çaldı” ifadesinden abilerinin Hiz. Yusuf’a duydukları haset duygusunu yıllar sonrasında da beslediklerini görebiliyoruz.²³⁸

İnsanların, Rablerine karşı kulluk bilincinde, dürüst, ihlaslı ve ahlaki değerlere uygun bir hayat yaşamaları kişisel gelişimleri açısından oldukça önemlidir. Bu değerlerden uzak bir yaşam tarzı ise, birçok olumsuz duygunun oluşmasına neden olur. Haset duygusu da zararlı, kötü duygulardandır. Haset duygusu bir kişilik problemidir ve

²³⁴ Maide:5/27-30

²³⁵ Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 202.

²³⁶ Yusuf:12/8-9

²³⁷ Yusuf:12/77

²³⁸ Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 203.

özellikle gençlik çağındaki bireyin hayatında tehlikeli sonuçlar meydana getirir. Bu tür olumsuz duyguların erken yaşlardan tespit edilip, giderilmesi gerekmektedir.²³⁹

1.2.3. Hadislerde Gençlik Dönemi ve Özellikleri

İlahi dinlerin sonuncusu olan İslamiyet tüm insanlığa mesajlar vermiştir. Bununla beraber eğitim sistemini ve sosyal ilişkilerin temelini oluşturan ahlaki yapıyı da düzenlemiştir. Hz. Muhammed de bu dinin peygamberi ve temsilcisi olarak her açıdan en güzel örnek olmuştur. Hazreti Peygamberin her konuda olduğu gibi İslam toplumunun inşasında aktif rol alan gençlerle olan ilişkilerini, onlara karşı davranışlarını ve altında yatan nedenlerini tespit edip, O'nun önderliğinde genç nesli yetiştirmek bütün müslümanların vazifesidir.²⁴⁰

Peygamber efendimiz gençlere daha fazla özen göstermiştir. Yarınlarımızın gençleri olan çocuklara büyük bir kişi gibi davranıp selam vermiş, onları hafife almamıştır. Çocuklara değerli oldukları hissini yansıtmıştır. Peygamberimiz, gençler tebliğ görevinde büyük sorumluluklar alacakları için onların özgür bir şekilde düşünmelerini, sonucu müspet ya da menfi olsun fikirlerinin arkasında olmalarını ve faydalı olan her şeyden tasarrufta bulunmalarını öğendirmiştir. Böylece gençlerin kişilik sahibi olmalarında katkıda bulunmuştur.²⁴¹

Haz. Muhammed kendisine Peygamberlik vazifesi verildikten sonra yaş, cinsiyet, renk ve statü farkı gözetmeksizin bütün insanları Hak dine çağırmış, bunun neticesinde ise Mekke'de bulunan her kesimden insan bu yüce dine girmiştir. Çoğunlukla otuz yaş altı gençler İslam'ı kabul etmişlerdir. İslamiyet'e en fazla mazlumlar, fakirler, köleler teveccüh etmişlerdir söyleminin aksine maddi durumu yerinde; Mekke'de nüfuzlu aileye mensup olan gençler daha fazla ilgi göstermişlerdir. Ayrıca bu gençler Peygamberimize İslamiyet'i tebliğ etme hususunda da en büyük desteği vermişlerdir.²⁴² Ubeyde bin Haris

²³⁹ Güler, 117-118

²⁴⁰ Adem Apak, "Hz. Peygamberin (s.a.v.) Gençlere Gösterdiği Özen ve Verdiği Değer", Fatih Kurt (Yay. Yönetmeni), *Mevlid-i Nebi Uluslararası Sempozyumu Peygamberimiz ve Gençlik*, (ss. 282- 287), DİB Yay., İstanbul 2009, 282.

²⁴¹ Ş. Özdemir, Kavak, 1221.

²⁴² Apak, 282.

gibi bir ya da birkaç müslüman otuz beş yaşın üstünde idi.²⁴³ Mesela herkes tarafından bilinen bazı sahabelerin yaşları şu şekildedir:

1. Yirmi Yaşın Altındaki Sahabeler:

Ali bin Ebi Talip (r.a): 8 yaşında, Enes bin Malik 10 yaşında, Talha bin Ubeydullah 11 yaşında, Erkam bin Ebi'l Erkam 12 yaşında, Abdullah bin Ömer 13 yaşında²⁴⁴ Abdullah bin Mesud 14 yaşında²⁴⁵, Zeyd Bin Harise 15,²⁴⁶ Sad bin Ebi Vakkas, Abdurrahman bin Avf 17 yaşında, Cafer bin Ebû Talip, Muaz bin Cebel, Zübeyr bin Avvam 18 yaşında,²⁴⁷ Musab Bin Umeyr 18 -20,²⁴⁸ Habbab bin Eret 20 yaşında idi. Zeyd bin Sabit ve Süheybi Rumi ise 20 yaşın altında idi.

2. Yirmi ve Otuz Yaş Arasındaki Sahabiler:

Amir bin Führeyre 23, Musab Bin Umeyr 24, Ebû Ubeyde bin Cerrah 27, Mikdat bin el-Esved 24, Ömer bin Hattap 26, Abdurrahman Bin Avf, Bilal bin Rabah 30 yaşında idi.²⁴⁹ Osman bin Affan, Ebû Ubeyde Bin Cerrah ise 25-31 yaş aralığında idi.²⁵⁰

3. Otuz Kırk Yaş Arasındaki Sahabeler:

Hiz. Ebubekir 37, Ammar bin Yasir 30 yaşlarında İslamiyet'i kabul etmişlerdir.²⁵¹ Yukarıda saydığımız genç erkekler gibi genç kadınlar da İslam'ın ilk saflarında yerlerini almışlardır. Fatıma binti Hattab, Esma ve Aişe bunlardan bazılarıdır.²⁵²

Gençlerin daha küçük yaştan itibaren edindikleri faziletler tüm hayatları boyunca önem arz eder. Gençliğe ait özelliklerden dolayı peygamberler ve Hak davayı üstlenenlerin çoğunluğunun gençlerden oluşması tarih boyunca süregelmiştir.²⁵³ Arşın gölgesinde barınacak yedi kişiden biri kalbi mescitlere bağlı olan gençtir.²⁵⁴ Hesap

²⁴³ Seyfullah Kara, *Peygamber Döneminde Gençlik*, Ağaç Yay., İstanbul 2003, 51.

²⁴⁴ Apak, 282.

²⁴⁵ Mohamad Anas Sarmını, "Gençlere Yönelik Nebevi Hitap: Yöntemi Özellikleri ve Metodu", (Çev.: Muhammed Emin Uysal), Fatih Kurt (Yay. Yönetmeni), *Mevlid-i Nebi Uluslararası Sempozyumu Peygamberimiz ve Gençlik*, (ss. 327-350) DİB Yay., İstanbul 2009.

²⁴⁶ Apak, 282.

²⁴⁷ Sarmını, 330.

²⁴⁸ Apak, 282.

²⁴⁹ Sarmını, 330.

²⁵⁰ Apak, 283.

²⁵¹ Sarmını, 330.

²⁵² Apak, 283.

²⁵³ Günay, *Kur'an-ı Kerim'de Gençlik Tipolojileri*, 3-4.

²⁵⁴ Buhari, "Ezan", 36; Müslim, "Zekât", 30, 1031.

verilecek konulardan biri de gençliğin nerede sarf edildiğidir.²⁵⁵ Bu hadisler gençliğin ne kadar önemli olduğunu işaret etmektedir.

1.2.3.1. Sorumluluk Bilinci

İslam düşüncesinde her fert hayatında, davranışlarında özgürdür, yaptıkları yalnızca kendisini ilgilendirir. Bir insan başka bir kişinin fiilinden sorumlu olamaz. Her insan eşit hak ve özgürlüklere sahiptir. Kimse kimsenin üzerinde otorite olamaz, baskı yapamaz, tasarrufta bulunamaz.²⁵⁶

“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır...”²⁵⁷ “De ki: ‘Her şeyin Rabbi o iken ben başka bir Rab mi arayayım?’ Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkâr da başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez...”²⁵⁸ “Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez. İnsan için ancak çalıştığı vardır.”²⁵⁹ Kur’an’da insanların ve toplumların yaptıklarından yalnızca kendilerinin sorumlu olacağı bildirilmiştir. Yalnızca suçu işleyen cezalandırılır, insan için yalnızca çalışıp yaptığının faydası vardır. Sorumluluğun ferdi olma anlayışı Allah’la olan ilişkilerimizde, ibadetlerimizde ve dini yükümlülüklerimizin tümünde geçerlidir.²⁶⁰

Buluğa eren kişi inanç esasları, ibadet, haram, helal ve hukuki konularda mükellef kabul edilir. İslam’ın kendisine sunduğu dini, toplumsal ve hukuki alanda tüm haklardan yararlanır. Çocukluk döneminde muaf tutulduğu şeylerden buluğa girmesiyle sorumlu olur.²⁶¹

Gençlerin sorumluluk bilinci kazanmaları gelişimleri açısından çok önemlidir.²⁶² Hz. Peygamber gençleri sevmiş, onlara özen göstermiş, eğitmiş sonrasında kendilerine uygun sorumluluklar vererek İslamiyet’e, ailelerine, toplumun her kesimine faydalı

²⁵⁵ Tirmizi, “Sıfatü’l-Kıyame”, 1.

²⁵⁶ Hayati Hökelekli, “İslam’ı Bilmek”, Hayati Hökelekli (Ed.), *İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, (ss. 199-219) DİB Yay., Ankara 2007, 211.

²⁵⁷ Bakara 2/286

²⁵⁸ En’am: 6/164

²⁵⁹ Necm: 53/38- 39

²⁶⁰ Hökelekli, “İslam’ı Bilmek”, 211.

²⁶¹ Ali Bardakoğlu, “Buluğ”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, VI, 413-414.

²⁶² Ahmet Koç, Umut Kaya, “İletişim Süreci Açısından Hz. Peygamber ve Gençler”, *Peygamberimizin Örnekliğinde Gençlerle İletişim*, (2. Baskı) Fatih Kurt (Yay. Yönetmeni), DİB Yay., İstanbul 2021, 60.

olacakları ortamlar hazırlamıştır. Gençler de kendilerine verilen değerin farkına vararak üstlendikleri misyona uygun hizmetlerde bulunmuşlardır.²⁶³ Böylelikle gençler güçlerini, enerjilerini toplumun hayrına olan işlerde kullanmışlar ve yetişkin kimliği edinmişlerdir.

Hız. Peygamber yalnızca erkeklere değil kadınlara da sorumluluklar vermiştir. Kızı Hız. Fatıma ve eşi Hız. Aişe'ye gerektiği zaman ağır vazifeler vermiştir. Mesela Uhud savaşında Hız. Fatıma'ya diğer kadın sahabelerle birlikte yaralıların tedavi edilme, su ve yiyecek taşıma görevi verilmiştir. Hız. Fatıma Rasulullah'ın dişinin kırılması olayında yüzündeki kanları temizlemiş, kanaması durmadığı için bir hasır parçasını yakıp küllerini yaranın üzerine bastırarak durmasını sağlamıştır.²⁶⁴ Hız. Aişe de Uhud savaşında su taşıma, haber ulaştırma ve yaralılara bakma görevinde bulunmuştur. Hendek ve Hudeybiye savaşlarına da katılmıştır.²⁶⁵

Rasulullah gençlere sorumluluk verdiği zaman o işi yapacak kapasitede ve kişilikte olup olmadıklarına dikkat ederdi. Uygun görmediği durumlarda kişilerin isteklerini reddederdi. Hız. Muhammed'in (s.a.v.) kendisinden yönetim görevi isteğinde bulunan Ebû Zer el-Gıfari'nin bu talebini kendisini çok sevdiğini fakat görevi yapacak liyakatte olmadığını bildirerek reddetmesi²⁶⁶; gençlere görev verirken onların kişiliklerine uygun sorumluluklar vermeyi önemseydiğini gösterir.²⁶⁷

Deneyimsiz olmak ve bundan dolayı kendine yeterince güvenmemek gençlik dönemin gelişim aşamalarının eksikliğidir. Yine de gençler yeniliklere kolay adapte olup uyum sağlar, öğrenme ve başarıma istekleri fazladır. Hız. Peygamber gençlerin bu niteliklerini bildiğinden dolayı sorumluluk verdiğinde deneyimsizlikten kaynaklı güven eksikliklerini onlara cesaret vererek telafi etmeye çalışmıştır. Bu yüreklendirme yalnızca lafla değil onların başarımları için gerekli rehberliği yapma şeklindedir.²⁶⁸ Örneğin Hız. Ali gençken Yemen'e kadı olması istenildiğinde yaşının küçüklüğünden ve deneyimsiz olduğundan sorumluluk almaktan kaçınmıştı. Hız. Ali anlatıyor: "Rasulullah (s.a.v.) beni

²⁶³ Hüseyin Algül, "Hız. Muhammed'i Bilmek", Hayati Hökelekli (Ed.), *İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, (ss. 149-194) DİB Yay., Ankara 2007, 194.

²⁶⁴ Müslim, "Cihad", 101.

²⁶⁵ A. Koç, Kaya, 60-61.

²⁶⁶ Müslim, "İmare", 16-17.

²⁶⁷ Selim Demirci, "Hız. Peygamberin Gençleri Kendi 'Dünyasına' Katması: Kuşaklar Arası İletişim ve Yetişkin Sosyalleşmesi Nasıl Gerçekleşir?", *Peygamberimizin Örneğinde Gençlerle İletişim*, (2. Baskı), Fatih Kurt (Yay. Yönetmeni), DİB Yay., İstanbul 2021, 35.

²⁶⁸ A. Koç, Kaya, 67.

Yemen’e (kadı olarak) gönderdi. ‘Ey Allah’ın Rasulü dedim. Sen beni gönderiyorsun. Halbuki ben gencim ve aralarında davaları hükme bağlayacağım. Ben ise daha hükmetmeyi bilmiyorum!’ Ali devamla der ki: ‘Bunun üzerine Rasulullah eliyle göğsüme vurdu ve: ‘Allah’ım, kalbine hidayet, diline hakta sebat ver!’ diye dua etti. Ali der ki: ‘O günden sonra, iki kişi arasında verdiğim hiçbir hükümde tereddüt etmedim.’” Peygamberimiz de Hz. Ali’nin korkusunu giderip O’nu yüreklendirmek için ellerini Hz. Ali’nin göğsüne koyup dua etmiştir.²⁶⁹

Gençler devlet yönetimi de dahil olmak üzere hayatın her alanında çok önemli sorumluluklar almışlardır.²⁷⁰ Hz. Peygamber henüz yirmi yaşında olan Üsame bin Zeyd’e komutanlık görevi vermiştir. Mekke’nin fethinden sonra Huneyn Savaşının akabinde yirmi yaşında olan Attab bin Useyd’i Mekke’nin yönetiminden sorumlu tutmuştur. Attab bin Useyd fetihden sonra emir olarak namaz kıldırmıştır. Hz. Muhammed Hayber’de bayraktarlık görevi verdiğinde Hz. Ali otuz yaşlarında idi ve O üstlendiği görevi en güzel şekilde yerine getirmiştir.²⁷¹

Dar’ul-Erkam’da İslamiyet’i kabul eden, Akâbe biatından sonra 25 yaşlarında²⁷² bir delikanlı olan Musab bin Umeyr Medine’ye İslam davetini iletmek için öğretmen olarak görevlendirilmiştir. Medine’ye gittikten sonra bir yıl boyunca tebliğde bulunmuş ve başarılı olmuştur. Buradaki tebliğ faaliyetleri sonucunda Medinenin önde gelenlerinden Üsed bin Hudayr, Sad bin Muaz ve nice Medineli İslamiyet’i kabul etmiştir.²⁷³ İkinci akâbe biatına katılan müslümanların sayısı önceki yıla nazaran daha fazla olmuştur.²⁷⁴

Erkam bin Ebi’l Erkam 17 yaşında İslamiyet’i kabul etmiştir, davet sürecinde çok önemli bir misyon yüklenmiştir.²⁷⁵ Şöyle ki evi harem bölgesinde Safa Tepesinin eteklerinde idi. Hem Mekke dışından hac ve umre için gelen, hem de Mekke’de bulunan kişilerin rahatlıkla girecekleri konumda bulunuyordu. Erkam bin Ebi’l Erkam evini İslam’ın yayılma merkezi yapmıştır. Gizli davet döneminde evinin kapılarını açarak

²⁶⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Er-Rebei El-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce I-III*, (thk. Halil Memun Şiha), Daru’l Marife, Beyrut 1416-1996. “Ahkam”, 1; Süleyman b. Eş’as es- Sicistâni Ebû Davud, *Kitâbü’s-Sünenü Ebû Davud I-V*, (thk. Muhammed Avvame), Darü’l-Kible li’s- Sekafeti’l- İslamiyye, Cidde 1419-1998, “Akdiyye”, 6.

²⁷⁰ Ş. Özdemir, Kavak, 1215.

²⁷¹ Sarmini, 338.

²⁷² Apak, 284.

²⁷³ Buhari, “Menâkibu’l-Ensar”, 46.

²⁷⁴ Algül, 189.

²⁷⁵ Apak, 284.

müşriklerin gözlerinden uzakta müslümanların rahatça toplanıp, dinlerini öğrendikleri ve tebliği sürdürdükleri bir ortam hazırlamıştır. Bu evdeki faaliyetler sonucunda nice insanlar İslamiyet’i kabul etmiştir. Hz. Ömer burada müslüman olanların sonuncusudur.²⁷⁶

Gençler İslamiyet’i farklı coğrafyalara taşımada da önemli görevler üstlenmişlerdir. Cafer bin Ebû Talip 25 yaşlarında iken Habeşistan’a hicret etmiş. İslam’ı tebliğ etmek, haklarını korumak için Habeşistan kralının, papazların ve saray halkının önünde yaptığı konuşma diplomasi ve hitabet alanının en seçkin örneklerdendir.²⁷⁷

Yemen’e kadı ve öğretmen olarak görevlendirilen Muaz bin Cebel ise yirmi beş, otuz yaşlarında idi.²⁷⁸ Muaz bin Cebel’in sorunların çözümünde uygulayacağı yöntemler Hz. Muhammed’i fazlasıyla memnun etmiştir.²⁷⁹

Hiz. Peygamber gençlerin hataya yatkın olduklarının bilincinde idi. Onlara anlayışlı ve toleranslı davranırdı. Sahabeden Ebû Mazure (r.a.) ile Rasulullah Efendimiz arasında geçen olay bu konuya örnek gösterilebilir.²⁸⁰ Ebû Mazur (r.a) anlatıyor: “Rasulullah Huneyn savaşından dönüyordu ben de hepsi Mekkeli olan bir grup gençle beraberdim. Gönüm gerçek anlamda İslam’a ısınmamıştı. Bu esnada Rasulullah’ın (s.a.v) müezzini ezan okumaya başladı. Biz de bir köşeye saklanıp müezzinin sesini alay ederek tekrarlamaya başladık. Yaptıklarımızı Peygamberimiz de duymuştu. Ezan bittikten sonra ‘Şunların içinde güzel sesli biri var’ diye gönderdiği adamlar bizi alıp onun huzuruna çıkardılar. Karşısına vardığımızda ‘Güzel sesli hanginiz?’ diye sordu. Arkadaşlarım beni gösterdiler. Rasulullah beni yanına çağırdı ve ezan okumamı istedi. Bu esnada Hiz. Peygamber’den ve ezandan hiç hoşlanmadığım halde çaresiz kalıp O’nun önünde ezan okudum. Ben ezanı bitirdiğim zaman bana bir miktar para ikram etti. Daha sonra da alnımı öpüp sırtımı sıvazladı. Bunun üzerine ben de ey Allah’ın elçisi Mekke’de ezan okumama izin verir misin? dedim. O da tereddütsüz bir şekilde izin verdiğini beyan etti. İşte o anda Rasulullah’a karşı duyduğum hoşnutsuzluktan ben de eser kalmamış, gönüm

²⁷⁶ Algül, 188.

²⁷⁷ Apak, 284.

²⁷⁸ Sarmını, 339.

²⁷⁹ Algül, 190.

²⁸⁰ Apak, 286

O'na karşı sevgi ile dolmuştu. Mekke'ye geldim ve O'nun emriyle müezzinlik yapmaya başladım.”²⁸¹

1.2.3.2. Cinsi Arzuların Yoğunluğu

Gençlik çağı cinsel farkındalığın ve olgunlaşmanın olduğu bir dönemdir. Cinsel açıdan olgunluğa ulaşan birey, çocuk sahibi olabilir. Erkekler ihtilam, kızlar da hayız olduklarında yani cinsel özellikleri oluştuğunda İslamiyet'e göre gençlik başlar. Cinsel olgunlaşma; cinsel açıdan uyarımların ortaya çıkması, şehvi duyguların artması ve tatmin olma isteğinin yaşanması demektir. Bu dönemde genç cinsel arzularını engellemekte zorluk yaşayabilir.²⁸²

Hiz. Aişe kardeşi Esmâ ile ilgili şu hadiseyi aktarmaktadır: “Esmâ Binti Ebi Bekr, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Rasulullah'ın huzuruna girmişti. Rasulullah, ondan yönünü ters istikamete çevirdi ve: ‘Ey Esmâ! kadın hayız yaşına girdi mi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi caiz değildir!’ dedi ve yüzü ile ellerine işaret etti.”²⁸³

Hiz. Muhammed Hiz. Esmâ'ya yaptığı uyarılarda buluş çağına giren gençlerin karşı cinsle olan ilişkilerinde dikkat etmesi gereken hususlara işaret etmektedir. Cinsel açıdan olgunluğa erişen gençler buluşa girdikleri andan itibaren yetişkinlerin uyguladıkları mahremiyet ilkelerine onlar da dikkatle uymak zorundadırlar.²⁸⁴

Abdullah bin Abbas (r.a) anlatıyor: “(Kardeşim) Fadl bin Abbas, Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) terkisindeydi. Hasam kabilesinden genç bir kadın yanımıza geldi. Fadl ona bakmaya başladı, o da Fadl'ı gözleri ile süzmekteydi. Nebi (as) bunun üzerine Fadl'ın başını başka bir yöne çevirmeye koyuldu.”²⁸⁵ Hiz. Muhammed genç bir delikanlı olan Fad'ın nikâhlısı olmayan bir kadına bakmasına rıza göstermemiştir.

Peygamberimiz bir gün dostları ile beraber otururken Peygamberimize soru sormak için bir genç geldi. Önce sıkıldı, ne derler diye çekindi, ama O'ndan başkasına da soramazdı. Cesaretini toplayarak “Zina konusunda bana izin verir misiniz?” diye sordu.

²⁸¹İbn Mâce, “Ezan”, 2; Hanbel, III, 409.

²⁸² Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 132.

²⁸³ Ebû Davud, “Libâs”, 34 (4104)

²⁸⁴ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 129

²⁸⁵ Buhari, “İsti'zân”, 2.

Etrafındaki sahabeler şaşkınlık içerisindeydi Peygambere sorulabilecek en münasebetsiz bir soruydu. Sahabeler şaşkınlığı üzerlerinden attıktan sonra genci hırpalamak istediler. Peygamberimiz buna engel oldu. Gence şefkatli davranıp onun başını sıvazladıktan sonra “Böyle bir işin annenle yapılmasını ister misin?” buyurdu. “Hayır ya Rasulallah” dedi. Peygamberimiz de “Hiç kimsede annesi ile böyle bir işin yapılmasını istemez.” dedikten sonra ikinci soruyu yöneltti “Kızınla yapılmasını ister misin?” Genç “Hayır ya Rasulallah” cevabını verdi. “İşte hiç kimsede kızıyla böyle bir şey yapılmasını istemez.” “Kız kardeşine yapılmasını ister misin?” Genç kızarıp sıkılarak asla dedi. Peygamberimiz “İşte hiç kimsede kız kardeşiyle böyle bir şey yapılmasını istemez.” dedi ve devam etti. “Böyle bir şeyin teyzenle yapılmasını ister misin?” Utancından kıpkırmızı kesilen genç kısık bir sesle “Asla” dedi. Peygamberimiz “İşte hiç kimsede teyzesiyle böyle bir fiilin yapılmasını istemez.” Peygamberimiz devam ederek gencin kadın akrabalarını saymaya devam etti. “Halan da böyle bir şey yapılmasını ister misin?” Gencin yüzü utancından iyice kızarmıştı. Kendisine yöneltilen sorulardan uzaklaşmak istiyordu. “Canım yoluna kurban olsun istemem ey Allah’ın Rasulü Hz. Muhammed.” “İşte” dedi. “Kimse de halası ile böyle bir şey yapılmasını istemez.” Bunun akabinde Peygamberimiz “Ya Rab! Bu gencin günahlarını affet, kalbini pak et, namusunu muhafaza et” diye gence dua etti. Bu konuşmadan sonra genç zinaya meyletmedi.²⁸⁶ Peygamberimiz sorularıyla toplumdaki tüm kadınları gencin en yakın akrabaları gibi göstererek zina etmek isteğinin mantık dışı olduğunu göstermiştir. Hayır yapamazsın, Cehennemde yanarsın, günahdır demeden dileğinin toplum nezdinde de yanlışlığını anlatarak onu ikna etmiştir.²⁸⁷

Peygamberimiz cinsel arzu ve isteklerin arttığı bu dönemde olan gençlerin zinaya, harama bulaşmaması için onları ikaz etmiştir. “İbn Mesut (r.a) rivayet ediyor: Maddi imkânlara sahip olmayan bir grup genç Rasulullah’ın (s.a.v.) yanındaydık. Rasulullah (s.a.v.) bize hitaben şöyle buyurdu: ‘Ey gençler! Sizden imkânı olanlar evlensinler. Çünkü evlilik gözü haramdan daha çok sakındırır ve ırzı daha fazla korur. İmkânı olmayanlar ise oruç tutsunlar. Çünkü oruç şehvete engeldir.’”²⁸⁸

²⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, V, 256-257; Müsned, 22211.

²⁸⁷ Nuriye Çeleğen, “Sosyal ve Aile Hayatımız Peygamberimiz Gençlere Nasıl Davranırdı? Peygamberimizin (s.a.v) Sahabenin Gençleri ile Münasebetleri”, Ali Budak (Ed.), Rehber Yay., İzmir 2009, 64.

²⁸⁸ Buhari, “Savm”, 10: Müslim, “Nikah”, 1.

Bu hadisten yola çıkarak şu ifade edilebilir ki: evlenmeye gücü yetenler yani maddi imkânı olanlar evlenmelidir zira evliliğin zinadan koruyucu yönü vardır. Maddi imkânlarla sahip olmayanlar ise oruç tutarak şehvi duygularını dizginleyebilir.²⁸⁹

Hiz. Peygamber maddi imkâna sahip olduğu halde evlenmeyen gençlere, tebettülü (evlenmeyerek hayatını ibadet ve hayra adamayı) şiddetli bir şekilde yasaklamakta ve “Sevimli ve doğurgan kadınla evlenin.”²⁹⁰ buyurmaktadır.

Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: “Ey Allah’ın Rasulü, ben genç bir insanım, gûnahtan korkuyorum evlenecek maddi imkân da bulamıyorum, hadımlaşmayayım mı?” dedim. Aleyhissalatu vesselam bana cevap vermedi. Sonra: ‘Ey Ebû Hureyre! senin karşılaşacağın şey hususunda artık kalem kurulmuştur. Bu durumda ister hadımlaş ister bırak’ buyurdu.”²⁹¹

Hiz. Peygamber, evlenecek maddi güce sahip olmadığı için günaha düşmekten korkan bundan dolayı da erkeklik özelliklerinden vazgeçmeyi talep eden Ebû Hureyre’ye gelecekte Allah’ın kendisine mal ve para ihsan edeceğini, evlenip yuva kurma özleminden vazgeçmeyip aceleci davranmamasını istemiştir.²⁹²

Hiz. Peygamber “Allah’ın en çok beğendiğı şey, gayri meşru şehvet peşinde koşmayan gençtir”²⁹³ buyurarak gençlerin zinadan uzak durmalarını sağlamıştır.²⁹⁴ Bir başka hadisi şerifte Kureyşin gençlerine: “Ey Kureyş delikanlıları! Zina etmeyiniz! Zira kendisinin gençliğini Allah’ın kötülüklerden uzak tuttuğı kimse cennete girer” buyurmuştur.²⁹⁵

Peygamberimiz, zina yapma imkânı ve gücü olduğu halde şehvi duygularını dizginleyerek, Allah rızası için haramdan uzak duran gençlerin çok kıymetli olduğunu belirtmiştir. Rasulullah Efendimiz “Yedi sınıf insan vardır ki, Yüce Allah kendi gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmayan kıyamet gününde bunları kendi arşının gölgesinde muhafaza edecektir. Onlar adaletli devlet başkanı, Allah’a ibadet ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç, gönlü mescitlere sevgiyle bağlanmış olan

²⁸⁹ Kazım, 55

²⁹⁰ Ebû Davud, “Nikah”, 3.

²⁹¹ Buhari, “Nikâh”, 8; Nesâî, “Nikâh”, 4, 6/59.

²⁹² Sarminı, 342

²⁹³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 151.

²⁹⁴ Apak, 285-286.

²⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6739.

namazını kılan kimse, Allah için seven ve bu sevgi ile birleşip bu sevgiyle ayrılan kişi, sosyal mevki sahibi ve güzelliği olan bir kadın tarafından çağırılıp da kadınlığını kendisine sunduğunda ‘Ben Allah’tan korkarım’ cevabıyla onu terk eden erkek kişi, sağ elinin verdiği sadakayı sol eli bilmeyecek derecede gizli sadaka veren kişi, تنها yerlerde Allah’a anıp gözyaşı döken takvalı kişi.”²⁹⁶ buyurmuştur.

1.2.3.3. Çokça İbadet Etme Arzusu

İtaat, kulluk, tapma, yakınlaşmak, boyun eğmek ve hakir olmak anlamlarına gelen ibadet kelimesinin terim manası: “İnsanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışlardır.”²⁹⁷

Geniş manada ibadet: İslama uygun olan bütün güzel söz ve fiilleri ihlasla yapıp Allah’a arz etmektir. Allah’ı yüce isim, fiil ve sıfatlarıyla bilip, emirlerini yapıp, nehiylerinden uzaklaşmak, Peygamberinin önderliğinde rızasına uygun bir hayat yaşamaktır.²⁹⁸

Gençlerin zihinsel ve duygusal açıdan verimli bir dönem geçirmeleri onların Yüce bir varlığa yönelmelerine ve faaliyet içerisinde olmalarına neden olur. Gençler fitrata yatkınlıklarından dolayı Yüce yaratıcıya bağlanma arzusundadırlar. Gençlik döneminde duygu ve davranışlarda aşırılıklar görülebilir. Nefsani duyguları, bağlandığı Yüce yaratıcıyla olan bağlılığına engel olur düşüncesiyle bu duygularını kökünden yok etme çabası içine girebilirler. Peygamberimizin dönemindeki gençlerde de aşırı eğilimler görülmüştür. Bu eğilimlerinden dolayı hayattan soyutlanarak züht hayatı yaşamak istemişlerdir. Peygamberimiz dini konularda hassasiyet gösteren bu gençlerle özel olarak ilgilenmiş ve onları bu davranışlardan uzaklaştırmak için uyarılarda bulunmuştur. Bu eğilim içerisinde olan gençler arasında Abdullah bin Amr bin el-As, Ebû’d-Derda ve Hz. Ali’yi sayabiliriz. Gençler hiç evlenmeyerek gündüzleri oruç tutmak, geceleri ibadet etmek arzusunda idiler. Hz. Peygamber bu şekilde bir yaşamın İslamiyet’e uygun olmadığını ve kendisini örnek edinmelerini tavsiye etmiştir.²⁹⁹

²⁹⁶ Buhari, “Bed’ül-Ezan”, 36; Müslim, “Zekât”, 30, 1031.

²⁹⁷ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1999, XIX, 233.

²⁹⁸ Günay, 450

²⁹⁹ Ş Özdemir, Kavak, 1223.

Rasulullah, sahabeden Abdullah'ı ibadete düşkün olması cihetiyle çok severdi. Abdullah sosyal hayattan uzakta, eşi ve çocuklarıyla ilgilenmiyor, gündüzleri oruç tutuyor ve geceleri ibadetle geçiriyordu. Durumu öğrenen Peygamberimiz: "Hiç ara vermeden, peş peşe sürekli oruç tutuyor, geceleri de sürekli namaz kılıyormuşsun. Aman böyle yapma. Çünkü senin üzerinde gözünün hakkı var, nefsinin hakkı var, ailenin hakkı var. Bazı günler oruç tut, bazen tutma. Namaz kıl, uykunu da uyu. On günde bir oruç tutsan, dokuz gün içinde sevap alırsın." Abdullah: "Ya Resulallah! Ben dediklerinden daha fazlasını yapabilirim!" Rasulullah, "O zaman Davut Peygamberin orucu gibi oruç tut." dedi. Abdullah sordu: "Davut Peygamber nasıl oruç tutardı?" Rasulullah, "Davut peygamber bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığı zaman da kaçmazdı." cevabını verdi. Abdullah, bu cevap karşılığında duraklamıştı: "Böyle oruç tutup takatsiz kalınca kim savaştan kaçmamamı garanti edebilir ki!" Bunun üzerine Hz. Peygamber sözünü üç kere tekrarladı ve şöyle dedi: "Hiç ara vermeden, sürekli, her gün oruç tutan, oruç tutmuş sayılmaz."³⁰⁰

Enes b. Malik'ten nakledilen bir hadisi şerifte: "Bir gün üç genç Rasulullah'ın eşlerinin evlerine gelmişler ve Rasulullah'ın nasıl ibadet ettiğini öğrenmek istemişlerdi. Rasulullah'ın ibadet şekli onlara anlatılınca, onun ibadet şeklini az buldular ve: 'Canım biz kim Rasulullah kim... Allah onun geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affetmiştir.' dediler. O gençlerden birisi, 'Ben gece boyunca namaz kılıyorum.' dedi. Bir diğeri, 'Ben yıl boyunca oruç tutuyorum.' dedi. Üçüncü genç de 'Ben kadınları terk etmiş ve hiç evlenmeyeceğim.' dedi. Sonra Rasulullah (s.a.v.) onların yanına geldi ve onlara şöyle dedi: 'Bu sözleri siz mi söylüyorsunuz? Vallahi ben sizden daha çok Allah'tan korkarım. Fakat ben oruç da tutarım, tutmadığım zamanlar da olur. Namaz kılar, geceleyin yatar ve kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevir ise o benden değildir.' dedi."³⁰¹ Peygamberimiz gençlerin yanlış dini algılarını hakikati ifade ederek düzeltmiştir.

Hiz. Peygamberin, Kur'an'ı her gece hatmetmek arzusunda olan Abdullah b. Amr b. As ile arasındaki konuşma da örnektir. Abdullah b. Amr anlatıyor: "Rasulullah benim böyle bir şey yapmak istediğimi öğrenince bana, 'Bıkmandan korkarım; gel onu ayda bir

³⁰⁰ Müslim, "Sıyâm", 186.

³⁰¹ Buhari, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb Nesâî, Sünen en- Nesâî I-IX (3. Baskı), Darü'-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut 1998, "Nikâh", 4.

kere oku.’ dedi. Ben, ‘Bırak da gençliğimden ve gücümünden yararlanayım ya Rasulullah.’ dedim. Rasulullah (s.a.v.), ‘O halde on günde bir oku’ dedi. Ben, ‘Bırak da gençliğimden ve gücümünden yararlanayım.’ dedim. Rasulullah (s.a.v.), ‘O halde haftada bir kez oku’ dedi. Ben, ‘Bırak da gençliğimden ve gücümünden yararlanayım’ dedim. Fakat Rasulullah (s.a.v.) buna engel oldu.”³⁰²

İslamiyet’te dünyadan soyutlanarak ahiret hayatını kazanma düşüncesi yoktur. Dünya hayatının içinde ahiret yurdu için hazırlık yapılır ve gençler de bu prensiple yetiştirilir. Nebevi hitap gençlere nafile ibadetleri yaparken itidalli davranmayı öğütlemektedir. Gençlerin dini duygularının galeyana gelmesine rağbet etmemiş ve uygulama ile ilgili konularda bu durumu kullanmamıştır. Gençlerin eğitim ve iş ile ilgili hayati sorumluluklardan uzaklaşıp, aile ve sosyal çevresinden uzaklaşmasını kabul etmemiştir. Manevi boşluğunu kendi aleyhine olacak davranışlarla doyurma eğiliminden ziyade hayatın her alanında, ibadetlerde orta yollu olarak, ilgisini çeken başka meşguliyetler edinmesini istemiştir. Genellikle Hz. Peygamber gençlerdeki aşırı ibadet etme arzularını destekleyip güçlendirmemiş aksine eğitip, sınırlar koymuştur.³⁰³

Hz. Peygamberin gençlerin ibadette aşırılık eğilimlerini eğitip sınırlandırmasının yanında nadiren de olsa bazı nedenlerle kişiye özel olarak nafile ibadete yönlendirdiği olmuştur. Bu özel duruma şu iki olayı örnek verebiliriz. Genç sahabelerden olan Rebia bin Ka’b el-Eslem’i (r.a.) şöyle anlatmaktadır: “Rasulullah’ın yanında geceliyordum. Bir gün O’na abdest suyu ve ihtiyaç duyduğu malzemeleri getirdim. Bana buyurdular ki: ‘Benden bir şey dile.’ Ben de cevaben ‘Cennette seninle birlikte olmayı dilerim ey Allah’ın Rasulü’ dedim. O da bunun üzerine ‘Başka bir dileğin var mı?’ buyurdu. Ben de ‘Dileğim yalnızca budur.’ dedim. ‘Öyleyse bu konuda bana kendin için çok secde yaparak yardımcı ol’ buyurdu.”³⁰⁴ Rebia bin Ka’b el-Eslem’in (r.a.) isteği neticesinde secdelerinin çoğaltılması tavsiye edilmiştir. Dünya hayatından uzaklaşıp kendini yalnızca ibadete vermesi istenmemiştir.

İbni Ömer bir gün mescitte uyuyakaldığında rüya görür ve olayı şöyle anlatır: “Rüyamda bana iki melek geldi, beni bir yere götürdüler. Onlarla yolda başka bir melek daha karşılaştı. Bana ‘Sen salih bir adamsın korkutulmayacaksın’ dedi. Ardından iki

³⁰² Ahmed bin Hanbel, Müsned, 21057.

³⁰³ Sarminı, 340.

³⁰⁴ Müslim, “Salat” 43.

melek beni alıp ateşe götürdüler. Ateş kuyunun dürülmesi gibi dürülmüştü. Orada daha tanıdığım bazı insanlar görmüştüm, çok geçmeden sağ tarafa beni taşıdılar. Sabahlayınca düşümü Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bana onu Nebiye anlattığını söyledi. Nebi (as) ‘Abdullah salih bir adamdır, keşke gece namazlarını çoğaltsa’ buyurmuştur.”³⁰⁵ Hz. Peygamberin İbn Ömer’e ve Rebia bin Ka’b el-Eslem’e yaptığı tavsiyeler ibadetlerde itidalli olma ve aşırıktan uzaklaşma söylemlerine zıt değildir. İbn Ömer o zaman henüz bekardı ve çalışmıyordu. Ayrıca bu hadisleri itidalli olmayı emreden diğer hadislerle değerlendirmek gerekmektedir.³⁰⁶

1.2.3.4. İlim Öğrenme İsteği

Gençlik dönemi bedenen güçlü olduğu kadar zihnen de en verimli olunan zaman dilimidir. Bu dönemde gençler dinamik ve aktiftirler. Öğrenme ve üretme kapasiteleri yüksektir. Hadisi şeriflerde özellikle gençlik döneminde ilim öğrenmenin önemi üzerinde durulmuş ve gençler ilim öğrenmeye teşvik edilmiştir.

Rasulullah, alimleri yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin varisleri³⁰⁷ olarak nitelendirmiştir. Bedir savaşında esirlerin okuma yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakılmaları Hz. Peygamberin ilme ne derece önem verdiğinin göstergesidir.³⁰⁸

İlim öğrenmeyi kolaylaştıran faktörlerden biri de yaştır. “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz” ilkesi ilim öğrenmenin önemine ve sürekliliğine işaret etse de öğrenmenin en verimli, alıcıların en aktif olduğu dönem gençlik dönemidir. “Genç yaşta ilim öğrenen, kaya üzerine oyma yapan, yaşı ilerlediğinde ilim öğrenmeye çalışan ise, su üstüne yazı yazan gibidir.” cümlesi bu düşünceyi çok güzel ifade etmiştir.³⁰⁹

Hz. Peygamber sahabeyi farklı yöntem ve tekniklerle en güzel şekilde eğiten uzman öğretmendir. Dünyanın farklı yerlerine giden, süper güçlerde idarecilik ve öğretmenlik yapan, tarihe damgasını vuran ve hayatın her alanında faaliyet gösteren bu gençler Hz. Peygamberin eğitiminden geçmiştir.³¹⁰

³⁰⁵ Buhari, “Teheccüd”, 21.

³⁰⁶ Sarmini, 343-344.

³⁰⁷ Ebû Davud, “İlim”, 1 (3641); Tirmizi, “İlim”, 19 (2682).

³⁰⁸ Kara, 93.

³⁰⁹ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 128

³¹⁰ Yılmaz, 58.

Gençlerin meziyetlerine göre yönlendirilmeye ihtiyaçları vardır. Hz. Peygamber gençlerin kabiliyetlerini keşfetmiş, özelliklerini geliştirmeleri için imkân ve sorumluluklar vermiştir. Onlara güvendiğini hissettirip, onları cesaretlendirmiştir. Hz. Peygamber Zed bin Sabit’e becerisinden dolayı başka bir dili öğrenme görevi vermiştir.³¹¹ Bu olayı Zeyd bin Sabit şöyle anlatmaktadır:

“Nebi (as) Medine’ye geldiğinde beni yanına götürdüler, beni beğendi. O’na ‘Bu delikanlı Neccaroğullarından ve Allah’ın kitabından on küsur sure biliyor’ dediler. Bu söz hoşuna gitti. Bana şöyle buyurdu: ‘Ey Zeyd! benim için Yahudilerin yazısını öğren. Ben Allah’a yemin ederim ki yazı hususunda Yahudilere güvenmiyorum.’ Zeyd diyor ki: ‘Bunun üzerine onların yazısını öğrenmeye koyuldum, on beş gece geçmeden bu işte ustalaştım. Yahudiler Nebi’ye bir mektup yazarsa ben ona bu mektubu okurdum ve eğer onlara karşılık vermek isterse namına ben bir cevap kaleme alırdım.’”³¹²

Hz. Peygamber gençlerin yetenekleri ve ilgi alanları yönünde ilim öğrenmelerine özen göstermiştir. Yetenek ve zekasına inandığı gençleri her açıdan desteklemiştir. Ayetlerle hadislerin karışma ihtimalini engellemek için yazımını yasakladığı bir zamanda Abdullah b. Amr b. el-As’ın hadisleri yazmasına mücade etmiştir.³¹³ Abdullah b. Amr es-Sahifetü’s-Sadika isimli hadis risalesi yazmıştır.³¹⁴

Hz. Peygamberin gençleri ilme teşvik etme yöntemlerinden biri de övgüde bulunmaktır. Örneğin Muaz bin Cebel’e “Ümmetimin içinde helal ve haramı en iyi bilen Muaz’dır.”³¹⁵ buyurarak Muaz bin Cebel’in gayretini artırmıştır.³¹⁶

Hz. Peygamber gençleri yetiştirirken hem eğitim ortamını hem de yöntemini özenle seçmiştir. Yirmi günlük yoğunlaştırılmış bir programla eğitim gören gençlerden Malik bin Haris anlatıyor: “Rasulullah’a gelmiştik, hepimiz akran sayılabilecek gençlerdendik. Yirmi gece onun yanında kaldık. Hz. Peygamber oldukça merhametli ve yumuşaktı, ailemizi özlediğimizi düşündü, ailelerimizden kimleri bırakıp onun yanına geldiğimizi sordu. O’na durumu haber verdik. Bize ‘Ailelerinize dönün, onların arkasında kalın,

³¹¹ Sarminı, 333.

³¹² Ahmed bin Hanbel, Müsned, 21108.

³¹³ Buhari, “İlim”, 39; Tirmizi, “İlim”, 12.

³¹⁴ Apak, 285

³¹⁵ Tirmizi, “Menâkib”, 3791-3795.

³¹⁶ Ş. Özdemir, Kavak, 1224.

onlara dini öğretin, Hakkı emredin, namazı şu vakitte falan zamanda kılın, namaz vakti gelince biriniz ezan okusun, en büyüğünüz size imamlık yapsın' buyurdular.”³¹⁷

Cündüp bin Abdillâh'ın: “Biz ergenlik çağındaki bir grup genç Rasulullah ile beraberdik. Kur'an'ı öğrenmezden önce imanı öğrendik. Sonra da Kur'an'ı öğrendik. Kur'an sayesinde imanımız daha da arttı.”³¹⁸ ifadelerinden Rasulullah'ın eğitimde sıra gözetdiği, tedrici yöntem uyguladığı görülmektedir. Gençlere ilk önce imanı daha sonra da Kur'an'ı öğreterek bilgilerin pekiştirilmesini sağlamıştır.³¹⁹

Eğitimde uygulanan yöntemlerden biri de istenmeyen davranışı söndürmek için alternatif üretmek ve örnek olmaktır. Hz. Peygamber gençleri eğitirken gençlerde gördüğü yanlış davranışı yalnızca yasaklamakla kalmamıştır. Eğitimde istenmeyen davranışı ya da tutumu yasaklamak tek başına çözüm değildir. Bu davranışın yerine alternatif davranış sunulması gerekmektedir. Hz. Peygamberin Uhud Savaşında Ukbe'ye öğretmek istediği; önemli olan herhangi bir ırka, kültüre mensup olmak değil, İslami prensiplere bağlı sosyokültürel aidiyettir. Peygamberin uyguladığı öğretme tekniği alternatif göstererek öğretmedir.

İranlı köle olan Ukbe Uhud Savaşında müşriklerden birine öldürecekken, “Al bu da benden. Ben Farisi bir gencim!” diye haykırdığını duyan Hz. Peygamber ona, “.... Ben, Ensari bir gencim! deseydin ya?”³²⁰ diyerek yanlış söylemin yerine doğrusunu bizzat kendisi ifade ederek öğretmiştir.

Eğitim herkesin işi değildir, ancak elindeki malzemeyi bilen ve ona göre yöntem uygulayan bilgelerin işidir. Hz. Peygamberin başarılı olmasının nedenlerinden biri de insanı çok iyi tanımasıdır. Kur'an insanı çeşitli yönleriyle ele almış ve açıklamıştır. Hz. Peygamber de muhatabı olan insanı cinsiyeti, yaşı, beklentileri, yetenekleri ve ihtiyaçları açısından değerlendirerek ona göre bir eğitim uygulamıştır. Kendisine yöneltilen bazı sorulara kişisel bazda cevap vermiştir.³²¹ Mesela “Allah'ın yanında en sevimli ibadet hangisidir?” sorusunun cevabı olarak kimisine “Anne babana iyilik yapmandır.”,

³¹⁷ Buhari, “Cemaat ve'l-İmame”, 49; “Ezan”, 49.

³¹⁸ İbn Mâce, Mukaddime, 9 (61).

³¹⁹ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 128; A. Koç, Kaya, 359.

³²⁰ İbn Mâce, “Cihad”, 13.

³²¹ A. Koç, Kaya, 358.

kimisine de “Allah yolunda cihat etmendir.”³²² buyurmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber öğretirken ve sorumluluk verirken insanların fiziki, zihni ve sosyal şartlarını göz önünde bulundurmıştır.

Hz. Peygamber gençleri gençlik hususunda uyarmıştır. “Kıyamet günü, Ademoğlu beş şeyden sorulmadıkça Rabbinin huzurundan ayrılmayacaktır. Ömrünü nerede tükettiğinden, gençliğini nerede yıprattığından, malını nerede kazandığından ve nereye harcadığından ve ilmi ile amel edip etmediğinden sorulmadıkça bulunduğu yerden kıpırdamaz.”³²³ “Beş şey gelmeden önce beş şeyin değerini iyi bil; ihtiyarlığından önce gençliğinin, hastalığından önce sağlığının, yokluğundan önce varlığının, meşguliyetinden önce boş vaktinin ve ölümünden önce hayatının.”³²⁴

1.2.3.5. Doğruluk ve Adalet Duygusu

Gençlik çağındaki bireyler idealisttirler. Özellikle içlerinde kuvvetli bir şekilde hissettikleri ahlaki değerlerden doğruluk ve adalet duygularını yaşama ve yaşatmaya isteklidirler. Zamanla benliklerinde artan doğruluk ve adalete hasret duyarak, etrafında bulunan bireylerden yanıt beklerler. Bu yanıtlanma arzusuyla kişileri, grupları, değişik siyasi sistem ve yönetimleri araştırıp, incelerler. Fakat adalet beklentisi görmek istediği sistem ve olaylar olumsuzlukla sonuçlanınca genç ya karamsarlığa kapılır ya da mücadeleci ruhu ortaya çıkar. Benimsedikleri ve istedikleri adaletli toplumun inşası için bazen küçük veya büyük gruplara, bazen de gençlerin bu duygularını kullanarak süfli hedeflerini gerçekleştirmeye çalışan sistemlere farkına varmadan dahil olurlar. İnsan merkezli eğitim sistemleri ve ideolojilerin eksik ve hata yapma ihtimalleri yüksektir. Kusurlu eğitim sistemlerine yoğun bir şekilde maruz kalmayan gençte fitratta var olan adaleti uygulama ve doğruluktan ayrılmama erdemi faaldir.³²⁵

Mekke’de adaletli bir liderin, yasal bir yönetimin olmaması ve Ficar Savaşlarının devam etmesinden dolayı emniyet ve huzur kalmamıştır. Gücüne güvenen insanlar, zayıf olanların haklarını gasp ediyor, ticaret için gelen insanların mallarına el koyuyor ve kadınlara saldırıyorlardı. Hiç kimse emniyetin ve adaletin olmadığı bir ortama zorunlu

³²² Buhari, “Cihad ve’s-Siyer”, 1.

³²³ Tirmizi, “Birr”, 75.

³²⁴ Buhari, “Rikak”, 3; Tirmizi, “Zühd”, 25.

³²⁵ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 134-135.

olmadıkça gelmek istemiyordu. Bu durum Mekke'deki ticaret hayatını olumsuz yönde etkiliyordu. Mekke'de yaşam bu şekilde devam ederken Yemenli Zübeyd kabilesinden biri Mekke'nin ileri gelenlerinden As bin Vail'e mal satmış ve parasını alamamıştı. Hakkını almak isteyen bu şahıs ilk olarak Ahlaf tarafındaki kabilelerden yardım talebinde bulunmuş, talebi olumsuz sonuçlanınca bu kez Ebû Kubeys dağına çıkıp Mekkelilere durumu bildirmişti. Hz. Muhammed'in amcası Zübeyr bu adamın yardım isteğine karşılık vererek Abdullah bin Cüd'an'ın evinde çeşitli kabilelerin önde gelen isimleriyle birlikte toplanmıştı. Toplantının sonucunda ister Mekkeli olsun ister Mekke dışından olsun zulme uğrayan mazlumun hakkını zalimden alıncaya kadar mücadele edeceklerine ve mazlumun yanında yer alacaklarına dair anlaşmaya varmışlardı. Anlaşma Hılfu'l-Fudul (Erdemliler Derneği) olarak adlandırılmıştı. O günden itibaren kararlarını uygulayan birlik üyeleri ilk olarak Zübeyd kabilesinden zulme uğrayan kişinin alacağını As bin Vail'den temin etmişlerdi. Ayrıca Has'am Kabilesine mensup bir adamın kızını kaçıran Nübeyh bin Haccac'ın evinden kızı kurtarıp babasına teslim etmişlerdi. Yirmi yaşlarında olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de Erdemliler derneğinin bir üyesi idi.³²⁶ Peygamberlikten sonra bu olaydan övgüyle bahsetmiş ve şöyle ifade etmiştir: “Ben, Abdullah bin Cüd'an'ın evinde öyle bir sözleşmeye şahit oldum ki, onu kızıl tüylü bir deve sürüsüyle bile değişmezdim. Böyle bir sözleşmeye bugün bile davet edilsen, tereddüt etmeden derhal katılırdım.”³²⁷

Hız. Peygamberin yirmi yaşlarında, peygamber olmadan önce adaleti gözetten bir grubun üyesi olması ve faaliyet göstermesi, sırf beşer sıfatıyla nitelendirilecek bir olaydır. Dünyaya geldiği toplumun çirkinliklerinden Yüce Allah'ın korumasıyla fitratı etkilenmemiştir. Beşerî sistemlerin yanlışlıklarından etkilenmeyen her genç erdemli hareketler içinde yer alır. Hz. Muhammed'in Erdemliler Derneğinin üyesi olması hem Peygamberliğin işareti hem de gençlik dönemindeki bir bireyin haktan ve adaletten yana olmasının tezahürüdür.³²⁸

Kâbe'nin yeniden inşa edilmesinde Hacerül Esved'in yerine konulması hususunda kabileler arasında savaşa dönüşecek kadar büyük bir tartışma meydana gelmiştir. İnşaata ara verilmiş ve en yaşlıları olan Mahzum Kabilesi reisi Ebû Ümeyye bin Muğire'nin teklifi üzerine Haremin kapılarından Babüs-Selam'dan ilk girecek olan kişinin hakem

³²⁶ Barış, 155-156.

³²⁷ Müsned, I, 190, 317.

³²⁸ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 135-136.

tain edilmesi kararı alınmıştır. Hz. Muhammed'in ilk gelen kişi olmasından dolayı Kureyşlilerin tümü "Bu, kendisine güvenilir (el Emin) bir kimsedir. O'nun aramızda vereceği hükme razıyız." demişlerdir. Hz. Muhammed'e olay anlatıldığında sırtındaki abayı çıkarıp, yere sermiş ve her köşesinden kabilelerin tutmasını istemiştir. Hacerül Esved taşını yerine kendisi koymuştur. Henüz otuz yaşlarında bir gencin Kureyşlilerin tümünün güvenini kazanması Hz. Peygamberin adaletli ve güvenilir bir insan olduğunun göstergesidir. Bir liderde olması gereken problemleri adaletle ve pratik zekayla çözme özelliği Hz. Peygamberde mevcuttur. Mekke'de farklı statülerde olan insanları etrafında toplamak, Medine'de farklı inanca sahip olanları aynı çıkarda birleştirmek, Ensar ve Muhacir kardeşliğiyle büyük bir dayanışma ve yardımlaşmayı tesis etmek hem adaletli, güvenilir olmasının hem de çözüm üreten lider kişiliğinin tezahürüdür.³²⁹

Gençler çevresindeki zeki, adil, merhametli, şefkatli, idealist ve güvenilir insanlara hayranlık duyarlar. Mekke'deki gençler de içinde yaşadıkları adaletsizliğin, zulüm ve haksızlığın kol gezdiği sömürü ve baskıya dayalı ortamı görmüşler, sorgulamış ve eleştirmişler. Memnun olmadıkları bu Cahiliye ortamını ortadan kaldırmak için önceki hayatında da insan hak ve hürriyetlerine saygılı, hoşgörülü, güvenilir ve adil olan Hz. Peygambere inanıp, bağlanmaları kolay olmuştur. Hz. Peygamberin getirmiş olduğu dinin ilkeleri gençlerin savundukları hayat görüşüne uygundur. Gençler bundan dolayı Hz. Peygambere bu ilkeleri hâkim kılması için destek olmuşlardır. İslam tarihçileri tarafından gençlerin İslam dinine katkılarından dolayı bu harekete "Genç İnsanlar Hareketi" denilmiştir.³³⁰

Hz. Peygamber İslamiyet'in farklı coğrafyalara yayıldığı bir dönemde gençlerin doğruluk ve adalete bağlılığını tespit etmiş ve onları bu konuda da görevlendirmiştir.³³¹ Hz. Ali'yi Yemen'e kadı olarak görevlendirip, muvaffak olması için de dua etmesi bunun en güzel örneğidir.³³²

Hz. Peygamber kadı olarak görevlendirdiği Hz. Aliye kendisine gelen davada nasıl hüküm verilir şu sözleriyle izah etmiştir; "İki hasım gelip önüne oturduğunda, birincisini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar bir karar verme. Bu, gerçeğin ortaya

³²⁹ Barış, 160.

³³⁰ A. Koç, Kaya, 370.

³³¹ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 134.

³³² Ebû Davud, "Akdiye", 6.

çıkması için daha uygundur.” Neticede Hz. Ali: “Bundan sonra iki kişi arasında hüküm verme konusunda hiç tereddüt etmedim.”³³³ demiştir.

Kur'an'da insanın zayıf yaratılışına vurgu yapılmıştır. Zayıflığından dolayı takatini zorlayacak dini sorumluluklara karşı direnir ve zorluklara tahammül edemez. Özellikle gençler ibadetleri yerine getirmek için alışma sürecine gereksinim duyar. Rasulullah, Hz. Aişe'nin naklettiğine göre iki teklif arasında kaldığında günah değilse zora talip olmamıştır.³³⁴ Gençlere de bunu tavsiye etmiştir. Muaz bin Cebel ve Ebû Musa el-Eşari'yi Yemen'e gönderirken insanlara nasıl muamele etmeleri gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin ve hüküm verirken birbirinizle uyum içinde olun.”³³⁵

Hz. Peygamberin gençlerin çalışma, dünyayı mamur etme gibi topluma katkı sağlama konularındaki söylemleri, gençlerin faaliyetlerini destekler mahiyettedir. Yalnızca Kur'an'da helal ve haramlarla sınırlar çizilmiştir. Gençlerin çabalarını kısıtlamaya yönelik hiçbir hadisi şerif yoktur aksine Hz. Muhammed, gençlerin gayretlerini önemsemiş, enerji ve güçlerini doğruya ve hakka yönlendirmiştir ve onların önemli işler yapmasını sağlamıştır.³³⁶

1.2.3.6. Fizyolojik Olgunluk ve Dinamizm

Ergenlik dönemindeki gençler, yetişkinlere fiziki yönden benzerler ve onların vazifelerini yerine getirecek kapasiteye sahip olurlar. Güç, kuvvet ve hareket gerektiren askerlik gibi görevler gençlerin ilgilerini çeker ve bu görevleri daha fazla önemserler. Hz. Peygamber askerlik görevini yerine getirmede fiziki olgunluğu yeterli görmüştür. Askerlik dışındaki diğer görevlerde gençlerin dinamizminden faydalanmıştır. Gençler gönüllü olarak askerliği yapmak istemiş, orduda önemli görevlerde hizmet vermişlerdir. Bu konuda elde ettikleri başarılarla Hz. Peygamberin sevgisini ve takdirini kazanmışlardır.³³⁷

³³³İbn Mâce, “Ahkâm”, 1; Ebû Davud, “Akdiyye”, 6.

³³⁴ Buhari, “Menâkib”, 23, “Edep”, 80; Müslim, “Fedâil”, 77-78.

³³⁵ Buhari, “Cihâd”, 164.

³³⁶ Sarmını, 344.

³³⁷ Ş. Özdemir, Kavak, 1223-1224; Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 136.

Hız. Peygamber, gençlere spor ve antrenman yapmayı önererek daha enerjik ve daha üretken olmalarını amaçlamıştır. Bazı zamanlarda gençlerle müsabakalara girmekten de geri durmamıştır. Bir kere şahsen atıcılık yarışmalarında bulunması Seleme b. Ekva hadisinde zikredilmiştir. Hadiste olay şöyle geçmektedir: “Eslem kabilesinden bir grup, ok atıyorlardı. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) onlara şöyle buyurdu: ‘Ey İsmailoğulları atınız! Zira babanız İsmail de bir atıcıydı. Atmaya devam edin ben de falan sülale ile birlikteyim (onları tutuyorum).’ Bunun üzerine diğer bir sülaleden olan rakipler, ok atmaya bıraktılar. Allah Rasulü onlara ‘Neyiniz var? Neden ok atmıyorsunuz?’ buyurdu. ‘Sen onlarla birlikte olduğun halde biz nasıl ok atabiliriz.’ dediler. Hız. Peygamber de ‘Siz atmaya devam edin ben hepinizle birlikteyim.’ cevabını verdi.”³³⁸

Uhud savaşından önce yapılan istişarede Hız. Ebubekir, Sa’d bin Muaz gibi ashabın yetişkinleri Medine’de savunma savaşı yapılması yönünde görüş bildirirken, gençler Bedir’de kazandıkları savaşın güveninden ve içlerindeki coşkun duygulardan dolayı şehir dışında savaşma isteğinde bulunmuşlardır. Bu durum gençlerin cesaret, atılganlık ve bedensel dinamizmine örnek gösterilir. Ancak gençlerin bu duygusal ve bedensel coşkunlukları bazen kendi aleyhlerine bir sonuç doğurabilmektedir.³³⁹

Gençlerin eğlence, gezme isteklerinin tatmin edilmesine yönelik hadisi şerifler bulunmaktadır. Hız. Peygamberin Hız. Aişe ile koşu yarışı yapması, ilk yarışta yenilen Hız. Peygamberin ikinci yarışta Hız. Aişe’yi geçerek “Bu yarış öbür yarışın rövanşısıdır” buyurması,³⁴⁰ Hız. Aişe ile beraber Habeşlilerin mızrak gösterilerini seyretmesi,³⁴¹ genç kızlara düğünlerde şarkı ve def çalmalarını öğütlemesi³⁴² Hız. Peygamberin gençlerin keyif aldığı eğlence ve spor aktivitelerini onaylayıp, teşvik ettiğine örnek teşkil etmektedir. Hız. Peygamber gençlerin duygu, düşünce, ilgi ve isteklerini önemsemiş; sosyal aktivite ve eğlencelerini İslami sınırlar içinde yapmalarını tavsiye etmiştir.³⁴³

³³⁸ Buhari, “Cihad”, 78.

³³⁹ Gündüz, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, 136-137.

³⁴⁰ Ebû Davud, “Cihad”, 61.

³⁴¹ Buhari, “İydeyn”, 2.

³⁴² Buhari, “Nikah”, 48

³⁴³ Sarminı, 345.

İKİNCİ BÖLÜM

GENÇLERİN SORULARINA KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ'NDEN CEVAPLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. KUR'AN YOLU MEAL VE TEFSİRİ

1998 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından uzmanlık alanında yetkin olan Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadreddin Gümüş ve Prof. Dr. Mustafa Çağrı'cı'dan oluşan bir komisyona mushaf tertibine göre tefsir hazırlama görevi vermiştir. Komisyonun titiz çalışması sonucunda hazırlanan ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun tetkikinden geçen Kur'an Yolu tefsiri 5 cilt olarak basılmıştır.³⁴⁴ Komisyon tarafından yazılan bu eserin 2003'te ilk baskısı, 2004'de ikinci baskısı, 2006'da üçüncü baskısı, 2007'de dördüncü baskısı ve 2014'de beşinci baskısı yapılmıştır.

2.1.1. Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin Metodu ve Özellikleri

Kur'an Yolu Tefsiri'nin giriş bölümünde komisyon üyeleri tarafından sunulan bilgiler ışığında tefsirin metodunu ve özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Tefsirin okuyucu hedef kitlesi yalnızca akademik seviyesi olan bilim adamları değildir. Her düzeyde birikimi olan insanların okuması hedeflenerek yazılmış bir eserdir. Herhangi bir konuda bilgisine müracaat edilen başvuru kitabı olmasından ziyade hayatın her alanına rehberlik eden, insanın ihtiyaçlarına cevap veren başucu tefsiri olması amaçlanmıştır.

Sade bir dil kullanılmış, çoğunlukla fazla detaya girilmeden, gereksiz bilgilerden kaçınılarak ve ihtiyaç duyulması halinde ayrıntılı bilgiye yer verilerek ya da ilgili kaynaklara işaret edilerek yazılmıştır.

Vahyin ilk muhatabı olan Arap cahiliye toplumunun dili, sosyo-kültürel durumu göz önünde bulundurularak, vahiyden ne anladığı ve vahyin onlara ne anlattığı saptanarak

³⁴⁴ Kuran Yolu I.

ayetlerin meal ve tefsiri yapılmıştır. Ayrıca sadece tarihi sosyal bağlamlarını değil, aynı zamanda evrensel anlamları da yorumlanmıştır.

Tefsir günümüz okuyucusunun kolayca anlayacağı ve sıkılmadan okuyacağı şekilde hazırlanmıştır. Sağlam kaynaklara dayanmayan zayıf rivayetler içermemektedir. Eski ve yeni tefsirlerde önemli ve faydalı görülen bilgiler harmanlanarak kaynak gösterilmek suretiyle gereksiz ve salt bilgi anlayışından uzak okuyucuya sunulmaktadır.

Geçmiş dinler, topluluklar ve peygamber kıssaları hakkındaki ayetlerin tefsirinde Kitabı Mukaddes'te İslam'ın inanç ve ilkelerine uygun olan bilgilerden faydalanılmıştır. Öneme binaen bazı kavram ve terimlerin izahında daha geniş bilgiler sunulmuştur.

Yaptıkları işin önem ve ciddiyetinin bilincinde olarak özgün olma düşüncesine kapılmadan diğer tefsirlerden de faydalanılmıştır. Başka bir deyişle geçmiş ve muasır tefsirlerdeki günümüz insanına hitap etmeyen bilgileri ve sürekli tekrarları ayıklayarak sunmayı nakilcilik olarak değerlendirmeden açık, anlaşılır ve sağlıklı bir şekilde diğer tefsirlerden aktarımlarda bulunulmuştur. Tüm bu işlemler sonucunda elde edilen yeni, özgün bakış açısını okuyucuya sunmaktan çekinilmemiştir.

Kültür seviyesi yüksek olan okuyucular için teknik bilgilere yer verilmiş ve konuyla ilgili kaynaklara işaret edilmiştir.³⁴⁵

2.1.2. Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin Başvurduğu Kaynaklar

1. İbn Cerîr et-Taberî (ö.310/922), Câmi'u'l-Beyân.
2. Ebû Bekir er-Râzî el-Cessâs (ö.370/980), Ahkâmü'l-Kur'ân.
3. Zemahşerî (ö.538/1144), el-Keşşaf.
4. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö.543/1148), Ahkâmü'l-Kur'ân.
5. Abdülhak b. Galib b. Atıyye (ö.546/1151), el-Muharrerü'l-Vecîz.
6. Fahreddin er-Râzî (ö.606/1209), Mefâtîhu'l-Gayb.
7. Ebü'l-Berekât en-Nesefî (ö.710/1310), Medârikü't-tenzîl.
8. İbn Kesîr (ö.774/1372), Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm.
9. Kurtûbî (ö. 611/1214), el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân.
10. Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (ö.1250/1832), Fethu'l-Kadîr.

³⁴⁵ Kur'an Yolu, I,18.

11. Muhmûd el-Âlûsî (ö.1270/1854), Rûhu'l-Me'ânî.
12. Muhammed Tâhir b. Âşûr (ö.1393/1973), et-Tahrîr ve't-tenvir.
13. Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), Hak Dini Kur'an Dili.
14. Muhammed İzzet Derveze (ö.1404/1984), et-Tefsiru'l-Hadîs.
15. Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri
16. Muhammed Esed (ö.1412/1992), Kur'an Mesajı.³⁴⁶

2.2. SORULAR, CEVAPLAR VE DEĞERLENDİRME

2018-2019 eğitim öğretim yılında Erzurum ilindeki 13 lisede farklı sınıf seviyelerinde 120 öğrenci ile yapılan odak grup görüşmesi neticesinde elde edilen sorular sınıflandırılarak öncelikli olarak ayetlerde sonra Kur'an Yolu Meal ve Tefsirinde cevapları araştırılmıştır. Verilen cevaplar yöntem, üslup, kaynak ve yeterlilik açısından değerlendirilmiştir.

2.2.1. İnançla İlgili Sorular

Gençlerle yapılan görüşme sonucunda elde edilen soruların çoğunluğunun inançla ilgili konular olduğu görülmüştür. Allah'ın varlığının ispatı, kötülük problemi, ru'yetullah meselesi, kader ve gözle görülmeyen varlıklar gibi konularda sorular sorulmuştur.

2.2.1.1. Allah'ın Varlığının İspatı

Allah'ın varlığını nasıl ispat ederiz?

Gençlerin sorularından çoğunluğunu itikadi meseleler oluşturmaktadır. Gençler İslam düşüncesiyle yetişmelerine rağmen “Allah var mıdır?” sorusunu açıkça sormasa da Allah'ın varlığını sorgulamaktadır. Buna sebep olarak; gençlerin içinde bulundukları gelişim dönemi kaynaklı sorgulama, itiraz etme, öğrenme merakı ve gençliği hedef alan ateizm düşüncesinin gençlerin yoğun kullandıkları sosyal medyada ön planda olması örnek verilebilir.

³⁴⁶ Kur'an Yolu, I, XLIV.

İnsanlık tarihi boyunca inananlar ve inkâr edenler olmuştur. Bizler Allah'ın varlığına inananlar olarak nasıl ki Allah'ın varlığını ispat ediyorsak, Allah'ın varlığını kabul etmeyenler de iddialarını ispatlamak zorundadırlar. İki tarafta delillerini ortaya koyduklarında inkârcıların öne sürdükleri şeyler delil olmaktan uzaktır çünkü Allah yoktur demekle problem çözülmez. Göklerin yerin nasıl var olduğu, ölümü ve hayatı var edenin kim veya ne olduğu, tüm canlılara rızkını verenin kim olduğu gibi soruların cevaplarının verilmesi gerekmektedir.³⁴⁷ Allah'ın varlığını kabul etmemek için, inananların ellerindeki pek çok kanıt görmezden gelmek, teorik risk ve mantıksızlığı göze almak düşünüldüğü kadar kolay değildir. Yani Allah'ın varlığını ispat etmektense yok olduğunu ispat etmek daha zordur. Allah'ın varlığının ispatı farklı şekillerde yapılmıştır.³⁴⁸

Allah apaçık ve gerçek bir varlıktır fakat Allah'ı duyu organlarıyla ve tecrübeyle görmek mümkün olmadığından, varlığını ispatta akla büyük görev düşmektedir.³⁴⁹ Kur'an da bize bu noktada aklımızı kullanmamızı emretmektedir. Birçok ayette düşünmez misiniz, akıl etmez misiniz? ifadeleri geçmektedir.

Kur'an'da Allah'ı Teala'nın varlığını ve birliğini konu alan birçok ayet vardır. Bu ayetlerde insanın ve diğer canlıların yaratılışından, tabiattaki olaylardan, ahiretin varlığından bahsederek özellikle Allah, kendisinin varlığını ve birliğini haber vermektedir. Bu ayetleri aşağıdaki şekilde üç grupta toplayabiliriz:

1. İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetler
2. Hayvan ve bitkilerin yaratılışı ile ilgili ayetler
3. Tabiat ve tabiattakilerin yaratılışı ile ilgili ayetler³⁵⁰

1. İnsanın Yaratılışıyla İlgili Ayetler

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ

³⁴⁷ Bekir Topaloğlu, *İslam Kelamcılarının ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vacip)* (6. Baskı), DİB Yay., Ankara 1992, 128. Detaylı bilgi için bk. Bekir Topaloğlu, "Allah'ın varlığı", *Diyanet Dergisi*, sayı: 1, 1985, 3.

³⁴⁸ Aydın Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi* (3. Baskı), DİB Yay., Ankara 2002, 81. bk.

³⁴⁹ Hüsameddin Erdem, "Allah'ın Varlığının Delillerinin Kur'an-i Temelleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: VIII, Konya 1999, 19.

³⁵⁰ Erdem, 21

“Acaba onlar bir yaratıcı bulunmadan mı yaratıldılar, yoksa yaratıcı kendileri midir? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yaratmışlar? Hayır hayır! Onlar bir türlü inanmıyorlar.”³⁵¹

Yani insan bir yaratıcısı olmadan mı yaratılmıştır? Kendilerinin varlık aleminde yokken yaratıldıklarını bilmektedirler. Çünkü yoktan bir şey meydana gelemez. Yokluk varlığa illet olmadığı gibi, varlığın illeti de yokluk olamaz. Hiçbir şey yaratıcısız meydana gelemez, yoku var edecek bir yaratıcı muhakkak vardır. Akıl bu kanunu kabul etmekte olduğu halde kafirler bunu görmezden gelmeye çalışmaktadırlar.³⁵²

İnsanın kendi yaratılışını düşünmesi ve muhakeme etmesi istenilmektedir. Acaba insan hiçbir şey yokken kendi kendine mi yaratıldı? Bir yaratıcı tarafından mı yaratıldılar yoksa yaratan kendileri mi? Yaratılış amaçları yok mu? Bu sorular asıl yaratıcıyı bilmeye yönelik yöneltilen sorulardır.³⁵³

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقِصُ مِنْ عُمُرٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

“Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı. Sonra da sizi birbirinize eş kıldı. O’nun bilgisi olmadan hiçbir dişi ne gebe kalır ne doğurur. Bir canlının ömrünün uzun olması da kısa tutulması da mutlaka yazgıya uygun olarak gerçekleşir. Kuşkusuz bunlar Allah için kolaydır.”³⁵⁴

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبُعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بِهِجٍ

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkartırız, ki daha sonra yetişkinlik çağına erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini

³⁵¹ Tur: 52/35-36

³⁵² Yazır, VII, 17.

³⁵³ Kur’an Yolu, V, 150.

³⁵⁴ Fatır: 35/11

bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarrır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.”³⁵⁵

İnsan kimdir? Necidir? Nereden gelmiştir? Nasıl olmuştur? Hangi aşamalardan geçmiştir? İnsanın yaratılışının ilk merhalesi olan katı ve duygusuz toprakla, canlı genlerden oluşan insan suyunun arasında akıl almaz bir fark vardır. İnsanı dehşete sokan asıl sır buradadır. İnsanoğlu bu sırra milyonlarca yıldan beri ne kadar isterse istesin vakıf olamamıştır. Ayrıca meninin kan pıhtısına dönüşmesi, kan pıhtısının bir çiğnemlik ete ve sonunda insan şekline gelmesi muamması da var. İnsan suyunun içerisinde binlerce gen bulunmakta, bu genlerden yalnızca bir tanesi ana rahmindeki yumurtayı aşlamaktadır. Ana rahminde asılı olan bu nokta büyüklüğündeki aşılınmış yumurta, oluşacak olan insanın bütün özelliklerini barındırmaktadır. Boyu, kilosu, güzelliği, sağlığı, akli ve ruhi yapısı, sinir sistemi, istekleri, duyguları, kabiliyetleri... Hepsi o rahimde asılı olan noktada gizlidir.³⁵⁶

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَانزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَالَّذِينَ تَصْرِفُونَ

“O sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan eşini de var etmiştir; hayvanlardan da sizin için sekiz eş lütfetti. Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde, türlü yaratılış safhalarından geçirerek yaratmaktadır. İşte bu yaratıcı, rabbiniz Allah’tır. Hükümrancılık O’nundur; O’ndan başka tanrı yoktur. Buna rağmen nasıl olup da hakikatten uzaklaşıyorsunuz?”³⁵⁷

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَهِينٍ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ إِلَى قَدَرٍ مَعْلُومٍ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ

“Sizi önemsenmeyen bir sudan yaratmadık mı? Onu belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik. Ölçüleri biz koyduk; ne de güzel ölçmüşüzdür!”³⁵⁸

İnsanın ham maddesinden, nasıl yaratıldığından bahsedilerek onu yaratanın neler yaratacağına, kudretine ve ilmine dikkat çekilmiştir.³⁵⁹

³⁵⁵ Hac: 22/5

³⁵⁶ Kutub, X, 204-205.

³⁵⁷ Zümer: 39/6

³⁵⁸ Mürselat: 77/20-21-22-23

³⁵⁹ Kur’an Yolu, V, 527.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ
الْقَدِيرُ

“Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli halinizden sonra da güçsüz hale getiren ve yaşlandıran Allah’tır. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir.”³⁶⁰

İnsan hayatın seyrini analiz ederek kendi varlığı hakkında delillere ulaşabilir. Hayatın birçok evresinden geçen insan, güçlü bir döneme ulaştığını fark eder. Uzun ömür verilse bile gençlik dönemindeki güç sürekli korunamaz. Dünya hayatında sürekli kalmak da mümkün değildir. Bütün bu yaşananları temaşa eden insan üstün ve karşı konulamaz bir irade tarafından yönetildiğini idrak eder.³⁶¹ İnsanoğlu kendi bedenine bile hükmedememektedir. Çoğu insanın imkânı olsa gençlik dönemindeki kuvvete, akli yeti ve sağlığa sahip olmak ister. Demek ki yaratılmışlar arasında farklı özellikler taşıyan insanı yöneten, bedenine hükmeden yüce bir yaratıcı bulunmaktadır.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَاكِفَاتِ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ

“O’nun kanıtlarından biri de gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olmasıdır. Kuşkusuz bunda bilenler için ibretler vardır.”³⁶²

İnsanoğlu yaratılış olarak aynı ham maddeden yaratılsa da bu kadar farklı biyolojik ve kültürel özelliklerin var olması ve bunların hikmetleri üzerine düşünmek gereklidir. Farklı etnik gruplara mensup insanların konuştuğu diller ve aynı dilin lehçe, şive ve ağız farklılıkları da insanlar arasındaki ses, konuşma ve ifade özelliklerindeki farklılıklar gibi çeşitlilik yaratır. Her bireyin ses tonu, konuşma düzgünlüğü, üslubu ve diğer özellikleri birbirinden farklıdır ve bu da insanların birbiriyle karıştırılmamasını sağlar.³⁶³

2. Hayvan ve Bitkilerin Yaratılışıyla İlgili Ayetler

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

³⁶⁰ Rum: 30/54

³⁶¹ Kur’an Yolu, IV, 327-328.

³⁶² Rum: 30/22

³⁶³ Kur’an Yolu, IV, 304.

“Semanın boşluğunda buyruk altına sokulmuş kuşları görmüyorlar mı? Onları (boşlukta) Allah’tan başkası tutmuyor. Kuşkusuz bunda inanan bir topluluk için ibretler vardır.”³⁶⁴

Kuşların yer çekimine meydan okuyarak havada asılı kalabilmeleri Allah’ın yasasına uyduklarının göstergesidir.³⁶⁵

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۚ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدِمٍّ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ۚ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۚ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ۚ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Sizin için sağmal hayvanlarda da kesin olarak ibret vardır. Nitekim size hayvanın kanında, besin atıklarıyla kan arasında (oluşan), içenlere lezzet veren saf süt içiriyoruz. Hurma ağaçlarının ve üzüm asmalarının ürünlerinden hem içki hem de güzel besinler elde edersiniz. Bunda aklını kullanan bir topluluk için açık delil vardır. Ve rabbın bal arısına şöyle ilham etti: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!’ Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamında bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.”³⁶⁶

Yüce Allah yağmur suyunun yanı sıra başka imkânlarla da yeryüzünü besler ve hayvanlar için besinlerin yetişmesine imkân sağlar. İnsanlar çeşitli gıdalarla beslendikleri halde besin değeri açısından öne çıkan süttten özellikle bahsedilmiştir. Yağmurun toprağı beslemesi ve oluşumu da ibret konusudur. Hayvanların sütünün oluşumu ve besin değeri Allah’ın hikmetli yaratıcılığına işaret eder. Tüm bu nedenlerden dolayı ayette bu konuya özellikle değinilmiştir.³⁶⁷

İnsanoğlunun gördüğü, faydalandığı sütün oluşumundan Kur’an’da bahsedilmektedir. Hayvanlar için artık besleyiciliğı kalmayan, bir müddet sonra bedenden atılacak, dışkıya dönüşecek olan “fers” yani atık madde ile hayvan için hayati önem taşıyan kan arasında meydana gelen, salgı bezi ürünü, içenler için değerli süt, kan

³⁶⁴ Nahl: 16/79

³⁶⁵ Kur’an Yolu, III, 425.

³⁶⁶ Nahl: 16/66-67-68-69.

³⁶⁷ Kur’an Yolu, III, 416.

ve atık maddeye koku, renk ve vitamin değerleri açısından benzememektedir.³⁶⁸ O halde tüm bunları yaratan bir yaratıcı vardır.

Yüce Allah'ın ilhamıyla arı, çiçek tozlarını taşıyıp; normal midesinin dışında bal yapımı için özel olarak yaratılmış midesinde biriktirerek kovana götürür. Kovandaki genç arı tarafından hortumlanarak çekilen çiçek nektarları arının sekizgen şeklinde meydana getirdiği balmumundan oluşan kovanların içerisine aktarılır. Güneş ışığından etkilenecek insanlar için şifa kaynağı olan bal tadıyla sofralarda yer alır. Çiçek tozlarının taşınmasından sofralara gelinceye kadar geçirdiği evreler açısından bal sonsuz kudret sahibi bir yaratıcıya işaret etmektedir.³⁶⁹

1940'larda yapılan bir araştırmaya göre arılar yön tayininde güneşin konumunu, rüzgârın yönünü ve dünyanın manyetik alanını kullanmaktadırlar. Kovan üzerinde çizdikleri daire ve sekiz işaretiyle diğer arılara yol tarifi verdikleri, kovana dönerken de en kestirme yolu kullandıkları tespit edilmiştir.³⁷⁰ Bu küçük hayvanlar bütün bunları nereden bilmektedir? İnsanlar okuyarak, tecrübe ederek öğrenirken bu hayvanlara bildiklerini öğreten ve yaptıran yüce bir varlığa ihtiyaç vardır.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Her şeyden çift çift yarattık, inceden inceden düşünesiniz diye”³⁷¹

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ

“O, sizin için yeşil ağaçtan ateş yaratandır. Şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz.”³⁷²

Birbirine zıt gibi görünen ateş ve su örnek verilmiştir. Örnekliği renk konusunda değildir. Bütün insanlar tarafından bilinen, gözlemlenen olaydan yani temel özelliği su olan ağacın ateşe dönüşmesi örneğinden Allah'ın varlığına işaret edilmektedir.³⁷³

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

³⁶⁸ Kur'an Yolu, III, 416.

³⁶⁹ Kur'an Yolu, III, 416-418.

³⁷⁰ Kur'an Yolu, III, 416-418.

³⁷¹ Zariyat: 51/49

³⁷² Yasin: 36/80.

³⁷³ Kur'an Yolu, IV, 515.

“Allah hareket eden her canlıyı sudan yarattı. Bunlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yol alır. Allah dilediğini yaratıyor, Allah her şeye kadirdir.”³⁷⁴

Kâinata canlılık veren su ile canlıların yaratıldığı su birbirinden farklıdır. Böylece canlıların aynı sudan yaratılması ve çeşitlilik arz etmesi, türlerin farklı ve çeşitli köklerden yaratılması bildirilmek suretiyle Allah’ın varlığı ispat edilmektedir.³⁷⁵

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعَنْبًا وَقَضْنًا وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا وَحَدَائِقَ غُلْبًا وَفَاكِهَةً وَأَبًّا مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ

“İnsan yediğine bir bakıp düşünsün! Biz bolca su indirdik. Sonra toprağı uygun şekilde yarıdık. Oradan ekinler bitirdik. Üzüm bağları, sebzeler; zeytin ve hurma ağaçları, gür ağaçlı bahçeler; meyveler ve çayır, sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için.”³⁷⁶

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا مِمَّا تُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مَثْرَاكِيًّا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

“Gökten su indiren O’dur. (Buyurdu ki:) İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinden üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşil bitki, hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik; birbirine benzeyeni var, benzemeyeni var. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlar da inanan bir topluluk için ibretler vardır.”³⁷⁷

Toprağın derinliklerinde gizlenen tohumlar, gökten inen suyla buluşması neticesinde farklı farklı güzellikte besinler, bitkiler olarak çıkmaktadır. Bunlar ne toprağın ne tohumun ne de tesadüfün işidir. Kâinata olan olaylar inanan insanlar için birer ayet niteliğinde olup, Yüce ve Kudret sahibi bir yaratıcıya işaret etmektedir.³⁷⁸

3. Tabiat ve Tabiattakilerin Yaratılışı ile İlgili Ayetler

³⁷⁴ Nur: 24/45

³⁷⁵ Kur'an Yolu, IV, 88.

³⁷⁶ Abese: 80/24-25-26-27-28-29-30-31-32

³⁷⁷ En'am: 6/99

³⁷⁸ Kur'an Yolu, II, 445.

وَأَيُّ لَهِمَّ اللَّيْلُ نَسْلُجُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

“Gece de onlar için açık bir kanıttır. Gündüzü ondan çekip alırsız da karanlıkta kalıverirler. Güneş kendisine ait yerleşik bir düzene göre (yörüngesinde) akıp gider. Bu çok güçlü ve her şeyi bilen Allah’ın takdiridir. Ay için de menziller belirledik; sonunda o, hurma salkımının (ağaçta kalan) yıllanmış sapı gibi olur. Ne güneşin aya yetişip çatması uygundur ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzüp gider.”³⁷⁹

Galaksilerin içinde yer alan sayısı belirsiz yıldızlardan olan ısı ve ışık kaynağı güneşin dünyadaki varlıklar için önemi çok fazladır. Görülmesi, parlaklığı ve ihtişamıyla yüzyıllar boyunca insanların dikkatini çekmiş ve bazen de tapınılan tanrıya dönüştürülmüştür. Merak konusu olan, araştırmalar yapılan, özel bir konum addedilen güneş neticede Allah’ın yarattığı ve Allah’ın kendisine takdir ettiği sınırlar dışına çıkamayan varlıklardandır.³⁸⁰ Güneşe sınırlarını koyan kudret sahibi bir yaratıcı vardır.

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

“Sabahı aydınlatan O’dur ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve alim olan Allah’ın takdiridir.”³⁸¹

Sabahın aydınlığı, gecenin huzur veren yönü, güneşin ve ayın hacimleri, bir ölçü içerisinde hareket edişleri, dünyaya olan uzaklıkları, insanların ihtiyaçlarına cevap vermeleri “Aziz” ve “Alim” olan Allah’ın kâinattaki takdiridir.³⁸²

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratmıştır. Gerçekten biz, anlayan bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık.”³⁸³

Düşünen bir topluluk için karanlıkta yolunu aydınlatan, yönünü tayin etmede rehberlik eden yıldızlar Allah’ın kâinattaki ayetlerindendir.

³⁷⁹ Yasin: 36/37-38-39-40

³⁸⁰ Kur’an Yolu, IV, 490- 496.

³⁸¹ En’am: 6/96.

³⁸² Kur’an Yolu, II, 444.

³⁸³ Enam: 6/97

Çok eski zamanlardan beri insanlar yön tayininde yıldızları ve konumlarını kullanmaktadırlar. Teknolojinin gelişmediği, pusulanın icat edilmediği zamanlarda ve şimdi imkânların olmadığı yerlerde halen daha yıldızlardan faydalanılmaktadır. Yıldızlardan bu yönde faydalanılsın ya da faydalanılmasın yıldızlardaki bu düzen ve bu düzenin aksamadan devam etmesi Allah'ın varlığının delillerindendir.³⁸⁴

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخاً وَحِجْراً مُّحْجُوراً

“Biri tatlı ve susuzluğu giderici, diğeri tuzlu ve acı olan iki denizi karışacak şekilde salıveren ve ikisi arasına bir engel, aşılmaz bir perde koyan O’dur.”³⁸⁵

Denizde acı ve tatlı suyun birbirine karışmasını engelleyen ve son zamanlarda yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda da doğruluğu ispatlanan bu hakikat yıllar öncesinden bildirilmiştir. İki suyun birbirine karışmasını engelleyen ancak sonsuz kudret sahibi Allah’tır.³⁸⁶

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَمَادَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ

“Dağları görür, onların durduğunu sanırsın; oysa bulutlar gibi hareket ederler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah’ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır.”³⁸⁷

Kâinattaki her şeyin yaratılış amacına uygun, muazzam bir şekilde yaratılması Allah’ın ilmi, kudreti ve sanatının eseridir. Bütün bunların tesadüfen meydana gelmesi akli ve bilimsel olarak mümkün değildir.³⁸⁸

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ سَحَاباً ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَّاماً فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ

“Görmez misin ki Allah, bulutları yürütür, sonra, onları birleştirir, sonra onları üst üste binip yoğunlaşmış bulut kümesi haline getirir. Bu sırada bulut aralıklarından çıkan şimşegi görürsün; gökten, oradaki bulut dağlarından dolu yağdırır da bunu dilediğine

³⁸⁴ Kur’an Yolu, II, 444-445.

³⁸⁵ Furkan: 25/53; Neml: 27/61; Rahman: 55/19-20

³⁸⁶ Kur’an Yolu, IV, 131.

³⁸⁷ Neml: 27/88

³⁸⁸ Kur’an Yolu, IV, 210.

isabet ettirir, dilediğinden de onu uzaklaştırır, bu arada şimşegın parıltısı neredeyse gözleri kör edecek.”³⁸⁹

Kur'an'da yağmurun, şimşegın oluşumu anlatılmaktadır. Kur'an'daki izahla bilimsel izahı aynıdır. Allah yalnızca olaylara takılı kalınmamasını, olaylar üzerinden asıl anlatılmak istenilenin görülüp, anlaşılmasını talep etmektedir. Bütün olaylar Allah'ı işaret etmektedir.³⁹⁰

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ

“Gökten su indiren O'dur. Ondan hem kendiniz için içecek su hem de hayvanlarınıza yedireceğiniz bitkiler verir.”³⁹¹

Gökten indirilen suyun örnek verilmesi en çok müracaat edilen kozmik delillerindendir. Çünkü kâinattaki bütün canlılar için değeri ölçülemez olan suyun yokluğu ölüm demektir. Dünyayı diğer gezegenlerden ayırt eden en önemli şey sudur. Hayat kaynağı olan suyu yaratan Allah'tır.³⁹²

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوَاجِينَ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارُ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için bütün bunlar da ibretler vardır.”³⁹³

Yerde ve gökte bulunan her şey Allah'ın varlığının delillerindendir. Düşünen akıl sahipleri için her gün görmekte olduğu bu deliller Allah'ı bilmek için yeterlidir. Yüce Allah insanoğluna yaşadığı dünyadaki nimetlerden, olaylardan örnekler vererek hakikati anlamasını istemektedir.

2.2.1.2. Kur'an'a Göre Ru'yetullah Meselesi

“Ahirette Allah'ı görecek miyiz? Allah'ı görecek isek bir defa mı yoksa defalarca mı göreceğiz?”

³⁸⁹ Nur: 24/43. Rum: 30/48

³⁹⁰ Kur'an Yolu, IV, 88.

³⁹¹ Nahl: 16/10

³⁹² Kur'an Yolu, III, 382.

³⁹³ Rad: 13/3

Mezhepler tarafından tartışılan konulardan biri olan ru'yetullah meselesi günümüz gençlerin de merak ettiği kelami bir soru olarak sorulmuştur.

2.2.1.2.1. Ru'yetullaha Genel Bakış

“Ru'yet” kelimesi, sözlüklerde görmek, bakmak, inanmak, bilmek, sanmak, sonunu düşünmek, tefekkür etmek, planlamak ve rüya görmek anlamlarına gelmektedir.³⁹⁴ Ru'yetullah ise ru'yet ve Allah kelimelerinden oluşan Allah'ın görülmesi manasında bir isim tamlamasıdır. Terim manada ise: Yüce Allah'ın müminler tarafından cennette görülmesi demektir.³⁹⁵

Allah'ın görülebilmesi yani ru'yetullah konusu kalam ilmi açısından tartışmalı konulardan biridir. Bu konu özellikle Mutezile ve Ehl-i sünnet arasında tartışılmıştır. Ehl-i sünnet kalam ekolünden Maturidi ve Eşari, Ehl-i sünnetin dışında ise Mücessime, Müşebbihe ve Kerramiye tarafından Allah'ın ahirette görüleceği kabul edilirken, diğer kalam ekolleri tarafından kabul edilmemiştir.³⁹⁶

Allah'ın görülmesi konusu Hristiyanlık ve Yahudilikte vardır. İslamiyet'in ilk yıllarında bu mesele önemsenmese de hicri ikinci asırda Allah'ın sıfatlarıyla ilgili olduğundan alimler tarafından tartışılmaya başlanmıştır. İtikadi mezheplerin ortaya çıkışı hicri üçüncü ve dördüncü asra gelse de temelleri ikinci asra dayanmaktadır. Dolayısıyla Allah'ın görülmesi konusunun tartışılması da bu dönemde başlamıştır. Aklı ön plana çıkararak Allah'ın dünya ve ahirette görülmesinin imkânsızlığını savunan Mutezile ve Cehmiyye mezhebinin alimleri, Allah'ı yaratılmış varlıklara benzeterek, O'na cisim isnat eden, Allah'ın dünya ve ahirette görülebileceğini ifade eden Müşebbihe ve Mücessime imamlarına karşı fikirlerini savunmuştur.³⁹⁷ Ahmed bin Hanbel'den gelen bilgiye göre, Cehm bin Safvan ve Sümeniyye arasında meydana gelen tartışmada Cehm bin Safvan, Allah'ın duyularla algılanamayacağını, insanın ruhunu göremediği gibi Allah'ı da gözüyle göremeyeceğini hem akıl hem de müteşabih ayetleri tevil ederek ispatlamaya

³⁹⁴ Abdurrahim Güzel, “Rü'yetullah” *Şamil İslam Ansiklopedisi I-VI*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1992, V, 291-292.

³⁹⁵ Hikmet Akdemir, “Taberi'ye Göre Ru'yetullah Meselesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 2002, 7-26.

³⁹⁶ Selim Özarslan, “Allah'ın Görülebilmesi/Rü'yetullah Sorunu ve Dirilişle İlişkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 2001, 275-293.

³⁹⁷ Akdemir, 7-8.

çalışmıştır.³⁹⁸ Ahmed bin Hanbel'in başını çektiği, ehl-i hadis grubu (sonradan ehl-i sünnet olarak bilinecek mezhebin fikirlerinin oluşumunda önemli payı olan) da ayet ve hadislerle Allah'ın ahirette müminler tarafından görüleceğini ispata çalışmıştır.³⁹⁹

Bu meselenin insanın yaratıcısını görme isteğinden ortaya çıktığı kesindir. İnsanoğlunda bilgisine ulaşamadığı gayb aleminin hakkında merak duygusu hep olmuştur. Gayb aleminin hakkında bilgi edinmek için, gördüğü alemden hareketle mukayeseye girmiştir. Ru'yetullah konusu gaybi konulardan olduğu için din alimleri tarafından tartışılmış ve ister aklî ister naklî delillerle olsun fikirler ispatlanmaya çalışılmıştır.⁴⁰⁰

2.2.1.2.1.2. Ru'yetullah İle İlgili Ayetler

Araf Suresi 143. Ayet

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَفْزَرَ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

“Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tur’a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, ‘Rabbim! Bana görün; sana bakayım’ dedi. Rabbi, ‘Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin.’ buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Musa da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: ‘Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.’”⁴⁰¹

Hiz. Musa, Tur Dağı’na Allah’tan vahiy almak için gittiğinde, Allah’ın kendisine lutfettiği konuşmadan etkilenip, Allah’ı görmenin mümkün olduğunu düşünerek “Rabbim! bana kendini göster sana bakayım” ifadesiyle aradaki perdenin kaldırılıp, kendisine bizzat tecelli etmesini yani beden gözü ile O’nu görmek istedi.⁴⁰²

“Rabbi, ‘Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin.’ buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti.”

³⁹⁸ Temel Yeşilyurt, “Ru’yetullah” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2008, Cilt: XXXV, 311.

³⁹⁹ Akdemir, 8.

⁴⁰⁰ Yusuf Karatay, “el-En’am 6/103. Ayet Bağlamında Ru’yetullah Meselesi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Dergisi*, 4 (2), (Güz 2017), 161-181.

⁴⁰¹ Araf: 7/143

⁴⁰² Kuran Yolu, II, 586.

Allah merhamet ve yumuşaklıkla Hz. Musa'ya neden kendisini göremeyeceğini açıklıyor. Çünkü sen buna güç yetiremezsin. Kendisinden daha güçlü, istikrarlı, dayanaklı olan dağa tecelli edince⁴⁰³ yani Allah'ın zatındaki kudret ve azametinden bir damla zuhur edince, dağ hörgüçsüz deve misali un ufak oldu. Hz. Musa bu izafi tecellinin tesiriyle baygın düştü.⁴⁰⁴

Allah'ı Teala'nın "Beni asla göremezsin." ifadesi, bu isteğin dünyada mümkün olmayacağını bildirir, ahirette imkân dahilinde olduğunu etkilemez. Bu ayetin işaret ettiği manaya bakarak bütün İslam bilginleri Allah'ın dünyada görülmesinin mümkün olmadığını kabul etmişlerdir. Ahirette görülme meselesine gelince ehl-i sünnet alimlerince var olanın görülmesinin aklen mümkün olduğunu ileri sürerek Allah'ın ahirette inananlara görüneceğini kabul ederler.⁴⁰⁵

Enam Suresi 103. Ayet

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

"Gözler O'nu idrak edemez, halbuki O, gözleri idrak eder. O en ince şeyleri bilir ve her şeyden haberdardır."⁴⁰⁶

Ayettin odak noktası "idrak" kelimesi olmuştur. İdrak kelimesi "arzulanan bir şeye ulaşma" anlamına gelmektedir. Mecazen "duyu organının duyulur şeyi algılaması veya aklın soyut bir varlık ya da manayı kavraması" manasında kullanılır. Ayette Allah'ın gözle görülür cismani ve maddi bir varlık olmadığı, hem de başka bir varlık tarafından varlığının ve mahiyetinin bütünüyle bilinmemesi anlamlarında kullanılmıştır.⁴⁰⁷

Mutezile mezhebi özellikle bu ayeti delil göstererek, akli ve nakli delillere dayanarak Allah'ın hem bu dünyada hem de ahirette görülemeyeceğini savunmuştur. Mutezile mezhebi ru'yetullahı tevhid ilkesi içerisinde ele alır. Tevhid ilkesine göre Allah birdir, hiçbir şey O'na benzemez. Gözler onu göremez, kulaklar O'nu duyamaz ve hayali düşünülemez.⁴⁰⁸ Görme işleminin gerçekleşmesi için sekiz şartın olması gerekir:

⁴⁰³ Kutub, VI, 253.

⁴⁰⁴ Yazır, IV, 46.

⁴⁰⁵ Kur'an Yolu, II, 586.

⁴⁰⁶ En'am: 6/103

⁴⁰⁷ Kur'an Yolu, II, 448.

⁴⁰⁸ Veysi, Ünverdi, Kadi Abdülcebbar'ın Ruyetullah'ın Reddine İlişkin Dayanakları, Bilimname Düşünce Platformu, XXVIII, 2015/1, 203-204.

Duyu organlarının sağlamlığı, görünenin görülmesinin imkânı, görünenin çok yakın olmaması, görünenin çok uzak olmaması, latifliğinin olmaması, görünecek şeyin görülemeyecek kadar küçük olmaması, engelin olmaması, karşılıklı gerçekleşmesi. Bu şartlar oluştuğunda görme zorunlu olur. Mutezileye göre bu şartlar cisimler için düşünüleceğinden, Allah'ın cisim olmaması, görenin de karşısında olmadığından dolayı görünmesi imkânsızdır.⁴⁰⁹

Ehli sünnet alimleri ise insanın Allah'ı dünyada görmesinin ve O'nu tam olarak idrak etmesinin imkânsız olduğunu, ahirette ise kendisine verilen imkânlarla Allah'ı görebileceği kanaatindedir.⁴¹⁰

“Gözler O'na erişemez” lafzıyla Allah kendisini medh-u sena etmiştir. Kendisinde yok olan bir şeyle kendisini övmesi düşünülemez. Bir şeyin görülmesi mümkün olmadığı zaman, görülmediği için methetmek gerekmez. Bunun için de bu ayet Allah'ın görüleceğine işaret etmektedir. “Gözler ona erişemez” ayeti genel manada olumsuzluğu ifade eder. Olumsuzluğun genele tahsis edilmesi, o genelin içinden bazıları için geçerli olduğunu bildirir. Örnek verecek olursak “Hz. Muhammed'e herkes iman etmedi” denildiğinde O'na bazı kimselerin iman ettiğini ifade eder. “Gözler ona erişemez” ayeti de bu cümle gibi kullanılmıştır.⁴¹¹

Mesruk'dan gelen rivayette Hz. Aişe “Kim Muhammed'in Rabbini gördüğünü sanırsa, yalancıdır. Zira Allah Teala “Gözler; ona erişemez. O ise, bütün gözlere erişir.” buyurmuştur.⁴¹²

Gözlerden maksat gözlerin bizzat kendisi değildir. Çünkü idrak eden gözler değil, insandır. Bu ayette kastedilen bütün gözlerin O'nu idrak edemeyeceği, O'nun ise görenleri idrak ettiği şeklindedir.⁴¹³ İdrak görmeye göre daha hususidir. Ondan dolayı idrakin mümkün olmaması, görmenin mümkün olmasını etkilemez. İnananlar O'nu görseler de idrak edemezler. Bu ayı görüp de mahiyetini idrak edememek gibidir.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Özarslan, 279.

⁴¹⁰ Kur'an Yolu, II, 449.

⁴¹¹ Razi, X, 85-86.

⁴¹² Buhari, “Tevhid”, 4.

⁴¹³ Razi, X, 85-86.

⁴¹⁴ İbn Kesir, VI, 2787.

Dırar ibn. Amr el-Kufi'ye göre Allah insandaki bu gözle görülmez, ahirette yaratacağı altıncı hisle görülür.⁴¹⁵

Kıyamet Suresi 22 ve 23. Ayetler

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

“Oysa o gün bir kısım yüzler rablerine bakarak mutlulukla parıldayacak.”⁴¹⁶

Ehl-i sünnet kelimcileri bu ayeti “Müminler ahirette Allah’a bakarlar, O’nu görürler.” şeklinde anlamışlardır. Peygamberimizden nakledilen bir hadiste Allah’ın ahirette müminlere dolunay gibi görüneceği bildirilmiştir.⁴¹⁷ Mutezile alimleri ise ayetteki “nazıra” kelimesini kelimenin kökündeki beklemek manasından dolayı “Rablerinin sevabını beklerler, ümit ederler” şeklinde tevil etmişlerdir. Ahirette Allah’ın müminler tarafından görüleceği açıkça ayetten anlaşılmaktadır fakat bu görmenin mahiyeti bilinmemektedir.⁴¹⁸

Mutaffifin Suresi 15. Ayet

كَذَٰلِكَ إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَّحْجُوبُونَ

“Ve gerçek şu ki onlar, o gün elbette rablerinden mahrum kalacaklardır.”⁴¹⁹

Bu ayetin tefsirini yapan ehli sünnet alimleri, inkârcılar o gün rablerinden mahrum kalacaklarsa, müminler rablerinden mahrum kalmayacaktır tevilini yapmışlardır. Bu ayet de ru’yetullah hakkında bir delildir.⁴²⁰

Yunus Suresi 26. Ayet

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهُهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Güzel yapanlara daha güzeli, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerinde ne toz toprak bulaşığı olur ne de aşağılanmışlık izi. İşte bunlar cennetlik kullardır, kendileri orada sonsuza kadar kalıcıdırlar.”⁴²¹

⁴¹⁵ Razi, X, 86.

⁴¹⁶ Kıyamet 75/22-23

⁴¹⁷ Buhari, “Tevhid”, 24; Müslim, “İman”, 299; “Zühd”, 16; Müsned, III, 16; IV, 13-14.

⁴¹⁸ Kur’an Yolu, V, 510.

⁴¹⁹ Mutaffifin:83/15

⁴²⁰ Kur’an Yolu, V, 577.

⁴²¹ Yunus: 10/26.

Ayetteki “ziyade” kelimesi Allah’ın ahirette görüleceğini kabul edenler tarafından müminlere cennette verilecek bütün nimetlerin daha üstünü Allah’ın cemaline bakmak olarak tevil edilmiştir. Ru’yetullahı kabul etmeyenler tarafından delil olarak gösterilen bu ayetin Kur’an yolu tefsirindeki izahına bakıldığında Allah’ın göndermiş olduğu dine, peygambere tabi olanların ahirette cennet, cemel ve insanlara sonsuz mutluluk bahşeden Allah rızasına (rıdvan) nail olacaklardır şeklinde “cemel” kelimesiyle ru’yetullahı atıf yapıldığı görülmüştür.⁴²²

Ahzab Suresi 44. Ayet

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا

“Kendisine kavuştukları gün onları esenlik dileyerek selamlayacaktır ve onlar için değerli bir ödül hazırlamıştır.”⁴²³

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

“Artık her kim Rabbine kavuşmayı bekliyorsa dünya ve ahirette yararlı iş yapsın ve rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”⁴²⁴ ayetinde geçen kavuşma yani “lika” kelimesi ru’yetin delili olarak görülmüştür.⁴²⁵ Kur’an Yolu Tefsiri’nde bu iki ayetin tefsiri yapılmış fakat ru’yetullah ve ru’yetullahı işaret ettiğine dair bir bilgi verilmemiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Allah ahirette cennet nimetlerini gölgede bırakacak nicelik ve nitelik ölçülerinin dışında, aklın ve mantığın almadığı bir şekilde görünüp, inananlara mutluluk verecektir.⁴²⁶

İncelediğimiz ayetlerin bir kısmında Allah’ın dünyada görülmesi diğer kısmında ise ahirette görülmesi ele alınmıştır. Ahirette Allah’ın kaç kez görülebileceği sorusunun cevabı ayette ve tefsirde bulunamamıştır. Kur’an Yolu Tefsiri’nde ru’yetullah konusundaki ayetlerin tefsiri yapılırken kelami tartışmalara yer verilmediği görülmüştür. Ehli sünnet alimlerinin ve mutezilenin bu görüşteki kanaati sade bir şekilde bildirilmiştir. Araştırmamızda Fahreddin Razi, İbn Kesir ve Hamdi Yazır’ın görüşlerine de yer

⁴²² Kur’an Yolu, III, 97.

⁴²³ Ahzab: 33/44

⁴²⁴ Kehf:18/110

⁴²⁵ Veysi Ünverdi, “Kadı Abdulcebbar’ın Rü’yetullah’ın Reddine İlişkin Dayanakları”, *Bilimname Düşünce Platformu*, XXVIII (1), 2015, 201-245, 231.

⁴²⁶ Kur’an Yolu, V, 509.

verilmiştir. Bu tefsirlerde özellikle de Razi'nin tefsirinde ru'yetullah konusunda örneklendirmelerle konu açıklanmıştır. Kur'an Yolu tefsirinde sorunun cevabı detaylandırılarak, tam manasıyla verilmemiştir.

2.2.1.3. Allah'a Yer İsnat Etmek

Allah nerededir?

İslamiyet'in geniş coğrafyalara yayılması ile birlikte farklı fikirler, felsefeler ve kültürler İslamla etkileşime geçmiştir. Bu etkileşimden dolayı çeşitli konular İslam'ın tartışma alanına girmiştir. Bunlardan biri de Allah'a isnat edilen mekân kavramıdır.⁴²⁷ Bu konu başlığı altında öncelikle mekân kavramı üzerinde durulacaktır. Arapçadaki kevn kelimesinden türetilmiş olan mekân kavramı ismi mekândır. Oluşun meydana geldiği yer anlamına gelmektedir.⁴²⁸ Türkçede bulunulan yer anlamına gelmektedir.⁴²⁹

Mekân kavramının tartışılan konular arasına girmesinde etkin rol oynayan ayetler şunlardır:

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

“Rahman, olan Allah arşa istiva etmiştir.”⁴³⁰

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيَّةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

“Bilesin ki, onlar rablerinin huzuruna çıkacakları konusunda kuşku içindedirler. Kesinlikle unutmamalı ki Allah her şeyi kuşatmıştır.”⁴³¹

أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ

“Göktekinin sizi yerin dibine batırmayacağından emin misiniz? Bir de bakarsınız yeryüzü alt üst olmuş!”⁴³²

⁴²⁷ Kadir Recep Muhammed, Cağfer Karadaş, “Ebü'l-Muin en-Nesefi'ye Göre Allah ve Mekân”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 2008, 245-262, 246.

⁴²⁸ İbn Manzur, XIII, 363.

⁴²⁹ Mustafa Argun, Mustafa Çiftçi, Emre İsmet, vd., *Büyük Türkçe Sözlük* (12. Baskı), “Mekân” (Türk Dil Kurumu) <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com> (Erişim 25 Eylül 2023).

⁴³⁰ Taha: 20/5

⁴³¹ Fussilet: 41/54

⁴³² Mülk: 67/16

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

“Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, halk da emir de (yaratma ve yönetme) yalnız O’na aittir. Alemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir.”⁴³³

Bu ayetler müteşabihattandır. Müteşabih ayetlerin ise farklı yorumları yapılmaktadır ve mezhepler tarafından tenzih, tecsim ve teşbih anlayışıyla yorumlanmıştır. Hicri 2. asırda yaşamış olan Ebû Hanife tenzih anlayışıyla akla yatkın yorumlayanların başında gelmektedir. Sonraki dönemlerde de İslam mütefekkirleri tarafından tevhit ilkesi ihlal edilmeyerek bu ayetler tevil edilmeye devam etmiştir.⁴³⁴

Tüm müfessirler, manası yükselip kurulmak olan istiva fiilinin fiziki ve cismani anlama gelmediği hususunda ittifak etmişlerdir. Selef alimleri müteşabih ayetleri tevil etmezler ve ayetin kastettiği mananın bilinemeyeceğine inanırlar. Daha sonraki müfessirler ise, bu ayetleri delil getirerek Allah’ın insani vasıflarla tanımlanmasından endişe ettiklerinden dolayı, istiva kelimesini Allah’ın kâinatı en güzel bir biçimde idare etmesi yani hükümrانlık olarak tevil etmişlerdir.⁴³⁵

Ebû Hanife’nin itikadi görüşlerini sistemleştiren İmam Maturidi istiva kelimesinin Allah’ın arşı ihata etmesi, istila etmesi ve arşın dışına çıkıp onu çevrelemesi manalarına geldiğini bildirerek şu şekilde bunları izah etmektedir:

1. Allah’ın arşı ihata etmiş olması; O’nun arşla sınırlanıp yaratmaktan aciz olmasını gerektirir ki bu muhaldir. Çünkü Allah yaratandır, arş ise Allah’ın yarattığıdır.
2. Allah’ın arşı istila etmesi; O’nun yarattıklarının üstüne ziyade olması demektir ki, bu durum Allah için bir eksiklik meydana getirmez fakat 1. maddedeki durum bu konu hakkında da geçerli olurdu.
3. Arşın O’nu çevrelemesi; Allah’ın kendinden güçsüz olan bir varlığı yaratamaması, yani aciz olması demektir ki, bu da muhaldir.

⁴³³ Araf: 7/54

⁴³⁴ Muhammed, Karadaş, 246-248.

⁴³⁵ Kur’an Yolu, II, 536.

Allah'ın yüksek yere, arşa oturması Allah için bir yücelik ve şeref değildir. Aksine Allah'ı bir mekâna hasretmek, O'nu böyle bir durumda bulunmaya muhtaç kılmaktır ki bu da Allah'ı aciz duruma düşürür. Halbuki Allah her şeyin yaratıcısı, mutlak güç sahibidir ve mekândan da münezzehtir.⁴³⁶ İstiva etmek, Allah'ın zatına ait, hakikati bizler tarafından kavranılmayan bir sıfattır. Bizler bunun ilmine vakıf olmadığımızdan, burada murat edileni Allah'ın ilmine bırakırız.⁴³⁷

Kelamı felsefe ile çok güzel bir şekilde birleştiren, yorumlarıyla kendisinden sonrakileri etkileyen Fahrettin Razi bu ayeti tevil etmiş, Allah'ın mekândan münezzehe olduğuna dair akli ve nakli deliller ileri sürmüştür.⁴³⁸

2.2.1.3.1. Allah'ın Mekândan Münezzehe Oluşunun Akli Delilleri

Allah'ın mekândan münezzehe oluşunun akli delillerini Fahreddin Razi tefsirinde aşağıda verildiği şekli ile ifade etmiştir.

1. Hiçbir şey yok iken Yüce Allah var idi. Allah, kâinat yok iken bir mekânda bulunmaya ihtiyaç duymadığı gibi kâinatı yarattıktan sonra da ihtiyaç duymamıştır.
2. Arşda oturan ya hareket etmeye güç yetirir ya da buna güç yetiremez. Birinci ihtimale göre, hareket etmek ve sakin olmak onun için zorunlu olur ki böyle bir durum yaratılmışlar için geçerlidir. İkinci ihtimale göre, eğer hareket etmeye gücü yetmiyorsa ya bağlanmış ya da kötürümdür. İlah için bu iki durum söz konusu olamaz.
3. Arşda oturanın bir parçası diğer parçasına göre ya sağdadır ya da solda. Bu durumda arşda oturan, parçalardan müteşekkil bir varlık olmuş olur ki kendisini parçalara ayıran ve birleştiren bir varlığa ihtiyaç duyar. Bu özellikler, yaratıcı için batıldır.
4. Müşebbihe'ye göre Yüce Allah ya bir yerde ya da her yerdedir. Allah'ın bir yerde olduğu kabul edilse O'nu oraya yerleştiren bir kuvvetin var olduğunu

⁴³⁶ Veysel Kasar, Kur'an'da Müteşabihattan İstiva Kavramı, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt III, 1997, 201-227, 212.

⁴³⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meal ve Tefsiri I-VIII*, Bilmen Yayınevi, İstanbul (t.y), II, 1030.

⁴³⁸ Kasar, 215.

kabul etmek gerekir. Eğer Allah'ın her yerde olduğu söylenilse bu kez de necis olan yerde bulunduğu kabul edilmiş olur. Her iki görüş de Allah için kabul edilemez.

5. Yön itibariyle üstte olan başka bir yönden altta bulunabilir. Bir yönden üstte diğer yönden altta olan netice itibariyle alttadır. Alimlerin ittifakı ile Allah'ın aşağıda yani altta olduğu söylemi kabul edilemez.⁴³⁹

2.2.1.3.2. Allah'ın Mekândan Münezzehe Oluşunun Nakli Delilleri

Kur'an'da Allah'ın mekândan münezzehe olduğuna dair birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerden bazıları aşağıda ifade edilmiştir.

1. Yüce Allah İhlas suresinde

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

“De ki: O Allah'tır, tektir.”⁴⁴⁰ buyurarak, kendisini Ehad; eşi benzeri bulunmayan bir tek olarak nitelemiştir.

- 2.

وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ

“Melekler göklerin etrafındadır. O gün rabbinin arşını onların da üstünde olan sekiz melek yüklenir.”⁴⁴¹ buyurulmaktadır. Allah eğer arşın üstünde bulunsa idi melekler arşla birlikte Allah'ı da taşıyor olacaktı. Melekler tarafından taşınan ve korunan bir varlığın ilah olmasını akli selim olan hiç kimse kabul edemez.⁴⁴²

3. Allah'ın her şeyden müstağni olduğunun delili ise “...zira Allah zengindir, siz ise yoksulsunuz...”⁴⁴³ ayetidir. O halde Allah mekândan da müstağnidir.
4. Hz. Musa'nın Firavunla olan mücadelesini anlatan ayetlerde Hz. Musa Firavuna Allah'ın yaratma özelliklerinden bahsetmiştir. Firavun ise:

⁴³⁹ Razi, XV, 423-424.

⁴⁴⁰ İhlas: 112/1

⁴⁴¹ Hakka: 69/17

⁴⁴² Razi, X, 416.

⁴⁴³ Muhammed: 47/38

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ۚ أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا ۚ وَكَذَلِكَ زَيْنٌ لِّفِرْعَوْنَ سَوْءَ عَمَلٍ وَصَدَّ عَنْ السَّبِيلِ ۖ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ

“Ey Haman!’ dedi, ‘Bana yüksek bir kule inşa et; belki bazı yollara, göklerin yollarına ulaşırım da bu sayede Musa’nın ilahını görebilirim! Doğrusu onun bir yalancı olduğunu düşünüyorum.’ İşte böylece, yaptığı çirkin iş Firavun’a güzel göründü ve doğru yolu bulması engellendi. Firavun’un tuzağı hüsrandan başka bir sonuç doğurmadı.”⁴⁴⁴ Bu ayetlerden de anlaşıldığı üzere Firavun gibi kafirler Allah’ı gökte ararken, inananlar Allah’ın yaratıcı vasfını öne çıkararak, O’nun mekânla tavsif edilemeyeceğini bilirler.

5. Hz. İbrahim güneş, ay ve yıldızların ilahlık vasfı taşımamalarının nedenini batmalarına bağlamaktadır. Eğer Allah bir cisim olmuş olsaydı o da batıp kaybolurdu. Böylece Hz. İbrahim’in varlıklara yönelttiği tenkit Allah için de geçerli olurdu.⁴⁴⁵

Bir şeyle sınırlanması imkân dahilinde olmayan Tanrıyı, bir mekâna oturtmak, mekânın O’nu çevrelediği anlamına gelir ki, bunu söylemek doğru değildir. Bundan şu sonucu çıkarabiliriz; aşkın olan Tanrı ile evren arasında ontolojik fark vardır ve bu aşkın Tanrıya mekân atfedilemez. Manevi bir varlık olan Tanrı, diğer varlıklardan farklı olarak evrenin her yerindedir. Böylelikle Tanrı cisimlerin sahip olduğu kütle, hacim, ağırlık vb. özelliklerden hiçbirine sahip değildir. Bilakis Tanrı kâinatın var olmasına ve varlığının devamına nedendir.⁴⁴⁶

2.2.1.3.3. Konu ile İlgili Ayetlerin Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri’ndeki Yorumları

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَبِيبًا ۚ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

“Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları

⁴⁴⁴ Mümin: 40/36-37

⁴⁴⁵ Razi, X, 417-418.

⁴⁴⁶ Eyüp Aktürk, Tanrı Mekân İlişkisi: Her Yerde Bulunma ve Aşkınlık Sorunu, e- Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, VIII (16), Kasım 2016, 942-943.

emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, halk da emir de (yaratma ve yönetme) yalnız O'na aittir. Alemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir.”⁴⁴⁷

İstiva “bir konuda iki şeyin birbirine eşit olması”, “ala” edatıyla kullanıldığında “karar kılmak, yükselmek, yüksek olmak, yüksek bir yere kurulmak” manalarında kullanılır. Arşın kelime manası “tavan”dır. Bu manadan yola çıkarak “bir zeminden yukarıda mekân ve makamdan daha yukarıda mekân ve makama” arş denilmiştir. İstiva kelimesinin temsil ve istiare yöntemiyle manası “üstün bir konumda hükmedip, yönetme”; arş ise “en üstün yönetim ve hükümdarlık, mevki” anlamlarında kullanılır. “İsteva ale'l-arş” “Arşa yükselip kuruldu.” manasına gelse de bunu fiziki ve cismani manasında kullanılmaması konusunda bütün müfessirler hemfikirdir.⁴⁴⁸

Selef alimleri bu ayetlerin anlamını Allah'a havale ederek tevilini yapmazlar. İmam Malik bu konuda “İstiva malum, keyfiyeti meçhul, buna inanmak zorunlu, soru sormak bidattir.” görüşündedir. Son zamanlarda müslümanlar arasında Tanrıyı cismani varlıklara ve insanda olan özelliklere benzetme anlayışı ortaya çıktığından, o dönemdeki müfessirler bu düşüncenin yaygınlaşmasından endişe edip “Arş'a istiva”yı “Allah'ın, bütün mevcudattan üstün ve Aşkın bir hâkim-i ve mutlak olarak evrene ve evrendeki her şeye hükmetmesi; evreni ve onda bulunanları en üstün en mükemmel bir şekilde düzenleyip yönetmesi; bilgisi, iradesi ve gücüyle bütün varlık ve olayları kuşatması” gibi yorumlarda bulunmuşlardır.⁴⁴⁹

ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ

“Göktekinin sizi yere batırmayacağından emin misiniz? Bir de bakarsınız yeryüzü alt üst olmuş.”⁴⁵⁰

Ayette gökte olanın kim olduğu konusunda müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlere göre;

1. Gökteki kelimesinden kastedilen Allah'tır. Gerçek anlamında değil mecazi anlamında kullanılmış olup, Allah'ın yüceliği ve sonsuz kudreti anlatılmak

⁴⁴⁷ Araf: 7/54

⁴⁴⁸ Kur'an Yolu, II, 535.

⁴⁴⁹ Kur'an Yolu, II, 536.

⁴⁵⁰ Mülk: 67/16

istenmiştir. Allah zamandan mekândan münezzeh olup, sonsuz ve sınırsız yüce olandır.

2. Gökte olandan maksat meleklerdir. Allah'ın emirlerini yerine getirmek için yeryüzüne inerler.
3. Allah'ın gökten inen azabı kastedilmiştir. Allah'ın yeryüzündekilere nimet ve rahmeti gökten indiği gibi inkârcıların üzerine de gökten azabı iner.⁴⁵¹

Kur'an Yolu Tefsiri'nin müfessirlerine göre ise gök kelimesinden kastedilen fiziki evrenin gökleri değildir, “madde ötesi, yüce varlık düzeyi”dir.⁴⁵²

وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ

“Melekler göklerin etrafındadır. O gün rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz melek yüklenir.”⁴⁵³

İmam Ebû Hanife, Eş'ari ve Maturidi bu ayetin müteşabihattan olduğunu ve olduğu gibi kabul edilip, tevilinin yapılmaması gerektiği görüşündedir.

Zamandan ve mekândan münezzeh olan Allah'ın kıyamet gününde arşının taşınmasını “Allah'ın kudretinin hesap günündeki tam ve kesin tezahürünün işareti” şeklinde yorumu yapılmıştır.⁴⁵⁴

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Göklerde ve yerde bulunanlar Allah'ı tesbih etmektedir. O üstündür, her yaptığında hikmet vardır. Göklerin ve yerin hükümleri yalnız O'nundur. Hem hayat verir hem öldürür. O'nun her şeye gücü yeter. O, evvel ve ahir, zahir ve batındır. O, her şeyi bilir. Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden O'dur. Toprağa giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen her şeyi bilir. Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah, yaptıklarınızı görmektedir.”⁴⁵⁵

⁴⁵¹ Kur'an Yolu, V, 422.

⁴⁵² Kur'an Yolu, V, 422.

⁴⁵³ Hakka: 69/17

⁴⁵⁴ Kur'an Yolu, V, 445.

⁴⁵⁵ Hadid: 57/1-4

Allah zaman ve mekândan münezzehtir ama her yerde hazır ve nazırdır.⁴⁵⁶

Kur'an Yolu Tefsiri'nde Allah nerededir? sorusunun cevabını araştırırken konu ile ilgili Araf suresi 54. ayette selef in ve son dönem müfessirlerin görüşleri alıntı yapılarak, sunulan bilgi yeterli görülüp farklı bir görüş sunulmamıştır. Mülk suresi 16. ayette ise bazı müfessirlerin konu hakkındaki görüşleri sunulmuş, kendi kanaatleri bir cümleyle bildirilmiştir. Tefsirini yaptığımız ayetlerin dışında örnek gösterilen diğer ayetlere baktığımızda tefsiri yapılan diğer ayetlere işaret edilmiş, yorumlanmamıştır. Allah nerededir? sorusunun cevabı olarak Allah mekândan zamandan münezzehtir, Arş'a istiva ifadesinden Allah'ın yüceliğini, hâkimi mutlaklığını anlamalıyız şeklinde bilgi verilmiştir. Araştıran, sorgulayan ve dine eleştirel bakan gençlik için bu bilgi yeterli gelmemektedir. Gençler nakli deliller yanında akli delillere de ihtiyaç duymaktadır.

2.2.1.4. Kâinatın Altı Günde Yaratılması

Allah ol der o da oluverir. Neden alem altı günde aşama aşama yaratılmıştır?

2.2.1.4.1. Yaratma Kavramı

Türkçede yaratmak “zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak; ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak”⁴⁵⁷ manalarına gelirken bu kelimenin Arapçası “halk”tır. Doğru takdir etme, yoktan var etme, bir şeyi başka bir şeyden meydana getirme, fitrat, yaratılan anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da halk kelimesi farklı anlamlarda kullanılmıştır.⁴⁵⁸ Özellikle Allah için “yaratmak ve yoktan var etmek” manasında kullanılır. Yaratma ile ilgili ibda', ber', zer', fatr, sun', tekvin, ca'l, ihtira, ihdas, icad gibi kavramlar da bulunmaktadır.⁴⁵⁹

Araplar halk kelimesini insana nispet ederek de kullanmıştır. Halk kelimesi zaman içerisinde yalnızca Allah'a has kılınmıştır diğer varlıklar için kullanılması kulluk edebine uygun görülmemiştir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ Kur'an Yolu, V, 236.

⁴⁵⁷ Argun, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Yaratmak” (Türk Dil Kurumu) <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com> (Erişim 26 Haziran 2023).

⁴⁵⁸ Sami Şener, “Halk”, *Şamil İslam Ansiklopedisi I-VI*, Duran Kömürcü (Ed.), Şamil Yayınevi, İstanbul 1990, II, 313.

⁴⁵⁹ Mustafa, Çağrı, “Yaratma”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIII, 324-329.

⁴⁶⁰ Şener, II, 313.

2.2.1.4.2. Kün Terimi

بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“O, göklerin ve yerin eşsiz örneksiz yaratıcısıdır, bir şeyin olmasını dilediğinde ona ‘ol!’ der, hemen olurur.”⁴⁶¹ ayetindeki kün terimi kevn masterından türemiştir, tasavvuf ve edebiyatta Allah’ın yoktan yaratması anlamında kullanılmaktadır.⁴⁶²

Kur’an’da “ol” emri sekiz ayette geçmektedir. Dört tanesi Hazreti İsa için, dört tanesi de yaratma ve yeniden dirilme için kullanılmıştır.⁴⁶³

Konu ile ilgili ayetlerden bazıları şunlardır:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ أَنْتُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Arşı, su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur. Eğer sen, ‘Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz’ desen kafirler derhal, ‘Bu büyü gibi bir düzmecedir.’ derler.”⁴⁶⁴

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدِيرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَيْعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ

“Kuşkusuz rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da (yarattığı) arşa hâkim olan, her işi yöneten Allah’tır. O izin vermedikçe şefaet edecek biri de yoktur. İşte bu Allah sizin rabbinizdir. O’na kulluk ediniz. Bunları düşünmez misiniz?”⁴⁶⁵

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ

“Gökleri ve yeri altı günde yarattık da en küçük bir yorgunluk çekmedik.”⁴⁶⁶

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ يُدِيرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ذَلِكَ عَالَمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

⁴⁶¹ Bakara: 2/117

⁴⁶² İskender Pala, “Kün”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, XXVI, 552-553.

⁴⁶³ İsmail Yakıt, “Kur’an’da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 1998, 7.

⁴⁶⁴ Hud: 11/7

⁴⁶⁵ Yunus: 10/3

⁴⁶⁶ Kaf: 50/38

“Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden Allah’tır. Onsuz size ne bir dost ne bir şefaatçi bulunur. Hala düşünüp ders almaz mısınız? O gökten yere her işi düzenleyip yönetir. Sonra bütün işler sizin hesabınıza göre bin yıl tutan bir günde O’nun katına çıkar. İşte O, duyular ve akılla idrak edilemeyeni de edileni de bilmektedir, izzeti sınırsız, rahmeti boldur.”⁴⁶⁷

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

“Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, halk da emir de (yaratma ve yönetme) yalnız O’na aittir. Alemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir.”⁴⁶⁸

Kutsal metinlerde vahyin muhatabı olan insanoğlunun anlamasını kolaylaştıracak ifadeler kullanılmıştır. Allah’a nispet edilen zaman kavramı da bunlardan biridir ve asla Allah’ın kudretini ve iradesini kısıtlayacak şekilde yorumlanamaz.⁴⁶⁹

Güneşin doğuşundan batışına kadar geçen zaman dilimi olarak ifade edilen gün, Allah’ın fiilleri için kullanılan zamanla aynı değildir. Örneğin Rahman suresi 29. ayette “an” manasında kullanılmıştır.⁴⁷⁰

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

“Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah vaadinden asla dönmez. Bilinmeli ki rabbinin katında bir gün, sizin saymakta olduklarınızın bin yılı gibidir.”⁴⁷¹ ayetinde yeryüzündeki bir günün Allah katında bin yıla denk olduğu açıklanmıştır.⁴⁷²

Bazı müfessirler gün olarak tefsir etseler de güneş yaratılmadan önce günden bahsedilemeyeceği için bu ayeti yaratılış teorilerini dikkate alan çağdaş müfessirler iki devir arasında geçen zamanın ne kadar sürdüğünü yalnızca Allah’ın bildiği, kimsenin

⁴⁶⁷ Secde: 32/4-6

⁴⁶⁸ Araf: 7/54

⁴⁶⁹ Kur’an Yolu, V, 206.

⁴⁷⁰ Kur’an Yolu, II, 535.

⁴⁷¹ Hac: 22/47

⁴⁷² Kur’an Yolu, III, 740.

bilmesinin de mümkün olmadığı “altı devir” olarak tefsir etmenin daha uygun olacağı görüşündedirler ve bu şekilde tefsir edenler çoğunluktadır.⁴⁷³

Allah’ın alemi miktarı bizce bilinmeyen fakat ayette bildirildiği üzere altı evrede yaratmasının izahını Fahrettin Razi şu şekilde yapmaktadır:

1. Alemin belli bir zamanda yaratılmış olduğu aklen kabul edilmektedir. Bu alemin yaratılmasını murad eden ve buna güç yetiren bir yaratıcıya işaret etmektedir.
2. Allah’ın bu alemi bir anda yaratmaya gücü yetse de bir defada yaratmamıştır. Eğer Allah alemi bir defada yaratsa idi bu kez de yaratılmanın tesadüfen gerçekleştiği düşünülebilirdi. Birbiriyle uyumlu ve mükemmel şekilde işleyen bir sistemin aşama aşama yaratılması mutlak güç sahibini en güzel şekilde anlatmaktadır.
3. Bu ayette “gökler ve yer” ibaresinin kullanılması daha geniş bir anlam içermektedir ve farklı varlıkların yaratılması da kastedilmektedir.
4. Ayette akli selim olan insanlara Allah’ın yüceliği anlatılarak, Allah’ı bırakıpta başka ilahlara tapınmanın yanlışlığı anlatılmaktadır.⁴⁷⁴

Yaratmanın aşama aşama meydana gelmesi ile “Emrimiz ancak bir tek emirdir. Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.)⁴⁷⁵ ayetinin işaret ettiği mana birbiriyle çelişir mi? Aşama aşama yaratma ile bir defada yaratma arasında zıtlık var gibi görünse de aralarında mutlak umum ve husus bulunmaktadır. Her aşamada bir defa oluş var iken, bir defa da aşama bulunmamaktadır.⁴⁷⁶

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Bir şeyi istediğinde, O’nun buyruğu ‘Ol’ demekten ibarettir; hemen olurur.”⁴⁷⁷ ifadesini Kur’an Yolu müfessirleri Zemahşeri’nin ve Katade’nin görüşlerini sunarak izah etmişlerdir. Yüce yaratıcının evrendeki mutlak egemenliğini, bir şeyi dilediğinde onu meydana getirmek için bir aracıya ihtiyaç duymadığını, yaratırken zorluk ve yorgunluğun kendisinde hasıl olmadığını, yorgunluk ve zorluğun ancak yaratılmış varlıklarda meydana geldiği bu ayetlerden anlaşılmaktadır. Arap dilinde “kün” ol demek kadar kolay başka bir

⁴⁷³ Kur’an Yolu, II, 535.

⁴⁷⁴ Razi, XIV, 96-97.

⁴⁷⁵ Kamer: 54/50

⁴⁷⁶ Kur’an Yolu, II, 535.

⁴⁷⁷ Yasin: 36/82

ifade yoktur. İnsanların zihninde Allah'ın yaratmasının kolaylığını anlatmak için bu kelime kullanılmıştır.⁴⁷⁸

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ (٤٩) وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ

“Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık. Ve bizim buyruğumuz tektir, göz açıp kapayıncaya kadar olup biter.”⁴⁷⁹ ayetinde Yüce Allah'ın irade ve kudretini etkileyen hiçbir güç yoktur, zamandan, mekândan münezzeh olan Allah'ın kudreti sınırsızdır vurgusu yapılmaktadır.⁴⁸⁰

قُلْ أَنْتُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٩) وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِي مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلنَّاسِ لِيَوْمٍ

Fussilet suresi 9 ve 10 ayetlerde “De ki: ‘Arzı iki günde yaratanı inkâr edip, O’na başkalarını ortak mı koşuyorsunuz? O yaratıcı ve alemlerin Rabbi olan Allah’tır. Arz üzerinde sarsılmaz dağlar oturttu, orayı bereketli hale getirdi; gerekli besinlerini orada bunlara ihtiyacı olan varlıklar için eşit derecede olmak üzere uygun ölçülerle yarattı. Bütün bunlar dört günde oldu.”⁴⁸¹ buyurulmaktadır.

Daha önceki ayetlerde yaratılmanın altı evrede gerçekleştiği bildirilirken bu ayette iki evre sonrasında da dört evreden bahsedilmektedir. Allah'ın tüm varlıklar için yarattığı yeryüzündeki nimetler hatırlatılarak yüce yaratanın birliğine ve kudretine işaret edilmiştir. Sonuç olarak da yaratma, yer dört günde, gökler de iki günde toplamda altı günde tamamlanmıştır şeklinde tefsir edilmiştir.⁴⁸²

الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ۚ الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهِ خَبِيرًا

“Gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden O’dur. O Rahmandır. O’nu bilen birine (yine kendisine) sor!”⁴⁸³

“Onu bilen birine sor.” olarak çevirisi yapılan ayetin manası ve kime işaret ettiği konusunda farklı şekillerde tefsir yapılmıştır. Bir yoruma göre; O zamiriyle Rahman olan, bilen kelimesiyle de Allah işaret edilmektedir.⁴⁸⁴

⁴⁷⁸ Kur’an Yolu, IV, 516.

⁴⁷⁹ Kamer: 54/49-50

⁴⁸⁰ Kur’an Yolu: V, 193.

⁴⁸¹ Fussilet: 41/9-10

⁴⁸² Kur’an Yolu, IV, 692-693.

⁴⁸³ Furkan: 25/59

⁴⁸⁴ Kur’an Yolu, IV, 133-134

مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسَهُمْ وَمَا كُنْتُ مَتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا

“Ben onlara ne göklerin ve yerin yaratılışını ne de bizzat kendilerinin yaratılışını gösterdim. Ben yoldan çıkanları yardımcı edinecek değilim.”⁴⁸⁵ ayetinde göklerin ve yerin yaratılışı gayb konularından olduğu için ne bir insan ne de herhangi bir varlık yaratılışın altı gününe şahit olmamıştır.⁴⁸⁶ Yaratılışı yalnızca bilen Allah’tır. Yaratılışla ilgili söylenenlerin hiç birisi kesinlik ifade etmez.

Kur’an Yolu Tefsiri’nde Razi, Zemahşeri ve Katade’den alıntılar yapılmıştır. Yaratılışına kimsenin şahitlik etmediği bir konuda bazı görüşler ifade edilmiştir. Müfessirler nakli delillere ve zamanın bilim ve teknolojiye dayalı akli delillere dayanarak ayetleri tefsir etme gayreti göstermişlerdir. Yaratılış hakkında bilimsel yorumlar yapılmaktadır fakat onların da doğruluk oranları tartışmaya açıktır.

2.2.1.5. Yaratılışın Amacı

Kâinat niçin yaratıldı? Yaratılış amacımız nedir?

Mutlu ve verimli bir yaşamın etkenlerinden biri de o hayatı amacına uygun bir şekilde yaşamaktır. İnsan içinde bulunduğu evrenin ve sahip olduğu yaşamın gayesini bulmalıdır.⁴⁸⁷

2.2.1.5.1. Kâinatın Yaratılış Amacı

Günümüz gençlerinin bazısı; yaşadıkları bu dünyada etraflarını çepeçevre saran, onları meşgul eden okul, iş, eğlence gibi ortamlardan hayatın gerçek amacını unutmuş durumdadırlar. Bu meşguliyetin içinde bazen de olsa “Biz neden buradayız? Niçin yaratıldık? Yaratılış amacımız ne? Amacımız kulluk ise Allah’ın kulluğumuza ihtiyacı var mı?” gibi sorularla hayatı sorgulamaktadırlar. Cevaplarını bulmak için müracaat ettikleri yerler bazen İslam karşıtı söylemler olmaktadır. Edindikleri bilgiler ise gençlerin kafasını iyice bulandırmakta, onları çıkmaza sokmaktadır. Soruların cevaplarının doğru

⁴⁸⁵ Kehf: 18/51

⁴⁸⁶ Kur’an Yolu, III, 561

⁴⁸⁷ Hulusi Arslan, “Maturidi’ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti”, *Düşünce -Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl 2, sayı 4, 2009,71.

yerde aranılması gereklidir. İnsanı ve kâinatı yaratan Allah bu varlıkları yaratmasındaki gayeyi Kur'an'da açıklamaktadır.

Gaye kelimesi Türkçede “elde edilmesi gereken, ulaşılmak istenen; amaç, maksat” anlamında kullanılır.⁴⁸⁸ Bilinçli yapılan fiillerin tümünde bir gaye bulunmaktadır. Beşerî platformda gayesi olmayan eylemler mantıksız, saçma ve anlamsız kabul edilir. Allah'ın, alemi gayesiz, boş ve batıl olarak, hikmetten uzak yarattığını ancak Allah'ı inkâr edenler düşünür. Allah'ın hâkim olduğu, fiillerinde hikmetli davrandığı, oyun ve eğlenceyle uğraşmaktan, boş iş yapmaktan ve anlamsızlıktan beri olduğu kabul edilir.⁴⁸⁹ Yarattıklarında muhakkak bir hikmet, anlam ve gaye vardır.⁴⁹⁰

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِئِجْزَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Halbuki Allah gökleri ve yeri ciddi amaçlarla ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkesin hak ettiğine göre karşılık görmesi için yarattı.”⁴⁹¹

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

“Allah gökleri ve yeri hikmet ve fayda esasına göre yarattı. Şüphesiz, inananlar için bunda ibret vardır.”⁴⁹²

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Güneşi aydınlatıcı, ayı ise aydınlık yapan, yılların sayısını ve hesaplamayı bilersiniz diye ona menziller belirleyen O'dur. Allah bütün bunları hikmet ve fayda esasına göre yarattı. Bilme kabiliyetinde olanlar için de ayetlerini detaylı bir şekilde gözler önüne seriyor.”⁴⁹³

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَا عِيبَ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُمْ آتَاخَذُنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنَّ كُنَّا فَاعِلِينَ

“Biz yeri, göğü ve arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık. Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi katımızdan edinirdik. Bunu asla yapmayız.”⁴⁹⁴

⁴⁸⁸ Argun, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Gaye” (Türk Dil Kurumu) <https://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi 29 Temmuz 2023).

⁴⁸⁹ Kur'an Yolu, III, 669.

⁴⁹⁰ Kur'an Yolu, IV, 578.

⁴⁹¹ Casiye: 45/22

⁴⁹² Ankebut: 29/44

⁴⁹³ Yunus: 10/5; Hicr: 15/85; Nahl: 16/3; İbrahim: 14/19

⁴⁹⁴ Enbiya: 21/16- 17

مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Bunları hakikat ve hikmet çerçevesinde yarattık, fakat çoğu bunu bilmez.”⁴⁹⁵
Göklerin, yerin ve onların içindekilerin yaratılışı Kur’an’da “hak” kelimesiyle ifade edilir.⁴⁹⁶

Allah’ın kâinatı yaratması ile ilgili ayetlerin tefsirinde hakka uygunluk olarak ifade edilen “hak” kelimesinin farklı şekillerde yorumlandığı görülmektedir;

1. Allah’ın, gökleri ve yeri oyun ve eğlence amaçlı, bir gayeden uzak, boş yere halk etmediği bildirilmekte; aksine yaratılan her şeyin bir hikmet ve gaye çerçevesinde yaratıldığını ve insanların da bu hikmeti bulmalarının gerekliliği üzerine durmaktadır.⁴⁹⁷
2. Allah, bu alemi eksiksiz ve kusursuz olarak yaratmıştır. Kâinattaki her varlık, Allah’ın kudretine işaret etmek yaratılmıştır.⁴⁹⁸
3. Herkes amellerinin karşılığını ahirette görsün diye yani hakkın yerine getirilmesi için yaratmıştır.⁴⁹⁹
4. Allah, bu alemi, yarattıklarının tümünü ve insanlık tarihini haksızlık yapmak, zulmetmek için değil, adaleti sağlamak için var etmiştir.⁵⁰⁰

Kâinatın yaratılışı bazı mutasavvıf ve felsefecilerin iddia ettikleri gibi serap ve vehm değildir, gerçektir.⁵⁰¹

2.2.1.5.2. İnsanların, Cinlerin ve Diğer Varlıkların Yaratılış Amacı

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَّذْكُوراً

“Gerçek şu ki insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.”⁵⁰²

⁴⁹⁵ Duhan: 44/39

⁴⁹⁶ Kur’an Yolu, IV, 271.

⁴⁹⁷ Kur’an Yolu, III, 669.

⁴⁹⁸ Kur’an Yolu, IV, 271.

⁴⁹⁹ Kur’an Yolu, V, 19.

⁵⁰⁰ Kur’an Yolu, III, 366; IV, 578.

⁵⁰¹ Kur’an Yolu: III, 367.

⁵⁰² İnsan: 76/1

Kur'an'dan insanın yaratılışının, canlı ve cansız diğer varlıkların yaratılışından çok sonra olduğu anlaşılmaktadır. Yaratılmışların son halkası insandır.⁵⁰³

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Ayrıca O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lütuf olarak emrinize vermiştir. Bütün bunlarda düşünenler için işaretler vardır.”⁵⁰⁴

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرؤُوفٌ رَّحِيمٌ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“Eti yenen büyük ve küçükbaş hayvanları da O yarattı. Onlar da sizin için soğuktan koruyucu şeyler ve başka yararlar vardır, ayrıca onlardan beslenirsiniz. Onlarda akşamları otlaktan getirirken, sabahları otlatmaya salı verirken size sergiledikleri bir güzellik de vardır. Bu hayvanlar ancak kendinizi fazlasıyla yorarak ulaşabileceğiniz bir beldeye yüklerinizi taşır. Kuşkusuz rabbiniz çok şefkatli, çok merhametlidir. Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.”⁵⁰⁵

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهَا سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Yeryüzünde ne varsa sizin için yaratan, sonra göğe yönelerek onları, yedi gök olarak tamamlayıp düzenle koyan O’dur ve O, her şeyi hakkıyla bilmektedir.”⁵⁰⁶

Yaratılan bütün varlıklar, bunlardan meydana gelen maddi, manevi ve diğer tüm menfaatler, nimetler insanın yalnızca Allah’a kul olarak hayat sürmesi için insana sunulmuş araçlardır.⁵⁰⁷

Kâinatın yaratılış gayesi açıkladıktan sonra kâinatı hizmetine sunulan insanın yaratılış amacı ise aşağıda verilen ayetlerinin tefsiri ile açıklanmıştır.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

“Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.”⁵⁰⁸

⁵⁰³ Kur'an Yolu, V, 517.

⁵⁰⁴ Casiye: 45/13

⁵⁰⁵ Nahl: 16/5-8

⁵⁰⁶ Bakara: 2/29

⁵⁰⁷ Kur'an Yolu, I, 62.

⁵⁰⁸ Zariyat: 51/56

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ

“Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O’dur. O güçlüdür, çok bağışlayıcıdır.”⁵⁰⁹

İnsan kelimesi ins kökünden türemiş “beşer, insan topluluğu” anlamında akıllı, konuşarak diyaloga geçen sosyal bir varlık türüdür.⁵¹⁰

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

“Hakikatte biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; imtihan edelim diye onu işitir ve görür kıldık.”⁵¹¹

Bu ayetler insanların ve cinlerin yaratılış gayesini öğretmektedir. Yaratılış gayesi bir görevle; “kulluk”la sembolize edilmiştir. İbadet kelime olarak “kulluk, tapma, tapınma” anlamlarında kullanılmıştır. Bu kavramın içinde ibadetin temelini oluşturan kemal noktasında olan Allah’a olan saygı, sevgi ve boyun eğme vardır.⁵¹²

Allah’ın cin ve insanı yaratmasındaki hikmet, içlerinden isteyenlerin kendi hür iradeleriyle yüce yaratanını bilmeleri ve O’na gereği gibi kulluk etmeleridir. Kulluktan kastedilen yalnızca emir ve yasaklarına uymak değildir, Allah’ın kudreti ve kâinata koyduğu yasalara boyun eğmektir. İnsan ve cinlerin kulluğu Allah’ın kulluğa ihtiyacı olduğundan dolayı değildir, onların Allah’a kulluk etme ihtiyacından kaynaklanmaktadır.⁵¹³

Sonuç olarak alem, insan için yaratılmıştır. İnsanın yaşamı için gerekli bütün şartlar oluşturulmuştur. Ayrıca alem, O yüce zata işaret etmektedir. İnsana sunulan bu nimetler de nimetleri sunana karşı şükür ve taat duygularına yönlendirerek hem bu dünya hem de ahiret saadetini elde etmeye hizmet etmektedir.⁵¹⁴

2.2.1.5.3. Allah’ın Yaratırken Yarattıklarına Sorması

Yaratılırken neden bize sorulmadı? Dünyaya gelmek istemezdim.

⁵⁰⁹ Mülk: 67/2

⁵¹⁰ Kur’an Yolu, V, 516.

⁵¹¹ İnsan: 76/2

⁵¹² Kur’an Yolu, I, 62.

⁵¹³ Kur’an Yolu: V, 137.

⁵¹⁴ Hulusi Arslan, “Maturidi’ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2(4), Temmuz -Aralık 2009, ss. 71-90, 80.

İnsan yaşamı boyunca güzel ve kendince kötü günler geçirebilir. Ne yazık ki güzel günlerde değil de özellikle sıkıntılı zamanlarda insanların bazıları neden yaratıldık, yaşamayı biz tercih etmedik, bize sorulsa bu dünyaya gelmek istemezdik gibi ifadeler kullanırlar. Bu sorulara hak nazarıyla bakmak ve hakikati bilmek hayata bakışımızı etkileyecektir.

Allah canlı cansız bütün varlıkları yaratırken ve peygamberleri seçerken kullarına danışmaz; yaratmak ve seçmek O'na özgüdür. Yaratıklarının tercihleri ve imkânları sorumlu oldukları kararlar ve eylemlerle ilgilidir. Allah'ın irade ve yaratması geniş ve sınırsızdır.⁵¹⁵

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُغْلِثُونَ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Rabbin dilediğini yaratır ve tercih eder. (O'nun seçme ve yaratmasında) onların tercih hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şanı yücedir. Rabbin, onların kalplerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. İşte O, Allah'tır. O'ndan başka tanrı yoktur. Önünde de sonunda da hamd O'na mahsustur, hüküm de O'nundur; sadece O'na döndürüleceksiniz.”⁵¹⁶

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ

“Allah yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.”⁵¹⁷

Allah sorguya çekilemez, çünkü O'nu sorguya çekebilecek kendisinden üstün, yüce, bilgili ve yetkin bir varlık yoktur. Adalet ve doğruluğundan endişe edilenler için sorumluluk kavramı kullanılır. Allah adildir, Allah için bu sorumlu değildir ki sorguya çekilsin.⁵¹⁸

2.2.1.6. Cinler

Kur'an'da cinler hakkında bir ayet var mı? Onların iradeleri var mı? Kur'an cinleri muhatap almış mıdır? Cinler eşrefi mahlukattan mıdır? Cinler insanlara kötülük yapar mı? Cinler ile insanlar evlenebilirler mi? İnsanlarla iletişime geçebilirler mi? Onlardan

⁵¹⁵ Kur'an Yolu, IV, 241.

⁵¹⁶ Kasas: 28/68-70

⁵¹⁷ Enbiya: 21/23

⁵¹⁸ Kur'an Yolu, III, 673.

gelecek kötülüklerden korunmak için ayet var mı? Cinler insanların hayatına etki eder mi?

Gençlerle yaptığımız görüşmelerde gençlerin çoğunluğunun zihninde cinler hakkında soruların olduğu gözlemlenmiştir. Yıllardan beri toplumda dillendirilen efsaneler, yapılan filmlere cinlerin konu edinilmesi ve gaybi konuların ilgi çekiciliği, gençlerin merakını biraz daha artırmaktadır.

2.2.1.6.1. Cin Kavramının Tanımı

Cin kelimesi sözlükte, “örtülü, kapalı, duyularla algılanmayan,⁵¹⁹ gizli, görünmeyen varlıklar” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise, dumandan yaratılmış olup irade sahibi, ilahi emirleri yerine getirmekle mükellef, inanan ve inkârcı olanları bulunan varlık türü olarak ifade edilmektedir. İnsan ve meleklerden sonra akıllı varlık türü olarak İslami kaynaklarda ve Kuran’da (22 yerde) zikredilmektedir.⁵²⁰

2.2.1.6.2. Cin İnancı

Cinlerin varlığını kabul etmek yalnızca İslam düşüncesine ait bir inanış değildir. Eski Asurlular, Babilliler, Romalılar da kötü ruh ve cinlere inanıyorlardı. Sami kökenli sınıflar ve Çinliler cinleri iyi ve kötü olarak sınıflandırıyorlardı. Çinlilerin taoist rahipleri cinlerin kötülüklerini kendilerinden uzaklaştırmak amacıyla efsun yapar ve muska yazarlardı. Mısırlılar cinleri yılan ve kertenkeleye benzetiyorlardı. Eski Yunan kültüründe, insanların üzerinde etkisi olan ve iyi ya da kötü olarak sınıflandırılan daimonlar olduğuna inanılırdı. Hindistan’da da iyi ve kötü cinlerin olduğuna inanılırdı. İranlılarda Zerdüş öncesine dayanan cin inancı mevcuttu. Eski Türklerde cinler bütün hastalıkların kaynağı kabul edilir ve şamanlar tarafından bedenden uzaklaştırıldı.⁵²¹

İran’ın düalist sisteminden etkilenen İsrail kültürü, cinlere ve kötü ruhlara inanıyorlardı. Cinlerin harabe ve çöllerde yaşadıklarına inanırlar, kutsal kitaplarında kan emen, ağrı ve felaket veren cinlere atıfta bulunurlardı. Yahudi etkisinde gelişen cin anlayışıyla Hristiyanların kutsal kitabı Yeni Ahid’de cinler putperestlerin tanrıları,

⁵¹⁹ Kur’an Yolu, II, 447.

⁵²⁰ Kur’an Yolu, V, 472.

⁵²¹ Kur’an Yolu, V, 473.

resullerin işleri, hastalıkların kaynağı olarak kabul edilmiştir. Cadılık ve büyücülük, özellikle Avrupa ve sonrasında Amerika’da büyük ilgi görmüştür.⁵²²

Arap kahinleri İslamiyet’ten önce kendilerine ait cin ve şeytanların olduğunu ve bu varlıkların kendilerine gökten haber getirdiklerini söyleyerek, gaybı bildiklerini iddia ederlerdi.⁵²³ Şairler cinlerle bağlantılarından dolayı şiirlerinin cin ilham ürünü olduğuna inanırlardı.⁵²⁴ Melekleri dışı cinlerin özel türü olarak kabul ederlerdi. Cinlere tapanlar vardı.⁵²⁵ Cinler ve putlar adına kurbanlar kesiyorlardı.⁵²⁶ Putları, cinlerin, meleklerin ve atalarının sembolleri olarak düşünüyorlardı.⁵²⁷ Allah’la cinler arasında nesep bağının bulunduğunu iddia ediyorlardı. Mecusilerde olduğu gibi, melekler Allah’ın kızları, şeytan Allah’ın kardeşi, cinler hısımları ve şeytanın askerleridir. Cinlere ilahlık vasfı addedip, rızasını kazanmak için çaba sarf ediyor, kötülüklerinden korunmak için kurbanlar kesiyorlardı.⁵²⁸

2.2.1.6.3. Cinlerin Özellikleri

İnsanın yaratılışını Kur’an ve bilimsel araştırmalar açıklamaktadır. Cinlerin neden yaratıldığı konusu ise bilimin dışında kalmaktadır. Bu konuda bilgi veren tek kaynak, bu varlıkları yaratan ve yarattıklarını en iyi bilen Allah’dır.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ

“O, insanı ateşte pişirilmiş toprak kaplar gibi kurutulmuş çamurdan yarattı. Cinleri de yalın bir ateşten yarattı.”⁵²⁹ Ayette geçen ‘yalın ateş’, dumansız saf alevdir. İlk insan topraktan yaratılmış ise ilk cin de ateşten yaratılmıştır.⁵³⁰ Kur’an’da ve hadiste kesin bilgi bulunmamakla beraber insanın atasının Adem, cinlerin atasının da (İblis) cin olduğu konusunda görüşler bulunmaktadır.⁵³¹

⁵²² Kur’an Yolu, V, 473.

⁵²³ Kur’an Yolu, III, 343; bkz. Hicr: 15/18

⁵²⁴ Kur’an Yolu, III, 334; bkz. Hicr: 15/6

⁵²⁵ Kur’an Yolu, III, 121; bkz. Yunus: 10/68

⁵²⁶ Kur’an Yolu, II, 462; bkz. Enam: 6/118

⁵²⁷ Kur’an Yolu, II, 475; bkz. Enam: 6/136

⁵²⁸ Kur’an Yolu, II, 447; bkz. Enam: 6/100

⁵²⁹ Rahman: 55/14 -15

⁵³⁰ Kur’an Yolu, V, 202-203.

⁵³¹ Kur’an Yolu, III, 247.

Cinler de insanlar gibi iradeli varlıklar olduklarından dinen muhatap kabul edilmişler, kulluk için yaratılmışlar, kendilerine peygamber gönderilmiş ve içlerinden iman edenler ve inkârcılar olmuştur.⁵³²

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَافِرِينَ

“Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size ayetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? ‘Kendi aleyhimize şahitlik ederiz.’ derler; dünya hayatı onları aldatmış oldu ve (ahirette) kafir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.”⁵³³ ayetinin tefsirinde “içinizden” kelimesiyle insanlardan mı, cinlerden mi? peygamber seçildiği hakkında bilgi verilmemiştir.⁵³⁴

İnsanda bulunan özelliklerin bazıları cinlerde de bulunur. Onlar da yer, içerler, kendi aralarında evlenip, çoğalırlar. İnsanlar cinleri göremezler fakat cinler insanları görürler. İnsanlardan bazı yönlerden daha güçlüdürler. Mesela daha hızlıdırlar.⁵³⁵

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ

“Bir zamanlar cin topluluğundan bir grubu, Kur’an’ı dinlemek üzere sana doğru yönlendirmiştik. Yanına geldiklerinde ‘Susup dinleyin!’ dediler, okuma sona erince de uyarıcılar olarak kendi topluluklarına döndüler. ‘Ey halkımız!’ dediler, ‘Biz Musa’dan sonra indirilmiş, kendinden öncekileri onaylayan, doğru yola kılavuzluk eden bir kitap dinledik. Ey halkımız! Allah’ın davetçisine uyun ve ona iman edin ki, Allah günahlarınızı bağışlasın ve sizi acılı azaptan korusun.”⁵³⁶

Peygamberimizin cinleri İslam’a davet edip etmediği ve görüp görmediği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbn Kesîr her iki iddianın da sağlam delilleri olduğunu belirterek şunu ifade etmiştir: Peygamberimiz cinlerle birkaç defa görüşmüştür, ilk görüşmede cinler Hz. Muhammed’i dinlemiştir, Hz. Muhammed onları görmemiştir.

⁵³² Kur’an Yolu, V, 473.

⁵³³ Enam: 6/130

⁵³⁴ Kur’an Yolu, V, 474.

⁵³⁵ Kur’an Yolu, V, 473.

⁵³⁶ Ahkaf: 46/29-31

Daha sonraki görüşmede ise Hz. Muhammed cinlerle konuşup, görüşmüş, onları görmüştür. İbn. Mesud da buna şahitlik etmiştir.⁵³⁷

İnsanlardan daha fazla bilgiye sahiptirler, fakat gaybı bilemezler.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

“Süleyman’ın ölümüne hükmettiğimizde, öldüğünü, ancak asasını kemiren ağaç kurdu göstermişti. Süleyman’ın cesedi yere yıkılınca ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı o aşağılayıcı eziyete katlanıp durmazlardı.”⁵³⁸

Cinler, Melekler sohbet ederken bilgi almak isteseler bile izin verilmemiştir. Hz. Süleyman’ın hizmetinde çalışmışlardır.⁵³⁹

“O cinlerden idi. Rabbinin emrinden dışarı çıktı.”⁵⁴⁰ buyruğunda şeytanın cinlerden olduğunu anlaşılmaktadır.⁵⁴¹

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

“Şeytanlar (cinler) arasından da onun için dalgıçlık ve daha başka işler yapanlar vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk.”⁵⁴²

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ

“Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarını aşıp öteye geçebilirsiniz haydi geçin! Ama (tarafımızdan verilmiş) bir güç olmadıkça geçemezsiniz.”⁵⁴³ İnsan ve cin toplulukları için, yerde ve gökte onları ölümden kurtaracak bir mekân bulunmamaktadır. Ölüm onları mutlaka yakalayacaktır ve ölümden sonra hesaba çekileceklerdir.⁵⁴⁴

⁵³⁷ İbn. Kesir, XIII, 7260.

⁵³⁸ Sebe: 34/14

⁵³⁹ Kur’an Yolu, V, 473.

⁵⁴⁰ Kehf: 18/50

⁵⁴¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat I-XII, İstanbul 1991, X, 94.

⁵⁴² Enbiya: 21/82

⁵⁴³ Rahman: 55/33

⁵⁴⁴ Kur’an Yolu, V, 208.

2.2.1.6.4. Cinlerin İnsanlara Tesiri

Allah bütün peygamberleri ruhani ve cismani düşmanlarla imtihan etmiştir. Allah dileyseydi elbette bu düşmanlar hiçbir kötülük yapamazlardı. Fakat bu şekilde Peygamberlerin ve tüm insanların sabrını ve kararlılığını ölçmeyi ve dünya ve ahiret saadetine ulaşmanın yolunun zorluklarla mücadele etmekten, sebat ederek, azmetmekten geçtiğini göstermeyi istemektedir.⁵⁴⁵

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ وَلِتَصْغَىٰ إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ

“Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldar. Rabbin dileyseydi bunu yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak da ahirete inanmayanların kalpleri ona (o yıldızlı sözlerle) kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri kötülüğü bundan böyle de işlemeye devam etsinler.”⁵⁴⁶

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا

“İnsanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kimselere sığınırldı, onlar da bunları daha sapkın hale getirirlerdi.”⁵⁴⁷

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ آمَنَّا مِنَ الْإِنْسِ نَجْعَلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونُوا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

“İnkara sapmış olanlar şöyle diyecekler: ‘Rabbimiz! bizi saptıran bu cinleri ve insanları bize göster, onları ayaklarımızın altına alalım ki herkesten daha çok aşağılanmış olsunlar!’”⁵⁴⁸

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ

“Kur’an okuyacağın vakit, o kovulmuş şeytandan Allah’a sığın. Gerçek şu ki o şeytanın, iman etmiş olanlar ve rablerine dayanıp güvenenler üzerinde bir hâkimiyeti

⁵⁴⁵ Kur’an Yolu, II, 458.

⁵⁴⁶ En’am: 6/112-113

⁵⁴⁷ Cin: 72/6

⁵⁴⁸ Fussilet: 41/29

olamaz. Şeytanın hâkimiyeti ancak onu kendilerine veli edinenler ve onun yüzünden müşrik olanlar üzerinde geçerlidir.”⁵⁴⁹

Allah’a inanıp, güvenen kişilerin üzerinde şeytanın hâkimiyetinin mutlaklığı konusunda farklı fikirler sunulmuştur. Yorumlar içerisinde en isabetli görülen İbn Atıyye’nin yorumudur. O’na göre şeytan Allah’a inananları etkileyip, günah işlemelerine sebep olsa da inkâra ve şirke sürükleyecek günahlara saptıramaz. Kurtubi ise Hz. Adem ve Havva’nın şeytanın tesirinde kalarak günah işlediğini hatırlatarak, şeytan inanan insanları asla günaha sevk edemez yorumunu doğru bulmamaktadır. Şeytanın etkili olmasının nedeni insanların tavırlarından dolayıdır. Şeytanı kendine veli edinen insanın şeytanın hâkimiyeti altına girmesi kaçınılmazdır.⁵⁵⁰

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَخْبَطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar.”⁵⁵¹ ayetinden yola çıkarak şu soru sorulabilir: İnsanları şeytan ve cin çarpar mı? Çarpma sonucunda ne gibi rahatsızlıklar meydana gelir?

Razi’ye göre şeytan çarpmasından kastedilen cinnet, sara gibi biyolojik ve psikolojik hastalıklar değildir, insanları maddi haz ve şehvi duyguların tatminine yönlendiren vesvese, telkin ve çağrıdır. İnsanlara çağrı ve telkin iki yönden yapılır. Birincisi şeytanın telkini; Allah’tan gayrı batıla, sırf dünya menfaatine çağırır. İkincisi meleğin çağrısı; hakka ve Allah’ın rızasına uygun hareket etmeye çağırır. Şeytanın çağrısına icabet edenler hem bu dünyada hem de ahirette hüsrana uğrarlar.⁵⁵² İbn Atıyye ise bu ayette faiz yiyenlerin sara ve cinnet geçiren insanların tavırlarına mecazen benzetildiği yorumunu yapar. Çağdaş tefsirciler şeytanın ve cinin çarpmasından maksadın “dengesiz, düzensiz, bozuk” hareket olduğu görüşündedirler. Allah’ın emirlerinden uzaklaşıp, yasaklarını yerine getirmeyen insan ve toplumlarda düzen ve denge bulunmaz.⁵⁵³

⁵⁴⁹ Nahl: 16/98-100

⁵⁵⁰ Kur’an Yolu, III, 439.

⁵⁵¹ Bakara: 2/275

⁵⁵² Razi, XI, 217.

⁵⁵³ Kur’an Yolu, I, 430.

Razi tefsirinde Cubbai ve Kaffal'in yorumlarını aktarmaktadır. Kaffal'e göre bir şeyin kötülüğünü anlatmak için ona şeytan işi denir ve halk, cinlerin hastalıklara, saraya neden olduğuna inanır. Kur'an faizin kötülüğünü anlatmak için bu insanların inancını örnek göstererek izah etmiştir. Kaffal'ın bu görüşü kabul edilemez çünkü Kur'an kabul etmediği görüşü, olayı tenkit ve ikaz etmeden aktarmaz. Cübbai ise cin ve şeytanların insanlara etki eden güçlerinin olmadığını, yalnızca vesvese verdiklerini, beden ve ruhen zayıf olan kişilerin vesveseden etkilenip korktuklarını, korkunun da hastalığa dönüştüğünü ifade eder. Akli selim ve kâmil imana sahip kişilerde böyle vesveseler olmaz.⁵⁵⁴

İbn Aşur ve Tabatabai'ye göre tıbbın ilerlemesiyle sara hastalığının nedenleri tespit edilse de cin ve şeytanların bu hastalıkların oluşmasında etkili olduğu düşüncesini değiştirmez çünkü bunlar pozitif bilimdir, madde ötesini algılayamaz, açıklayamazlar.⁵⁵⁵

Yukarıda da belirtildiği üzere bazı İslam alimleri cinlerin insanları etkileyeceğini savunmuş olsalar da Bakara suresi 275. ayette temsili bir anlatım olduğu aşikardır. Cinlerden korunmak için Felak ve Nas surelerinin okunmasını tavsiye eden hadisler de örnek gösterilerek cinlerin insanlar üzerinde etkili olduğu ispatlanmaya çalışılsa da bu hadislerin fizyolojik hastalıklar ve psikolojik bunalımlar için terapi amacı taşıdığı düşünülebilir.⁵⁵⁶

Cin ve şeytan aynı tür ve topluluktan olduğundan dolayı bu konuda şeytan için ifade edilenler cinler içinde geçerlidir. Allah'a inanan ve gönülden bağlı olan insanlar, cinlerin etkisinde kalmazlar. Onlardan korkmak ve cinci diye adlandırılan kişilere müracaat etmelerine gerek yoktur. En güvenli korunma yolu, Allah'a iman etmek ve O'na güvenmektir.⁵⁵⁷

Kur'an'da Hz. Süleyman haricinde cinlerin insanlarla ilişki kurduğuna, insanları iyi ya da kötü şekilde etkilediğine ve cinci, büyücü diye adlandırılan kişilerin cinlerin kötülüklerini insanların üzerinden uzaklaştırdığına dair bir bilgi yoktur.⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ Razi, VI, 12-13.

⁵⁵⁵ Kur'an Yolu, I, 436.

⁵⁵⁶ Kur'an Yolu, V, 475.

⁵⁵⁷ Kur'an Yolu, III, 439.

⁵⁵⁸ Kur'an Yolu, V, 474.

“De ki: ‘Cinlerden olsun insanlardan olsun, insanların kalplerine vesvese sokan sinsi şeytanın şerrinden insanların rabbine, insanların malikine ve hâkimine, insanların mabuduna sığınırım.’”⁵⁵⁹

Cinlerin ve insanların şeytanlarından Allah’a sığınılmasından maksat, dışardan ve içimizden gelen kaynağı belli olmayan her türlü duygu ve düşüncenin farkına varmak, nereden geldiğini tespit edip, Hak süzgecinden geçirip ona göre davranmaktır.⁵⁶⁰

Kur’an Yolu Tefsiri’nde konu hakkında müfessirlerin görüşleri sunulmuş ve Kur’an Yolu müfessirleri kendi yorumlarını bildirmişlerdir.

2.2.1.7. Kur’an-ı Kerim

2.2.1.7.1. Kur’an’ın Allah Kelamı Oluşu

Kur’an Allah kelamı mıdır?

Kur’an’ın Mekke’de nazil olan surelerinde Kur’an’ı peygamberin uydurması olarak niteleyen inkârcılara meydan okunmuş ve eğer iddialarında doğru iseler Kasas suresi 49. ayette benzer bir kitap, Hud suresi 13. ayette benzer on sure, Yunus suresi 38. ayette benzer bir sure ve Tur suresi 34. ayette benzer bir söz getirmeleri istenmiştir. Tüm çabalarına rağmen benzeri bir kelam dahi getirmekten aciz kalmışlardır.⁵⁶¹ Allah’ın ilmiyle indirilen Kur’an’ı hiçbir beşer yazamaz ve yazılmasına katkı sağlayamaz⁵⁶²

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz bunun benzeri bir sure de siz getirin, Allah’tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimiyseniz!”⁵⁶³

Kur’an’ın bir ayetine bile denk bir ayet yazılamaması özelliğine icaz denir. Sözlük manası aciz bırakmaktır. Muciz aciz bırakan, mucize ise “diğer insanların yapamadığı, ancak Allah’ın peygamberlere lütfettiği olağanüstü fiiller, etkiler ve haller” demektir.

⁵⁵⁹ Nas: 114/1-6

⁵⁶⁰ Kur’an Yolu, V, 722-724.

⁵⁶¹ Kur’an Yolu, I, 87-89.

⁵⁶² Kur’an Yolu, III, 155-156.

⁵⁶³ Bakara: 2/23

Kur'an muciz ve mucize bir kitaptır. Bu yönlerini açıklamak amacıyla icazü'l- Kur'an konulu birçok eser kaleme alınmıştır.⁵⁶⁴ Kur'an'ın icaz yönü aşağıdaki özelliklerle izah edilebilir:

1. Söz sanatı: Kullanılan kelimeler ve kelimelerin dizilişi, uygulanan edebi sanatlar, grameri ve kelimelere yüklenen manalar yönüyle Kur'an mucizedir.
2. Üslup ve şekil özelliği: Kur'an inmeden önce Araplarda sözlü edebiyat iki şekilde varlığını sürdürüyordu: Şiir ve nesir. Nesir, hitabet ve kahinlerin kafiyeli sözleriyle sınırlıydı. Kur'an ne bir şiir ne de Arapların uyguladığı şekilde bir nesirdir. Kur'an'ın mesajını ilettiği yöntem biçimi ve üslubu muazzamdır. Misaller, kıssalar ve tarihi olaylardan yararlanarak, etkili bir şekilde, uygun geçişler yaparak istediğini anlatmıştır.
3. Muhteva özelliği: Kur'an'ın muhtevası inanç, inanç esasları, ibadetler emirler, ahlak eğitimi, gayb alemi, peygamberler, kavimler, kâinatın yaratılışı, insanın yapısı ve geleceğe dair bazı bilgilerden oluşmaktadır. Hz. Muhammed ve onun yaşadığı çevre herkes tarafından bilinmektedir. Ümmi olan bir peygamberin ve böyle bir toplumun, kendisinden önce yaşamış topluluklar hakkında bilgi vermesi, yıllar sonra anlaşılan ve anlaşılabilecek olan bilgileri sunması muhteva, üslup yönünden mucize olan bu kitabı yazması mümkün değildir. Bu kitap ancak Allah'ın kalamıdır, başka bir ihtimal düşünülemez.⁵⁶⁵

وَإِذَا تَنَزَّلَ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

“Kendilerine ayetlerimiz okunduğunda, ‘Duyduk duyduk! İstesek elbette bunun benzerini biz de söyleriz, bu eskilerin masallarından başka bir şey değil’ dediler.”⁵⁶⁶

Kur'an'ın ayetlerin Allah tarafından gönderilmediğini iddia eden müşriklere defalarca meydan okumasına karşılık, onlar isteseydik yapardık tavrını takınmıştır. İçlerinden biri olan Nadr bin Haris İran'a yaptığı seyahatlerinde Acem destan ve masallarını öğrenip ve öğrendiklerinden yola çıkarak “İşte Kur'an benzeri kitap, o da geçmişlerin masalı, bu da!” dedi. Her yönüyle Kur'an'la kıyaslanamayacak olan bu

⁵⁶⁴ Kur'an Yolu, I, 87-89.

⁵⁶⁵ Kur'an Yolu, I, 87-89.

⁵⁶⁶ Enfal: 8/31

masal, masal olarak kalmış, Kur'an ise insanların yolunu aydınlatıp, İslamiyet'in kaynağı olmuştur.⁵⁶⁷

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَضَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ قُلْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Yoksa O’nu (Kur’an’ı) uydurdu’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah’tan başka gücümüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma onu sure getirin.’ Eğer size (bu konuda) cevap vermedilerse, bilin ki o (Kur’an) ancak Allah’ın ilmiyle indirilmiştir ve O’ndan başka hiçbir ilah yoktur. Artık müslüman olmuyor musunuz?”⁵⁶⁸

الرَّ كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

“Elif Lam Ra. Bu Kur’an; ayetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah’tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır. (De ki) ‘Şüphesiz ben size onun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.’”⁵⁶⁹

Kur’an’ı bir beşerin yazması mümkün değildir. Çünkü bu öyle bir kitap ki hem lafız hem anlam yönünden noksanlık, eksiklik, bozukluk ve çelişkiden uzaktır. Arap dili ve belâgatı yönünden şaheser olan bu kitap benzerini getirme noktasında tüm insanlığa meydan okuduğu halde nüzulünden bu zamana kadar hiç kimse tarafından bir benzeri yazılamamıştır. İncil’in ve Tevrat’ın ve önceki kitapların hükümleri Kur’an tarafından neshedilmişken, Kur’an’ı nesheden bir kitap bulunmamaktadır. Kur’an’ın içinde çelişki ve bozukluk olduğunu sağlam deliller ileri sürerek ispat eden hiç kimse olmamıştır. Böyle bir kitap ancak ilmiyle her şeyden haberdar olan ve hikmetiyle her şeyi en güzel şekilde yapan yüce Allah’ın kitabıdır.⁵⁷⁰

وَمَا تَنْزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ

“O Kur’an’ı şeytanlar indirmemiştir.”⁵⁷¹

⁵⁶⁷ Kur’an Yolu, II, 686.

⁵⁶⁸ Hud: 11/13-14

⁵⁶⁹ Hud: 11/1-2

⁵⁷⁰ Kur’an Yolu, III, 145-146.

⁵⁷¹ Şuara: 26/210

Risaletin ilk yıllarında Mekkeli müşrikler Hz. Muhammed'in karanlık güçler, cinler ve kötü ruhlarla ilişkisi olduğunu dolayısıyla Kur'an'ın da bu karanlık güçler tarafından yazdırıldığını söylüyorlardı. Bu ayet de insanların iddialarının gerçek olmadığını, Kur'an'ın şeytan ve cinler tarafından yazdırılmadığını bildirmektedir.⁵⁷²

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ

“Hayır, o, kendilerine ilim verilenlerin kalplerindeki apaçık ayetlerdir. Bizim ayetlerimizi ancak zalimler inkâr eder.”⁵⁷³

Kur'an, Hz. Muhammed'in başka bir kişiden öğrenip derlediği veya kendisinin uydurduğu bir metin değildir, risaletin ilk yıllarında müşriklerin ileri sürdüğü gibi ne bir şiir ne de bir sihir mahsulüdür. Bilakis o inançlı ve idraki gelişmiş olan insanların Allah kelamında olması gereken mucizevi niteliklere sahip olduğunu kavradıkları ayetlerden meydana gelmektedir.⁵⁷⁴ Bu ayette Kur'an'ın iki özelliğinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir:

1. Kur'an'ın mucizevi ayetlerden oluşması
2. Hafızalarda, sinelerde ezberlenip korunması

Bu iki özellikle Kur'an'ı diğer kitaplardan ayrılmaktadır. Çünkü bu kitaplar bugün bilimsel olarak da ispat edildiği üzere mucizevi ayetler değildir. Bir beşerin kaleminden çıkmıştır. Yahudi ve Hristiyan kültüründe kutsal kitaplarını ezberleyerek muhafaza etmek yoktur, yalnızca Kur'an'a mahsus bir özelliktir.⁵⁷⁵

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ

حَمِيدٍ

“Bu uyarıcı kitap kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler (cezalarını görecekler). O, gerçekten çok değerli bir kitaptır. Asılsız bir şey ona ne önünden ne de arkasından yaklaşır. O, hikmet sahibi, övgüye layık olan Allah katından indirilmiştir.”⁵⁷⁶

Ayette geçen aziz kelimesi “çok değerli” manasında kullanılmıştır. Kur'an'ın değerli oluşu, Allah'ın kelamı olup Cebrail aracılığıyla peygamberine indirilmesinden,

⁵⁷² Kur'an Yolu, IV, 176.

⁵⁷³ Ankebut: 29 /49

⁵⁷⁴ Kur'an Yolu, IV, 277.

⁵⁷⁵ Kur'an Yolu, IV, 278.

⁵⁷⁶ Fussilet: 41 /41-42

yerlerde karşılaştıkları Yahudilerdir diyenler de olmuştur. Hz. Musa'nın olma ihtimali zayıftır çünkü O'nun şahitliği Mekkeliler için önem arz etmez. İkinci ve üçüncü görüş birbiriyle ters düşmediği için kabul edilebilir.

3. Müşriklerin, servet ve güçlerine dayanarak Allah'tan gelecek her şeyin öncelikle kendilerine gelmesi gerektiği yanılgısının doğru olmadığı; insanların Allah katındaki değerlerinin mal ve güçle değil imanla ahlakla ve iyilikle ilişkili olduğu belirtilmiştir.
4. Arapların yakın temasta bulundukları Yahudilerin kitabı olan Tevrat'ı örnek alması uygun olacaktır. Tevrat ile Kur'an arasında içerik ve amaç bakımından benzerlik bulunmaktadır. Fark dilde ve şekildedir. Bu nedenle Hz. Musa ve Muhammed'e gönderilen kitapların kaynağının aynı olması ve gerçekliği birer delildir.⁵⁸⁰

Kur'an'ın Allah kelamı olduğu, Arap müşriklerinin Peygambere ve Kur'an'a yönelttiği söylemler birçok ayette bulunmaktadır. Kur'an Yolu Tefsiri'nde teferruata dalmadan çoğunlukla İslam bilginlerinin yorumlarından faydalanılarak ayetlerin tefsiri konunun geçtiği ilk ayetlerde biraz daha detaylı, sonraki ayetlerde ise kısa değinilerek tefsir edilmiştir. Kur'an'daki bilimsel gerçekliklerden örnekler verilerek Kur'an'ın Allah kelamı olduğu açıklandığında gençler üzerinde tesiri fazla olacaktır.

2.2.1.7.2. Müteşabihat

Müteşabih ayetleri ne kadar açıklayabiliriz? Yorumlanması doğru mudur? Açıklamalar ne kadar doğrudur?

Müteşabih sözlükte birbirinden ayırt edilemeyecek derecede benzerlik bulunan iki şey demektir. Muhkem ise sözlükte engellenmiş, karşı korunmuş, güvenilir, sağlam, gibi anlamlara gelir.⁵⁸¹ “Sıradan insanların bilgi vasıtalarıyla manalarını ve kullanılış maksatlarını (hikmet) bilmek ve anlamak mümkün olmayan harflere, keza lügat manalarında kullanılmamış olup ne manaya geldikleri de açıklanmamış bulunan bazı kelimelere müteşabihat adı verilmektedir.”⁵⁸²

⁵⁸⁰ Kur'an Yolu, V, 30-31.

⁵⁸¹ Kur'an Yolu, I, 483.

⁵⁸² Kur'an Yolu, I, 38-39.

İslam alimleri muhkem ve müteşabih ayetlerin terim anlamları hakkında ittifak etmemişlerdir.⁵⁸³

İslam bilginleri arasında Selef olarak adlandırılan ilk devir din alimleri ve onların takipçileri, müteşabih ayetlerini yorumlamayı reddetmiş bu ayetlerin anlamını olduğu gibi kabul edip, iman etmişlerdir. Onlara göre, Kur'an'da bu ayetlerin yer almasının bir hikmeti vardır ve Allah ve Rasulü bu hikmeti açıklamamıştır. Dolayısıyla bizim bu ayetleri akıl yürüterek açıklamaya çalışmamız yanlış olur. Kelam, felsefe ve tasavvuf ehli bazı alimler ise, müteşabihatın anlamlarının akıl veya ilham yoluyla anlaşılabilceğini savunmuşlar ve her biri için farklı yorumlar yapmışlardır. Mesela Bakara Suresinin ilk ayeti “elif-lam-mim” harflerinin anlamıyla ilgili İslam alimleri arasında yirmiden fazla farklı yorum bulunmaktadır.⁵⁸⁴

İslam bilginleri müteşabihatı lafız yönünden, mana yönünden ve hem mana hem de lafız yönünden müteşabih diye üç gruba ayırmışlardır. Fıkıh usulü ilminde ise lafızlar açık ve kapalılık bakımından incelenirken muhkem ve müteşabih terimleri üzerinde özellikle durulmuştur. Bu alanda yazılmış özel eserler ve geniş literatür oluşmuştur.⁵⁸⁵

Tefsirlerde muhkem ve müteşabihle neyin kastedildiğine dair başlıca görüşleri şöyle özetlemek mümkündür:

1. İbn Abbas'tan nakledilen görüşe göre muhkem ayetler, semavi dinlerdeki ortak hükümleri içerir. Allah'ın birliğine yürekten inanma, ana-babaya iyi davranma, kötülüklerden kaçınma vb. Müteşabih ayetler ise bazı surelerin başında yer alan harfler (huruf-ı mukattaa) gibi anlamı açıklanmamış ayetlerdir. (İbn Abbas'tan yapılan başka bir rivayette muhkem “helaller ve haramlar” şeklinde belirtilmiştir).⁵⁸⁶
2. Nasih ayetler muhkem, mensuh ayetler müteşabihtir. (İbn Abbas'tan ve Abdullah b. Mesud'dan nakledilmiştir.)⁵⁸⁷

⁵⁸³ Kur'an Yolu, I, 483-484.

⁵⁸⁴ Kur'an Yolu, I, 39.

⁵⁸⁵ Kur'an Yolu, I, 493.

⁵⁸⁶ Kur'an Yolu, I, 485.

⁵⁸⁷ Kur'an Yolu, I, 485.

3. Muhtevası hakkında bilgi elde etmek imkân dahilinde olan ayetler muhkem, mahiyeti bilinemeyen (kıyametin ne zaman kopacağı gibi) konulardan bahseden ayetler müteşabihdir.
4. Aktarılan bilgiyle ilgili delil açıksa muhkem, şayet aktarılan bilginin delili açık olmayıp derinlemesine tefekkür ve araştırmayı gerektiriyorsa müteşabihdir.⁵⁸⁸
5. Mana yönünden birbirine benzeyen ayetler müteşabih, bunların haricindekiler muhkemdir.
6. İçinde tekrar eden kelimeler bulunan ayetler müteşabih diğerleri muhkemdir.
7. Kıssaları ve meselleri (muhakeme yapıp sonuç çıkarmaya yönlendiren örnekler) bulunduran ayetler müteşabih bunun dışındakiler muhkemdir.⁵⁸⁹

İbn Aşur'un tümevarım metodunu uygulayarak elde ettiği bilgiye göre Kur'an'da on türlü müteşabih bulunmaktadır ve müteşabih olarak nitelendirilen ayetlerin özelliklerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

1. Araştırma, deney ve duyu organlarıyla bilgi elde edilmeyen konular;⁵⁹⁰

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

“De ki: Ruh rabbimin emrindendir”⁵⁹¹ ayetindeki gibidir.⁵⁹²

2. Vaktinin bilinmesi mümkün olmayan hususlar; “De ki: Onun (kıyamet) hakkındaki bilgi sadece rabbimin katındadır... Sizi ansızın yakalayacaktır!”⁵⁹³ ayetindeki gibi.

3. Herhangi bir hususta birden fazla anlama gelen ve deliller arası çelişkileri giderme kuralıyla birbiriyle ilişkilendirilen ifadeler;⁵⁹⁴

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلَةٍ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ

⁵⁸⁸ Kur'an Yolu, I, 485.

⁵⁸⁹ Kur'an Yolu, I, 486.

⁵⁹⁰ Kur'an Yolu, I, 486.

⁵⁹¹ İsra: 17/85

⁵⁹² Kur'an Yolu, I, 486.

⁵⁹³ Araf: 7/187

⁵⁹⁴ Kur'an Yolu, I, 487.

“Sana kitabı indiren O’dur. Onun (Kur’an) bir kısım ayetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır diğerleri ise müteşabihdir. Kalplerinde sapma meyli bulunanlar, fitne çıkarmak ve onu (kişisel arzularına göre) tevil etmek için ondaki müteşabihlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek payeye erişenler. Derler ki: Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır. (Bu inceliği) yalnız akıllı selim sahipleri düşünüp anlar.”⁵⁹⁵ Ayetinde olduğu gibi.⁵⁹⁶

Muhkem ayetlerin manasının açık olduğuna dair İslam alimleri ittifak etmişlerdir. Müteşabih ayetlerle ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır. Bir grup alim müteşabih ayetlerin manasını yalnızca Allah bilir görüşünde iken, ikinci grup ise müteşabih ayetlerin bir kısmının ya da tamamının manasını ilimde derinleşmiş olanların bileceği anlayışındadır. Her iki grup da ayetteki “ve’r-rasihune” kelimesinin başındaki ve (vav) harfini kendi görüşlerine göre yorumlamışlardır.⁵⁹⁷ Birinci görüş için kelimenin başındaki vav harfi yeni bir başlangıç için kullanıldığından ayetin manası “...Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye ulaşanlar ise: ‘Ona inandık hepsi Rabbimizin katındadır.’ derler.” şeklindedir. Bu görüşe mensup olanlar selef veya mütekaddimun olarak anılırlar. İkinci grup “ve’r-rasihune” kelimesinin başındaki vav harfi bağlaçtır, ayetin manası “...Halbuki onun tevilini ancak Allah ve ilimde yüksek payeye erişenler bilir.” görüşündedirler ve halef veya müteahhirun olarak anılırlar.⁵⁹⁸

الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ۖ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

“Elif lam ra. Bu Kur’an; ayetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah’tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır. (De ki:) Şüphesiz ben size onun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.”⁵⁹⁹ ayetinde Kur’an’ın bütün ayetlerinin muhkem olduğuna dair ifadeler bulunmaktadır.⁶⁰⁰

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْكِتَابِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانٍ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

⁵⁹⁵ Al-i İmran: 3/7

⁵⁹⁶ Kur’an Yolu, I, 487.

⁵⁹⁷ Kur’an Yolu, I, 486.

⁵⁹⁸ Kur’an Yolu, I, 487.

⁵⁹⁹ Hud: 11/1-2

⁶⁰⁰ Kur’an Yolu, I, 484.

“Allah, sözün en güzelini; ayetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların tenleri ondan dolayı ürperir. Sonra tenleri de kalpleri de Allah’ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur’an Allah’ın hidayet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.”⁶⁰¹ ayetinde ise Kur’an’ın bütün ayetlerinin müteşabih olduğuna dair ifadeler bulunmaktadır. Ancak bu ayetlerde kullanılan “ihkam” ve “müteşabih” kelimelerinin genel anlayışta kullanılmadığı açıktır. Bu ayette kullanılan muhkem ifadesi, üslubu ve anlam derinliği açısından benzeri olmayan, üstün ve mucize bir kitap olduğuna vurgu yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Müteşabih nitelemesi ise, Kur’an’ın üslubundaki çeşitliliğe rağmen bütünlüğünü koruyan ve okudukça farklı bir heyecan uyandıran bir güzelliğe sahip olduğunu ifade eder. Bu da Kur’an’ın tek bir kaynaktan geldiğini göstermektedir.⁶⁰²

2.2.1.7.2.1. Müteşabih Ayetlere Örnekler

Kur’an’da yirmi dokuz surenin başında yer alan ya bir ayet ya da bir ayetin başlangıcı olan cümle olmayan, çoğunluğu Mekke’de nazil olan harflere huruf-ı mukattaa (ayrı ayrı harfler) denir. Huruf-ı mukattada yer alan harfler Arap alfabesinin on dört harfidir. Surelerin başında bazen bir harf bazen de birkaç harften oluşmaktadır. Bunların müstakil bir ayet ya da ayetin bir bölümü olduğunda şüphe yoktur. Mana ve hikmetleri hakkında farklı yorumlar bulunmaktadır.⁶⁰³

الْم

“Elif- lam-mim”⁶⁰⁴

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاللَّهُ نَزَّاجُ الْأُمُورِ

“Onlar, ille de Allah’ın ve meleklerin bulutların gölgeleri arasından çıkıp gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar? Bütün işler Allah’a dönecektir.”⁶⁰⁵

Allah’a izafe edilen gelme fiili kelam alimlerince farklı şekillerde izah edilmiştir. Müşebbihe ve Mücessime dışında kalan bütün İslam alimleri, “gelme” fiilinin

⁶⁰¹ Zümer: 39/23

⁶⁰² Kur’an Yolu, I, 484.

⁶⁰³ Kur’an Yolu, I, 68.

⁶⁰⁴ Bakara: 2/1

⁶⁰⁵ Bakara: 2/210

yaratılmışlara özgü eylem olduğunu, Yüce Allah'ın ise böyle fiillerle nitelendirilmeyeceği görüşündedirler. Bu ayetlerin tevilini selefler yapmazlar, olduğu gibi kabul edip manasını Allah'a havale ederler. Kelam bilginleri ise böyle ayetlerin İslam dininin ilkelerine ve Arap dili kurallarına uygun şekilde tevilinin yapılmasına ihtiyaç duymuşlardır.⁶⁰⁶

حَمْ عَسَقِ

“Ha-mim. Ayn-sin-kaf”⁶⁰⁷

يَسْ ط

“Yasin”

Bu iki harfin anlamı ve mahiyeti hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre bunlar harufu mukatta denilen harflerdendir. İkinci görüşe göre ise “yasin” Arapçanın bazı lehçelerinde kullanılan “ey insan, ey kişi” anlamında bir kelimedir. Kur'an'daki muhatabı Hz. Muhammed'dir. Said bin Cübeyr'e göre “yasin” peygamberin isimlerindendir. Allah'ın isimlerinden olup adına yemin edildiği, Kur'an'ın isimlerinden biri olduğu ve söze başlama ifadesi olduğu görüşleri de vardır.⁶⁰⁸

2.2.1.7.2.2. Müteşabih Ayetlerin Var Olmasına Dair Yorumlar

Kuran apaçık kitapsa müteşabih ayetler neden var?

Müteşabih ayetlerin bulunmasına dair birçok açıklama yapılmıştır. Bu yorumlardan belli başlıları şu şekildedir:⁶⁰⁹

Kur'an'ın sadece belirli bir döneme yönelik olmadığı, aksine sonsuza kadar geçerli olması hedefiyle gönderildiği düşünüldüğünde, içerisinde bulunan ifadelerin farklı dönemlerde farklı anlamlar çıkarılmasına imkân tanınması kaçınılmazdır. Bu sebeple Kur'an'ın zenginliği ve derinliği sayesinde, müteakip nesiller boyunca da keşfedilecek yeni anlamlar ve sonuçlar bulunabilecektir.

⁶⁰⁶ Kur'an Yolu, I, 325.

⁶⁰⁷ Şura: 42/1-2

⁶⁰⁸ Kur'an Yolu, IV, 475-476.

⁶⁰⁹ Kur'an Yolu, I, 487.

Kur'an'daki derinliği, zenginliği keşfetmek, açık olmayan ifadeleri anlamak ve yorumlamak için güçlü bilgi birikimine, araştırmaya ihtiyaç vardır. Eğer Kur'an'ın bütün ifadeleri kolay ve açık olsaydı hiç kimse çaba sarf etmezdi, ellerindeki malzeme ne ise ondan faydalanır, kendilerini geliştirmezlerdi. Kur'an'ın özellikleri, mucize oluşu ve üstlendiği misyon, çağlara meydan okuyan üslubun mevcut olmasını gerektirir. Kur'an'ın ele aldığı konulardan olan hukuk, metafizik, felsefe, medeniyet tarihi, sosyoloji gibi ilimler derinlemesine düşünme ve ifade etmeyi gerektirir. Yalın bir dille bu ilimlerden bahsetmek ve inceliklerini açığa çıkarmak mümkün değildir. Bilim, medeniyet, teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin insanoğlu kendini geliştirmek ve daha ileri seviyelere ulaşmak ister.⁶¹⁰

İnsanoğlunun öğrenme ve bilgiye açlık duyması, onu bilinmeyenlere yönelten bir itici güçtür. Ancak bu süreçte, bilmediği konuların sınırsızlığı ve bilginin sonsuzluğu insanı hayrete düşürür ve Yüce yaratıcının bilgisi karşısında alçak gönüllü olmasını sağlar. İlerleme kaydedildikçe, daha fazla keşfedilecek şeyler olduğunu fark etmek, insana daha da öğrenme isteği verir ve araştırmalarını daha ileriye taşır. Bu yolculukta, bilinenlerin üzerine bilinmeyenlerin eklenmesi, insanın öğrenme melekesinin gelişmesine katkı sağlar ve yeni bilgilerin doğruluğunu önceden bilinenlere göre sınar ve onaylar. Öğrencilerin bilgi düzeyi arttıkça öğretmenler de yeni ve daha karmaşık meçhulleri keşfetme yolculuğuna başlarlar. Bu nedenle, öğretmenlerin öğrencilerine, meçhulleri önce sezdirip sonra çözümleyebilmeleri için bir kılavuz olmaları gerekir. Allah da kullarını önce muhkem bilgileri vererek onları öğrenme yolculuğuna çıkarır. Daha sonra ise müteşabih bilgileri aracılığıyla kullarını meçhullere yönlendirir ve adım adım onları çözümleyerek muhkeme dönüştürür.⁶¹¹

Müteşabih ifadelerin anlamının göreceli olması, muhatabın bakış açısına bağlıdır. Gerçek anlamında ve sözün sahibi açısından bu ifadelerin anlamında hiçbir belirsizlik yoktur. Ancak karşı taraf için kapalılık arz eder. İnanan bir kişi Kur'an'ın içerisinde çelişki olmadığına tam bir kalp rahatlığı ile inanır. Aslında Kur'an, kitabın Allah tarafından gönderilmiş olduğu delilini göstererek, bunun çelişmediğini de kanıtlamıştır. Bu nedenle, inanan bir kişi Kur'an'da zahirde birbiriyle uyumsuz görünen ifadelerle karşılaştığında, aynı kaynaktan geldiğini kabul ederek müteşabihleri muhkemlere uygun

⁶¹⁰ Kur'an Yolu, I, 487.

⁶¹¹ Kur'an Yolu, I, 488.

bir şekilde yorumlar ve görünürdeki çelişkinin gerçek olmadığını anlar. Böylece inancı daha da sağlamlaştırır ve kalbi huzurla dolup taşar.⁶¹²

Kur'an'ın ayetlerini muhkem ve müteşabih diye iki gruba ayırarak bu iki grubu birbirinden ayıran kriterlerin açık bir şekilde ortaya konulmaması, müteşabih ayetlerin anlamlarının kullar tarafından bilinmesinin yoruma açık bırakılması ve eğer bilinecekse ilimde derinleşmiş olanlar tarafından anlaşılacağı sınırının konulması, düşünce özgürlüğü ve Allah'a teslimiyet konusunda geniş bir perspektif sağlamaktadır.⁶¹³

Kur'an, ayetlerinin açık ve kapalı anlamlardan oluştuğunu belirtir ve okuyucularını hem tüm ayetler müteşabih olarak kabul etmek hem de hiçbir ayette farklı anlamlara izin vermemek gibi aşırı yaklaşımları geçersiz kabul edilmiştir. İnsanlar düşünme ve sorgulamaya ihtiyacına sahiptirler, inançlar da bu ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ancak dinin kaynağındaki sınırların farkında olmak ve bunlara uygun davranmak da inançlı bir insan için önemlidir. Tarihte görüldüğü gibi aşırı tehditlerin fikirleri hapsedip gelişimi engelleyeceği açıktır. Kur'an, tevhid gibi temel konulara kesin sınırlar getirirken, diğer konularda düşünme özgürlüğünü kısıtlamamaktadır. Bu sayede, İslam'ın ilk devirlerinde yapılan felsefi ve bilimsel atılımlar gerçekleştirilmiştir. İnançlı bir insan bu sınırların farkında olarak, düşünme özgürlüğünü koruyarak inancını yaşayabilir ve geliştirebilir. Kur'an, inananların düşünce özgürlüğüne saygı gösterirken aynı zamanda şirk konusunda kesin sınırlar koymaktadır bu konuyu da tartışılabilirlik düzeyinde bırakmaktadır.⁶¹⁴

Muhkem ve müteşabih ayetler arasındaki ayrımın yapılması gerektiği vurgulanarak, objektif yaklaşımlara sahip bilim adamlarının bazı müteşabih ifadelerin gerçek anlamlarına erişebilecekleri ifade edilmiştir. Ancak kötü niyetli insanların zihinleri karıştırmak için müteşabihata sığınarak Kur'an'ı alet edebileceklerine dikkat çekilmiştir. Kur'an'ın zaman zaman farklı yorumları açık olduğu ve bir ifadenin müteşabih olarak kabul edildiği bir dönemde başka bir zamanda muhkem olarak kabul edilebileceği açıklanmıştır. Bu nedenle Kur'an'ın yorumlanmasında objektif ve bilimsel yaklaşımların tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶¹⁵

⁶¹² Kur'an Yolu, I, 489.

⁶¹³ Kur'an Yolu, I, 489-490.

⁶¹⁴ Kur'an Yolu, I, 490.

⁶¹⁵ Kur'an Yolu, I, 490-491.

Müteşabih ayetlerin ne anlama geldiklerini bilmek için ilimde derinleşme şartı konulduğuna göre, müteşabih ayetleri muhkem ayetlerden ayırt etmek için de bu şart gereklidir. Tanınan fikir hürriyetinin anarşiye dönüşmesini engel olmak için bilimin hakemliğine müracaat etmek zorunludur. Bu konuda bilgisine danışılan kişiler Kur'an'da "rasihun fi'l-ilm" yani "derinlemesine bilgi ve basiret sahibi" olarak nitelendirilmiştir. Sonuç olarak Kur'an fikir özgürlüğüne ve bilimsel düşünceye saygı göstermektedir ancak aynı zamanda doğru anlaşılması için ilim ve basiret sahibi kişilerin katkısına ihtiyaç duymaktadır. Bu kişilerin Kur'an'da övülen bir diğer özelliği imanlarında ihlaslı olmaları ve Kur'an'ın Allah'ın kalamı olduğuna inanmalarıdır.⁶¹⁶

Kur'an'ın açıklık ve özgürlük tanıyan yaklaşımı, aynı zamanda imanlı, ilimde bilgi ve basiret sahibi insanların var olmasını istemesi, her dönemde ortaya çıkan sapkın fikir ve anlayışları tespit edip müdahale edecek bilim insanlarının varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu görev topluma yüklenmiş "kifai vecibe"dendir. Toplumun bu görevi yerine getirebilecek nitelikte bir bilim kadrosu oluşturması, tüm toplumun sorumluluğunu kaldıracaktır. Bunun aksine toplum bu sorumluluğu yerine getiremeyecek durumda kalırsa, tüm toplum vebal altında kalır.⁶¹⁷

Müslümanlar, Kur'an'ın subutu konusunda şüphe taşımadıkları için, her kelimenin Allah tarafından seçildiği inancıyla ayetler hakkında rahatça yorum yapabilirler. Bu özellik diğer dinlerin mensuplarına tanınmamış bir özelliktir.⁶¹⁸ Kitabı Mukaddes üzerine yapılan bilimsel araştırmalar dini metinlerin ilahi olmadığını ispatlasa da bu dine mensup olan insanların bildikleri halde dini metinleri yorumlama çabası takdire şayandır. Oryantalistlerin Kur'an'ın otantikliğini test ettikten sonra, anlamaya yönelik araştırmalar yapması, İslam toplumuyla diyaloga geçmeleri bu konunun ispatıdır.⁶¹⁹

Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri müfessirleri müteşabihat konusunda çoğunlukla kendi görüşlerini sunmaktan ziyade tefsirlerden ve İslam bilginlerinin görüşlerinden aktarımlar yapmışlardır. Paylaştıkları bilgilerin bir kısmında izaha ihtiyaç duyulmaktadır. Mesela İslam bilginlerine göre müteşabihat sınıflandırılmış fakat açıklama yapılmamıştır. Bir konuyu izah ederken çoğunlukla konuyla ilgili ilk ayette daha fazla açıklama yapılmakta,

⁶¹⁶ Kur'an Yolu, I, 491.

⁶¹⁷ Kur'an Yolu, I, 491.

⁶¹⁸ Kur'an Yolu, I, 491.

⁶¹⁹ Kur'an Yolu, I, 492.

diğer ayetlerde ise açıklama yaptığı ayete yönlendirilmektedir. Al-i İmran suresi yedinci ayette müteşabih hakkında sunulan bilgiler daha düzenli ve doyurucu şekilde yazılabilirdi. Müteşabih ayetlerin var olmasına dair yorumlar kısmında aktardığımız bilgiler açık ve net bir şekilde ifade edilmiştir.

2.2.1.7.3. Kur'an'ın Tahrif Edilmesi

Kur'an neden tahrif edilememiştir? Tahrif edilmediğini nereden biliriz? Diğer kitaplar neden korunmamıştır? Semavi dinlere (kitaplara) tabii olsak olur mu? Hristiyanlık ve Yahudilik semavi dindir şimdi onların batıl İslam'ın hak din olmasının nedeni nedir? Tek bir din değil de neden farklı dinler gönderilmiş?

Tahrifin kelime manası bir sözün veya metnin lafzını ya da manasını değiştirip bozmadır.⁶²⁰ Tahrifin çeşitleri:

1. Müspet mana ve değer ifade edilen kelimeler alınarak yerine olumsuz, kötü ve aşağılama amaçlı ses ve benzeri kelimelerin ya da diğer anlamlarının kullanılmasıyla tahrif etmek.
2. Kelimelerin yerlerini değiştirerek, yerine başka kelimeler getirerek ve asıl manasının dışında manalar verilerek tahrif etmek.⁶²¹

Kur'an'da Yahudilerin Tevrat'ı hem metin hem de mana olarak tahrif ettikleri, kitabın bir kısmını unuttukları, kelimelerini değiştirdikleri, hakla batılı birbirine karıştırdıkları, bazı kısımlarını gizledikleri, ağızlarını eğip bükerek manasını anlaşılmaz hale getirdikleri belirtilmiştir. Hristiyanlar tarafından İncil'in tahrif edildiğine dair bilgi bulunmamakla beraber, İncil'deki emirleri yerine getirmedikleri, unuttukları ve gizledikleri belirtilmiştir. İnciller hakkında yapılan araştırmalar bize göstermektedir ki: İnciller arasında ve kendi içinde çelişkiler, tutarsız bilgiler bulunmaktadır. İnciller ilahi kitap olma vasfını taşımamaktadır.⁶²² Kur'an'ın tahrif edilip edilmediği konusunda ise:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

⁶²⁰ Kur'an Yolu, I, 145-146.

⁶²¹ Kur'an Yolu, II, 76-77.

⁶²² Kur'an Yolu, I, 480-484.

“Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.”⁶²³ buyurulmaktadır.

Bu ayette “zikir”den maksat Kur’an’dır. Müşrikler Kur’an’ın vahiy olmadığını, Hz. Muhammed’e cinlerin öğrettiğini iddia ediyorlardı. Allah tüm insanlığa zikri kulu Muhammed’e indirenin kendisi olduğunu, vahyin iniş sürecinde ve daha sonrasında da zikrin ilahi olma özelliğini bozacak tüm dış etkenlerden korunacağını bildirmiştir.⁶²⁴

Kur’an’ın aslında olmayan hiçbir şey ona karışamaz ve ondan hiçbir şey çıkarılamaz şeklinde ayet yorumlanmıştır. Taberi ve diğer İslam alimleri korunmanın gelecekte olabilecek tüm müdahaleleri de kapsadığı görüşündedirler. Kur’an’dan önce indirilmiş olan diğer kutsal kitapların başına gelen eksilme, bozulma, değişme ve kaybolma asla Kur’an’ın başına gelmeyecektir. Kıyamete kadar indirildiği şekli muhafaza edilecektir. Çünkü Allah’ın Kur’an’ı koruyacağına dair vaadi vardır ve Allah’ın vaadi hakıdır. Kur’an’ın indirildiği toplumda okuma yazma oranı fazla olmadığından ilk zamanlarda ezberlenmiş daha sonrasında ise yazılmıştır. Böyle olmasına rağmen Hz. Peygamber ve tüm inananlar O’nu muhafaza etmek için çaba sarfetmişlerdir. Yazının ve teknolojinin ilerlediği bu ortamda Kur’an’ın korunması daha kolay olacaktır.⁶²⁵

“Onu mutlaka koruyan da yine biziz”⁶²⁶ ifadesinde o zamiriyle kastedilenin Hz. Muhammed olduğu görüşünü bildiren İslam alimleri vardır. Neticede Hz. Muhammed’in korunması vahyin de korunması anlamına geldiğinden bu iki yorum da doğrudur.⁶²⁷

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ

“Hayır o (yalanlamakta oldukları kitap) şanı yüce bir Kur’an’dır. O korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfuz’da)dır.”⁶²⁸

Buruc suresi 21 ve 22. ayetlerde Kur’an’ın nazıl olduğu dönemde ilk muhatapları olan Mekkeli müşriklerin inkârda ayak diredikleri, inkârlarını ispat için indirilen Kur’an’ın büyü, sihir, öncekilerin masalları, beşer sözü olduğu iddialarında bulundukları

⁶²³ Hicr: 15/9

⁶²⁴ Kur’an Yolu, III, 335-337.

⁶²⁵ Kur’an Yolu, III, 335-337.

⁶²⁶ Hicr: 15/9

⁶²⁷ Kur’an Yolu, III, 335-337.

⁶²⁸ Buruc: 85/21-22

ve onların bu iddialarına cevaben Kur'an'ın Yüce Allah tarafından indirilmiş ve levh-i mahfuzda korunmuş olduğu bildirilir.⁶²⁹ Korunan levha anlamına gelen “levh-i mahfuz” un terim manası hakkında müfessirler farklı görüşlerde bulunmuşlardır.

1. Mahiyeti bilinmemekle beraber, bütün olaylarla ilgili Allah'ın ezeli ilmi ve takdirinin kayıtlı olduğu kitaptır.
2. Yedi kat göğün üzerinde şeytanlara karşı korunmuş levhadır.
3. Levh-i mahfuzda olmak, lafzının değiştirilmesi, kelime ilave edilmesi ve çıkarılmasının mümkün olmaması bundan dolayı Kur'an'ın hiçbir zaman tahrif edilemeyeceği, ezberlenerek ve yazılarak önlem alındığını ifade etmek için kullanılır.⁶³⁰

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Rabbinin sözü hem doğruluk hem de adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek yoktur. O her şeyi işitmekte ve her şeyi bilmektedir.”⁶³¹

Kur'an'ın dört temel özelliğine vurgu yapılmıştır: tam ve mükemmel oluşu, değiştirilemez, tahrif edilemez oluşu, adil oluşu, doğru ve gerçek oluşu.⁶³²

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّيَّانِيُّونَ وَالْأَخْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاحْشَوْا اللَّهَ وَلَا تَتَّبِعُوا بِآيَاتِي تَمَنَّا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

“Kendilerini Allah'a vermiş olan peygamberlerin ve -Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için- rablerine teslim olmuş zahidlerin, bilginlerin Yahudiler arasında kendisiyle hükmettikleri, içinde hidayet ve nur bulunan Tevrat'ı elbette biz indirdik. Hepsi onun (hak olduğunun) şahitleri idi. O halde insanlardan korkmayın, benden korkun da ayetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kafirlerin ta kendileridir.”⁶³³

⁶²⁹ Kur'an Yolu, V, 594.

⁶³⁰ Kur'an Yolu, V, 594.

⁶³¹ Enam: 6/115

⁶³² Kur'an Yolu, II, 459-460.

⁶³³ Maide: 5/44

Peygamberler ve İslam alimleri Kur'an'ı tahrif edilmekten yani değiştirilmekten, yanlış anlaşılmaktan ve kuralsız tevil edilmekten korumakla vazifelidirler. Bunu da ezberleyerek, yazarak, anlamını öğrenip öğretmek ve yaşayarak yaparlar.⁶³⁴

Farklı dini akımların ortaya çıktığı günümüzde peygamberlik kurumunun ne kadar önemli olduğu tekrardan idrak edilmektedir. Kur'an'dan önce indirilen kitapların değiştirilmesi, kaybolması yeniden bir peygambere ve kitaba ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Kur'an Allah tarafından korunduğundan dolayı yeni bir kitap ve peygamber gönderilmesine gerek kalmamıştır. Bundan dolayı Kur'an son kitap, Hz. Muhammed ise hatemü'n-nebiyyindir.⁶³⁵

Kur'an indirildikten sonra diğer kitapların bazı hükümleri kaldırılmış, bazılarının ise hükümleri korunup günümüzde de geçerliliği devam etmektedir. İhtiyaçlara binaen yeni hükümler ve bilgiler gönderilmiştir.⁶³⁶ İslamiyet'ten önceki semavi dinlerin şeriatleri "şer'u men kablena" başlığı altında incelenmiş, bağlayıcılığı tartışılmıştır ve İslam alimlerince aşağıdaki görüşler sunulmuştur:

1. Bütün alimlerin görüş birliğine vardıkları Kur'an ve sünnette olmayan hükümlerin bağlayıcılığı yoktur.
2. Kur'an ve sünnette yer alan hükümler de üç kısma ayrılır:
 - a. Hükmü kaldırıldığına dair delil bulunanlar. Mesela Enam suresi 145-146. ayette bildirilen Yahudilere bazı tırnaklı hayvanların yenilmesinin yasaklanması. Müslümanları bağlamadığına alimlerin ittifakı vardır.
 - b. Müslümanlar için de geçerli olduğuna dair delil olan hükümler. Bakara suresi 183. ayetteki bizden öncekilere farz kılınan oruç gibi örnek verilebilir.⁶³⁷
 - c. Kur'an ve sünnette reddine dair delil olmayıp zikredilen hükümler. Tartışılan konulardan olup, çoğunluğa göre bağlayıcılığı vardır.⁶³⁸

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيْتُكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

⁶³⁴ Kur'an Yolu, II, 278-279.

⁶³⁵ Kur'an Yolu, I, 129-133.

⁶³⁶ Kur'an Yolu, III, 294-295.

⁶³⁷ Kur'an Yolu, II, 279-282.

⁶³⁸ Kur'an Yolu, II, 279-282.

“(Rasulüm!) Sana da kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları denetleyici olarak bu kitabı hak ile indirdik. Artık aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen bu gerçeği bırakıp da onların isteklerine uyma. Her birinize bir şariat ve bir yol yöntem verdik. Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat size verdikleri ile sizi denemek istedi. Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah’adır. Allah size hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir.”⁶³⁹

Kitapları gönderen Allah’tır, kitaplardaki temel mesajlar aynıdır. Ayetin “Her birinize bir şariat ve bir yol yöntem verdik” bölümünde geçen şariat kelimesinin terim manası “Allah tarafından peygamberi vasıtasıyla bildirilen hükümlerin hepsini kapsayan ilahi kanun” demektir. Bir yoruma göre “din” ile eş anlamlı kullanılır. Fakat ibadet ve muamelat kuralları anlamında daha çok kullanılmaktadır. “Minhac” kelimesi “açık yol, metot” anlamlarına gelir. Dinin zamana, mekâna ve şartlara göre değişmeyen esasları minhac, değişenlere ise şariat denilmektedir. Peygamberlerin hepsine şariat verilmiştir.⁶⁴⁰

Allah dileseydi Hz. Adem’den itibaren bütün insanları tek bir ümmet yapar ve tek bir kitap gönderirdi. Böyle yapmasının birçok hikmeti vardır. Bunlardan bir tanesi; insan tekâmül edip sürekli gelişmektedir inandığı ve tabi olduğu din de bu tekamüle uygun olmalıdır. Son gönderilen din ve kitap en kapsamlı olandır. Ayrıca yeryüzünde çok fazla dinin olması hakkın bilinip seçilmesi ve insanların ırk, dil ve milletlere ayrılması da imtihan vesilesidir.⁶⁴¹

Sonuç olarak Kuran’dan önce gönderilen kitaplar tahrif edilmiştir. Allah Kur’an’ı koruyacağını vaad etmiştir. Allah’ın vaadi haktır. Allah peygamberini korumuştur, peygamber ise Kur’an’ın ezberlenmesi ve yazıya geçirilmesinde katkıda bulunmuştur. Böylece Kur’an bugüne kadar asıl haliyle gelmiştir. Bütün peygamberlere indirilen inanç esasları aynıdır fakat şariatleri farklı olabilir. Tahrif edilmediğini nereden anlıyoruz? sorusunun cevabı Kur’an Allah kelamı mıdır? sorusunun cevabı içerisinde verilmiştir. Tahrif edilen bir kitap ilahi olma vasfı taşımaz.

⁶³⁹ Maide: 5/48

⁶⁴⁰ Kur’an Yolu, II, 285.

⁶⁴¹ Kur’an Yolu, II, 286-288.

2.2.1.7.4. Kitap Gönderilmeyen Toplum

Her kabileye özellikle de ilkel kabilelere kitap ve uyarıcı gelmiş midir? İslamiyet'in ulaşmadığı toplum var mıdır? Var ise ahirette bunların durumu nasıl olur?

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

“İnkarcılar, ‘Ona Rabbinden bir mucize indirilse ya!’ diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın; her topluluğun da bir kılavuzu vardır.”⁶⁴²

Münzir kelimesi uyarıcı olarak tercüme edilmiş bir sıfattır. “Korkulu haber vererek kişiyi o konuda uyaran” manasındadır. Hadi kelimesi ise “yol gösteren, hayır ve mutluluk veren bir hedefe rehberlik eden” anlamına gelmektedir; kılavuz diye tercüme edilmiştir. “İnsana hayatının sürdürebilmesi için gerekli olan akıl, muhakeme ve zaruri bilgileri veren; ebedi mutluluğunu sağlayacak manevi yolu gösteren” anlamında Allah’ın isimlerinden biri olan hadi kelimesi peygamberlerin özelliği olarak bu ayette kullanılmıştır. Hadi kelimesinin anlamından dolayı Taberi son cümleyi “Her toplumun yol gösteren önderi, lideri veya davetçisi vardır” şeklinde tefsir etmiştir.⁶⁴³ Ümmetlere gönderilen elçilerin mesajları uzun ya da kısa süre hükmünü korumuş sonrasında yeni bir elçiler gönderilmiştir.⁶⁴⁴

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ

“And olsun ki biz her ümmete, ‘Allah kulluk edin, sahte tanrılardan uzak durun’ diyen bir elçi gönderdik. Onlardan kimini Allah doğru yolu iletti, kimileri de saptırılmayı hak ettiler. Yeryüzünü dolaşımda hak dini yalanlayanların akıbetinin ne olduğunu görün.”⁶⁴⁵

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

⁶⁴² Rad:13/7

⁶⁴³ Kur’an Yolu, III, 274-275.

⁶⁴⁴ Kur’an Yolu, IV, 462.

⁶⁴⁵ Nahl: 16/36

“Ey Ehl-i Kitap! ‘Bize ne bir müjdecî ne de bir uyarıcı geldi.’ demeyesiniz diye peygamberlerin arası kesildiği bir dönemde size gerçekleri açıklamak üzere elçimiz gelmişti. İşte size müjdecî de uyarıcı da geldi. Allah her şeye kadirdir.”⁶⁴⁶

İnsanlar bu dünyada yaptıkları amellerinden dolayı hesaba çekileceklerdir. Allah adildir; adaleti ile hükmeder bu nedenle topluluklara hakikati anlatan elçiler göndermiştir. Fakat zamanla insanlar, nebilerin getirdiği dinden uzaklaşmış ve unutmuşlardır. O zaman ve mekânda yaşayıp da gönderilen tebliğden habersiz olan insanlar olmuştur. Bu döneme fetret dönemi denir.⁶⁴⁷

Fetret kelimesi sözlükte “gevşeklik, zayıflık, bezginlik, sakinlik ve kesilmek” manalarına gelmektedir. Çoğunlukla Hz. Muhammed ile Hz. İsa arasındaki vahiy­siz geçen uzun zaman için kullanılırken; Hz. Muhammed’in peygamberliği döneminde vahyin kesildiği bir süre için de fetret terimi kullanılır. Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında yaklaşık altı asır gibi bir zaman geçmiştir. İbn Aşur’a göre Halid bin Sinan ve Hanzale b. Safvan gibi peygamberler bu arada gönderilmiştir. İslamiyet’ten önce ve sonrasında her ne nedenle olursa olsun ilahi tebliğ kendisine ulaşmayan insanlara fetret ehli denilir. Kelam ilmi fetret kavramını fetret ehlinin dini sorumlulukları açısından ele alır.⁶⁴⁸

رُسُلًا مُبْتَلِينَ وَمُنْذِرِينَ لِّئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

“Müjdeleyen ve uyaran peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah’a karşı tutunacak bir delilleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.”⁶⁴⁹

Fetret dönemindeki insanların durumu hakkında İslam alimleri üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir:

1. İnsanların Allah’ı bilmek, inanmak dahil hiçbir sorumluluğu yoktur. Çünkü akıl bunları bilemez.
2. İnsanlar fetret döneminde bulunsa bile Allah’ı bilmek ve inanmakta sorumludur.

⁶⁴⁶ Maide: 5/19

⁶⁴⁷ Kur’an Yolu, III, 109.

⁶⁴⁸ Kur’an Yolu, II, 241-242.

⁶⁴⁹ Nisa: 4/165

3. İnsanlar Allah'ı bilmek, O'na iman etmekle ve aklın kabul ettiği iyi ve kötü davranışlardan sorumludur.⁶⁵⁰ İslamiyet'te insanlar uymaları gereken emirler bildirilmeden sorumlu tutulmamıştır.⁶⁵¹

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Allah bir topluluğu doğru ya da ilettikten sonra, sakınacakları şeylerin neler olduğunu kendilerine açıklamadan, onları yoldan çıkmış sayacak değildir. Kuşkusuz Allah her şeyi en iyi bilmektedir.”⁶⁵²

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

“Doğrusu biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun.”⁶⁵³

İnsanların ahirette ve bu dünyada inkâr ve isyanlarının bahanesi olmasının diye Allah yeterince peygamber göndermiştir. Kur'an'da hepsinin ismini bildirilmemiştir. Peygamberlerin bir kısmına kitap vermiş, bir kısmına da önceki peygamberin kitabına uyması emredilmiştir.⁶⁵⁴

2.2.1.7.5. Kur'an'ın Tedrici İndirilmesi

Kur'an neden ayet ayet inmiştir? Neden bir bütün olarak indirilmemiştir?

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا

“İnkârcılar, ‘Kur'an ona bütünüyle bir defada indirilseydi ya!’ diyorlar. Oysa biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve ona uygun aralıklarla parça parça gönderdik.”⁶⁵⁵

Müşrikler küfürde directmek, inkâr etmek için gözlerini, kulaklarını hakka kapatıyor ve türlü bahaneler ileri sürüyorlardı. Bahanelerinden birisi de “Kur'an bir defada indirilseydi ya” söylemi idi. Kur'an bir bütün olarak indirilse de inanmayacaklardı. Günümüzde de asıl niyetlerini gizleyerek aynı iddiayı dile getiren insanlar bulunmaktadır.

⁶⁵⁰ Kur'an Yolu, II, 182-184.

⁶⁵¹ Kur'an Yolu, III, 67.

⁶⁵² Tevbe: 9/115

⁶⁵³ Fatır: 35/24

⁶⁵⁴ Kur'an Yolu, III, 401-402.

⁶⁵⁵ Furkan: 25/32

Sanki dedikleri olsa daha iyi müslüman olacaklar gibi masumca görünen istek, görüş ve iddialar sunmaktadırlar. Asıl amaçları inanan insanların zihinlerini bulandırmaktır.⁶⁵⁶

مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ إِلَّا تَذَكُّرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ تَنزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَىٰ

“Biz Kur’an’ı sana mutsuz olasın diye indirmedik. Ancak Allah korkusu taşıyanları için öğüt olsun diye indirdik. O yeri ve Yüce gökleri yaratan Allah katından peyderpey gönderilmiştir.”⁶⁵⁷

وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَّلٌ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ

تَنزِيلًا

“Biz Kur’an’ı sadece gerçeğin bilgisi olarak indirdik, o da sana yalnız gerçeği söyleyerek geldi, seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Biz onu insanlara aralıklarla okuyasın diye okumaya elverişli bölümlere ayırdık, peyderpey indirdik.”⁶⁵⁸

Kur’an Hz. Muhammed (s.a.v.)’e 610 yılında inmeye başlamıştır. 632 yılına kadar süren 23 yıllık zaman diliminde Kur’an peyderpey ayet ayet, sure sure indirilerek tamamlanmıştır. Bu sayede zamana, yere, ihtiyaçlara ve şartlara göre Hz. Peygamber tarafından insanlara iletilmiştir. İnanan insanların da nazil olan buyruklara itaat etmesi ve alışarak uygulaması kolaylaşmıştır. Alışkanlık haline gelen tutum, davranış ve inançlar zaman içerisinde aşama aşama inen ayetlerle daha kolay terk edilmiştir.⁶⁵⁹ Peyderpey inmekle Allah Rasulü’nün zihnine, ruhuna yerleşmiş, ahlakıyla bütünleşmiştir.⁶⁶⁰

Eğitim yöntemlerinden biri olan tedriciliğin yani aşamalı ilerlemenin İslam dininde önemli yeri vardır. Toplumda yaygınlık kazanmış, kökleşmiş kötü alışkanlıkların bir anda yok edilmesi, yerine başka bir uygulamanın getirilmesi zordur.⁶⁶¹ Hz. Aişe bu durumu güzel bir şekilde izah etmiştir: “Şayet Kur’an’ın ilk ayetleri ‘İçki içmeyin’ ve ‘Zina etmeyin’ hükümlerini getirseydi insanlar Rasulullah’ın etrafından dağılırlardı.”⁶⁶²

⁶⁵⁶ Kur’an Yolu, IV, 123.

⁶⁵⁷ Taha: 20/2-4

⁶⁵⁸ İsra: 17/105-106.

⁶⁵⁹ Kur’an Yolu, III, 528-529.

⁶⁶⁰ Kur’an Yolu, IV, 123.

⁶⁶¹ Kur’an Yolu, II, 336.

⁶⁶² Buhari, “Fezailü’l-Kur’an”, 6.

İslam, toplumda yaygınlık kazanmış olan davranışlardan özellikle içki ve kumarı yasaklamak için bu yöntemi kullanmıştır. İlk olarak insanların bu davranışlar hakkında yargıya varmaları sağlanmıştır. Diğer yönden Mekke’de ilk inen ayetlerde iman esasları insanların zihinlerine yerleştirilmeye çalışılmıştır. İnanç temeli oluşturulduktan sonra ibadetlerle ilgili ayetler nazil olmuştur.⁶⁶³

2.2.1.7.6. Kur’an’ın Dili

Kur’an’ın dili neden Arapça? Evrensel bir kitap ise kendine özgü bir dili olması gerekmez mi? Meallerdeki farklılıkların nedeni nedir? Mealler Kur’an’ı temsil ediyor mu? Çevirilerde yanlışlık oluyor mu? Neden cahil topluma indi? İslamiyet’i kabul etmekte geç kaldılar.

Kur’an 610 yılında Arabistan yarımadasında bulunan Mekke’de nazil oldu, dili Arapçadır. Bu ortamda indirilmesinin coğrafi, psikolojik, sosyolojik ve dil yönünden birçok nedeni bulunmaktadır. Coğrafi yönden Arabistan; Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının ortasında, ticaret yolları üzerinde önemli bir merkezi konumdadır. Komşu ülkelerde yaşayan insanların kültürlerini ve kanunlarını tanıma fırsatına sahiptirler. Sosyolojik açıdan; yerleşik hayattan uzakta, savaşların içinde inandığı değerler uğruna mücadele veren, gözü kara, atılgan insanlardan oluşmaktadır. Geçimlerini ticaretten sağladıkları için hareket kabiliyetine sahiptirler. Dil yönünden; kültürlerini korudukları gibi dillerinin safiyetini de korumuşlardır.⁶⁶⁴

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”⁶⁶⁵

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا يَلْسَنُ قَوْمَهُ لِئِبْيَئِينَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın; bundan sonra Allah dilediğini sapkınlık içerisinde bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. O, güçlüdür, hikmet sahibidir.”⁶⁶⁶

⁶⁶³ Kur’an Yolu, II, 336-340.

⁶⁶⁴ Kur’an Yolu, III, 211-212.

⁶⁶⁵ Yusuf: 12/2

⁶⁶⁶ İbrahim: 14/4

Müşrikler bundan önce gönderilen ilahi kitapların dillerinin Süryanice ve İbranice olduğunu biliyor bu dillerin vahye has dil olduğunu düşünüyorlardı. Allah her topluma kendi içlerinden peygamber ve kendi dillerinde vahiy göndermiştir. Hz. Muhammed de Arap olduğu için Kur'an Arapça indirilmiştir ki, kavmine güzelce anlatabilsin.⁶⁶⁷

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ أَتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ

“Biz Kur'an'ı işte böyle Arapça bir hüküm ve hikmet olarak indirdik. Sana bu ilim geldikten sonra, eğer onların arzularına uyarsan, (bil ki) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de bir koruyucun olur.”⁶⁶⁸

Kur'an'ın Arapça indirilmesi evrensel bir kitap olma vasfına engel değildir. Çünkü bazı ayetler bütün insanlığa hitap etmektedir. Yukarıdaki ayette ise “hükmü Arapça” ibaresi geçmektedir. Bu dil olarak yorumlandığı gibi Kur'an'ın içerik ve üslubu Arap toplumuna yönelik, yerel kültür, ihtiyaçlar, anlayışa göre düzenlenmiş ve evrensel mesajı bu toplum üzerinden gönderdiği mesajlarla iletmiştir şeklinde de yorumlanabilir.⁶⁶⁹

Arap olmayanların Kur'an'ı anlayabilmeleri için Kur'an'ın başka dillere tercüme edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Ancak orijinal metin Arapça olduğundan çeviriler Kur'an'ın aslı, kelimeleri Allah keliması değildir. Çeviriler çeviri yapanın Kur'an'dan anladığıdır, kelimeleri Allah kelimasına bulduğu karşılıklardır. Yalnızca Kur'an değil herhangi bir metin çevrildiğinde kesinlikle aslı gibi olmaz.⁶⁷⁰

Meallerden hüküm çıkarmak isteyen kişi öncelikle yapılan tercümenin metindeki inceliklere dikkat edilerek tercüme edilip edilmediğine dikkat edip tefsirlere bakmalı, uzman görüşünü almalıdır.⁶⁷¹

Yukarıda zikredilen gençlerin sorularından “Kur'an'ın dili neden Arapça?” sorusunun cevabı ayette verilmiştir. Arap toplumuna indirilme sebebi detaya girmeden genel ifadelerle belirtilmiştir.Meal hakkında kesin ve net ifade kullanılmıştır.

⁶⁶⁷ Kur'an Yolu, III, 303.

⁶⁶⁸ Rad: 13/37

⁶⁶⁹ Kur'an Yolu, III, 294-295.

⁶⁷⁰ Kur'an Yolu, IV, 613-614.

⁶⁷¹ Kur'an Yolu, III, 294-295.

2.2.1.8. İman Etmediği Halde İyi İşler Yapanların Durumu

Allah’a inanmadığı halde çok iyi işler yapan insanlar Cennete girecek mi?

Allah’ı inkâr eden veya O’na ortaklar koştan insanların dünyada yaptıkları iyi, faydalı ve güzel davranışların karşılığını ahirette alıp almayacağı konusu merak edilen konulardandır.

Allah’u Teala soruya cevap olarak aşağıdaki ayette bu durumda olanların dünyada yaptıkları iyi davranışların ahirette karşılığını “fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu kül yığına” benzeterek ne kadar iyi davranışta bulunursa bulunsun ahirette mükafatının olmadığını, hüsrana uğrayacaklarını bildirmektedir. Çünkü insan ilk önce Allah’ı tanımak ve gönderdiği peygamberine tabi olmakla sorumludur. Allah’a inanmayan insanlar bu dünyada yaptıkları faydalı işlerin mükafatını ancak bu dünyada alabilirler. Ahiretten nasipleri olmadığı gibi bir beklentileri de yoktur.⁶⁷²

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

“Rablerini inkâr edenlerin yapıp ettikleri, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Kazandıklarından hiçbir fayda göremezler. İşte bu, derin bir sapıklıktır.”⁶⁷³

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ أَجْعَلْنُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“Müşrikler, inkârlarına bizzat kendileri tanıklık edip dururken, Allah’ın mescitlerini onarıp şenlendiremezler. Onlar, yapıp ettikleri boşa giden kimselerdir ve onlar ebedi olarak ateşte kalacaklardır. Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazını kılan, zekatını veren ve yalnız Allah’tan korkup çekinen kimseler imar edebilirler. İşte bunların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur. Hacılar su vermeye ve Mescid-i Haramın imar ve bakım işini (üstlenen kimseyi), Allah’a ve ahiret

⁶⁷² Kur’an Yolu, III, 310-311.

⁶⁷³ İbrahim: 14/18

gününe inanıp Allah yolunda cihat eden kimseyle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında bir değildirler. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez. İnanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenlerin Allah katındaki mertebeleri pek büyüktür. Muradına erecek olanlar da onlardır. Rableri onları kendi rahmeti, hoşnutluğu ve cennetleriyle müjdeliyor; onlar için orada kesintisiz nimetler vardır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır. Kuşkusuz en büyük ödül Allah katında olandır.”⁶⁷⁴

Bu ayette ise konunun daha iyi anlaşılması için o günkü muhataplarının din hizmeti adına yaptıkları sembol davranışlardan olan Kâbe ile ilgili görevleri somut birer örnek olarak sunulmaktadır. Haremi şerifin bakım ve onarımında hizmet veren müşriklerin müslümanlar gibi ahirette sevap alıp almayacağı konusunda müslümanlar arasında çıkan tartışmanın Hz. Peygambere sorulması üzerine ayetin nazil olduğu rivayet edilmektedir. Amellerin Allah katında makbul olmasının ilk şartı, insanın Allah’ı bir ve tek kabul etmesi ve yaptığı iş ve davranışlarda niyetine yalnızca Allah’ın rızasını koymasındır.⁶⁷⁵

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنْثُورًا ۚ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا

“Onların yaptığı her işi ele almış ve onu savurup giden toz toprak haline getirmiş olacağız. O gün cennetliklere kalınacak yerlerin en iyisi, dinlenme yerlerinin en güzeli bahşedilmiş olacaktır.”⁶⁷⁶

Ancak o dönemin kültürünü yansıtan kaynaklara göre müşriklerin iyi davranışlarının temelinde de kendi benliklerini tatmin etme, gurur duyma, başkalarının takdirini kazanma, insanları minnet altında bırakma ve kendi iyiliklerini övme gibi egoist duygular ve beklentiler yatıyordu.⁶⁷⁷

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۖ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُنْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ۚ حُنْفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ

“Yapılması gereken işte budur. Kim Allah’ın koyduğu yasaklara saygı gösterirse bu, Rabbi katında kendisi için çok hayırlı olur. Size vahiy ile (haramlığı) bildirilenlerin dışındaki hayvanları yemeniz helal kılınmıştır. Öyle ise pislikten yani putlardan uzak

⁶⁷⁴ Tevbe: 9/17-22

⁶⁷⁵ Kur’an Yolu, II, 140-142.

⁶⁷⁶ Furkan: 25/23-24

⁶⁷⁷ Kur’an Yolu, IV, 118.

durun ve asılsız sözden de kaçının. Bunları, Allah'ın birliğine -şirke sapmadan- iman etmiş olarak yapın. Allah'a ortak koşan kişi, gökten düşüp parçalanan ve kuşların kapıştığı yahut rüzgârın ücra bir yere sürüklediği nesnelerden farksızdır.”⁶⁷⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ ثَرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkarmayın. O kimsenin misali, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın bir kayadır; kayanın üzerine şiddetli bir yağmur yağmış, onu çıplak halde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez.”⁶⁷⁹

İnsanlara maddi ve manevi yardım edenler yaptıkları yardımdan dolayı insanları minnet altında bırakıyor ve incitiyorlarsa, müşriklerin güzel davranışlarını başkalarından menfaat beklediklerinden dolayı boşa çıkardıkları gibi onlar da amellerini boşa çıkarmışlardır.⁶⁸⁰

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزْنًا ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَتَوَلَّوْا

“De ki: ‘Size, iş ve davranışları bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi? Onlar, iyi yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir. ‘İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve ona kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa gitmiş olanlardır. Bu sebeple biz kıyamet gününde onların (dünyadaki) amellerine değer vermeyiz. İnkâr etmeleri, ayetlerimi ve Resullerimi alaya almaları sebebiyle işte onların cezası cehennemdir.”⁶⁸¹

İnsanlar muhakkak ki bir amaç uğruna hareket ederler. Müşrikler putlara kendilerini Allah'a yaklaştırsın diye tapıyorlardı ve bundan menfaat umuyorlardı. Halbuki onların bu dünyada yapıp ettiklerinin ahirette bir mükafatı yoktur.⁶⁸² Hz. Peygamber “Kıyamet

⁶⁷⁸ Hac: 22/30-31

⁶⁷⁹ Bakara: 2/264

⁶⁸⁰ Kur'an Yolu, I, 421.

⁶⁸¹ Kehf: 18/103-106

⁶⁸² Kur'an Yolu, III, 584.

gününde şişman ve iri cüsseli nice adamlar gelir ki Allah katında sivrisineğin kanadı kadar ağırlığı yoktur. (İsterseniz) ‘Biz kıyamet gününde onların amellerine değer vermeyeceğiz’ ayetini okuyunuz.”⁶⁸³ buyurmaktadır.

مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ

“Onların bu dünya hayatında harcadıklarının misali, kendilerine zulmeden halkın ekinine isabet edip onu helak eden kavurucu bir rüzgârdır. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.”⁶⁸⁴

Mevdudi’ye göre ayetteki ekin insan hayatını temsil etmektedir. Çünkü insan bu dünyada yaptıklarının karşılığını ahirette alacaktır. Fakat infakta bulunduğu halde harcadığı malına küfür zehrini bulaştıran kişinin hayrı zehirden ötürü yok olmuştur. Mülkün sahibi Allah’tır. İnsan bu mülkten tasarrufta bulunduğu anda Allah’ın yüceliğini kabul etmez ve Allah’ın hükümlerine uymazsa suçlu olur ve cezalandırılır.⁶⁸⁵

Gençlerin sorduğu sorunun cevabı ayetlerde çok açık bir şekilde verilmektedir. Ayetler açık ve net olduğundan fazla tefsir etmeye gerek kalmamıştır.

2.2.1.9. Kader

Kaderimizi biz mi belirliyoruz? İnsanın rolü nedir? Kaderimiz önceden yazılmış mı? Her şey belli ise neden dünyaya gönderiliyoruz? Ecel insanı ölümden korur mu? Kader diye bir şey var mıdır? Dualar kaderi değiştirir mi? Değiştirmez ise neden dua ediyoruz? Kaza ve kader değişir mi? İnsanın iradesi var, iradeyle bir şeyleri değiştirmesi gerekirken ölüm gelince değiştiremiyoruz kafam karışıyor. Başımıza gelenler bizim yaptıklarımızdan dolayı mıdır? İmtihanımız bu mudur yoksa Allah’ın bizi imtihanı mıdır? Bazı insanlar küçük yaşta ölüyorlar onlar cennete gidiyor bizler de yaşıyoruz hesaba çekiliyoruz. Ömür neye göredir?

Ehli sünnet alimleri Allah’ın ezeli ilmiyle bilmesi ve takdir etmesini kader, takdir edilenin zamanı geldiğinde gerçekleşmesi ve uygulanmasını kaza olarak

⁶⁸³ Buhari, “Tefsir”, 18, 6.

⁶⁸⁴ Al-i İmran: 3/117

⁶⁸⁵ Kur’an Yolu, I, 656-657.

nitelendirmişlerdir.⁶⁸⁶ Allah akıl ve muhakeme yeteneği verdiği varlıkları sorumlu tutmuştur. Peygamberler aracılığıyla vahiy göndermiş, hakikati göstermiştir. Tüm bunların amacı ise gayba iman edip, iman gereğini yerine getirmelerini sınamak içindir.⁶⁸⁷ Allah geleceği ve yaşanacakları bilmediğinden insanları imtihan etmiyor bilakis O her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.⁶⁸⁸

Kâinata meydana gelenlerin Allah'ın dilemesi ile gerçekleştiği gerçeği insanların sebeplere sarılmamalarını gerektirmez. Kaza ve kaderin nasıl, nerede, ne zaman vuku bulacağını bilmek mümkün değildir, başımıza geldikten sonra anlaşılmaktadır. Sebeplere sarılıp, elimizden geleni yaptıktan sonra eğer muvaffak olamaz isek o vakit Allah takdir etmemiştir der teslimiyet gösteririz.⁶⁸⁹ Allah ezeli ilmiyle kulunun ne yapacağını önceden bildiği için, kulun yapması ile Allah'ın bilmesi (kader ve kaza) birbiriyle ters düşmez.⁶⁹⁰

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاعِلِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ

“Allah'ın samimi kulları başkadır (onlar gibi davranmazlar). Siz ve taptıklarınız, hiçbiriniz onu (samimi kulu) Allah'a inancı hususunda saptıramazsınız. Ancak cehennemi boylayacak olan başka.”⁶⁹¹

Bu ayeti Ehli sünnet ve Mutezile alimleri kaza ve kader görüşüne delil göstermiş ve tartışmışlardır. Bazı Ehli sünnet alimleri ise Allah'ın cehennemlikleri önceden takdir ettiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Yalnızca bazı ayetleri yorumlayarak kader konusunda sonuç bildirmek yanlış olur. Kur'an'ın bütününde görülen Allah'ın külli iradesinin kuşatıcılığını ve insana verilen cüzi iradeyle tercih etmesi ve tercih ettiği gibi davranmasını yine Allah'ın kâinata yasası içinde değerlendirmek gerekir. Allah inancının geçtiği ayetlerde Allah'ın kudretinin yüceliği ve yüce kudret karşısında insanın acizliği anlatılırken, inanç ve ahlakın öznesi olan insan konu edildiğinde, Allah'a, insanlara ve kâinata karşı davranışlarında hür ve sorumlu bir varlıktan söz edilir.⁶⁹²

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

⁶⁸⁶ Kur'an Yolu, I, 75-77.

⁶⁸⁷ Kur'an Yolu, V, 251-254.

⁶⁸⁸ Kur'an Yolu, I, 693.

⁶⁸⁹ Kur'an Yolu, I, 693-696.

⁶⁹⁰ Kur'an Yolu, I, 75-77.

⁶⁹¹ Saffat: 37/160-163

⁶⁹² Kur'an Yolu, IV, 557-558.

“Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır.”⁶⁹³

Yukarıdaki ayette olduğu gibi bazı ayetlerde insanların hidayeti, dalaleti, hayır ve şerri tercih etmesi Allah’a nispet edilmektedir. Allah’ın kullarını saptırması, onların irade ve fiilleri olmadan günah işletmesi, kalplerini mühürlemesi ve bunlardan dolayı kınaması, cezalandırması düşünülemez, bu fiillerin tümü Allah’ın ilim, hikmet ve adalet sıfatına ters düşer. Birçok ayette ve hadislerde insanın iradesinden, iyiyi ve kötüyü tercih edip yaptığından bahsedilir. Varlıkları yaratan ve onlara has özelliklerini veren, kâinattaki yasaları koyan Allah’tır. Bu yönden bakıldığında insana seçme hürriyeti veren ve istediğini yapmasını dileyen Allah’tır. Allah dilemeseydi kul hakkı ve batılı seçemezdi. Tüm bu nedenlerden dolayı “hidayete ve dalalete götüren, kalpleri mühürleyen, iyiliği ve kötülüğü veren Allah’tır.” İnsanların cehenneme girmelerine neden olan günahları işleten, bu davranışları sergilemelerine mecbur kılan Allah değildir. İrade, seçme hürriyeti ve kudret veren Allah, verdiklerini rızai ilahide ve gazab yönünde kullanan insandır.⁶⁹⁴

كَذَلِكَ حَقَّقْتُ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“Böylece günahkârlık batağına saplananlarla ilgili olarak rabbinin verdiği, ‘Onlar artık iman etmeyecekler!’ şeklindeki hüküm gerçekleşti.”⁶⁹⁵

Hüküm diye tercüme edilen Allah’ın takdiri şeklinde açıklanmıştır. Allah’ın bu konudaki yasası sıratı müstakimden sapan, günah işleyen ve bu durumda direten insanların imanla şereflenemeyeceğidir.⁶⁹⁶

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَرْوَاجاً وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمِّرُ مِنْ مَعْمَرٍ وَلَا يُنْقِصُ مِنْ عُمُرٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

“Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı. Sonra da sizi birbirinize eş kıldı. O’nun bilgisi olmadan hiçbir dişi ne gebe kalır ne doğurur. Bir canlının ömrünün uzun

⁶⁹³ Bakara: 2/7

⁶⁹⁴ Kur’an Yolu, I, 75-77.

⁶⁹⁵ Yunus: 10/33

⁶⁹⁶ Kur’an Yolu, III, 99-100.

olması da kısa tutulması da mutlaka yazgıya uygun olarak gerçekleşir. Kuşkusuz bunlar Allah için kolaydır.”⁶⁹⁷

İnsan ömrünün süresi tesadüf değildir. Allah’ın iradesiyle levhi mahfuza kaydedilmiştir. Hadislerde bildirildiğine göre ömrün uzamasına ve kısalmasına bazı şeyler sebep olabilmektedir. Kul bunları bilmediğinden sorumluluğu değişmez.⁶⁹⁸

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نُعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“Sonra o kederin ardından Allah size bir güven, bir grubunuzu kendinden geçiren uyuklama hali verdi; bir grup da kendi canlarının derdine düşmüşler, Allah hakkında haksız yere cahiliye düşüncelerine kapılarak, ‘Bu işten bize ne?’ diyorlardı. De ki: ‘İşin tamamı Allah’a aittir.’ Sana açmadıklarını içlerinde gizliyorlar: ‘Bu işte bizim görüşümüz alınsaydı burada öldürülmezdik’ diyorlar. De ki: ‘Evlerinizde dahi olsaydınız, yine de haklarında ölüm yazılmış olanlar ölüp düşecekleri yere geleceklerdi. Bu, Allah’ın içinizde olanı ortaya çıkarması ve kalplerinizdeki şüpheyi giderilmesi içindir. Allah kalplerde olanı bilir.”⁶⁹⁹

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

“Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah’a göre kolaydır. Kaybettiklerinize üzülmeysin ve O’nun size verdikleriyle şımarmanız diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenlen hiç kimseyi sevmez.”⁷⁰⁰

Her şeyin Allah’ın ezeli ilmiyle takdir edildiğini bilen ve iman eden bir müslüman elinden kaçan fırsatlara üzülmez ve verilen nimetlerin sarhoşluğuna kapılıp şımarmaz. Başına gelen musibet ise bunda kendi payını düşünüp ders çıkarmalı, verilen nimet ise Allah’tan geldiğini, imtihan vesilesi olduğunu bilmeli, nimeti kendinden bilip nankörlük

⁶⁹⁷ Fatır: 35/11

⁶⁹⁸ Kur’an Yolu, IV, 454-455.

⁶⁹⁹ Ali-İmran: 3/154

⁷⁰⁰ Hadid: 57/22-23

etmemelidir. Asıl imtihan kendisine verilenlerden sonra başlamaktadır, ne yaptığı ve yapması gerekenlerle ilgilidir. İnsan imtihan vesilesiyle başına gelecek, gücü dahilinde olmayan musibetleri engelleyemez. İnsanın sorumluluğu, irade ettiği ve gücünün yettiği davranışlarla sınırlıdır.⁷⁰¹

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

“Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler.”⁷⁰²

Kader inancına göre her şey ezelde yazılmıştır. Kul kaderinde yazılı olmayan bir şeyi isterse o kendisine verilmeyecektir. O zaman dua etmenin amacı nedir?

Allah kâinatta olan her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Mevsimlerin oluşumu dünya ve ayın hareketlerine, yağmurun yağması suyun buharlaşmasına, çocuğun dünyaya gelmesi anne babanın birleşmesine bağlı kılınmıştır. Sebepleri ortadan kaldırarak Allah’tan istemek, çiftler olmadan bebeğin olmasını, kulak olmadan duymayı istemek gibidir. Yalnızca sebeplere teveccüh etmek ise insan olmadan göze yönelip görmeyi dilemek gibidir. Allah’ın meşru kıldığı sebeplere yönelmek, tüm bunları elinde tutan Allah’a yönelmektir. Allah’ın dilediğimizi bahşetmesi kadere bağlıdır. İstemek kadere ters değildir. Gereğine uyularak edilen dua kabul edilir.⁷⁰³

يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

“Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır.”⁷⁰⁴

Sahabelerden bazıları bunun gibi ayetlerden duanın kaderi değiştireceği sonucuna varmışlardır. Örneğin Hz. Ömer’in tavafta şöyle dua ettiği rivayet edilmektedir: “Allah’ım eğer beni şekavet ehlinden (bedbaht) yazdıysan beni oradan sil, saadet ve mağfiret ehli arasına yaz. Çünkü sen dilediğini siler, dilediğini bırakırsın, ana kitap senin katındadır.”⁷⁰⁵

⁷⁰¹ Kur’an Yolu, V, 251-254.

⁷⁰² Bakara: 2/186

⁷⁰³ Kur’an Yolu, I, 283-285.

⁷⁰⁴ Rad: 13/39

⁷⁰⁵ Kur’an Yolu, III, 297.

Ecel insanı ölümden korur mu? sorusunun cevabı araştırıldığında Rad suresi 11. ayette Allah'ın kullarının önlerinde arkalarında, sağlarında ve sollarında melekleri vazifelendirdiği bildirilmiş ve ayetin tefsirinde aşağıdaki rivayet aktarılmıştır. Adamın biri Hz. Ali'ye gelip “Seni öldürmek isteyenler var, korunsan iyi olur” demiş, Hz. Ali de “Her insanla birlikte onu kaderinde olmayan şeylerden koruyan iki melek vardır. Fakat kader geldiğinde melekler kişi ile kaderin arasından çekilirler. Şüphesiz ki ecel sağlam bir kalkandır (yani eceli gelmeyen ölmez)”⁷⁰⁶

Tefsirde Saffat suresi 161-162-163. ayetin “(Ey Müşrikler!) Ne siz ne de taptıklarınız, cehenneme gireceklerden başkasını kandırıp Allah'ın yolundan saptırabilirsiniz.” mealini “Samimi kulları ile Allah'ın arasını bozamazsınız.” şeklinde çevirmeyi uygun görmüşlerdir.

Kur'an'da “kader” kelimesinin geçtiği Kamer suresi 54/49, Sebe suresi 34/18 ve Hicr suresi 15/60. ayetler Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nde incelendiğinde Kamer suresinde Allah tarafından her şeyin bir ölçüye göre yaratılmış olmasını “her şeyin hikmetin gereklerine uygun biçimde sağlam, belli bir düzen ve denge içinde” yahut “Allah'ın ezeli ilminde malum ve kayıtlı olan şekle göre” ifadeleri Zemahşeri'nin yorumundan aktararak yapılmıştır. Konunun açıklandığı herhangi bir ayete de işaret edilmemiştir. Kelime bazlı araştırma yapıldığında kelimenin geçtiği ayette tam manasıyla bilgi elde edilememektedir.

Tefsirde kader kelimesi taranarak yukarıdaki ayetler ve yorumları elde edilmiştir. Her ayette kaderin farklı bir yönünün izahına rastlanmıştır. Ayetler yorumlanırken kader konusuna değinilmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı konu bütünlüğü bulunmamaktadır, bir yönden basit bir yönden karmaşık gibi görünen kader konusu netlik kazanmamış, yeteri kadar açıklanmamıştır.

2.2.2. İbadetle İlgili Sorular

2.2.2.1. Kurban

Neden kurban kesiyoruz? Kesilen hayvanların ruhları nerededir?

⁷⁰⁶ Kur'an Yolu, III, 277-278.

2.2.2.1.1. Kurbanın Tanımı

Kurban sözlükte “yaklaşmak, yakın olmak; Allah’a yakınlık sağlamaya vesile kılınan şey” manalarına gelir. İstilahta ise “ibadet maksadıyla belirli vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce kesmek veya bu şekilde kesilen hayvan” demektir.

Kur’an’da üç yerde kurban kelimesi geçmektedir. Maide suresi 27. ayette Hz. Ademin iki oğlunun Allah’a takdim ettikleri kurbandan, Al-i İmran 183. ayette İsrailoğullarının peygamberden mucize olarak istedikleri gökten inen ateşin yakacağı kurbandan bahsedilmektedir ve Ahkaf suresi 28. ayette müşriklerin yakınlaşmak maksadıyla tanrı edinmelerinin konu edildiği ayette kelime olarak geçmektedir.

2.2.2.1.2. Kurbanın Diğer Dinlerdeki Yeri

İnsanlık tarihi boyunca bütün dinlerde uygulama şekilleri, amaçları ve sunulan kurbanlar farklılık gösterse de tanrı adına kurbanlar takdim edilmiştir. Kurbanlıklar genellikle tahıllar başta olmak üzere bitki, para, hayvan ve insanlar olmuştur.⁷⁰⁷

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِلَهُكُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ

الْمُخْبِتِينَ

“Biz her ümmete kurban kesmeyi meşru kıldık ki kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah’ın adını ansınlar. Sonuç itibarıyla hepinizin mabudu tek bir tanrıdır. Şu hâlde yalnız O’na teslimiyet gösterin. Sen de Allah’ın buyruklarına içtenlikle teslimiyet gösteren kimseleri müjdele!”⁷⁰⁸ ayetinden de anlaşıldığı üzere semavi dinlerde hayvanları kesmek suretiyle kurban ibadeti uygulanmaktadır. Yahudilik ve Hristiyanlıkta kurban anlayışı ve uygulamaları farklılık arz etmektedir. Hristiyanlıkta Hz. İsa’nın insanlığın asli günahından dolayı insanın insan için kurban edilmesi kurban ibadetine farklı bir boyut getirmektedir. Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’in imtihanlarının sonucunda Allah tarafından ödül olarak boğazlanması için kurbanlık bir hayvan gönderilmesi, İslam dininde insanın kurban edilme anlayışının reddedildiğini göstermektedir.⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ Kur’an Yolu, II, 251-254.

⁷⁰⁸ Hac: 22/34

⁷⁰⁹ Kur’an Yolu, II, 251-254.

Rivayet edildiğine göre eskiden verilen sadakanın kabul edilip edilmediğini öğrenmek için Allah’a bir kurban sunulurdu. Gökten bir ateş inip o kurbanı yakarsa sadakanın kabul edilmesi anlamına gelirdi. Bu gelenek İsrailoğullarında peygamberliğin ispatı olarak uygulanıyordu. Peygamberlik iddiasında bulunan kişi için Allah’a bir kurban takdim edilirdi, peygamber dua ederdi ve gökten ateşin inip kurbanı yakması beklenirdi. Kurbanın yanması peygamberin mucizesi olarak kabul edilirdi.⁷¹⁰

Arap cahiliye toplumunda da kurban ibadetinin olduğu görülmektedir. Arap müşrikleri Safa tepesinde İsaf ve Merve tepesinde Naile isimli putları arasında gidip geldikten sonra onların yanında kurban keserlerdi.⁷¹¹ Nüsub (çoğulu ensab) adı verilen, put anlamına gelen dikili taşları vardı. Bu taşların üstünde kurbanlarını kesip kanını Kâbe yönünde yüzlerine sürerlerdi. Putlar ve cinler adına kurban keserlerdi.⁷¹²

Mekkeli müşrikler çocukları geçim sıkıntısından ve kızları fuhşa düşme endişesinden dolayı öldürüyorlardı. Müşrikler çocukları diri diri gömmeyi sıklıkla yapıyorlardı. Onlara çocuklarını öldürmelerini hoş gösterenler ya put bakıcılarıydı ya da insan ve cin şeytanları idi. Put bakıcıları Hz. İbrahim’in oğlu İsmail’i kurban ettiğini ve ibadetin Allah’a yakınlaşmaya vesile olduğunu bildirerek yapılan davranışı onlara sevdirmişti. Hz. Muhammed’in dedesi Abdülmuttalib’in kendisine destek olacak kadar erkek çocukları olduğunda onlardan birini kurban olarak adayacağı tarih kitaplarında belirtilmiştir.⁷¹³

2.2.2.1.3. İslam Dininde Kurban

Kur’an’da insanlığın atası, ilk peygamber Hz. Adem’in iki oğlunun Allah’a kurban adanmaları Maide suresi 27-30. ayetlerde şu şekilde anlatılmaktadır:

وَإِذْ قَالَ آدَمُ لَأَبْنَيْهِ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُغِيلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِكَ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَنَّكَ إِنَّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

⁷¹⁰ Kur’an Yolu, I, 727-728.

⁷¹¹ Kur’an Yolu, I, 243.

⁷¹² Kur’an Yolu, II, 208-217.

⁷¹³ Kur’an Yolu, II, 476- 477.

“Onlara Adem’in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, ‘And olsun seni öldürecekim!’ dedi. O da dedi ki: ‘Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder. And olsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben alemlerin rabbi olan Allah’tan korkarım. Ben diliyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin, cehennemliklerden olasın! Zalimlerin cezası işte budur.’ Sonunda içindeki duygular onu kardeşini öldürmeye itti; onu öldürdü ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.”⁷¹⁴

Rivayet edildiğine göre Hz. Adem’in Habil ve Kâbil isimli iki oğlu arasında bir anlaşmazlık meydana gelir, çözümü için Allah’a kurban adarlar. Kurbanı kabul edilen kişinin haklı olduğu kanaatine varılır. Habil’in kurbanı kabul edilir. Kâbil kurbanının kabul edilmemesinin sebebi olarak kardeşi Habil’i görür ve kıskançlıktan dolayı onu öldürmeye karar verir. Habil Kâbil’in kendisini öldürmek istediğinin farkına varır fakat bir insanı öldürmek haram olduğundan Kâbil’den önce davranmaz. Nihayetinde Kâbil Habil’i öldürür.⁷¹⁵ Kıssadan da anlaşıldığı üzere kurban ibadeti ilk insan Hz. Adem’in yaşadığı zaman diliminde de uygulanıyordu.

Kur’an’da ayrıca Hz. İbrahim’in oğlunu Allah’ın emri ile kurban etme kıssası Saffat suresi 100-111. ayetlerde anlatılmaktadır.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ وَتَرَكَنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ سَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

“Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlat ver. Bunun üzerine kendisine akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, ‘Yavrucuğum’ dedi, ‘Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?’ Dedi ki: ‘Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın. ‘Her ikisi de (ilahi buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, ‘Ey İbrahim!’ diye ona seslendik; ‘Tamam, rüyayı gerçekleştirmiş oldun. ‘İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir

⁷¹⁴ Maide: 5/27-30

⁷¹⁵ Kur’an Yolu, II, 251- 256.

imtihandı. Biz (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik. Onun hakkında, ‘İbrahim’e selam olsun!’ ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. Evet, iyileri işte böyle ödüllendiririz. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı.”⁷¹⁶

Hız. İbrahim Allah’tan bir evlat niyaz eder. Duası kabul olan Hız. İbrahim, oğlu belli bir yaşa gelince, rüyasında oğlunu kurban et emrini alır. Daha önceden de birçok konuda imtihan olan Hız. İbrahim yıllar sonra kavuştuğu sevgili oğlunu Allah’ın emrini yerine getirmek için kurban etmek üzere iken Allah kendisine lütuf olarak koç gönderir. Hız. İbrahim oğlunun yerine bu koçu kurban eder. Baba ve oğul Allah’a teslimiyet göstermiş ve bu imtihanı da başarıyla sonuçlandırmıştır.⁷¹⁷

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

“Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik. Şimdi sen Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Asıl soyu gelmeyecek olan, sana karşı nefret duyandır.”⁷¹⁸

Kurban ibadeti Hicretin 2. yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. İslamiyet’te kurban Allah’a özgü yapılan bir ibadettir.⁷¹⁹

Kurban kesme ibadeti kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Dini hükmü mezheplere göre değişmektedir. Hanefi mezhebinde konuyla ilgili hadisleri, Peygamberimizin kurban kesmeyi ihmal etmeyişiini, Saffat suresi 107. ayetin kurban ibadetinin meşruiyetine delaletini ve Kevser suresi ikinci ayette “Kurban kes” ayetini delil göstererek emrin subuti kati, dalaleti zanni olmasından ötürü dinen mükellef olan kişilerin kurban kesmesi vaciptir hükmü verilmiştir. “Zilhicce ayının onuncu günü girip de biriniz kurban kesmek isterse ne kıllarından ne de tırnaklarından bir şeye dokunmasın (onları kesmesin)” hadisinde “biriniz kurban kesmek isterse” ifadesinden kurban kesmenin kişinin tercihiine bırakıldığı anlamı çıkarıldığından bu hadis delil gösterilerek bazı alimler kurban ibadetinin hükmünün sünnet olduğu görüşünü bildirmişlerdir. İslam dininde yalnızca Kurban Bayramı’nda kurban kesilmez. Adak kurbanı ve nafil kurban da kesilmektedir.⁷²⁰

⁷¹⁶ Saffat: 37/100-111

⁷¹⁷ Kur’an Yolu, IV, 544-546.

⁷¹⁸ Kevser: 108/1-3

⁷¹⁹ Kur’an Yolu, V, 700-702.

⁷²⁰ Kur’an Yolu, II, 251-254.

Putlara⁷²¹ ve yatırlara kurban adanmaz, kurban olarak horoz kesilemez çünkü İslam inancına ve kurbanın şartlarına uygun değildir.⁷²² Çoğu İslam ülkesinde yatırlara ve İslam alimlerinin mezarlarında adak kurbanları kesilmektedir. Her ne kadar iyi niyetle yapılsa da tevhid inancından sapmalara neden olabilir. Teknolojinin, bilimin geliştiği, kültür seviyesinin arttığı bu toplumda halen daha çalışıp çabalamadan batıl inançlara bel bağlayarak bir şeyler elde etme düşüncesinde olan insanların var olması İslam'ın şirk ve batıl karşısındaki yol göstericiliğine her dönemde ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir.⁷²³

Hız. Peygambere kendisine verilen nimetlerin şükrünü yerine getirmek, Allah'ın rızasını kazanmak için değerli mallardan kurban kesmesi emredilerek, putlara kurban kesen zihniyetin yanlışlığını gösterip, tevhit inancını yerleştirmek ve sosyal yardımlaşmayı sağlamak amaçlanmıştır.⁷²⁴

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا
الْبَائِسَ الْفَقِيرَ

“Böylece kendileri için faydalı olan şeyleri açıp seçip görsünler ve Allah'ın onlara rızık olarak verdiği, belirlenen günlerde kesecekleri kurbanlık hayvanlar üzerine O'nun adını ansınlar. Artık onlardan hem kendiniz yiyin hem sıkıntı içindeki yoksulları doyurun.”⁷²⁵

Belirlenen günlerde (eyyam ma'lumat) yani Kurban Bayramı'nda Allah'ın rızasını umarak, Allah'ın adı anılarak kesilen kurbanlıkların etlerinden hem kurban sahibinin yemesi hem de yoksulların gıda ihtiyacının karşılanması Allah'ın bir lütfudur. Kurban ibadeti sırf şekil olarak yerine getirilip, etleri heder edilmez. Yakın ve uzakta olan ihtiyaç sahiplerine dağıtılması Kur'an'ın yardımlaşmaya verdiği önemi göstermesi açısından, ayetin amacına uygun mükemmel bir uygulamadır. Kurbanı keserken Allah'ın adının anılması da tevhidin önemini göstermek, her türlü şirkten uzak durmak anlamına gelir. Alınan can bir hayvanın canı olsa da ehemmiyet gösterilmesi gerektiğini ve uygulamanın önemini belirtir.⁷²⁶

⁷²¹ Kur'an Yolu, V, 700-702.

⁷²² Kur'an Yolu, IV, 730.

⁷²³ Kur'an Yolu, II, 340.

⁷²⁴ Kur'an Yolu, V, 700-702.

⁷²⁵ Hac: 22/28

⁷²⁶ Kur'an Yolu, IV, 724-733.

لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ

“Onların ne etleri Allah’a ulaşır ne de kanları; Ona ulaşacak olan sadece sizin takvanızdır. İşte Allah onları sizin istifadenize verdi ki doğru yolu göstermesinden ötürü onu tazimle anasınız. İyilik yolunu tutanları müjdele!”⁷²⁷

Allah’ın hiçbir ibadete ihtiyacı yoktur. Yapılan ibadetlerin tümü kulun kendi menfaati içindir. Kulun manevi yönden gelişmesine, hayatını anlamlı kılmasına ve yaradanına yakınlaşmasına katkı sağlar. İbadetler Allah’ın emirlerine riayet edilerek, usulüne uygun ve amacının dışına çıkılmadan yapıldığı müddetçe değerlidir. Aksi takdirde içi boş davranış olur ve şekilden öteye geçemez.⁷²⁸

Niçin kurban kesiyoruz? sorusunun cevabını tefsirde araştırdığımızda ister semavi olsun ister olmasın bütün dinlerde kurban ibadetinin uygulandığı ve uygulanma şekilleri anlatılmaktadır. İslamiyet’in bu ibadete çok önem verdiğini hem yöntem olarak hem de burada ele alınmasa da kesilen kurbanlıkların özellikleri açısından ayetlerden ve hadislerden anlaşılmaktadır. Kurban etlerinin kullanılması yönüyle de bu ibadetin toplumsal faydaları bulunmaktadır. Habil ve Kâbil kıssası çok özet bir şekilde yazılmıştır. Hz. İbrahim’in oğlu İsmail’i kurban etmesini anlatan ayetlerin tefsirinde ise teferruattan sakınırken kurban edilen oğulun İsmail mi İshak mı olduğu konusunda tartışmalara yer verilmiştir. Kurban ibadetinin hikmeti hakkında daha fazla bilgi verilebilirdi bir iki cümle ile anlatılmıştır. Günümüzde hayvan severlik adı altında İslam’ın kurban ibadetine itirazlar yapılmaktadır. Bu konuda da fikir beyan edilebilirdi.

2.2.2.2. Hac İbadeti

Hac ibadeti yapanların günahları silinir mi? Hac ibadeti bütün günahları siler mi? Hacca gitme imkânı olmayanlar için haksızlık değil mi?

Sözlükte yönelmek, gaye edinmek anlamlarına gelen haccın terim manası ise “belirli vakitte Arafat’ta bulunmak (vakfe) ve usulüne uygun olarak Kâbe’nin çevresinde dönmek (tavaf) suretiyle yerine getirilen ibadet” demektir.⁷²⁹

⁷²⁷ Hac: 22/37

⁷²⁸ Kuran Yolu, IV, 733.

⁷²⁹ Kur’an Yolu, I, 303.

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

“Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, alemlere bir hidayet ve bereket kaynağı olan Mekke’deki evdir.”⁷³⁰

Mekke, Arap yarımadasının Hicaz bölgesinde Cidde limanına 60, güneyindeki Taif şehrine 90, kuzeyindeki Medine-i Münevvere’ye 420 km. uzaklıkta, deniz seviyesinden 300 m yüksekte bir şehirdir.

Ticaret merkezlerinden olan Mekke şehri konumu itibari ile tarihte önemli bir yer edinmiştir. Yeryüzündeki ilk mabed olan Kâbe’nin, zemzemin burada bulunması, Hz. Muhammed’in bu şehirde doğup büyümesi, ilk vahyin burada gelmesi, Hz. Peygamberin dostu Hz. Ebubekir ile hicret ederken sığındıkları Sevr Mağarasının burada olması Mekke şehrinin kutsiyetini daha da artırmaktadır.⁷³¹

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّٰى وَعَوَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

“O zaman biz o evi insanların gidip gelip ziyaret edecekleri bir makam ve bir güvenlik yeri yaptık. Siz de İbrahim’in makamından kendinize namaz kılacak bir yer edinin. İbrahim ve İsmail’e de ‘Tavaf edecekler için, kendini ibadete verecekler, rükû ve secde edecekler için evimi temiz tutun’ diye talimat verdik.”⁷³²

Kur’an’da Kâbe için beyt, beytülharam, beytülatik, betülma’mur kelimeleri kullanılmıştır. Kâbe, dünyanın her yerinden insanların defalarca sıkılmadan gelecekleri, ibadetlerini yaparak sevap kazanacakları hac mekânı olarak inşa edilmiştir. Allah’ın muradı da ilk günden itibaren bu olmuştur. Araplar için bu durum hem nimet hem de gurur vesilesidir zira maddi ve manevi menfaat elde etmişlerdir. Bundan dolayı Mekke’de bulunan bütün insanların ve canlıların güvenliğine özen gösterilmiştir.⁷³³

Kâbe’yi ilk inşa edenin kim olduğu hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre melekler tarafından inşa edilmiştir diğer bir rivayete göre ise ilk olarak Hz. Adem zamanında yapılmış ve sonradan Hz İbrahim tarafından eski temelleri üzerinden yükseltilmiştir. Fakat bu konuda kesin bir bilginin bulunmadığı ve rivayetlerin uydurma

⁷³⁰ Ali İmran: 3/96

⁷³¹ Kur’an Yolu, I, 635-637.

⁷³² Bakara: 2/125

⁷³³ Kur’an Yolu, I, 208-210.

olduğu, Kâbe'nin ilk olarak Hz. İbrahim ve Hz. İsmail tarafından yapıldığı bazı müfessirler tarafından kabul edilmektedir.⁷³⁴

Hız. İbrahim ve İsmail tarafından Kâbe yapıldıktan sonra Allah onlara “Tavaf edecekler için, ibadete kapanacaklar, rükû ve secde edecekler için evimi temiz tutun.”⁷³⁵ buyurmuştur. Allah hac ve umre ibadeti için Kâbe’de bulunanlar, orada namaz kılanlar için Hz. İbrahim, İsmail ve sonradan Beytullah’ın bakımından sorumlu olan bütün müslümanlara evinin maddi ve manevi kirlerden temizlenmesini emrediyor. Manevi kirlerden maksat namazgah olan Harem-i Şerif’in şirkten, şirki anımsatan inanç ve davranışlardan, insanlara hatta hayvan ve bitkilere karşı uygulanacak her türlü ahlaksızlıktan arındırılmasıdır.⁷³⁶

Yukarıda mealini verdiğimiz Al-i İmran suresi 96. ayette Allah Kâbe için “alemler için bir hidayet kaynağı” olarak buyurmuştur. Hidayet kaynağından maksat, bu yerin tevhide dayalı İslam dininin temel ilkelerini yansıtmasıdır. Dünyadaki bütün müslümanların kıldıkları beş vakit namazda Kâbe’ye yönelmeleri, İslam’ın beş şartından olan hac ibadetinin yerine getirilmesi için Kâbe’nin tavaf edilmesi, umre için bu mukaddes mekânlara gelmesi ve anılan ibadetlerin hepsini yaparken Allah’ın varlığının, birliğinin, noksan sıfatlardan münezze ve kâmil sıfatlara malik olduğunun belirtilmesi hidayet kaynağı olduğunun göstergesidir. Ayrıca hem Kâbe’ye hem de bu şehre maddi ve manevi nimetler verilmiştir. Burada mabette yapılan ibadetlerin mükafatı daha fazladır.⁷³⁷ Makbul olan hac ibadetini yapmak kişinin günahların affedilmesine⁷³⁸ ve cennetle ödüllendirilmesine neden olmaktadır. Mekke şehri tarıma elverişsiz topraklar üzerinde bulunmasına ve yaklaşık bir milyon nüfusa sahip olmasına ve hac zamanında üç milyon civarında insanın gelmesine rağmen tarım ürünleri açısından hiçbir yokluk yaşanmamaktadır. Tüm bunlar da “bereket kaynağı” olmasının göstergesidir.⁷³⁹

Bazı rivayetlere göre hac ibadetinin başlangıcı Hz. Adem dönemine dayanmaktadır. Hac suresi 27. ayette “İnsanlar arasında haccı ilan et...” emrinden anlaşıldığı üzere hac

⁷³⁴ Kur’an Yolu, I, 211-213.

⁷³⁵ Bakara: 2/125

⁷³⁶ Kur’an Yolu, I, 208-210.

⁷³⁷ Buhari, “Fazlus-salat fi Mescidi Mekke”, 1,6

⁷³⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.), “Kim Allah için hacceder de (Allah’ın rızasına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı hariç) annesinden doğduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner.” Nesâî, “Hac”, 4; İbn Mâce, “Menasik”, 3

⁷³⁹ Kur’an Yolu, I, 635-637.

ibadeti Hz. İbrahim zamanından kalma bir ibadettir. Mekkelî müşriklerin de şirkle karışık hac ibadetini yaptıkları görülmektedir.⁷⁴⁰

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

“Orada apaçık deliller, İbrahim’in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir.”⁷⁴¹

İslam’ın beş şartından biri olan hac ibadeti hicretin dokuzuncu yılında yukarıdaki ayetle şartları taşıyan bütün müslümanlara farz kılınmıştır.⁷⁴²

Umre sözlükte “ziyaret anlamına gelmektedir. Terim manası ise “yerinde giyilmiş ihramla Kâbe’nin çevresinde dönmek (tavaf) ve Safa ve Merve arasında koşmak (say) suretiyle yerine getirilen ibadet” demektir. Umre ibadetini yapmanın belirli bir zamanı olmamakla beraber sevap yönünden ramazan ayında yapılmasının daha üstün olduğu hakkında rivayetler bulunmaktadır. Hanefî ve Malikilere göre umre yapmak sünnet-i müekkede, Şafî ve Hanbelilere göre ise vaciptir. Hicretin yedinci yılı Zilkade ayında yaklaşık iki bin müslüman umre yaptılar bu umreye “umretül kaza” denilmektedir.⁷⁴³

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ

“Hac bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca karar verip niyet ederse, bilsin ki hac sırasında kadına yaklaşmak, günaha sapmak ve tartışıp çekişmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin; ‘kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır. Öyleyse bana saygı duyun, iyi akıl sahipleri!”⁷⁴⁴

Yaygın görüşe göre “bilinen aylardan” kastedilen, şevval ve zilkade ayları ile zilhiccenin ilk on günüdür. Bu zaman dilimine “hac mevsimi” denilir. Hac mevsimi içerisinde hac ibadetinin ne zaman yapılacağı belirtilmemiştir yani hüküm geneldir. Bu zamanı peygamberimiz belirlemiştir, İslam ümmeti de uygulamaktadır. Hicretin

⁷⁴⁰ Kur’an Yolu, I, 303-309.

⁷⁴¹ Al-i İmran: 3/97

⁷⁴² Kur’an Yolu, I, 303-309.

⁷⁴³ Kur’an Yolu, I, 303-309.

⁷⁴⁴ Bakara: 2/197

dokuzuncu yılında Zilhicce ayında Hz. Peygamber Hz. Ebubekir'i hac emiri olarak tayin etmiştir. Bir sene sonra ise Hz. Peygamber Zilkadenin 25'inde (22 Şubat 632) Medine'den müslümanlarla hareket etmiş ve Zilhicce'nin dördünde Mekke'ye gelmiştir. Hz. Muhammed'in yaptığı bu hac ilk ve son haccı olmuştur. Ayetteki mutlak ifadeye bakıp, bazı zorlukları ortadan kaldırmak amaçlı hac belirtilen zamanlar içerisinde yapılır demek Hz. Peygamberin, halifelerin ve sonradan gelen müslümanların uygulamalarına terstir. Bugünkü şartlarda meydana gelecek zorlukların üstesinden gelinebilir ve yapılacak değişiklik hac ibadetinin dini, ahlaki, sosyal ve siyasi hayırlarının kâmil manada gerçekleşmesine engeldir.⁷⁴⁵

Hem bedenene hem de mal ile yapılan hac ve umre ibadetinin birçok yararı vardır. Allah'ın emrini yerine getirmeye çalışan müslüman ailesinden, yurdundan uzaklaşmak, malını Allah'ın rızasını kazanmak için feda etmek ve nefsanî duygularını engellemek suretiyle zorluklara katlanarak içindeki iman cevherini dışarıya yansıtır. Bu nedenle Gazali hac ibadeti için “dinin kemale ermesi ve teslimiyetin tamamlanması” ifadesini kullanmıştır.

Tasavvufta hac hazırlığı ölüm hazırlığına, ihram kefenine benzetilmiştir. İhramlı iken hacı dünyadan ve dünyalık şeylerden yüz çevirip Allah'ın iradesine boyun eğmiştir. Bir bakıma ölmeden önce ölmüştür ve Allah'a hesap vermeden kendini hesaba çekmektedir. Hac esnasında insanlara, hayvanlara ve bitkilere zarar vermenin yasaklanması, insanların kâinattaki varlıklara saygılı davranmasını telkin etmektedir. Şeytan taşlama insanın günah ve günahkârlara karşı nefretini temsil eder. Dünyanın dört bir yanından gelen dilleri, renkleri, ırkları farklı olan insanların aynı ibadeti yapıp, aynı tekbir ve tehlili getirmeleri tevhidin en güzel manzarasıdır. Hz. Peygamberin hac farızasını yaptığı zaman milyonlarca müslümana hitap ettiği veda hutbesi, müslümanların dünyalık meselelerini konuşup karara bağlayacakları bir zirvenin hac ibadeti esnasında yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Tüm bu hayırlara ulaşmak isteyen müslüman için hac bir özlemdir. Peygamber ve sahabe-i güzinin yaşadığı, tüm müslümanların bir araya geldiği, manevî olarak arınıp, günahlarından bağışlandığı ve nice nimetlere eriştiği mekâna ve ibadete duyulan özlemdir.⁷⁴⁶

⁷⁴⁵ Kur'an Yolu, I, 311-317.

⁷⁴⁶ Kur'an Yolu, I, 303-309.

Bu maddede “Hac ibadetini yapan kişinin günahları affedilir mi?” “Hac ibadeti bütün günahları siler mi?” “Hac ibadetini yapmaya gücü yetmeyenler için haksızlık değil mi? sorularının cevabı araştırılmıştır. Kur’an Yolu Tefsiri’nde yaptığımız incelemenin sonucunda “Hac ibadetini yapan kişinin günahları affedilir mi?” sorusunun cevabını bulunmuştur. Bu sorunun cevabı ayette geçmemektedir. Hadiste bildirilmiştir. Kur’an Yolu Tefsiri’nde hadis metnini tam olarak aktarmadan kaynağına işaret ederek aktarmıştır. Hac ibadetiyle ilgili diğer sorulara cevap niteliğinde söylemler Kur’an Yolu Tefsirinde yer almamaktadır.

2.2.2.3. Namaz İbadeti

Neden namaz 5 vakit emredildi de 3 vakit emredilmedi? Namaz kılmamanın cezası nedir? Namazı dosdoğru kılın ayetinde kastedilen nedir? Mezheplerdeki namaz kılma şekli mi kastediliyor? Ne yapmak namazı bozar? Çocuğu yerden kaldırmak namazı bozar mı? Namazda hareket edersem namazım bozulur mu? Erkek ve kadınlar aynı ortamda arada örtü olmadan namaz kılabilir miyiz? Kur’an evrenseldir diyoruz kutup bölgesinde yaşayanlar için Kur’an’da onların namaz ve oruç gibi ibadetlerinin bildirilmesi gerekmez miydi?

Namaz Farsça bir kelimedir, Arapça karşılığı “salat”tır.⁷⁴⁷ Salat kelime olarak dua etmek, yakarmak, iyi dilekte bulunmak anlamlarına gelir, ıstılaḥi manada tekbirle başlayıp selamla tamamlanan belirli hareket ve sözlerden oluşan ibadet türünü ifade eder.

Mekke’de yaklaşık hicretten bir buçuk yıl önce Miraç hadisesinde beş vakit namaz farz kılınmıştır. Namaz İslam’ın beş şartından biri, dinin direği, kulun Allah’la iletişimidir.⁷⁴⁸ Hayatın içinde kulluk bilincinden uzaklaşmadan her ortamda ve zorlu şartlarda dahi kolaylık sağlansa da kılınması emredilmiştir. Zihnen ve bedenen Allah’a karşı derin saygı içerisinde namazı eksiksiz yani farz ve vaciplerine uygun olarak kılmalıyız.⁷⁴⁹ Kulun Allah’ın huzuruna çıktığının bilincinde olarak bedenen ve ruhen temiz olması gerekir. Namazın şartlarından olan abdest ve gusül de namazla aynı zamanda farz kılınmıştır. Abdestsiz namaz kılınmaz.⁷⁵⁰

⁷⁴⁷ Kur’an Yolu, I, 553-558.

⁷⁴⁸ Kur’an Yolu, II, 223-227.

⁷⁴⁹ Kur’an Yolu, I, 376-378.

⁷⁵⁰ Kur’an Yolu, II, 223-227.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Ey iman edenler! namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın). Eğer cünüp olursanız temizlenin. Şayet hasta ve yolculuk halinde veya içinizden biri ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez, fakat o sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”⁷⁵¹

Allah Rasülü’nün abdest uzuvlarını bazen bir, bazen iki bazen de üç defa yıkadığı rivayet edilmiştir. Ayet ve hadisten çıkarılan hükme göre namaz azalarını bir defa yıkamak farz, üçer defa yıkamak sünnettir. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Mekke’nin fethinden önce her vakit namaz için abdest aldığı, fetih günü ise bir abdestle birden fazla vakit namaz kıldığı ve abdest bozulmadığı müddetçe namaz kılınabileceğini ümmetine gösterdiği rivayet edilmiştir. Cünüplük hükmi kirliliktir, gusül abdesti alınması gerekir. Hanefî mezhebine göre ağız, burun içi ve bedenin tümünü yıkamak guslün farzıdır. Su bulunmadığı zaman teyemmüm almak gerekir. Cünüplükten temizlenmek için teyemmüm alındığında ayrıca abdest almak gerekmez.⁷⁵²

2.2.2.3.1. Namaz Kılmamanın Cezası

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ إِلَّا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ۖ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ۚ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ۖ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمِ الْمَسْكِينِ ۖ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ۖ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بَيِّمَاتِ الدِّينِ حَتَّىٰ آتَيْنَا الْيَقِينَ ۖ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

“Her nefis, yaptıklarına karşılık tutulan bir rehindir; ancak hakkın ve erdemin tarafında olanlar başka; onlar cennetlerdedir günahkârlar hakkında birbirlerine sorular sorarlar. ‘Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?’ Onlar şöyle cevap verirler: ‘Biz namaz kılanlardan değildik; yoksulu doyurmuyorduk (günaha) dalanlarla birlikte biz de

⁷⁵¹ Maide: 5/6

⁷⁵² Kur’an Yolu, II, 223-227.

dalıyorduk, ceza gününü de asılsız sayıyorduk, sonunda bize ölüm geldi çattı.’ Artık şefaathçilerin şefaati fayda vermez.”⁷⁵³

فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى أُولَى لَكَ فَأُولَى ثُمَّ أُولَى لَكَ فَأُولَى

“Vaktiyle o hakka inanmamış, namaz da kılmamıştı. Aksine inkâr etmiş, haktan yüz çevirmişti, Sonra da çalım sata sata yürüyüp yandaşlarına gitmişti. (Ey insan!) Acı sonun yaklaştıkça yaklaşıyor! Evet o sana yaklaştıkça yaklaşıyor!”⁷⁵⁴

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى

“Doğrusu arınan rabbinin adını anıp namaz kılan kurtuluşa ermiştir.”⁷⁵⁵

Yukarıda verilen ayetlerde namaz kılmayanların ahirette cezalandırılacakları, namazı kılanların ise kurtuluşa erecekleri bildiriliyor. Tefsirde başka bir açıklama yapılmamıştır. Mezheplere göre namaz kılmamanın cezasından ve peygamberin uygulamalarından bahsedilmemiştir.

2.2.2.3.2. Kutuplarda Namaz

Kutuplara doğru gidildikçe güneşin doğuş ve batış süresi uzamaktadır. Altı ay gündüz altı ay gece yaşanmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan insanların namaz ve oruç vakitlerini neye göre ayarlayacağı merak konusudur.

Bazı fakihler normal vakitlerin yaşanmadığı yerlerde namaz ve oruç ibadetleri ifa edilmez fikrini ileri sürmüşlerdir ki bu görüş kabul edilemez. Sözü geçen ibadetler farz kılınmıştır. İbadetlerin dünya ve ahiret yönünden birçok faydası bulunmaktadır. Kutup bölgesinde yaşayan insanlar günlük aktivite ve ihtiyaçlarını yirmi dört saat dilimi üzerinden yapmaktadırlar. İbadetlerini de aya ve güneşe göre değil gün ölçüsüne göre ayarlayacaklardır. Alimler vakit cetveli olarak Mekke takvimini ya da en yakın normal bir bölgenin takvimini uygulayabilecekleri yönünde kanaat bildirmişlerdir. Sahabeden birinin Kıyamet yaklaştığında, günlerin bir yıl kadar olduğu zamanda namaz nasıl kılınır? sorusuna Peygamberimiz “Daha önceki normal günlere göre kılarırsınız.” cevabını vermiştir. Bu cevap da yukarıdaki görüşün kaynağıdır.⁷⁵⁶

⁷⁵³ Müddessir: 74/38-48

⁷⁵⁴ Kıyamet: 75/31-35

⁷⁵⁵ A’la: 87/14-15

⁷⁵⁶ Kur’an Yolu, I, 285-288.

2.2.2.3.3. Namazı Dosdoğru Kılmak

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ

“İman eden kullarıma söyle: Alım satımın bulunmadığı, dostluğun fayda vermediği o gün gelmeden önce namazlarını dosdoğru kılsınlar, onlara verdiğimiz rızıklardan Allah rızası için gizli ve açık harcasınlar.”⁷⁵⁷

وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَهُوَ الَّذِي تُحْشَرُونَ

“Namazı dosdoğru kılın ve Allah’tan korkun’ diye de (emir olundu). O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah’tır.”⁷⁵⁸

Kur’an’da birçok ayette namazı dosdoğru kılın ifadesi geçmektedir. Kur’an Yolu Meal ve Tefsirin’de dosdoğru kılın ifadesi için bir yorum bulunamamıştır.

Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri müfessirleri İsra surelerinin ilk ayetlerinde miraç hadisesine işaret eden ayetlerin tefsirini yaparlarken “Ancak özellikle bu hadislerdeki ayrıntılı malumat değişik durumlara yol açacak nitelikte olduğu için, miracın tarihi ve nasıl cereyan ettiği hakkında farklı bilgiler verilmiştir.”⁷⁵⁹ denilmiş, hadisi şerif metin şekliyle aktarılmamıştır. Konu olan hadis şu şekildedir:

“Enes İbn Malik’in Rivayeti:

Abdülaziz İbn Abdullah der ki: Bize Süleyman, Şerik İbn Abdullah’tan nakletti ki; o, şöyle demiş: Enes İbn Malik’in, Rasulullah (s.a.v.) in Kâbe mescidinden miraca götürüldüğü gece hakkında şöyle dediğini işittim: Hz. Peygamber Mescid-i Haram’da uyumakta iken, ona vahyedilmeden önce üç nefer geldi. İçlerinden birincisi; “O hangisidir?” dedi. Diğeri; “Ortada olandır ve O en hayırlıdır.” dedi. Öbürü ise: “En hayırlılarını alın.” dedi. O gece Hz. Peygamber onları görmemişti. Nihayet ertesi gece kalbi gören ve gözü uyuyup kalbi uyumayanların göreceği şekilde Peygamberler böyledirler, gözleri uyur kalpleri uyumaz. Onunla konuşmaksızın onu götürdüler. Zemzem kuyusunun yanına koydular. Sonra Cebrail onlardan teslim aldı. Cebrail, Rasulullah’ın boğazından gırtlığına kadar olan kısmını yardı. Göğsünü ve karnını boşalttı

⁷⁵⁷ İbrahim: 14/31

⁷⁵⁸ Enam: 6/72

⁷⁵⁹ Kur’an Yolu, III, 457.

ve eliyle onu zemzem suyunda yıkadı. Nihayet karnını arıttı. Sonra kendisine altından bir tas getirildi, içinde hikmet ve imanla bezenmiş bir kap vardı. Onunla göğsünü ve boğazındaki damarları sıvazladı. Sonra yardığı yeri tekrar kapadı ve Allah Rasulünü dünya semasına çıkardı. Dünya göğünün kapılarından bir kapıyı çaldı. Gök ehli; “Kimdir o?” diye seslendiler. “Cibril.” diye karşılık verdi. “Beraberinde kim var?” dediler. Cebrail: “Beraberimde Muhammed (s.a.v.) var” dedi. “O peygamber olarak gönderildi mi?” dediler. Cebrail; “Evet.” dedi. Onlar; “Merhaba, hoş geldi, safalar getirdi.” dediler ve gök ehli onu muştuladılar. Gök ehli Allah kendilerine bildirinceye kadar yeryüzü için Allah’ın onunla neyi murat ettiğini bilmiyorlardı. Dünya göğünde Hz. Adem’i buldu. Cibril ona; “Bu, babandır kendisine selam ver.” dedi. O; Adem’e selam verdi. Adem kendisinin selamını iade ederek; “Merhaba, hoş geldin, hoş geldin ey oğul.” dedi. “Ne güzel oğulsun sen.” O bir de baktı ki dünya göğünde uzanıp giden iki ırmak vardır. “Ey Cebrail bu iki ırmak da nedir?” dedi. Cebrail; “Bunlar Nil ve Fırat’ın köküdür.” dedi. Sonra onunla birlikte gökte yollarına devam etti. Bir de ne görsün, bir başka nehir daha var. Üzerinde de inci ve zebercedden bir köşk var. Elini vurdu, baktı ki o misktir. “Ey Cibril bu nedir?” dedi. Cebrail; “Rabbimin seni kendisi ile sevindirdiği senin için sakladığı Kevser işte budur.” dedi. Sonra ikinci göğe yükseldi. Orada da melekler birincideki gibi; “Kimdir o?” dediler. “Cibril.” dedi. “Beraberindeki kim?” dediler.

“Muhammed Sallallah’u Aleyhi Vesellem.” dedi. “Ona peygamberlik verildi mi?” dediler. “Evet.” dedi. “Merhaba, hoş geldi safalar getirdi.” dediler. Sonra üçüncü göğe yükseltti onu. Birinci ve ikincidekilerin dedikleri gibi oradakiler de dediler. Sonra onu dördüncüye yükseltti. Aynı şekilde dediler. Sonra onu beşinci göğe yükseltti. Aynı şekilde dediler. Sonra onu altıncıya yükseltti. Onlar da aynı şekilde dediler. Sonra onu yedinci göğe yükseltti. Onlar da aynı şekilde dediler. Her gökte peygamberler vardı. Enes bunların adını sıralamıştı ama ben içlerinden ikinci gökte İdris’in, dördüncü gökte Harun’un, beşincide de adını hatırlamadığım bir başkasının, altıncı gökte İbrahim’in ve yedinci gökte Musa’nın bulunduğunu hatırımda tuttum. Allah Musa’ya konuşması ile üstünlük bahsetmişti. Musa dedi ki: “Rabbim kimsenin benden daha üstününe yükseltileceğini sanmıyorum.” Sonra Hz. Peygamberi Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği daha üstün yerlere yükseltti. Nihayet Sidre el-Münteha’ya geldi. İzzet sahibi Rabb Cebbarı Zülcelal’a yaklaştı, aşağıya sarktı iki yay aralığı kadar, hatta daha az (Kâbe Kavseyni ev Edna) olmuştu. Nihayet Allah Teala, orada vahyettikleri arasında

ümmetine de her gün ve gecede elli vakit namaz diye vahyetmişti. Sonra Hz. Peygamber inmiş ve Musa'ya uğramıştı ki, Musa onu yanında tuttu. Ve dedi ki: "Ey Muhammed Rabbim sana ne ahdetti?" O; "Her gece ve gündüzde elli vakit namaz ahdetti." dedi. Musa dedi ki: "Ümmetin buna güç yetiremez, dön de Rabbin senin ve ümmetin için bunu hafifletsin." Hz. Peygamber bu konuda istişare edercesine Cibril'e yöneldi. Cibril de ona; evet dercesine işaret etti ve "İstersen peki." dedi. Ve kendisini Cebbarı Zülcelal'in huzuruna yükseltti. O'nun huzurunda iken dedi ki: "Ey Rabbim bizim için hafiflet, çünkü ümmetim buna güç yetiremez." Bunun üzerine Allah Teala ondan on vakit namazı indirdi. Sonra o, Musa'ya döndü, Musa onu yanında tuttu. Nihayet beş vakit namaz kalıncaya kadar Musa onu her seferinde Rabbine geri gönderiyordu. Sonra Musa, beş namaz kısmında onu tuttu ve dedi ki: "Ey Muhammed, Allah'a yemin olsun ki ben, kavmim olan İsrailoğullarını bundan daha az bir şeye yönlendirdim, onlar zayıf kaldılar ve terk ettiler. Senin ümmetin ise beden, gönül, ceset, gözler ve kulaklar bakımından çok daha zayıftırlar. Öyleyse dön de Rabbim bunu sana hafifletsin." Hepsinde de Hz. Peygamber istişare etmek için Cibril'e yönelirdi. Cibril bundan kaçınmazdı. Beşincide onu yine yükseltti. O dedi ki; "Ey Rabbim, benim ümmetim ceset, kalp, kulaklar ve bedenler bakımından zayıftırlar. Bizim için hafiflet." Cebbar-ı Zülcelal "Ey Muhammed." dedi. O "Emrin başımla gözüm üstüne buyur." dedi. O buyurdu ki: "Sana ana kitapta farz kıldığım gibi benim katımda söz değiştirilmez." Buyurdu ki: "Her iyiliğe on katı vardır. O ana kitapta ellidir. Senin üzerine yükleneni ise beştir." Hz. Peygamber Hz. Musa'ya döndü. O; "Nasıl yaptın?" dedi. Hz. Peygamber bizim için hafifletti ve bize her iyiliğe on katını verdi, dedi. Musa dedi ki: "Doğrusu Allah'a And olsun ki ben, İsrailoğullarına bundan daha azını götürdüm, onlar bunu terk ettiler. Rabbine dön, senin için yine hafifletsin." Rasulullah (s.a.v.): "Ey Musa, doğrusu Allah'a And olsun ki ben Rabbimin huzuruna gidip gelmekten utanır oldum." dedi. Hz. Musa da "Allah'ın adıyla in." dedi. Enes İbn Malik der ki "O uyandığında Mescidi Haram'da idi".⁷⁶⁰

Günümüzde 50 vakit namazdan 5 vakit namaza indirilme hadisesi tartışılmaktadır. Tartışılan konudan gençlerin de haberleri vardır. Gençlerin müracaat edecekleri, yakın tarihte yazılan Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin müfessirlerinin de bu konuda kanaatlerini

⁷⁶⁰ Buhari, "Salat", 1.

sunmaları sorularının cevaplarını arayan gençlere kaynak olması yönünden önem arz etmektedir.

Namaz kılmayanın bu dünyadaki cezası, namazı bozan haller fıkıh kitaplarında yer almaktadır. Bazı tefsirler fıkhi konulara ve tartışmalara değinirken Kur'an Yolu Tefsiri'nde değinilmemiştir.

2.2.2.4. Savaşta İbadetler

Savaş ortamında ibadetlerimizi nasıl yaparız?

Savaş ortamında insanın yapması zorunlu olan bazı eylemler vardır. Silahları gözetim altında tutmak, düşman saldırılarına karşı her zaman tetikte olmak gibi. Bu gereklilikler zaman ve efor ister. Bu nedenlerden dolayı bir müslümanın kulluk vazifelerinin en önemlilerinden olan namaz ibadetini savaş ortamında kılıp kılmayacağı, kılınacaksa nasıl kılacağı akıllara gelmektedir. Nisa suresi 101, 102. ayette bu soruların cevabı verilmektedir:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا أَعْدَاؤُكُمْ مُبِينًا وَإِذَا كُنْتُمْ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَدَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْفُوتًا

“Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kafirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kafirler sizin apaçık düşmanınızdır. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman onlardan bir bölük seninle beraber namaza dursun, silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde ötekiler arkanızda olsunlar, sonra henüz namazlarını kılmamış bulunan bu bölük gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve bunlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kafirler isterler ki, siz silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil (uzak ve unutmuş) olasınız da üzerinize ansızın bir baskın yapsınlar! Eğer yağmur yüzünden bir zarar görürseniz veya hasta olursanız silahlarınızı bırakmanız da size bir günah yoktur. Yine de ihtiyat tedbirinizi alın! Allah elbette kafirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır. Namazı bitirince daha ayakta iken, otururken ve yatarken Allah'ı anın. Güvenlik içinde

olduğunuzda namazı gerektiği gibi kılın. Şüphe yok ki namaz, müminler üzerine vakitleri belli olarak yazılmış bir ödevdir.”⁷⁶¹

Bu ayetler korku namazına (salatul-havf) delildir. İlk korku namazı Rasulullah’ın Mekke’den Medine’ye hicretinden 6-7 yıl sonra Zaturrika Gazvesi’nde ikinci vaktinde kılınmıştır. İki rekât kılınır, iki rekât kılmak ruhsattır ve Allah kullarına kolaylık dilemiştir.⁷⁶²

Cihad eden müslümanlar namazı kısaltarak, iki rekât kılarlar. İki gruba ayrılan cemaatin ilki imamla birlikte namazın bir rekâtını kılar, diğer rekâtını da münferit olarak uygun şartlarda kılar. İkinci grup ise cemaate ikinci rekâta katılır, son rekâtını tek kılar. Böylece mücahitler düşmana karşı savunmasız bir duruma düşmezler.⁷⁶³

Korku namazı olabilecek tehlikeye karşı tedbir amaçlı mıdır? Sıcak savaşın devam ettiği zaman kılınır mı? sorularına farklı cevaplar verilmiştir. Hanefî mezhebine göre çarpışmanın sürdüğü zaman namaz kılınmaz çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.) Hendek Savaşı devam ederken dört vakit namazını ertelemiştir. Çarpışma esnasında kılmamıştır.⁷⁶⁴ Eğer namaz kılmak istenirse savaşın gereklerine göre hareket etmek zorunda olduğundan, namaz hareketlerinin dışında hareket edildiğinden namaz olmaz. Diğer imamlar ise ima ile kılınabilir, rekâtların yerine tek tekbir getirilerek kılınır ve az hareket etmek namazın sıhhatine engel değildir görüşlerini ileri sürmüşlerdir. Anlaşıldığı üzere namaz vakitleri belirlenmiş bir ibadet olduğundan savaşta ortam hazır hale geldiğinde kısaltılarak kılınmalıdır.⁷⁶⁵

Savaşta oruç ibadeti ifa edilir mi? Nasıl ifa edilir? sorusunun cevabını Bakara Suresi 183 ve 184. ayetlerde araştırılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi sakınasınız diye sizin üzerinize de sayılı günlerde oruç yazıldı. İçinizden hasta ve yolcu olan, başka günlerden

⁷⁶¹ Nisa: 4/101-102-103

⁷⁶² Kur’an Yolu, II, 130.

⁷⁶³ Kur’an Yolu, II, 129.

⁷⁶⁴ Buhari, “Meğazi”, 29.

⁷⁶⁵ Kur’an Yolu, II, 129-131.

sayısınca tutar. Oruç tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir. Bir iyiliği mecbur olmadan yapan için bu (yaptığı) iyidir. Ama orucu tutmanız-bilirseniz- sizin için daha hayırlıdır.”⁷⁶⁶

Oruç tutmakla mükellef olan bir müslümanın ayette belirtilen mazeretleri varsa oruç tutmamasında sakınca yoktur.

1. Ağır hastalığı olmak oruç tutmamak için mazeret kabul edilmiştir; bu hususta alimlerin ittifakı vardır. Ağır hastalığın dışındaki hastalıklar için farklı görüşleri sürmüşlerdir. Eğer oruç tuttuğunda ağrısı, acısı ve hastalığı artıyorsa mazeret sınırının içine girmiş kabul edilir.
2. Yolculuk: Namazları kısaltmayı⁷⁶⁷ ve cem etmeyi gerektiren durumlar mazeret kabul edilmiştir. Oruca niyet eden bir kişi sefere çıkarsa orucunu tamamlar. Ertesi gün niyet etmez., ruhsattan yararlanır. Eğer orucunu bozarsa kefarete gerekmez, orucun kazasını tutar. Ahmed bin Hanbel ve bazı müçtehitler Allah Rasulünün Ramazan’da Medine’den Mekke’ye giderken su istediğini ve sahabenin gözü önünde özellikle içtiğini rivayet ederek seferi olan kişinin oruç tutmaması sünnettir görüşünü beyan ederler. Hasta olan kişi sıhhatine kavuştuğunda ve seferi olan kişi vatanına döndüğünde tutamadığı orucun kazasını yapar.
3. Oruç tutmakta zorlananlar.⁷⁶⁸

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِنْ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ

“Rabbinizden yardım dilediğiniz zamanı hatırlayın. Hemen size, ‘Meleklerden peşi peşine gelen binlik kuvvetlerle ben size yardım edeceğim diye cevap verdi.’”⁷⁶⁹

Kur’an’da inanan insanların duaları birçok ayette geçmektedir. Bunlara örnek: Bedir Savaşında Allah Rasulü ve bütün müminler Allah’a sığınmış ve yardım dilemişlerdir. Hz. Ömer Peygamberimizin nasıl dua ettiğini şöyle anlatıyor: “Bedir günü gelince Rasulullah, kendi arkadaşlarının 305, müşriklerin ise 1000 kişi kadar olduğunu görerek hemen kibleye döndü, ellerini kaldırdı ve Rabbine yalvarmaya başladı: ‘Allah’ım, bana olan sözünü yerine getir, vaat ettiğini ver! Allah’ım eğer şu bir avuç müslümanı

⁷⁶⁶ Bakara: 2/183-184

⁷⁶⁷ Nisa: 4/101-102

⁷⁶⁸ Kur’an Yolu, I, 276-279.

⁷⁶⁹ Enfal: 8/9

helak edersen yeryüzünde şirk koşmadan sana ibadet eden kimse kalmayacak!’ O, kibleye dönük vaziyette ellerine her an biraz daha semaya doğru uzatarak durmadan Rabbine yalvarıyordu; Öyle ki sonunda abası omuzundan sıyrılıp yere düştü, Ebubekir gelip abasını yerden alarak omzuna örttü, sonra onu kucakladı ve şöyle dedi: ‘Ey Allah’ın elçisi! Artık yeter, o sana vaat ettiğini kesin olarak verecektir!’”⁷⁷⁰

Savaşta ibadetlerimizi nasıl yaparız? sorusunun cevabı Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri’nde araştırılmıştır. Savaşta namaz nasıl kılınır bunun izahı Nisa Suresinde açıklanmıştır. Savaşta oruç tutulur mu? sorusunun cevabı yalnızca “yolculuktan maksat, namazların kısaltılmasını ve -üç mezhebe göre- cem edilmesini caiz kılan mesafede yapılan yolculuktur” ifadesinde işaret ettiği ayetin kastettiği manada bulunmuştur. Bu ifadelerin dışında soruya cevap olabilecek bir ifade bulunamamıştır.

2.2.2.5. Kadın

Toplumun temel taşlarından olan kadın hem aile içerisinde hem de toplumda önemli roller ve sorumluluklar üstlenmiştir. Tarih içerisinde bazı din ve toplumlarda kadınlar zulme uğramış ve değer görmemiştir. İslamiyet kadına değer vermiş ve onu hak ettiği yere ulaştırmıştır.

2.2.2.5.1. Kadının Tesettürü

Kadınlar neden örtünüyorlar? Tesettür farz mı? Kadınların tesettürü nasıl olmalı, ölçü nedir? Erkeğin tesettürü yok mu?

İslam dininde toplumun huzurunu sağlama, ahlaki değerleri koruma ve olabilecek kötülöklere engel olmak amacıyla kadın ve erkeğe fitratlarına ve sorumluluklarına uygun sınırlar çizilmiş ve tedbirler alınmıştır. Bu sınır ve tedbirlerden birisi de kadınlar ve erkekler için tesettürün emredilmesidir. Kur’an’da Allah şöyle emretmektedir:

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ
بِخُمُرِهِنَّ عَلَى رُءُوسِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ
أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ

⁷⁷⁰Müslim, “Cihad”, 58.

لَمْ يَظْهَرُوا عَلَٰهُنَّ النَّسَاءَ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ ۖ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Mümin kadınlara da söyle, gözlerine haramdan sakınsınlar iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaların, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, başka kadınlar, hizmetlerinde bulunan köleleri ve cariyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”⁷⁷¹

Mümin kadınlara avret mahallini örtmek ve zina yapmamak suretiyle iffetlerini korumaları emredildikten sonra ayette bildirilen kişilerin dışındakilere ziynetlerini göstermemeleri ve başörtülerini yakalarından aşağı sarkıtmaları emredilmiştir.

Kur’an’da ziynet “elbise, takı, hoş giden, güzel bulunan nesneler, insanın maddi veya manevi olarak güzelleştiren şeyler” anlamında kullanılmıştır. Ziynetten kastın elbise ve takı olmadığı aşikardır. Kadın vücudunun cazip, hoş, naif olması ve “ziynetlerini göstermesinler”den sonra “başörtülerini sarkıtsınlar” emrinin gelmesi akli ve nakli delil olarak kadın vücudunun (boyun, gerdan ve göğsü) ziynet olduğuna işaret eder. Ayette iki istisna bulunmaktadır. Birincisi kendiliğinden görünen kısım örtülmeyecektir, ikincisi de bazı kişilerin yanında bu emre uyma şartı bulunmamaktadır. Kendiliğinden görünen kısmın tespiti için müfessirler nakli ve akli (örf, adet ve ihtiyaç) delilleri kullanmışlardır.⁷⁷²

Razi’nin aktardığına görüşe göre açıkta ve dışarıda kalan demek, insanın yaşayan yaygın adete göre örtmediği, örtünün dışında bıraktığı yerler demektir; bu da kadınlar da yüz ve eller, erkeklerde ise yüz, kollar ve ayaklar gibi organlardır. Buna göre insanlar, açılmasına ihtiyaç ve zorunluluk bulunmayan yerler için örtme emri almışlardır ve açılması adet haline gelmiş, zorunluluk bulunan yerleri insanların açmalarına da izin

⁷⁷¹ Nur: 24/31

⁷⁷² Kur’an Yolu, IV, 70.

verilmiştir. Çünkü İslam'ın yüklediği ödevler insan tabiatına uygundur, kolaydır ve müsamahalıdır.⁷⁷³

Ayrıca görülen süslerin örtülmemesinin iki nedeni bulunmaktadır.

- 1) İhtiyaç duyulması
- 2) İhtiyaçtan dolayı da adet haline gelmesi

Hâkim olan örf ve ahlak İslami değerlerden uzaklaşmış ise, iffeti korumaya elverişli değilse o zaman değiştirilmiştir. Bunun en güzel örneğini Arap cahiliyesinde görmekteyiz. Kadınların örtünmelerine rağmen baş, boyun, gerdan ve göğüslerinin bir kısmının açıkta kalması adet halinde idi. Bu şekilde örtünmeleri yani hâkim örf'e uygun davranışları iffeti koruma açısından doğru bulunmamış ve değiştirilmiştir. El ve yüzün örtme zorunluluğu olmadığı hususunda ittifaka yakın görüş vardır.⁷⁷⁴

İhtiyaçtan dolayı vücudun açık kalması gereken diğer bölümleri hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:

1. Hanefî fakihlerinin bazılarına göre kulak hizasından sarkan saçların örtülmesi
2. Ebû Yusuf'a göre hamur yoğurma ve çamaşır yıkamada açık olması gerektiğinden dirseklere kadar kolların örtülmesi
3. Ebû Hanife'ye göre ayaklar ziynet olmadığından örtülmesi gerekmemektedir.
4. Etek boyu topuktan bir karış yukarıda olabilir. Çünkü etek boyunun uzun olması böbürlenme aracı olabileceğinden yasaklanmıştır, Hz. Peygamberin sözü ve Hz. Fatıma'nın uygulaması bu yöndedir.
5. Cariyelerin örtünmeleri hakkında ayet ve hadis bulunmamaktadır. Onlar hür kadınlar kadar cazibeli görülmediğinden (tarihi bakış açısı) ve fıkıhçılar tarafından azami örtü göbek ve diz kapağı arası olduğundan, cariyeler bunlar hariç vücutlarının geri kalan kısmını açabilirler görüşündedirler.⁷⁷⁵

Ayetin devamında kadınlar için ziynetlerini göstermelerinde sakınca olmayan kişiler zikredilmiştir.

1. Erkekler: Eşler arasında görme ve dokunma yönünden bir sınır bulunmamaktadır. Kocasını dışında kalan ve ömür boyu evlenmesi haram olan

⁷⁷³ Razi, XXIII, 205.

⁷⁷⁴ Kur'an Yolu, IV, 73.

⁷⁷⁵ Kur'an Yolu, IV, 74.

kişilerin kadının avret mahalline bakması caiz değildir, göbek ve diz kapağı dışındaki yerlerin görülmesi hususunda ihtilaf vardır. İhtiyaç, ziynet ve şehvet açısından değerlendiren fakihler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür.

2. Kadınlar: İki şekilde yorumlanmıştır:

a) Müslüman olmayan kadınlar yabancı erkek hükmündedir. Hanefi fıkhı bu görüşü benimsemiştir.

b) Gazali, Ebubekir İbnü'l Arabi gibi alimlere göre mümin kadınlarla diğer kadınlar arasında dinen hükmün uygulanmasında bir fark bulunmamaktadır.

3. Cinsel arzusu bulunmayan erkekler: Cinsel arzusu olmayan (iktidarsızlar, cinsiyeti belirsiz olanlar, şehvetten kesilmiş yaşlılar) ve eve sürekli gidip gelen, hizmetinde bulunan ya da fakirlikten dolayı karnını doyurmak için evle irtibatlı olan kişilerden örtünmek zor olduğundan Allah bir kolaylık ihsan etmiştir.⁷⁷⁶

Arap toplumunda kadınlar ziynetleri belli olsun diye halhal takar, ayaklarını yere vurarak yürürlerdi. Ayette bu davranış men edilmiştir. Kadının cinselliğini ön plana çıkaran, zinaya teşvik eden koku, konuşma ve tavır tenkit edilmiş, bu cihetle yasaklanmıştır. Özellikle son dönemlerde Nur suresi 30 ve 31. ayetlerdeki buyruğun emir mi yoksa tavsiye niteliğinde mi olduğu, bu noktadan hareketle örtünmenin farz mı yoksa edep mi olduğu tartışma konusu edilmiştir. Ayette emir kipinin kullanılması, teferruata girilmesi, gerekçesi ve ayetin tövbe edin ikazı ile sonlanması, yüzyıllar boyunca ittifakla yorumlanması; örtünmenin farz olduğu görüşünün doğruluğunu göstermektedir.⁷⁷⁷

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Evlenmekten umudunu kesmiş yaşlı kadınların, açılıp saçılmadan giysilerini çıkarmalarında onlar için bir sakınca yoktur, bununla beraber iffetlerini korumaya özen göstermeleri kendileri için daha hayırlıdır. Allah her şeyi işi bitirmektedir.”⁷⁷⁸

Yaşlanmış, evlenme ümidi kalmamış, doğurganlık dönemleri sonlanmış ve cinsel cazibesini yitirmiş kadınların bazı giysilerden muaf tutulduğu bildirilmektedir. Bu giysilerin neler olduğu hususunda farklı bakış açıları ve gerekçeleri ortaya konulmuştur.

⁷⁷⁶ Kur'an Yolu, IV, 74.

⁷⁷⁷ Kur'an Yolu, IV, 70-75.

⁷⁷⁸ Nur: 24/60

Tabiin alimlerinden Cabir bin Zeyd ayet kapsamında olan kadınların başörtüsünü ve giysi üzerine giyilen ikinci örtüsünü çıkarabileceği görüşündedir. Bazı müfessir ve fakihler saçların namazda avret mahalli olmasından ve Ahzab suresi 59. ayetteki cilbab ayetinden dolayı yalnızca elbise üstüne giyilen ikinci kıyafetin örtülmeyeceğini belirtmişlerdir. Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nin müfessirlerine göre ise burada kastedilen boyun ve başın örtülmemesidir. Çünkü "elbiselerini çıkarma" şeklinde tercüme edilen "vad'u's-siyab" başörtünün açılması demektir. Cinsel cazibesi kalmamış yaşlı kadınlar başörtüsü takmayabilirler. İlgi duyulma ihtimaline karşı yine de hassas davranmaları tavsiye edilmiştir.⁷⁷⁹

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ
وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

"Ey peygamber! eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir."⁷⁸⁰

Medine'de tuvaletler dışarıda idi. Kadınlar ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıktıklarında münafıklar kadınları sözle ve elle taciz ediyorlardı. Sonrasında ise biz bu kadınları cariyeye zannettik diyerek kendilerini savunuyorlardı. Hür kadınların cariyelerden ayırt edilmesi için cilbab giymeleri emredilmiştir. Ahlaksızlığa engel olmak için tedbir amaçlıdır. Cariyelerin olmadığı bir dönemde cilbab giymeye ihtiyaç yoktur.⁷⁸¹

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَرَادَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

"Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır."⁷⁸²

İslam, toplumun en küçük yapı taşı olan aile kurumuna çok değer vermektedir. Ailenin korunması için de kurallar konulmuştur. Erkek veya kadın gözlerini harama dikmeden Allah'ın nikâh akdi ile helal kıldığı eşlerinde mutluluğu aradıklarında ailede sadakat, güven ve iffet hâkim olur. İnsanın en güçlü duygularından biri de cinsel güç ve karşı cinse duyulan arzudur. İslam bu duyguları meşru yoldan karşılamayı helal kılmış,

⁷⁷⁹ Kur'an Yolu, IV, 98-99.

⁷⁸⁰ Ahzab: 33/59

⁷⁸¹ Kur'an Yolu, IV, 399-400.

⁷⁸² Nur: 24/30

diğer yolları yasaklamıştır. Bakma, hayal etme, koklama, dokunma ve düşünme gibi fiiller cinsel isteği artırmaktadır. Aileyi korumak isteyen İslam yalnızca zinayı değil zinaya giden yolları da haram kılmıştır. “Gözlerini haramdan sakınsınlar” emriyle salt bakma fiili değil nüans olarak harama götüren bakışlar kastedilmektedir. İffet kelimesinin karşılığı “ferç”dir. Ferç gerçek manada cinsel organ, mecazen iffet, namus anlamlarına gelir. Mümin erkekler yalnızca cinsel organlarını değil göbekte diz kapağı arasını (avret mahallini) bakışlardan korumalıdır. Müçtehitlere göre erkeklerin avret mahallinin sınırları değişiklik göstermektedir. Bu sınırlar içerisine tahrik edici koku, takı, davranış ve vücudu teşhir eden kıyafetler de girmektedir. Zinadan korunmak için ilk olarak erkeklere sonra da kadınlara yasaklar konulmuştur.⁷⁸³

“Konumuz olan Ahzab suresinden sonra inen Nur suresindeki örtünme, devamlı ve iffeti korumaya yönelik bir farzdır. Burada emredilen cilbab giyme ise asayişi korumayı ve tacizi önlemeyi hedefleyen geçici bir tedbirdir. Toplum içinde cariyeye kalmayınca veya hür-cariye farkını ortaya koyacak başka bir işaret bulunduğu ya da tacizi engelleyecek farklı tedbirler alma imkânı hasıl olunca dışarı çıkarken, usulüne göre tesettür (kapanması gereken yerlerin örtülmesi) yapıldıktan sonra bir de hür kadın alameti olarak cilbab vb. elbiseler giymek gerekli olmaktan çıkmıştır. Genellikle tefsircilerin, “evlerde oturma, zaruret bulunmadıkça dışarı çıkmama” emri, Hz. Peygamber’in hanımlarına mahsus olduğu halde diğer hanımları da bu hüküm çerçevesine almaya çalışmalarını ve dışarı çıkarken –tesettüre ek olarak– bir dış giysiye bürünmeyi devamlı bir farz haline getirmelerini, haklı bir dini ve ahlaki gerekçeden çok, içinde yaşadıkları çağın ve toplumun adet ve değerlerine, bir de erkeklerin aşırı kıskançlığına bağlamak gerekmektedir.”⁷⁸⁴

Allah erkeklerin ve kadınların harama bakmalarını yasaklamıştır. Örtünme farzdır. Kadının ve erkeğin örtmesi gerekli olan azaları vardır. Yukarıda tefsiri yapılan Ahzab Suresi 59. ayette Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri müfessirleri diğer müfessirlerin çoğunluğundan farklı bir yorum yapmıştır. Ayet tarihsellik kapsamı içinde değerlendirerek, bu dönemde cariyeye olmadığından böyle örtünmeye gerek kalmamıştır yorumu yapmıştır.

⁷⁸³ Kur’an Yolu, IV, 68-70.

⁷⁸⁴ Kur’an Yolu, IV, 400.

2.2.2.5.2. Kadının Evliliği

Kadının evliliği konusunda çeşitli sorular yöneltilmiştir. Genellikle kadınla ilgili bu soruları Kız İmam Hatip öğrencileri sormuştur. Çevrede yaşanan olaylara, gelecekte takınmaları gereken tavra ve özellikle kendilerini ilgilendiren konulara önem verip ilim elde etme çabasında olmaları takdir edilmelidir.

2.2.2.5.2.1. Mehir Almanın Hükmü

Mehir almanın hükmü nedir? Ölçü var mıdır? Fazla isteyebilir miyiz?

Mehir, ecir, nihle ve sadak kelimeleri, nikâh akdi yapılırken erkeğin kadına verdiği veya vermeyi vaad ettiği mal ve meblağı ifade etmek için kullanılır. Çeşitli yörelerde erkek, kadının rızası olmadan onu alıkoyar ve evlenmek için velisine para öderdi. Türkiye'nin bazı illerinde de bu anlayışın farklı bir uygulaması olan başlık parasında, istediği kızla evlenmek isteyen erkek, kızın velisine para veya mal ödemektedir. İslam tüm bu uygulamaları yasaklamıştır. Velisine veya herhangi birine evlilik için bedel ödemediği yalnızca kadının rızası gözetilerek, kadına hediye mukabilinde mehir verilmesi emredilmiştir. Kadın isterse hiçbir zorlama olmadan gönül rızasıyla mehir almaz veya aldığı mehri kocasına verir, İslam'a göre bu caizdir. Bazı müçtehitler bu konuda hassasiyet göstermişler ve kadın bağışladığı mehri istediğinde kocasından geri alabilir, rıza devamlı olmalıdır hükmüne varmışlardır.⁷⁸⁵

وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنَاءً مَرِيئاً

“Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu da afiyetle yiyin.”⁷⁸⁶

Mehir, kadına verilen değer, beğenin göstergesi ve kadın için teminat ve emniyet aracıdır. Mehir iki yönden kadın için teminattır.

1. Mehir boşanmayı güçleştirir çünkü boşanmak isteyen erkek için mali külfet demektir. Erkek eğer kadının mehrini vermemişse boşansa dahi onu vermek zorundadır. Mehri vermiş ise yeniden evlenmek istediğinde tekrardan mehir vermek zorunda kalacaktır.

⁷⁸⁵ Kur'an Yolu, II, 17-18.

⁷⁸⁶ Nisa: 4/4

2. Mali imkânı olmayan kadın için bir miktar ihtiyaçlarını karşılamada destek olmaktadır. Geçimini sağlamak için iş, evlenecek eş veya himaye edecek birini buluncaya kadar zorluk yaşamayacaktır.⁷⁸⁷

وَأِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِخْوَهُنَّ فِنطَاراً فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئاً أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَاناً وَإِنَّمَا مُبِيناً
وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقاً غَلِيظاً

“Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu, iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız? Birbirinizle beraber olduğunuz halde, üstelik onlar sizden sapasağlam bir söz de almışken onu geri mi alacaksınız?”⁷⁸⁸

Cahiliye toplumunda kadının hiçbir kusuru olmadığı halde boşanmak isteyen erkek, kadına iftira ederek, yapmadığı davranışlarla suçlayarak mehri alma çabasına girerdi. Kendisine atılan kara leke ile yaşamak istemeyen kadın mehrini vererek kurtulma yolunu seçerdi. İslam bu davranışları yasaklamış, evliliği “ağır sorumluluklar yükleyen bir ahid, sapasağlam bir sözleşme” olarak vasıflandırmıştır.⁷⁸⁹

Ayetteki “kıntar” kelimesi çokluktan kinaye olup, “bir öküzün derisi dolusunca” anlamına gelmektedir. “Kur’an’da caiz olmayan bir şey örnek verilmez” kuralından hareketle müfessirler ve fıkıhçılar kadına verilecek mehirde üst sınır olmadığı görüşündedirler. Hz. Peygamber evlenmeyi kolaylaştırmak için mehri fazla yükseltmemek gerektiğini istese de bu bir nasihat niteliğindedir. Zengin olanların yüksek mehir verme yarışına girmeleri ve fakir olanların evlenmekte zorluk yaşamaları nedeniyle Hz. Ömer halifeliği döneminde mehrin en fazla 400 dirhem (1280 gram) gümüş olarak verilmesi gerektiğini mescitte insanlara bildirmiştir. Hz. Ömer’in bu kararına Kureyşli bir kadın “... Onlardan birine yüklerle (çuvalla altın) mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın.” ayetini okuyarak itiraz etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, “Doğru düşünen ve söyleyen bir kadın, hata eden bir başkan, Allah yardımcımız olsun!” diyerek minbere çıkmış ve “Sizi, kadınlara mehir verme konusunda aşırı gitmekten men etmiştim. Herkes kendi malında dilediğini yapsın serbestsiniz.” demiştir. Yaşanan bu olay İslam’da kadının konumu ve değeri hakkında da bize bilgi vermektedir.⁷⁹⁰

⁷⁸⁷ Kur’an Yolu, II, 17-18.

⁷⁸⁸ Nisa: 4/20-21

⁷⁸⁹ Kur’an Yolu, II, 38-39.

⁷⁹⁰ Kur’an Yolu, II, 38-39.

2.2.2.5.2.2. Çok Eşlilik- Dört Kadınla Evlilik

Dört kadınla evliliğe İslam'ın bakışı nedir?

Yahudilerde, Araplarda ve birçok toplumda birden fazla evlilik yaygındı, erkeğin nikâhlı ve nikâhsız eşleri vardı. Bedeviler korunma amaçlı, hâkimiyet sağlama ve geniş nüfus sahibi olmak için evleniyorlardı. Sürüp giden savaşlarda erkek nüfusunun azalıp, kadın nüfusunun fazla olması, kırsal hayatın zorluğu ve insan gücüne ihtiyaç duyulması birden fazla evliliğin başlıca sebeplerindendir. İslam çok evliliği getirmemiştir, mevcut olan uygulamayı ıslah etmek için kurallar koymuştur.⁷⁹¹

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِسُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِثْلَىٰ وَلْتُمْ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا

“Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğimizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”⁷⁹²

İslam dini yetimin haklarının korunmasına özen göstermiştir. Cahiliye toplumunda yetim kızlar, koruyucusu olan velilerinin belirlediği şartlara uygun şekilde evlendiriliyordu. Velisi damat olduğu takdirde tüm şartları belirleyen veli olup, yetim kız koruyucusuz kalıyordu. Hakların kötüye kullanılmasını engellemek, adaletsizlikten korunmak amaçlı velisi olduğunuz kızların dışında diğer kadınlarla evlenmeleri tavsiye edilmiştir. Ayetin nazil olma sebebi, cahiliye toplumunda yetim kızların evlendirilmesinde yapılan haksızlıklardır. Ayet dolaylı olarak da birden fazla evliliğe işaret etmektedir. Henüz evlenmemiş ve tek eşi olanlara adaleti sağlama açısından tek eşliliğin uygun olduğunu belirterek tek eşliliği tavsiye etmiştir.⁷⁹³

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوا كَالْمُطَلَّقَاتِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً

“Ne kadar üzerine düşseniz de kadınlar arasında adil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine büsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın. Eğer

⁷⁹¹ Kur'an Yolu, II, 15.

⁷⁹² Nisa: 4/3

⁷⁹³ Kur'an Yolu, II, 15.

arayı düzeltir ve Allah’a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır,engin rahmet sahibidir.”⁷⁹⁴

Ayetiyle de adaleti sağlamanın mümkün olmadığı ifade edildikten sonra çok eşli olanların daha fazla haksızlık yapmamaları için ilgi ve davranışta ölçülü muamele etmeleri istenmiştir. Beşerî hükümler tümünden değiştirilebilir, İslam’ın değişmeyen hükümleri vardır. İslam’ın bazı hükümlerinde eğer sonuç itibariyle olumsuz olaylar vuku bulur ise belli ölçülerde değiştirilir veya durdurulur. Tarihi ve sosyal şartlardan kaynaklı çok eşlilik eğer kötüye kullanılırsa yetkili müslümanlar tarafından engellenebilir. Şartlar müsait olduğunda uygulanır. Bu Allah’ın hükmünü değiştirmek değildir.⁷⁹⁵

2.2.2.5.2.3. Evli Kadının Evlenmesi

Kadının birden fazla eşinin olmasının yasaklanmasının nedeni nedir?

Evlenme engellerinden bir tanesi de evli olan kadınlarla nikâhlanmak, karı koca hayatı yaşamaktır. Arap cahiliyesinde meşru olan bir kadının aynı anda birden fazla erkekle evlenmesi nazil olan Nisa suresi 24. ayetle yasaklanmıştır. İslam’da çok kocalık caiz değildir. Kadının birden fazla kocasının olması marufa göre de kabul edilemez.⁷⁹⁶

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُجِّلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Ellerinizin altında bulunan cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah’ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz size helal kılındı. Onlardan karı koca ilişkisi yaşadıklarınıza kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ Nisa: 4/129

⁷⁹⁵ Kur’an Yolu, II, 15-17.

⁷⁹⁶ Kur’an Yolu, II, 43-45.

⁷⁹⁷ Nisa: 4/24

2.2.2.5.2.4. Gayrimüslimlerle Evlilik

Müslüman erkekler gayrimüslim kadınla evlenirken, müslüman kadın neden gayrimüslim erkekle evlenemiyor?

Aile toplumun en küçük birimidir ve İslamiyet’te aile kurumuna değer vermiştir. Müslüman bir kişinin farklı dine mensup kadın veya erkekle kuracağı yuva İslam’ın sosyal hükümleri içerisinde yerini alır.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِذَا اتَّيْتُمُوهُنَّ أُجُورُهُنَّ مُحْصَنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Bugün size iyi ve temiz nimetler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Gayrimeşru ilişkide bulunmak ve gizli dost tutmak şeklinde değil de meşru bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar - mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O ahirette hüsrana uğrayanlardandır.”⁷⁹⁸

“Muhsan” kelimesi terim olarak “hür, iffetli ve evli” manalarına gelir. Kur’an’da bazen bir, bazen iki, bazen de üç anlamda birden kullanılır. Bazı müfessirlere göre bu ayette “hür ve iffetli” manasında kullanılmıştır. Bu anlama göre müslüman erkekler Ehl-i kitaptan hür ve iffetli kadınlarla evlenebilirler. Ebû Hanife iffetli cariyelerle de evlenmenin caiz olduğu görüşünde iken İmam Şafii’ye göre caiz değildir. Alimler müslüman kadınların Ehl-i Kitap erkekleriyle evlenemeyeceği görüşünde ittifak etmişlerdir.⁷⁹⁹

Bu hükmün nakli ve akli delillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَا مَؤْمِنَةً خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir cariye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman

⁷⁹⁸ Maide: 5/5

⁷⁹⁹ Kur’an Yolu, II, 220-221.

etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kadından daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gerektikçe hatırlasınlar diye insanlara ayetlerini açıklar.”⁸⁰⁰ Ayetinde müşriklerin müslüman kadın ve erkeklerle evlenmesi yasaklanmıştır. Ehl-i Kitabın bazıları da müşriktir. Maide suresi 5. ayette Ehli Kitap kadınlarıyla müslüman erkeklerin evlenmesine izin verilirken müslüman kadınların Ehl-i Kitap erkekleriyle evlenmesine izin verilmemiştir.⁸⁰¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ ۚ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَأَتَوْهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفِرِ ۚ وَسَأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ بِهِ حُكْمٌ ۚ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Ey iman edenler! mümin kadınlar göç ederek size geldiklerinde -onların imanlarını Allah daha iyi bilmekle beraber- siz onları sınavın. Eğer mümin olduklarını anlarsanız, onları kafirlere iade etmeyin. Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz. Onlara (kocalarına) harcadıkları (mehirleri) geri veriniz. Mehirlerini ödediğiniz takdirde bu kadınlarla evlenmenizde sakınca yoktur. Kafir kadınları nikâhınız altında tutmayın. Siz harcadığınız (verdiğiniz mehri) isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler. Allah’ın hükmü işte budur. Aranızda hükmünü böyle veriyor. Allah hakkıyla bilmektedir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁸⁰² ayetiyle müslüman olup Medine’ye gelen kadınların kafirlerle evli kalması yasaklanmıştır.⁸⁰³

Teğabun suresi 2. ayette insanlar inanç yönünden mümin ve kafir olarak nitelendirilmiştir.⁸⁰⁴ Bu sınıflandırmaya göre Ehl-i Kitapta kafirdir. Müslüman kadınlar kafirlerle evlenemez.

Bazı ayetlerde bildirildiği üzere müslümanların kafir yönetimin hükmü altına girmesi meşru görülmemiştir. Erkek de evin idarecisi olduğundan kadın, kafir olan eşin idaresi altına girecektir. Yüzyıllar boyunca uygulama bu şekilde süregelmiştir. Ehl-i Kitap kadınla evlenen erkek eşini müslüman olması için zorlayamaz. Dünyaya gelen

⁸⁰⁰ Bakara: 2/221

⁸⁰¹ Kur’an Yolu, I, 350.

⁸⁰² Mümtetine: 60/10

⁸⁰³ Kur’an Yolu, V, 314.

⁸⁰⁴ Kur’an Yolu, V, 370.

çocuklar din yönünden babaya tabi olduklarından mümin olurlar. Ama baba gayri müslim olursa çocuklar da yüksek ihtimalle gayri müslim olacaktır. Üstünlük takvadadır. Müslüman bir kişi imanı olmayandan elbette daha üstündür. Irk, dil, makam, mevki gibi dünya hayatına dair özellikler değer yönünden takvadan üstün değildir.⁸⁰⁵

2.2.2.5.2.5. Nikâh Çeşitleri

Dini ve resmi nikâh ayrımı var mı? Müt'a nikâhı günah mı? Diğer nikâhtan ayrılan yönleri nelerdir?

Müt'a faydalanma anlamına gelmektedir. Belirli bir zaman evli kalmaya "müt'a nikâhı" denir. İslam alimleri İslamiyet'in geldiği ilk yıllarda, ihtiyaca binaen müt'a nikâhının uygulandığını ittifakla kabul etmişlerdir. Şia'nın Caferiye kolu halen daha müt'a nikâhını uygulamaktadır. Ehli sünnet alimlerine göre ise ebediyete kadar müt'a nikâhı yasaklanmıştır.⁸⁰⁶

Nikâh akdinin şahitler huzurunda yapılma şartı bulunmaktadır. Alimlerin, hocaların nikâh akdini gerçekleştirme şartı bulunmamasına rağmen aile büyüklerinin, itibar edilen alimlerin ve devlet büyüklerinin huzurunda yapılmasına özen gösterilmiştir. Çok eski zamanlarda nikâh şartlarını taşımayan evliliklere kadıların müdahale etmesi, nikâhın meşruiyet kazanması için yazılı hale getirilmesi, noter huzurunda kıyılması, velisi olmayan kızların nikâhının kadılar tarafından kıyılması gibi önlemler alınmıştır ve XII. yüzyıldan itibaren kadılara nikâh kıyma yetkisi verilmiştir. 1917 tarihli "Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi" ile nikâhlar kayıt altına alınmıştır. İslam devletlerinde de nikâhın devlet denetiminde kıyılıp, nüfus kütüklerine kaydedilmesi benimsenmiştir.⁸⁰⁷

Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nde, günümüzde resmi ve dini nikâh olarak ayrımı yapılan ve uygulanan nikâhların ismi zikredilmiştir.⁸⁰⁸ Nikâhların bu şekilde adlandırılmasının nedeni ve ayırt edici özelliği açıklanmamıştır.

⁸⁰⁵ Kur'an Yolu, I, 350-352.

⁸⁰⁶ Kur'an Yolu, II, 43-45.

⁸⁰⁷ Fahrettin Atar, "Nikah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIII, 112-117.

⁸⁰⁸ Kur'an Yolu, I, 368-369.

2.2.2.5.2.6. Kadının Dövülmesi

Dövülen evli kadın evini terk edip annesinin evinde kalabilir mi?

Kadın ve erkek aileyi oluşturur. Ailenin yönetimi, korunması ve savunulmasında erkek daha baskındır ve aktif rol alır. Aile kurumunun huzur ve mutluluk içinde devamını sağlaması için gerekli olan ahlaki, hukuki ve dini hak ve sorumluluklar bulunmaktadır. Eşler hak ve sorumlulukları ihlal ettikleri zaman düzeni sağlamak için tedbir ve müeyyideler uygulanır.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا

“Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar baş etmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Saliha kadınlar Allah’a itaatkardır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”⁸⁰⁹

Nisa suresi 128. ayette erkeğin, bu ayette ise kadının hak ihlalinde (nüşuz) yapılması gerekenler ele alınmıştır. Kadın aile içindeki rolünün gereklerini yerine getirip getirmeme yönünden saliha ve naşize diye nitelendirilmiştir. Saliha kadın, görevlerini hakkıyla yerine getirir, aileye hıyanet etmez, şerefine halel getirmez, Allah’ın ve toplumun koyduğu kurallara riayet eder. Kadın eğer bunlara riayet etmez ise ona karşı ilk tedbir hakkı kocaya verilmiştir. Koca başarılı olmadığı vakit ailenin dağılmasından endişe edilirse kadının ve erkeğin ailelerinden hakemler tayin edilir. Erkeğin uygulayacağı tedbirler nasihat etmek, yatakta yalnız bırakmak ve dövmek olacaktır. İlk iki yöntemde itiraz söz konusu değilken dövülme konusunda özellikle çağımızda itirazlar çoğalmıştır. Aslında ilk zaman tefsirlerinde de kadının dövülmesini caiz kabul etmeyip, farklı yorumlamışlardır.⁸¹⁰

⁸⁰⁹ Nisa: 4/34

⁸¹⁰ Kur’an Yolu, II, 59-61.

Kadınların dövülmesi hakkında bu ayet dışında delil olan hadisi şerifler bulunmaktadır. Sahih olan hadislerde kadının dövülmesi çirkin görülmuş, döven koca “hayırsız” addedilmiş, bu fiili işleyen kocayla aynı evi ve yatağı paylaşmanın ahlaki ve insani değerlerle uyuşmadığı bildirilmiştir.⁸¹¹ Arap toplumunda adet haline gelen kadınların dövülmesine Rasulullahın tepkisini ve bu davranışın kaldırılmasına yönelik düşüncüyü ortaya çıkarmak için Nisa Suresi 34. ayet nazil olmuştur.⁸¹²

Fıkıh kitaplarında kadını dövmenin şekli, miktarı ve dikkat edilmesi gereken hususlar yazılmıştır. Bazı müfessirlere göre ayette kastedilen dövme gerçek değildir, semboldür. Ayette geçen dövme eyleminin serbest bırakma anlamına geldiğini ifade eden müfessirlerden Ata ve Ebû Bekir İbnü'l- Arabi erkek, naşız olan kadına öfkesini gösterir, onu serbest bırakır fakat onu dövmez görüşündedirler. İbn Aşur'a göre ise bu hükmün tarihsellik özelliği vardır. Nüşuz eden kadının dövülmesine toplumun yapısına göre izin verilir. Toplumda dövme fiili ayıp, aşağılayıcı, anormal, hukuka aykırı görülüyorsa ve kadın hatasını ancak bu şekilde anlayacak ise izin verilir.⁸¹³

Kur'an Yolu müfessirlerine göre ise ailenin korunması için alınan ıslah tedbirleri arasında yer alan kadının dövülmesi, yaşanan toplumun gelenek ve göreneklerine göre yer almıştır. Rasulullah tarafından bu eylem kötülenerek, toplum ıslah edilmeye çalışılmıştır. Sünnet ayeti nesh etmemiştir görüşü hakimdir.

2.2.2.5.3. Boşanma

2.2.2.5.3.1. Kadının Boşanma Talebi

Talak hakkı kadına verilir mi? Talakın erkekte olması onun üstünlüğünü göstermez mi? Kadın boşanmak isterse boşanabilir mi? Dini nikâh hangi durumlarda (karşılıklı oynama gibi) bozulur?

İslam dini aile birliğinin korunması için gerekli tedbirleri ve anlaşmazlık meydana geldiğinde müracaat edilecek yöntemleri bildirdikten sonra tüm bu uygulamalara rağmen evliliğin devam ettirilmesi mümkün olmayan durumlarda boşanmayı meşru görmüştür.

⁸¹¹ Buhari, “Nikah”, 93.

⁸¹² Kur'an Yolu, II, 59-61.

⁸¹³ Kur'an Yolu, II, 59-61.

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا إِلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. (Eşlerin) Allah’ın koyduğu kurallara uymamalarından korktuğunuz sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblağ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları çiğnemeyin. Her kim Allah’ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”⁸¹⁴

وَأِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

“Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin düzeltmek isterse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”⁸¹⁵

Sözlükte serbest bırakmak, bağı çözmek anlamlarına gelen talak kelimesinin özel manası “boşama”dır.⁸¹⁶ İslam hukukunda talak hakkı erkeğe verilmiştir. Bu hükmü anlamayan veya art niyetli olan kişiler “kadın hak ve özgürlüklerine aykırı” olduğunu iddia etmişlerdir. İslam’a göre kadın, kocası ne zulüm yaparsa yapsın katlanmak zorunda demişlerdir. Ayetin işaret ettiği manadan kesinlikle böyle bir sonuç çıkmamaktadır. Kocasını boşanmak istemese bile evlilik akdini devam ettirmek istemeyen, mutsuz kadın hakemlere başvurarak evliliğini sonlandırabilir. Kadın bedel ödemek suretiyle de kocasından boşanmayı tercih edebilir.⁸¹⁷

Evlilik hayatının bitmesine neden olan beş tutum ve olay vardır:

1. Erkeğin boşaması (talak)
2. Zarara uğrayan tarafın müracaat etmesiyle hakemlerin evliliğe son vermesi (tefrik)

⁸¹⁴ Bakara: 2/229

⁸¹⁵ Nisa: 4/35

⁸¹⁶ Kur’an Yolu, V, 390.

⁸¹⁷ Kur’an Yolu, II, 61-62.

3. Kadının ödeyeceği bir tutar karşılığında boşanması (muḥalea)
4. Eşlerden birinin ölmesi
5. Eşlerden birinin mürted olması, erkeğin eşinin annesi vb. bir akrabasıyla cinsel ilişkiye girmesinden dolayı evlenme engelini oluşması⁸¹⁸

Talak hakkı eşlerin ortak kararıyla kadına verilebilir. Kadının ödeyeceği para ile yapılan boşanma bain talaktır, kadın bir başkası ile evlenip boşanmadan eski eşi ile evlenemez.⁸¹⁹

İslam’a göre boşama hakkı erkeğe verilmiştir. Tefsirde erkeğe boşama hakkının verilme nedenleri üzerinde durulmamıştır. Hak, adalet, özgürlük söylemleriyle İslam’ı eleştiren insanlar ve gençlerin bilgilendirilmeleri için bu konuya değinilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Talak konusu çok kısa bir şekilde yazılmıştır. Yazılanların bir kısmında izaha ihtiyaç duyulmaktadır.

Eşler karşılıklı olarak ellerini açıp oynadıklarında nikâhları bozulur söylemi Erzurum’da yaygın bir söylemdir. Gençler de bu söylemi işitmişler ve merak etmişler. Bu konunun İslam dinine göre bir karşılığı bulunamamıştır.

2.2.2.5.3.2. Nafaka

İslam’a göre boşanan kadına nafaka verilir mi?

Evlilik akdinin sonuçlarından olan nafaka erkeğin kadına karşı sorumluluklarındandır. İnfak kelimesiyle aynı kökten gelen nafaka kişinin yakınlarının maiyeti için gerekli olan harcama manasına gelmektedir.⁸²⁰

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسَعِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدْرَهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ وَإِنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mali bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler verin; iyiler için bu bir borçtur. Bir mehir

⁸¹⁸ Kur’an Yolu, I, 361.

⁸¹⁹ Kur’an Yolu, I, 365-366.

⁸²⁰ Kur’an Yolu, I, 418.

belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır. Hoşgörülü davranmanız takvaya daha uygundur. Aranızda lütfekar davranmayı unutmayın. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.”⁸²¹

Halvet oluşmamış, fiilen cinsel ilişki gerçekleşmemiş ve mehir de belirlenmemiş ise erkeğin eşine karşı mali bir sorumluluğu bulunmaz fakat eşinin gönlünü almak için bütçesine uygun şekilde (mut’a meta) ikramda bulunur. Önceden mehir belirlenmiş ve cinsel ilişkiye girilmemiş ise erkek boşandığı eşine mehrin yarısını vermek zorundadır. Boşanma müddetinde maddi ve psikolojik ihtiyaçlar meydana gelebilir. Erkek için eşine fazlasını verme, kadın için ise eşinin maddi durumunu göz önünde tutarak uzlaşma ve bağışlamaya yönelik ihtiyaçlar karşılanmalıdır.⁸²²

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا فَإِذَا بَلَغَ الْإِجْلُ فَمَسْكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا وَالَّذِي يُؤَسِّنُ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآئُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَأَمَرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَمَنْعُكُمْ فَلَا أُخْرَىٰ لِلْيَفْقَرِ مِنْ سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُفْقِرْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

“Ey peygamber! kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin. Rabbiniz Allah’a saygısızlıktan sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah’ın koyduğu sınırları aşarsa kendisine yazık etmiş olur. Bilemezsiniz ki; belki Allah bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarı verir. Sürelerinin sonuna ulaştıklarında onları ya uygun biçimde tutun yahut onlardan uygun biçimde ayrılın; içinizden adaletli iki kişiyi şahit tutun ve şahitliği Allah için özenle yerine getirin. İşte Allah’a ve ahiret gününe inananlara öğütlenen budur. Kim Allah’a

⁸²¹ Bakara: 2/236-237

⁸²² Kur’an Yolu, I, 375.

saygısızlıktan sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu gösterir. Ve ona hiç beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah’a dayanıp güvenirse Allah ona yeter. Şüphesiz Allah dilediği şeyi sonsuza ulaştırır. Allah her şey için bir ölçü koymuştur. Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olanlar ile adet görmeyenler hakkında tereddüt ederseniz onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süreleri ise doğum yapmaları ile sona erer. Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa Allah ona işinde bir kolaylık verir. İşte bu Allah’ın size indirdiği buyruğudur. Evet, kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa Allah onun kötülüklerini örter ve ona büyük bir karşılık verir. O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer gebe iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir. Varlıklı olan varlığından harcasın, rızıkı daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından harcasın. Allah kimseyi kendi verdiğinden fazlasıyla yükümlü tutmaz. Allah bir güçlüğün ardından bir kolaylık sağlayacaktır.”⁸²³

Boşanmadan sonra iddetini bekleyen kadın evliliği süresince kaldığı evinde kalmaya devam eder. Hamile ise hamileliğin tespit edilmesi, himayeden yoksun ve maddiyatı yok ise ihtiyaçlarının karşılanması, evlilik tekliflerine açık olmaması, özellikle de boşanma kararlarının tekrar gözden geçirilmesi, sonradan pişman olmamaları ve evliliği kurtarmaları için kendi evinde kalması çok önemlidir. Kadın apaçık hayasızlık etmiş ise kalması gerekmez.⁸²⁴

Ric’i boşamada iddet döneminde erkeğin nafaka verme sorumluluğu vardır. Eğer kadın hamile ise doğuma kadar devam eder. Çocuğun emzirilmesi sürecinde de annenin talebi kabul edilirse baba çocuğun süt parasını anneye verir. Öncelik annenin hakkıdır. Anlaşamazlarsa veya anne kabul etmezse başka bir süt anne para verilerek tutulur. Bain boşamada kadına nafaka verilmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ebû Hanife’ye göre bain talakla boşanmış hamile olmayan kadına da nafaka verilir. Diğer alimler bain talakla boşanan kadının nafaka hakkı yoktur mesken hakkı vardır görüşündedirler.⁸²⁵

⁸²³ Talak: 65/1-7

⁸²⁴ Kur’an Yolu, V, 390.

⁸²⁵ Kur’an Yolu, V, 390-395.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“İçinizden vefat edip de geriye eşler bırakanlar, bir yıla kadar evlerinden çıkarılmaksızın eşlerinin geçimliliğini vasiyet etsinler. Onlar çıkar giderlerse kendiliklerinden yaptıkları uygun şeylerde sizin için bir vebal yoktur. Allah izzet ve hikmet sahibidir.”⁸²⁶

Kocası ölen kadın dört ay on gün olan iddetini kocasının evinde kalarak tamamlar. Kalan mal artık varislerin olduğu için kadının maldan nafaka hakkı yoktur, miras hakkı vardır. Kocası ölmeden önce karısının evde bir yıl kalmasını vasiyet etmesi müstehaptır. İddetini tamamlandıktan sonra kadın isterse orada kalmaz. Kadının maddi durumu iyi değilse nafakası ilgili ve borçlu yakınları tarafından verilir.⁸²⁷

وَالْمُطَلَّاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

“Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler verilmesi, Allah’ın rızasını gözetilenlerin borcudur.”⁸²⁸

Boşanan bütün kadınlara onların gönüllerini alacak şeyler verilmesi takva sahibi erkeklerin üzerine bir borçtur. Birlikte zaman geçirdikleri eşlerine mehir haricinde güzel duyularla ayrılmalarını sağlayacak metalar verilebilir. Bu ikramı tazminat olarak da anlayanlar olmuştur.⁸²⁹

İslam’daki nafaka Türk Medeni kanununda yer alan nafakadan farklıdır. Kanunda kadın erkek fark etmeksizin taraflardan hangisinin maddi gücü yerinde ise diğer tarafa verebilir. İslam’da erkek kadına nafaka verir. Çoğunlukla hamilelik dönemi ve çocuğun süt parası hariç iddet süresince geçimi sağlar.

2.2.2.5.4. Kadın Erkek Eşitliği

İslamiyet’te kadın erkek eşitliği var mı? Kadınlar eziliyor mu?

⁸²⁶ Bakara: 2/240

⁸²⁷ Kur’an Yolu, I, 379.

⁸²⁸ Bakara: 2/241.

⁸²⁹ Kur’an Yolu, I, 380.

Bütün insanlar bir erkek ve kadından yaratılmışlardır. Her ikisinin de farklı özellikleri vardır. Bu özellikler doğrultusunda toplum hayatında roller edinilmiş ve sorumluluklar üstlenilmiştir.

İslam'dan önceki birçok din ve toplumda kadına değer verilmiyordu. Cahiliye toplumunda da durum bundan farksız değildi. Kocasını ölen kadın mal gibi varislere kalıyordu. Kız çocukları diri diri toprağa gömülüyordu. Hz. Ömer cahiliye dönemindeki bu durumu şu sözleriyle anlatmıştır: “Cahiliye devrinde biz kadınları bir şey saymaz, hesaba katmazdık; bu durum Allah Teala'nın onlar hakkında ayetler indirmesine ve kendilerine birtakım haklar vermesine kadar devam etti...”⁸³⁰ “Kadınların da ödevlerine denk haklarının bulunduğu”⁸³¹ ayeti o dönemin şartları göz önüne alındığında kadın hakları vesikası niteliğindedir.⁸³²

الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

“Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar baş etmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Saliha kadınlar Allah’a itaatkardır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”⁸³³

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

خَبِيرٌ

“Ey insanlar! şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.”⁸³⁴

⁸³⁰ Müslim, “Talak”, 31.

⁸³¹ Bakara: 2/228

⁸³² Kur’an Yolu, I, 361.

⁸³³ Nisa: 4/34

⁸³⁴ Hucurat: 49/13

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٢٨)

“Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç adet süresince beklerler. Allah’a ve ahiret gününü iman ediyorsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Eğer taraflar arayı düzeltmeyi istiyorlarsa kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler. Kadınların, makul ve meşru ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur. Allah izzet ve hikmet sahibidir.”⁸³⁵

Ayette kadının hak ve görevleri teferruata girilmeden genel çerçevede ele alınmıştır:

1. Kadın ve erkek haklar yönünden mutlak manada eşit değildir, benzerlik ve denklik vardır.
2. Naslarla sınırları belirlenmiş değişmeyecek olanların dışındaki haklar sosyal çevreye, meşru ölçülere, marufa göre belirlenir.
3. Erkeğin fiziki olarak kadından güçlü olmasından dolayı kadından bir derece daha fazla hak ve görevi olması gerekmektedir.⁸³⁶

Bu konuyu biraz daha izah etmek gerekirse:

İnsanlar topluluklar halinde yaşarlar. Meydana getirdikleri sistemin düzene ve otoriteye ihtiyacı vardır. Ailede ve devletin her kurumunda düzen ve idarenin hâkim olabilmesi için insanlar arasında hak, yetki ve sorumlulukların olması gerekir. Kadınlar ve erkekler insan haklarıyla ilgili konularda eşit hak ve sorumluluklara sahiptirler. Yönetimle ilgili görev ve sorumluluklarda “kabiliyet, denge, ehliyet, adalet ve hakkaniyet” kıstasları önem arz eder. Erkek ve kadının insanlık ve kulluk noktasında eşit olmadığını iddia eden söylemler İslam dışıdır. Toplum içinde üstlenilen görevlerde kadın ve erkek eşit değildir. Dengeli ve erkeğin hakkına yakın, benzer haklar geçerlidir. Mesela kadın ev işleriyle, yemek yapmakla uğraşırken, erkek evin geçimini temin etmek için çalışacaktır. Kadın ve erkek ailede geçim, iffetin korunması, yönetim, evlatların

⁸³⁵ Bakara: 2/228

⁸³⁶ Kur’an Yolu, I, 362.

yetiştirilmesi, geçimsizlik durumunda mahkemeye başvurma gibi konularda iş bölümü ve dayanışma içinde davranırlar.⁸³⁷

İslami hükümlerle sabitlenmemiş hak ve görevlerin belirlenmesinde dinin kabul ettiği geçerli ölçüt “maruf”tur. Maruf bozulmamış fitrat, olumsuz bir şekilde şartlanmamış akıl, dinin temel amacı ve nasların çerçevesinde oluşan, gelişen ve gerektiğinde değişen değerler, kurallar, telakkiler, kabuller ve geleneklerdir. Mesela bir kadının dini hükümlere göre birden fazla erkekle aynı anda evli olması caiz değildir. Bu hüküm maruf ölçütüne göre de uygundur. Kadın erkek eşittir tavrıyla hareket ederek bunu eşitlemeye kalkmak, batıdaki bazı uygulamaları almak kabul edilemez büyük bir yanılsamadır. Ama toplumdaki maruf ölçütündeki değişikliklere göre kadın ve erkeğin ev içinde ve dışındaki sorumluluklarında değişiklik yapılabilir. Allah Rasulu kızı Fatıma ve Hz. Ali evlenirken aralarına iş bölümü yapmıştır. Hz. Fatıma’ya ev işlerini, dışarıdaki işleri de Hz. Ali’ye vermiştir. Bazı fakihler bu iş bölümünün bağlayıcı ve sürekli olmadığını değişen marufa göre farklılık göstereceğini ifade etmişlerdir.⁸³⁸ Hz. Ömer’de “Biz Kureyşliler kadınlarımıza hâkim bir topluluk idik. Medine’ye gelince orada kadınları erkeklerine hâkim (dediklerini yaptırır olmuş) bir toplum yapısı bulduk, bizim kadınlarımız da onlarınkinden bunu öğrenmeye koyuldular... Bir gün eşime kızdım. Baktım bana karşılık verip itiraz ediyor, ben buna tepki gösterince eşim, ‘Sana karşı çıkmamı niçin yadırgıyorsun? Vallahi ya Hz. Peygamberin eşleri de ona itiraz ediyorlar. Hatta bazıları sabahtan akşama kadar ona küs bile kalıyorlar’ dedi. Derhal gidip kızım Hafsa’ya sordum, o da bunu doğruladı...”⁸³⁹ Bu rivayetler İslam’ın Arap cahiliyesinde kadın erkek ilişkilerinde yaptığı devrimi gözler önüne sermektedir.

Müfessir ve müçtehitler, erkekler fiziki güç, akıl ve irade yönünden kadınlardan bir derece daha üstündürler görüşünü benimsemişlerdir. Fiziki güç olarak erkeklerin kadınlardan üstün olduğu aşikardır. Akıl yönünden üstünlüğü “Aklı ve dini eksik olanlar içinden, sizden fazla, akıl sahiplerine hâkim galip olanları görmedim!...”⁸⁴⁰ hadisine dayandırmışlardır. Bu hadis kadın ve erkeğin aklını mukayese etmek için dile getirilmemiştir. Rasulullah’a “akıl eksikliği”nden kast edilenin ne olduğu kadınlar

⁸³⁷ Kur’an Yolu, I, 363.

⁸³⁸ Kur’an Yolu, I, 364.

⁸³⁹ Müslim, “Talak”, 34.

⁸⁴⁰ Müslim, “İman”, 132.

tarafından sorulmuş, “şahitlikte bir erkeğe karşılık iki kadın şahit istenmesi”; din eksikliği ise “hayız halinde namaz kılmamak ve oruç tutmamak” şeklinde ifade etmiştir. Din eksikliğinden kastedilen bazı yükümlülüklerden muaf tutulmaktır. Hadisin maksadı “Böyle olduğunuz, böyle yaptığınız halde yine de erkekleri etkiliyor ve kandırabiliyorsunuz. Bu özellik ve kabiliyetinizi kötüye kullanmayın.” şeklinde kadınlara bir ikaz niteliğindedir.⁸⁴¹

Kadın ve erkeği birbirinden ayırt eden fiziki özelliklerin haricinde psikolojik yönden de farklılıklar vardır. Bunlara irade gücünü de dahil edebiliriz. İstisnalar haricinde büyük bir sorumluluk olan evin geçimi erkeğe aittir. Bu hak, “kavvamlık” olarak ifade edilen koruma ve yönetme yükümlülüğüdür. Eski fakihler devlet ve aile yönetiminde önceliğin erkeklerde olduğu yönünde ittifakta bulunmuşlardır. Diğer alanlarda ise görüş farklılıkları bulunmaktadır.⁸⁴²

Yükümlülüklerini yerine getiren ve getirmeyen kadın, erkeklerin ahirette ceza ve mükafatları cinsiyet ayrımı yapılmadan verilecektir. Çünkü erkek ve kadın Allah katında kul ve insan olarak eşittir.⁸⁴³

2.2.2.5.5. Kadının ibadeti

Kadınlar özel günlerinde Kur'an okuyabilir mi? Özel günlerde oruç tutabilir mi? Kadınlar cuma namazı kılabilir mi? Kur'an'ın mealı de Arapça lafzı gibi midir? Ona da abdestsiz dokunulmaz mı?

Yetişkin bir kadının cinsel organından üç türlü kan gelir. Doğum yapan kadından gelen kan nifas kanı olarak adlandırılır. Ergenlik dönemine girmiş sağlıklı bir kadının rahminden düzenli aralıklarla kan gelmesine hayız hali denilir. Üçüncüsü ise hastalıktan dolayı gelen istiaze kanıdır. Hayız, nifas ve istiaze haliyle ilgili emir ve yasaklar temizlikle ilgili dini hükümlerin içinde yer almaktadır. Hz. Peygamber ve hanımlarından nakledilen hadisler hayızla ilgili fıkıh literatürünü oluşturmaktadır.⁸⁴⁴

⁸⁴¹ Kur'an Yolu, I, 364.

⁸⁴² Kur'an Yolu, I, 365.

⁸⁴³ Kur'an Yolu, IV, 662.

⁸⁴⁴ Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., XVII, İstanbul 1998, 51.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Sana kadınların adet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir haldir. Bu sebeple adet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyice temizlendiklerinde onlara Allah’ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever.”⁸⁴⁵

Yahudiler kadınları adet döneminde iken pis sayar ve onlarla her türlü temasta bulunmaktan sakınırlardı. Medineli müslümanlar da Yahudilerin uygulamalarından etkilenmişler ve kadınlarına onlar gibi davranıyorlardı. Peygamberimize bu mesele intikal edince bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Ayette “eza” kelimesi “aşırı olmayan zarar” anlamındadır. Allah kadına sıkıntı olsun diye aybaşını vermemiştir. Rahmin hazırlanmasını sağlayan tabii ve faydalı bir süreçtir. Adet döneminde kadında fizyolojik ve psikolojik değişiklikler meydana gelir. Bu dönemde kadınla cinsel birleşmede bulunmak kadın için sıkıntıdır, tıbbi yönden de zararlıdır. Ayette adet döneminde olan kadınlarla cinsel ilişkide bulunmak yasaklanmıştır.⁸⁴⁶

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ط

“Ona ancak tertemiz olanlar (melekler) dokunur.”⁸⁴⁷

Müslümanlar Kur’an’a olan saygılarından dolayı ilk zamandan itibaren Kur’an ayetleri yazılan malzemelere abdestsiz dokunmamışlardır. İslam alimleri de Rasulullah’tan nakledilen hadisleri de delil göstererek bu konuda hüküm beyan etmişlerdir. Şevkani, İbn Abbas, İbni Hazm ve Davud bin Ali gibi kişilerin bulunduğu alimler nakledilen hadisin sahih olmadığını ya da temiz olmayanlardan kastedilenin müşrikler olduğunu ve ayette levhi mahfuzdan söz edildiğini dile getirerek abdestsiz ve cünüp olanların Kur’an’a dokunması ve okuması caizdir hükmünü vermişlerdir. Kur’an’a el sürerken abdestin gerekliliği içtihadını esas alan bir müslüman hürmetten dolayı abdestle dokunuyorsa bu davranışından dolayı ona sevap ve feyz verilir. Abdest alma mecburiyeti Kur’an’la meşgul olmaktan uzaklaştırmaz. Eğitim öğretim faaliyetlerinde ve

⁸⁴⁵ Bakara: 2/222

⁸⁴⁶ Kur’an Yolu, I, 353.

⁸⁴⁷ Vakıa: 56/79

zorunlu olma hallerinde fetvalar verilmiştir. Tercümesine dokunmak ve mushafa dokunmadan okumak için abdest şartı bulunmamaktadır yalnızca tavsiye edilmiştir.⁸⁴⁸

Kadınlar adet döneminde namazdan men edildikleri için kılmazlar, oruçlarını da temizlik döneminde kaza etmek üzere tutmazlar.⁸⁴⁹ Cuma namazı müslüman erkeklere farz kılınmıştır. Kendilerine farz olmadığı halde cuma namazını kılan kadınların ayrıca vakit namazını kılmalarına gerek yoktur.⁸⁵⁰

2.2.2.5.6. Kadının Miras Hakkı

Neden mirasta kadına bir hisse, erkeğe iki hisse veriliyor?

İslamiyet gelmeden önce cahiliye döneminde mirasın hepsi erkek çocuğuna kalırdı. Eğer erkek çocuğu yoksa yakın akrabadan başlayarak uzağa doğru erkeklere verilirdi. Bazen de vasiyet yoluyla akrabalara, çocuklara bırakılırdı.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَٰلِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

“Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geride mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı.”⁸⁵¹

Bu ayet daha sonra nazil olacak olan miras ayetine hazırlık mahiyetindedir. Ayette kadın erkek ayrımı yapılmadan ana babaya ve akrabalara geriye kalan malı vasiyet etmenin gerekliliği belirtilmiştir. Dört mezhep imamına göre miras ayeti nazil olunca vasiyet etmenin farz olma hükmü değişmiş mendup olmuştur.⁸⁵²

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَٰلِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَٰلِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرُ
نَصِيبًا مَّفْرُوضًا

“Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine anne babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay.”⁸⁵³

⁸⁴⁸ Kur'an Yolu, V, 230.

⁸⁴⁹ Kur'an Yolu, I, 364.

⁸⁵⁰ Kur'an Yolu, V, 349.

⁸⁵¹ Bakara: 2/180

⁸⁵² Kur'an Yolu, I, 273- 275.

⁸⁵³ Nisa: 4/7

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) İkidenden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona varis olmuşlarsa annenin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa annenin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır, şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”⁸⁵⁴

Ayete dikkat edildiğinde mirasın pay edilmesinde kadın hakkının esas alındığı ve üzerine vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Kadınlara erkeğin payının yarısı kadar pay verilmesi merak konusu olmuş, adaletsizlik olarak nitelendirilmiş ve bazı yazarlarca eleştirilmiştir.⁸⁵⁵

İslam’ın bireylere yüklediği sorumluluklar ve nimet-külfet dengesi yönünden ele alındığında adalet ve hakkaniyetle paylaşım yapıldığı aşağıdaki açıklamalar ışığında görülecektir:

1. Kadının hakkı her durumda ikiye bir değildir. Çocukları ve anne babası hayatta olan kişinin miras hakkı altıda bir olarak eşittir.
2. Erkeğe kadının payının iki katı kadar hisse verildiği durumlarda maddi yükümlülük baz alınarak ailenin ve toplumun yararı öncelenmiş, denge kurulmuştur. Bugün bazı değişiklikler meydana gelse de geçmişte erkeklerin serveti daha iyi kullandıkları gözlenmiştir.
3. Mirası erkekler idare etseler de kadınlar daha fazla faydalanmaktadır. Kadınların görünüşte az aldıkları düşünülse de haklarını tasarrufta kendileri sorumludurlar. Kocalarının, erkek kardeşlerinin faydalanma hakları yoktur. Kadınlar evlendiklerinde mehirden, düğün harcamalarından ve ailenin geçiminden

⁸⁵⁴ Nisa: 4/11

⁸⁵⁵ Kur’an Yolu, II, 22-28.

sorumlu değillerdir. Bütün sorumluluk erkeğindir. Dolayısıyla erkeğin mirastaki payından da yararlanırlar. Erkeğin akrabalarına karşı sorumlulukları ve kadının sorumlu olmadığı mali yükümlülükleri de vardır.

4. Hint, Arabistan, Eski Roma, Çin, Mısır, İran ve Yunan gibi ülkelerde kadınların mirastan hakları yoktu. Batıda orta çağdan sonra kadınların erkeklerle eşit pay almaları için kanun çıkarıldı. Fakat kadının malında harcama yapması için erkeğin izin şartı konuldu. Sonraki zamanlarda düzeltmeler yapılarak kadın ve erkeğe mülkiyet ve tasarrufta eşit haklar verildi. Oysaki İslam en başında kadına ikide bir görünse de tasarruf ve istifade de daha fazla haklar vermiştir.⁸⁵⁶

2.2.2.5.7. Kadın Peygamber

Arap toplumunda erkekler kadınlardan üstün kabul edildiğinden peygamberler erkeklerden gelmiş. Şimdi kadınlar üstün kadın peygamber gelebilir mi? Kadın peygamber gelmiş midir?

Allah bütün topluluklara hakikati tebliğ etmesi için peygamber göndermiştir. Kur'an'da peygamberlerin isimlerinden ve kavimleriyle olan mücadelelerden bahsedilmektedir. İsmi zikredilmeyen nice peygamberler de bulunmaktadır.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Senden önce de şehir halkı içinden seçip kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber göndermedik. İnkarcılar yeryüzünde dolaşp da kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmediler mi? Günahtan sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hala aklınızı kullanmıyor musunuz?”⁸⁵⁷

“Rical” kelimesi sözlükte erkek anlamına gelmektedir. Bu anlamda yorumlayan müfessirlerin çoğunluğuna göre peygamberlerin tümü erkektir.⁸⁵⁸

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خَفَتْ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

⁸⁵⁶ Kur'an Yolu, II, 22-28.

⁸⁵⁷ Yusuf: 12/109

⁸⁵⁸ Kur'an Yolu, III, 263.

“Musa’nın annesine, ‘Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız.’ diye vahyettik.”⁸⁵⁹

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا الْإِيمَانُ وَكَانَتْ مِنَ الْمُقَاتِلِينَ

“Allah iman edenlere Firavun’un karısını misal vermektedir. O, ‘Rabbim!’ demişti, ‘Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun’dan da yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selamete çıkar!’ İmran kızı Meryem’i de (misal vermiştir): O iffetini çok iyi korumuştur, biz de ona ruhumuzdan ekledik; o, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi.”⁸⁶⁰

Bazı İslam alimleri ise yukarıdaki ayetleri delil göstererek Hz. Sare, Hz. Meryem ve Hz. Musa’nın annesinin peygamber olduğu görüşündedirler. Çünkü onlar da vahiy almışlardır.⁸⁶¹ Firavun’un karısı Asiye hakkında ayetin bulunması ve hadisi şeriflerde övgüyle bahsedilmesinden hareketle İslam alimlerinin bazıları onun da peygamber olduğunu iddia etmişlerdir. Maturidi mezhebine göre erkek olmak peygamberliğin şartlarından ve bu kadınlar peygamber değildirler.⁸⁶²

2.2.2.5.8. Kadının Çalışması

Kadının çalışmasına Kur’an ne diyor? Çalışan kadın parasının bir kısmını kocasına vermek zorunda mı? Verirse ne kadarını verebilir?

İslamiyet kadının bir meslek sahibi olmasını, çalışıp para kazanmasını ve mal, mülk edinmesini yasaklamamıştır. Kadının çalışmasından maksat aile hayatını sonlandıran mutluluğunu bozan, ekonomik özgürlüğe sahip olmak değildir. Kadında erkek gibi Allah’ın kuludur, bu alanda da kulluğunu belli eder.⁸⁶³

Görüşmelerimizin neticesinde gençlerin farklı yönleriyle kadın konusunu merak edip sorular yönelttiği görülmüştür. Sosyal hayatta ve ailede kadının yeri, Allah’a karşı

⁸⁵⁹ Kasas: 28/7

⁸⁶⁰ Tahrir: 66/11-12

⁸⁶¹ Kur’an Yolu, III, 263.

⁸⁶² Kur’an Yolu, V, 412-413.

⁸⁶³ Kur’an Yolu, II, 156.

sorumlulukları ve ibadetleri yöneltilen sorular arasında yer almaktadır. Kadın konusu birçok başlık altında incelenmiş ve soruların cevapları verilmiştir. Fakat “Kadınlar erkek öğretmenden ilim alabilir mi?”, “İslam kadının eğitimi hakkında ne diyor?”, “Karma eğitim günah mıdır?” ve “Cennette kadınlara nuri var mı?” sorularının cevapları tefsirde bulunamamıştır.

2.2.3. Ahlakla İlgili Sorulara Cevaplar

2.2.3.1. İftira Etmek

Bir insana iftira etmenin günahı nedir?

Kur'an'ın temel konularından biri de ahlak konusudur. İnsan sosyal bir varlıktır. İslam dini toplumun huzurlu ve mutlu olabilmesi için insanlar arası ilişkilere de önem vermiş ve hükümler koymuştur. Allah iftira etmeyi yasaklamıştır.

Büyük ve küçük günah olmak üzere günahlar iki kısma ayrılır. Kur'an'da büyük günahlar için “fahişe”, küçük günahlar için ise “lemem”ve “seyyiat” kelimeleri kullanılır.⁸⁶⁴ Büyük günahların bir kısmı hadisi şerifte şu şekilde sıralanmaktadır: “Allah’a ortak koşmak, adam öldürmek, ifteli kadınlara iftira atmak, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, dinini yaşayabilmek için hicret ettikten sonra -şartlar değişmediği halde- tekrar eski yurduna dönmek, büyü sihir yapmak, ana-baba haklarına riayet etmemek, yalancı şahitlik yapmak, faiz yemek...”⁸⁶⁵ Büyük günah işleyen dinden çıkmaz ama fasık olarak nitelendirilir.⁸⁶⁶

Kur'an'da Allah'a, Hz. Muhammed'e ve diğer peygambere iftira edildiğinden bahsedilmektedir. Hz. Yusuf'a kardeşlerinin ve Aziz'in karısının, Hz. Meryem'e ve Hz. İsa'ya kavminin, Hz. Aişe'ye de münafıkların iftira etmelerinin konu edildiği ayetler aşağıda yer almaktadır:

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَالْفَيَّا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ

أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

⁸⁶⁴ Necm: 53/32.

⁸⁶⁵ Buhari, “Edep”, 6, “Eyman”, 16; Müslim, “İman”, 143-144.

⁸⁶⁶ Kur'an Yolu, II, 52-53.

“İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yakalayıp yırttı. Kapının önünde kocasıyla karşılaştılar. Kadın kocasına dedi ki: ‘Senin aileni kötülük etmeye kalkışanın cezası, ancak zindana atılmak veya ağır fiziksel cezaya çarptırılmak olmalıdır.’”⁸⁶⁷

قَالُوا إِنِّي سِرْقٌ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُ مِنْ قَبْلٍ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبَيِّدْهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ

“Dediler ki: ‘Eğer o çaldıysa, daha önce onun kardeşi de çalmıştı.’ Yusuf onlara belli etmeksizin içinden şunları geçirdi: ‘Asıl sizin durumunuz kötü! Allah, sizin suçladığınız hususu çok iyi bilmektedir.’”⁸⁶⁸

فَبِمَا نَفْسِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بَغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا وَيَكْفُرُهُمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا

“Sözlerinden dönmeleri, Allah’ın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve ‘Kalplerimiz kılıflanmıştır’ demeleri sebebiyle... dahası inkârları sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur. Pek azı müstesna artık iman etmezler. Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından: ...”⁸⁶⁹

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَقُلْنَا سُبْحَانَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ إِنَّ الَّذِينَ يُجِبُونَ أَنْ تَشْبَعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَوْفٌ رَّحِيمٌ

“O iftirayı atanlar içinizden bir gruptur. Bunun sizin için kötü olduğunu sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri işlediği günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüğünü üstlenen için ise büyük bir azap vardır. Bunu işittiğiniz zaman mümin erkekler ve kadınların birbirleri hakkında hüsn-i zan beslemeleri ve ‘Bu apaçık bir iftiradır.’ demeleri gerekmez miydi? Bu iddialarına dört şahit getirselers ya! Bu sayıda şahit getiremiyorlarsa onlar, Allah nezdinde yalancıların ta kendileridir. Eğer dünyada ve

⁸⁶⁷ Yusuf: 12/25

⁸⁶⁸ Yusuf: 12/77

⁸⁶⁹ Nisa: 4/155-156

ahirette Allah'ın lütfu ve rahmeti hep sizinle olmasaydı içine daldığınız günah yüzünden size büyük bir azap gelecekti. Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz, bunu da önemsiz sanıyorsunuz. Halbuki Allah katında o büyük bir şeydir. O kulağınıza geldiğinde 'Bunu konuşmak bize yakışmaz, fesuphanallah bu apaçık bir iftiradır.' deseydiniz ya! Eğer gerçek müminlerseniz Allah size, bir daha asla böyle bir şey yapmamanızı öğütüyor. Allah size ayetleri açıklıyor, Allah ilim ve hikmet sahibidir. Müminler arasında ahlaksızlığın yaygınlaşmasını isteyenlere dünyada ve ahirette can yakıcı bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”⁸⁷⁰

İftira suçunu işleyen insanların hem dünyada hem de ahirette cezaları vardır. Aşağıdaki ayetler bu cezaların neler olduğunu bildirmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعْنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ يَوْمَئِذٍ يُوقِفُهُمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ

“İmanlı, saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve ahirette lanetlenmişlerdir, onlara büyük bir ceza vardır. O ceza gününde dilleri, elleri ve ayakları, yapıp ettikleri hususlarda aleyhlerine tanıklık edecektir. O gün Allah onlara hak ettikleri cezayı tastamam verecektir ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklardır.”⁸⁷¹

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا

“Kim de bir hata veya günah işler, sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa şüphesiz ağır bir iftira suçunu ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur.”⁸⁷²

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getirmeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.”⁸⁷³

⁸⁷⁰ Nur: 24/11-20

⁸⁷¹ Nur: 24/23-25

⁸⁷² Nisa: 4/112

⁸⁷³ Nur: 24/4

İster evli ister bekar olsun iffetli kadınlara iftira etmek “kafz” diye adlandırılır. Bu suçu işleyip de dört şahit getiremeyenlere üç farklı ceza uygulanır.

1. Zina suçu işleyene uygulanan cezanın şekil bakımından aynısı seksen sopa vurulur. Şahitler dinlendikten sonra yalancı şahitlik yaptığı ispat edilen kişilere de aynı ceza uygulanır.
2. Ölünceye kadar şahitlikleri kabul edilmez.
3. Fasık olarak nitelenir, sabıkalı olurlar ve bazı haklardan yararlanamazlar.⁸⁷⁴

2.2.3.2. Kötülük Problemi

Yaşadığımız dünyada mazlumların, savaşların, açlığın, yokluğun, hastalık ve çeşitli musibetlerin var olması gençlerin zihinlerini meşgul etmektedir. Allah’ın adaletli ve merhametli oluşundan hareketle de dünyada olup biteni ve insanların başlarına gelen acı olayları sorgulamaktadırlar. Bu nedenle gençler “Allah’ın her şeye gücü yetiyorsa neden dünyada kötülük var?”, “Allah zulmeder mi?”, “Allah zulme rıza gösterir mi?” sorularını soruyorlar.

Yeryüzünde meydana gelen musibet ve kötülükleri anlamlandırmada insanoğlu problem yaşamaktadır. Din ve felsefe bilimleri tarafından çokça tartışılan konulardan olan kötülük problemi, ateizmin teist düşünceye karşı ileri sürdüğü argümanlardan biridir.⁸⁷⁵ Kötülük problemi, Allah’ın irade, kudret, merhamet, adalet gibi sıfatlarıyla, yeryüzünde temelde var olan kötülüğün çeliştiği fikrinden oluşmaktadır. Eğer tüm bu sıfatlara sahip Tanrı var olsaydı, yarattıklarında da iyilik ve güzellikler bulunur, dünyada kötülük ve acı bulunmazdı.⁸⁷⁶

“David Hume, “Tabii Din Üzerine Dialog” adlı yazısında teizmin kötülük problemine ilişkin çelişkisini şu sözlerle dile getirmektedir:

Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor; o halde O güçsüzdür, yoksa gücü yetiyor da önlemek mi istemiyor; o halde O kötü niyetlidir. Eğer Tanrı hem güçlü

⁸⁷⁴ Kur’an Yolu, IV, 54.

⁸⁷⁵ Veysel Kasar, “Allah’ın Adalet ve Hikmeti Bağlamında Engellilik Problemi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (29), 2013, 63-104.

⁸⁷⁶ Metin Özdemir, “Maturidi’nin Kötülük Problemine Yaklaşımı”, *Maturidi’nin Düşünce Dünyası* (1. Baskı), Şaban Ali Düzgün (Ed.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, 380.

hem de kötülüğü ortadan kaldırmak niyetinde ise, bunca kötülük nasıl oldu da var oldu?”⁸⁷⁷

Yukarıdaki söylemlerden de anlaşılacağı üzere kötülük problemi her şeyi en güzel şekilde meydana getirmeye güç yetiren, insanoğlunun bilemeyeceği bilgilere vakıf olan, mükemmel ve her yönüyle sınırsız olan Allah’ın kâinattaki her şeyi yalnızca iyi bir şekilde yaratması gerektiği üzerine kurulmuştur. Bu da Allah’ı sınırlı bir yaratıcı konumuna sokmaktadır ki Allah bunlardan münezzehtir.⁸⁷⁸

Çok eski çağlardan beri bu düşünce var olmasına rağmen kötülük problemi ne teist düşüncenin geçersizliğini ne de ateist düşüncenin geçerli olduğunu ispatlayacak güçte değildir. Yaşadığımız toplumda meydana gelen kötülüklerin müsebbibi olarak tanrıyı değil de insanları görmek daha mantıklı olacaktır.⁸⁷⁹

Zulüm kelime olarak “bir şeyi olması gerekenin dışına saptırma, adaletsizlik zorbalık, haksızlık, kötülük” anlamlarına gelmektedir. Terim manası ise “dini ve ahlaki kanunlarda belirlenmiş sınırları aşan; adalet ve eşitlik ilkelerine ters düşen davranışlar sergilemek” demektir. Hukuk ve ahlak literatüründe ise “Haktan batıla sapmak, rızasına aykırı olarak birinin mülkü üzerinde tasarrufta bulunmaya kalkışmak, haddi aşmak” manalarında kullanılır.⁸⁸⁰

Kur’an’da eş anlamlarıyla birlikte pek çok ayette konu edilen zulüm, itikadi ve ahlaki çerçevede iki gruba ayrılabilir. İtikadi anlamda zulüm, Allah’a şirk koşturmak, inkâr etmek, ameli bakımdan ise dinin emrettiği kurallara uymamak, isyan etmek, haddi aşmak manalarına gelmektedir. Ahlaki açıdan ise hak, özgürlük, eşitlik konuları ile ilgili olarak başkasına zarar verip, hakkını gasp etmek anlamlarında kullanılır.⁸⁸¹ Zulüm dinen yükümlü olan, akıl sahibi varlıklara ait bir tutum ve davranıştır. Allah yasaklamıştır. Allah’a ait değildir.⁸⁸²

2.2.3.2.1. Kötülüğün Kaynağı

⁸⁷⁷ Mehmet Aydın, “Ateizm ve Çıkmazları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXIV, 1990, 186-204.

⁸⁷⁸ M. Özdemir, “Maturidi’nin Kötülük Problemine Yaklaşımı”, 381.

⁸⁷⁹ Aydın, 193.

⁸⁸⁰ Kur’an Yolu, I, 125.

⁸⁸¹ Kur’an Yolu, I, 126.

⁸⁸² Kur’an Yolu, I, 127.

Kur'an'ın ifadesiyle insanın evrensel kaderinde şeytanın rolü vardır. Çünkü şeytan Hz. Adem'den itibaren bütün insanlığın imtihanında kandıran, saptıran bir görev üstlenmiş Allah da buna izin vermiştir. Kur'an'da çeşitli surelerde İblisin kıssası konu edilmektedir. Allah'ı Teala meleklerle ben yeryüzünde bir halife yaratacağım hitabında bulunur. Hz. Adem'i yaratır ve meleklerden Hz. Adem'e secde etmelerini ister.⁸⁸³ Bütün melekler Allah'ın bu emrine itaat ederler, yalnızca şeytan yaratılıştaki kendisinin Hz. Adem'den daha üstün yaratıldığını iddia ederek, kibre kapılıp bu emre karşı çıkar. Bunun üzerine Allah şeytanı cennetinden kovar, şeytan ise insanların tekrar dirileceği güne kadar kendisine izin verilmesini talep eder. Allah şeytanın bu isteğini kabul eder. Şeytan senin beni azdırmama karşılık ben de senin kullarının önlerinden, arkalarından, sağlarından sollarından sokulacağım ve çoğunu sana şükreden bir kul olarak görmeyeceksin der.⁸⁸⁴ Verdiği sözü yerine getirmiş ve ilk olarak Hz. Adem ve eşinin yasak ağaçtan yemelerine ve cennetten çıkmalarına vesile olmuştur.⁸⁸⁵

Bu konu hakkında Zeydiyye imamlarından Hasan bin Muhammed el-Hanefiyye, Yahya bin el-Hüseyn'e şu soruları yöneltir. Şeytanın nefesine kibir duygusunu ve zihnine isyanı kim yerleştirdi? Şeytanı bu şekilde yaratan kimdir? Şeytandaki bu özellikleri Allah mı yarattı yoksa başka bir varlık mı? El-Hanefiyye'ye göre, bu sorulara Allah'ın dışında bir varlık yarattı cevabı verilirse Allah'ın yarattıklarında Allah'ın istemediği şeyleri var eden bir yaratıcının varlığı kabul edilmiş olunur ki bu cevap daha kötüdür. İmam Yahya'nın cevabı ise özetle şöyledir: Allah, şeytana iyiyi kötünden ayırt edebileceği akıl verdi. İtaatle yükümlü oldukları fiilleri ve Allah'ın gazabını cezbedecek durumları ona öğretti. Allah iyiyi ve kötüyü, yapması ve yapmaması gerekenleri şeytana öğretmemiş olsaydı, şeytan bunları bilemezdi. İyi, kötü, taat ve isyan olmadan ceza, mükafat, cennet ve cehennem olmazdı.⁸⁸⁶

Allah'ın şefkat ve merhamet sıfatlarıyla kötülüğe izin vermesini bağdaştıramayanlar bu kez Tanrıyı inkâr yoluna gitmişler ya da iyilik ve kötülüğü yaratan

⁸⁸³ Bakara: 2/30- 34

⁸⁸⁴ A'raf: 7/11- 17. Mustafa, Öztürk, "İblisin Trajik Hikayesi- Allah, Şeytan, İnsan Kötülüğe Dair", *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 2005,42.

⁸⁸⁵ Taha: 20/120

⁸⁸⁶ M. Özdemir, "Kötülük Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2000, IV. sayı, 227-228.

iki ayrı Tanrıya (düalist) inanır olmuşlardır. Her fiili hikmet gereği yaratan Allah'ın kötülüğü de var etmesinin elbette bir hikmeti vardır.⁸⁸⁷

Allah'ın şeytan da dahil olmak üzere akıl ve temyiz özelliklerinden dolayı sorumluluk verdiği varlıklara, görevlerini yerine getirmeleri için ceza ile mükafatı teşvik ve caydırıcı unsur olarak kullanmıştır. Tercihlerini yapmada özgür bırakmış, onları zorlamamıştır. Şeytan tercihinin kötüden yana kullanmış ve ilk günahı işlemiştir. Hatasından da dönmemiştir. İnsan ise günahından sonra pişman olmuş ve yeniden iyi olma özelliği kazanmıştır.⁸⁸⁸ İnsanın ibadet ve kullukta imtihanının sebebi Hz. Adem'in şeytanla imtihanına indirgemek ve bütün kötülüklerin kaynağı olarak şeytanı görmek basit ve yüzeysel bir fikirdir.⁸⁸⁹ Şeytan ve insan tercihlerini hür iradeleriyle seçmiştir.⁸⁹⁰

2.2.3.2.2. Zulüm İle İlgili Ayetler ve Tefsirleri

وَضَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَٰةَ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

“Ve sizi bulutlarla gölgeledik; size kudret helvası ve bildircin gönderdik ‘Verdiğimiz güzel nimetlerden yiyin’ (dedik). Gerçekte onlar bize değil, kendilerine kötülük ediyorlardı.”⁸⁹¹

Zulmün Allah için düşünülmesi mümkün değildir, Allah zulmetmez ve zulmetmeyi haram kılmıştır. Zulüm akıl ve irade verilen bu yönüyle de dinen sorumlu tutulan varlıklara has bir tutumdur. Çevresindeki varlıklara kötülük yapan kişi aslında öncelikle kendine kötülük yapmıştır.⁸⁹²

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

“Gerçek şu ki Allah, insanlara zerrece kötülük etmez, fakat insanlar kendilerine kötülük ediyorlar.”⁸⁹³

⁸⁸⁷ M. Özdemir, “Maturidi’nin Kötülük Problemine Yaklaşımı”, 398-399.

⁸⁸⁸ M. Özdemir, “Kötülük Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım”, 228.

⁸⁸⁹ M.Öztürk, 45.

⁸⁹⁰ M. Özdemir, 228.

⁸⁹¹ Bakara: 2/57

⁸⁹² Kur’an Yolu, I, 127.

⁸⁹³ Yunus: 10/44

Hidayet, dalalet, hayır, şer, ceza ve mükafat Allah'tandır. Fakat Allah insanları dalalete sürüklemeyi, onları haksız yere cezalandırmaz. Çünkü Allah insanoğluna iyiyi kötünden ayırt etmek için akıl ve dilediğini dilediği şekilde yapabilmesi için irade ve kudret vermiştir. Hakikati görmek için Peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Tüm bu nimetler içerisinde yine de insan dalaleti, kötülüğü kendisi için uygun görüp seçiyorsa, kendi kendine zulmetmiş olur.⁸⁹⁴

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلُهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوفُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

“Allah fakirdir, biz zenginiz’ diyenlerin sözünü And olsun ki Allah işitmiştir. Hem bu söylediklerini hem de haksız yere peygamberleri öldürmelerini elbette (bir tarafa) yazacağız ve ‘Yakıcı azabı tadın!’ diyeceğiz.’ Bu, ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah, kullara asla zulmedici değildir.”⁸⁹⁵

Yahudilerin işledikleri günahlardan dolayı ahirette cezalandırılacakları, mizanda zulüm ve haksızlık yapılmadığını çünkü kalplerindeki sapkınlık, dillerindeki inkâr ve elleriyle işledikleri işlerden dolayı ateşe atılacakları açıklanmıştır.⁸⁹⁶

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا

“Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin? Hayır! Allah, dilediğini temize çıkarır ve kimseye kıl payı kadar haksızlık edilmez.”⁸⁹⁷

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

“Kim dine ve dünyaya yararlı bir iş yaparsa kendi iyiliği için yapmış olur; kim de kötülük işlerse kendi aleyhine işlemiş olur. Senin rabbin, kullarına asla haksızlık etmez.”⁸⁹⁸

Bu dünya hayatı imtihan yeridir. Allah’a iman eden, peygamberin getirdiğine tabi olan, güzel ve hayırlı işlerde bulunan insanoğlu yaptıklarının karşılığını dünyanın arızı şartlarından dolayı bazen bu dünyada göremez. Her ne kadar bu dünya da göremese de ahirette muhakkak görecektir ve kendisine asla zulüm edilmeyecektir. Allah kullarına bu

⁸⁹⁴ Kur’an Yolu, III, 107.

⁸⁹⁵ Al-i İmran: 3/181-182

⁸⁹⁶ Kur’an Yolu, I, 726-727.

⁸⁹⁷ Nisa: 4/49

⁸⁹⁸ Fussilet: 41/46

konuda teminat vermektedir. İyilik yapana mükafat, kötülük yapana ise cezası verilecektir.⁸⁹⁹

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

“Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar.”⁹⁰⁰

Musibet “istenmeyen, kötü durumlar, felaketler” anlamına gelmektedir. İnsanın kâinattaki fiziki ve sosyal kanunları umursamaması, bu noktada kendisini tehlikeye düşürecek durumlarda tedbir almaması ve Allah’a karşı itaatsizlikte bulunması nedeniyle, başına gelen felaketlerin kendi yaptıklarının bir sonucu olduğuna dikkat çekilmektedir. İnsan yaptığı kötülüklerin cezalarının tümünü bu dünyada alsa dünyada karmaşa olurdu. Allah bazı günahları affetmektedir, bazısının ise cezasını ahirete ertelemektedir.

İnsanın günahlardan temizlenmesi, ruhi olgunluğa erişmesi, ahirette mükafatlara nail olması için bazen hatası, kusuru olmadığı halde de başına sıkıntı ve musibetler gelebilir. Neticede bu durumu kötü olarak nitelendirmek doğru değildir. Olayların arkasındaki hikmeti görmek gerekir.⁹⁰¹

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

“And olsun sizi biraz korku ve açlıkla, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele.”⁹⁰²

Kusuru, günahı olmayan salih kulların başlarına gelmiş olan musibetler, sıkıntılar onların ahirette günahlarına kefarete ve mükafat kazanmalarına vesile olacağı için yani neticede bu durum ahirette kendi lehlerine dönüşeceğinden zahirde şer gibi görünse de aslında onlar için hayırdır. Bundan dolayı bu mesele musibet kapsamına girmediğinden bu ayette konu edilmemiştir.⁹⁰³

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمْ

الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَأْكُونُونَ

⁸⁹⁹ Kur'an Yolu, IV, 719.

⁹⁰⁰ Şura: 42/30

⁹⁰¹ Kur'an Yolu, IV, 752.

⁹⁰² Bakara: 2/155

⁹⁰³ Kur'an Yolu, IV, 752.

“Günahı batıp kalmış olanlar kuşkusuz cehennem azabında devamlı kalacaklar, azapları hafifletilmeyecek ve (kurtuluştan) ümit kesip susacaklar! Biz onlara haksızlık etmedik, kendilerine haksız edenler onlardır. ‘Ey Malik, rabbın bizim işimizi bitirsin!’ diyecekler; o da ‘Burada kalıcısınız’ cevabını verecektir.”⁹⁰⁴

Allah insanlara hem dünyada hem de ahirette kesinlikle zulmetmez. İnsanlar dünyada yaptıkları hata ve günahların cezasını ahirette çekeceklerdir, yani herkes ateşini kendi elleriyle cehenneme götürür. İmtihan dünyası olduğu için amellerin karşılığını vermek zulüm değildir. Asıl zulüm dünyada sorumluluklar yükleyip sorumluluklarını yerine getirecek güç vermemektir. Allah insana o gücü vermiştir fakat hakikati görüp de inkârda ve gûnahta ısrar eden insanlar Allah’ın ahiret saadetini kazanmaları için verdiği gücü kötüye kullanmışlardır.⁹⁰⁵

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar- diye işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor.”⁹⁰⁶

Çevremizde meydana gelen ölümler, acılar, üzüntüler, felaketler, depremler, sel baskınları, kıtlık, geçim sıkıntıları, toprağın kirlenmesi, denizin atık maddelerle zehirlenmesi, uyuşturucu kullanımı, canlıların genetiğinin bozulması, canlı türlerinin yok olması, cinsel sapkınlıklar, suç ve şiddetin artması, kimyasal silahların kullanımı gibi karada ve denizde bozulmaların çoğunluğu insanların Allah’ın dininden uzaklaşmaları neticesinde meydana gelmiştir. Dünyadaki düzenin bozulup zulmün hâkim olmasının yalnızca insanların işledikleri günahlardan dolayı olduğu söylemi doğru olmaz. Yeryüzünde oluşan kötülükleri insanların kasıtlı ya da kasıtsız kurallara uymayarak yaptıklarına bağlamak daha doğru olacaktır.⁹⁰⁷

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ
أَيْدِيَكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ

⁹⁰⁴ Zuhurf: 43/74-77

⁹⁰⁵ Kur’an Yolu, IV, 785-786.

⁹⁰⁶ Rum: 30/41

⁹⁰⁷ Kur’an Yolu, IV, 325.

“Melekler, inkâr edenlerin suratlarına ve arkalarına vura vura, ‘Tadın bakalım yangın azabını’ diyerek canlarını alırken bir görseydin! İşte bu, ellerinizle yapıp ettikleriniz yüzündendir ve kuşkusuz Allah kullara asla zulmedici değildir.”⁹⁰⁸

Allah kuluna zulmetmez, hiçbir kulunu hak etmediği bir ceza ile cezalandırmaz. Muhakkak uyarılmıştır ve hatalarının düzeltilmesine fırsat tanınmıştır.⁹⁰⁹

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشِيدَةٍ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَا لَهُمْ لَا يَقُولُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا

“Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! kendilerine bir iyilik dokunsa! ‘Bu Allah’tan’ derler, başlarına bir kötülük gelince de ‘Bu senden’ derler. ‘Hepsi Allah’tandır’ de. Ne oldu bu topluluğa ki bir türlü söyleneni anlamıyorlar! Sana gelen iyilik Allah’tandır. Başına gelen kötülük ki nefisindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.”⁹¹⁰

Allah tüm insanlığa hayır, şer, iyilik, kötülük konusunun aslını anlatmaktadır. İnsanın başına gelen bütün kötülük ve iyilikler, hayır ve şerrin hepsi Allah’tandır çünkü O takdir etmiş ve yaratmıştır ancak insanların fiillerinden dolayı durum farklılaşmaktadır. İnsan seçme hürriyeti verilen konularda kendisine bahşedilen akıl, irade ve kuvveti Allah’ın emrettiği, razı olduğu davranışlarda kullanır, sonucunda güzellikler, hayır elde ederse bu Allah’tandır. Çünkü Allah bu özellikleri insana doğru davranışlar sergilemesi için vermiştir. Yine insan seçme hürriyeti verilen konularda kendisine lütfedilen akıl, irade ve kuvveti Allah’ın razı olmadığı davranışlarda kullanır, sonucunda kötülükler, şer elde ederse bu kendisindendir. Allah, insana bu özellikleri kendisinden razı olacağı, güzel davranışları sergilemesi için vermiştir ama insan bu nimetlerin verilme amacını kötüye kullanıp Allah’ın rızasının dışına çıkmıştır. Rızası olmayan konularda yapılan davranışları Allah’a hasretmek doğru değildir. Allah insanlara iyiyi ve kötüyü yapma imkânı verdiği için de sorumlu tutulamaz.⁹¹¹

Zulümle ilgili ayetlerin tefsirinde zulmün tanımı yapılmıştır. Allah’ın kullarına hem bu dünyada hem de ahirette asla zulmetmeyeceği çünkü zulmün Allah’a ait bir özellik

⁹⁰⁸ Enfal: 8/50-51

⁹⁰⁹ Kur’an Yolu, II, 699..

⁹¹⁰ Nisa: 4/78- 79

⁹¹¹ Kur’an Yolu, II, 98-99

olmadığı bildirilmiştir. İnsanların yaşadığı zaman diliminde başlarına gelen musibetlerin çoğunluğunun kendi elleriyle kazandıkları sonucunda olduğunu bazı durumlarda ise imtihan gereği günahlarının af olması, mükafata ermeleri için sıkıntılara uğradıkları bildirilmiştir. Açıklamalar yapılırken diğer tefsir ve kaynaklara hiç yok denecek kadar müracaat edilmiştir. Teferruata dalmadan sade ve öz açıklama yapılmıştır.

2.2.4. Diğer Konular İle İlgili Sorulara Cevaplar

2.2.4.1. Reenkarnasyon

Reenkarnasyon var mı?

Gençlerde merak uyandıran, ilgilerini çeken bir diğer konu da reenkarnasyon konusudur. Farklı dinlere mensup olan insanların yaptıkları reenkarnasyonu konu edinen filimler bulunmakta ve özellikle gençler tarafından seyredilmektedir. Gençler de hem bilimsel açıdan hem de dini yönden olabirliğini araştırmaktadır.

Reenkarnasyon (Tenasüh): Sözlükte gidermek, yok etmek anlamındaki tenasüh bir şey olduğu gibi kopyalamak, nakletmek veya onun yerine başka bir şeyi koymak gibi manalara gelir. Terim manası ise “İnsan şahsiyetinin bir bölümünü oluşturduğu kabul edilen ve gözle görülmeyen manevi unsurun (ruh, can, nefes, jiva, atman, purusa, pudgala) ölümden sonra bu alemde başka bir bedene geçmesi” şeklinde tanımlanır.⁹¹² Fransızca bir kelime olan reenkarnasyon Türkçede ruh göçü anlamına gelir.⁹¹³

Tenasüh inancı Hint dinlerine ve Eflatun felsefesine dayanmaktadır.⁹¹⁴ Arapların tenasühe inandıklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Müşrikler ahiretin varlığını ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmektedir.⁹¹⁵

Kâinata Allah’ın varlığına ve birliğine işaret eden nice deliller ve işaretler bulunmaktadır. Bu delillerden bir tanesi de hayatın ve ölümün var olmasıdır. Hiçbir şey tesadüfen meydana gelemez. İnsanoğlunun yaratılışı ve ölümü düşünüp de iman

⁹¹² Ali İhsan Yitik, “Tenasüh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2011, XL, 441-443.

⁹¹³ Argun, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Reenkarnasyon”, (Türk Dil Kurumu), <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim tarihi 05/11/2023).

⁹¹⁴ Kur’an Yolu, IV, 45.

⁹¹⁵ Kur’an Yolu, V, 20.

etmemesi kalbinin mühürlenmiş ve aklının perdelenmiş olduğunu gösterir. Allah peygamberleri aracılığıyla insanların öldükten sonra diriltilip hesaba çekileceklerini haber vermektedir. Akıl bu habere inanmaya engel değildir. Yoktan var olan insanın ölüp toprak olduktan sonra tekrardan diriltilmesinin ilk yaratılışa göre daha kolay olacağını akıl kıyas yoluyla kabul eder.⁹¹⁶

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Sizler cansız iken size O hayat verdiği halde Allah’ı nasıl inkâr edebiliyorsunuz? sonra sizi öldürecek, sonra diriltecek, sonra O’na döndürüleceksiniz.”⁹¹⁷

Bu ayette insanlar “cansız” birer varlık iken yani lafzi manada ölümler iken onlara hayat verildiği, hayattan sonra tekrar öldürülüp ve diriltileceği bildirilmektedir. “Ölümler iken diriltilme” ifadesi bazı kişiler tarafından ilk ölümden önce de hayat var olmalı düşüncesini ortaya çıkarmış ve bir insanın öldükten sonra her defasında başka bir bedende yeniden dünyaya geleceği inancının gelişmesine neden olmuştur. Kur’an’da ve hadiste bu inancın doğru olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır.⁹¹⁸

Tenasüh iddialarını güçlendirmek için aşağıdaki ayetler delil gösterilmiştir.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

“Sizi ondan yarattık, yine ona döndüreceğiz ve sonra oradan bir defa daha çıkaracağız.”⁹¹⁹

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

“Bizim ayetlerimizi asılsız sayanlar, büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlara göğün kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir. Suçluları işte böyle cezalandırırız!”⁹²⁰

Razi’ye göre tenasühe inananlar bu ayeti şu şekilde yorumlamışlardır: Günahkâr ruhlar bedenden bedene geçerek dolaşırlar nihayetinde deve büyüklüğünde bedenlerde

⁹¹⁶ Kur’an Yolu, I, 95-97.

⁹¹⁷ Bakara: 2/28

⁹¹⁸ Kur’an Yolu, I, 95-97.

⁹¹⁹ Taha: 20/55

⁹²⁰ Araf: 7/40

hayat sürerken iğne deliği kadar küçük bedene geçince günahlardan arınıp cennete kavuşurlar. Bu düşünce batıldır.⁹²¹

Eğer günahkârların günahlarından arınıncaya kadar başka bedenlerde gezmesi mümkün olsaydı, Allah'ın bildirdiğine göre ahirette hatalarını düzeltmek için dünyaya tekrardan gelmek isteyen insanların talepleri reddedilmezdi.⁹²²

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُبَادُونَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ قَالُوا رَبَّنَا أَمَتْنَا اثْنَتَيْنِ وَآخِيَّتِنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكَ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ

“İnkara sapanlara (ahirette) şöyle seslenilecek: ‘Siz inanmaya çağrıldığınızda inkâr ederken Allah’ın size öfkesi şimdi sizin kendinize öfkenizden elbette daha şiddetlidir. ‘Ey rabbimiz!’ diyecekler, ‘Bizi iki defa öldürdün iki defa dirilttin. Şimdi günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz, bir çıkış yolu yok mu?’ Bu duruma düşmeniz sebebi şudur: Allah’ın ismi tek başına anıldığı zaman inkâra sapardınız, ama O’na ortak koşulduğunda buna inanırdınız. Artık hüküm, yüce ve ulu olan Allah’ındır.”⁹²³

Bu ayeti tenasüh inancına delil kabul etmek doğru olmaz. “Ölmek de iki keredir, dirilmek de” ayetiyle Bakara suresinin 28. ayetini bu konunun iki ayrı açıdan izahı olarak ele aldığımızda insanlar yaratılmadan önce ölü gibidirler, onlara hayat verildi. Bu “birinci diriltme”dir. Dünyadaki yaşam sürelerini dolduranların birinci ölümü gerçekleşmiştir. Kıyamet koştuktan sonra sura ikinci kez üfürülmeyle birlikte ölü olan insanlar diriltileceklerdir. Bu da “ikinci diriltme”dir. Sonuç olarak iki ölüm, iki de diriltme gerçekleşmiştir. İnsanın varoluş amacı, hayatın, ölümün, ceza ve mükafatın hikmeti ve benzeri konular tenasüh inancına terstir. Tenasüh inancının ilmi ve akli hiçbir dayanağı yoktur. Dünyadaki bütün insanların, başka bedenlerde tekrardan dünyaya geldiklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Önceki hayatında başka bir bedende olduğunu iddia eden insanları başka yönlerden incelemek gerekir.⁹²⁴

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ

⁹²¹Razi, X, 369.

⁹²² Kur'an Yolu, IV, 45.

⁹²³ Mümin: 40/10-12

⁹²⁴ Kur'an Yolu, I, 95-97.

“Onlar ateşten çıkmak isterler, fakat oradan çıkamayacaklardır. Onlar için sürekli bir azap vardır.”⁹²⁵

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

“Bu durumda her kim mümin olarak dünya ve ahiret için yararlı işler yaparsa çabası asla inkâr edilmez, biz onu yazmaktayız. Helak ettiğimiz bir belde için artık dönüş imkânsızdır; onlar geri dönemeyeceklerdir.”⁹²⁶

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ أَلَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

“Nihayet onlardan birine ölüm gelip çatınca, ‘Rabbim! Beni geri gönder de geride bıraktığım dünyada iyi işler yapayım’ der. Hayır! Onun söylediği bu söz boş laftan ibarettir. Önlerinde, yeniden diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır. Sura üflendiğinde artık ne aralarında akrabalık bağları kalacak ne de birbirlerine soru sorabilecekler.”⁹²⁷

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَّيْهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ فَضَلًّا مِنْ رَبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Orada ilk ölümlerinden başka bir ölüm takmayacaklar. Rabbin, onları bir lütuf olarak Cehennem azabından da koruyacak. İşte büyük kazanç budur!”⁹²⁸

Yukarıdaki ayetler insanların öldükten sonra tekamüllerini tamamlayana kadar başka bedenlerde tekrardan dirilecekleri inancını reddetmektedir.⁹²⁹

Kur’an Yolu Tefsiri ayetler ışığında reenkarnasyon inancını açıklamış ve hak bir inanç olmadığını belirtmiştir.

2.2.4.2. Astral Seyahat

Astral seyahat var mı?

⁹²⁵ Maide: 5/37

⁹²⁶ Enbiya: 21/94-95

⁹²⁷ Mü’minun: 23/99-101

⁹²⁸ Duhan: 44/56-57

⁹²⁹ Kur’an Yolu, II, 297.

“İnsan vücudu enerji beden katmanı ve fiziksel bedenden meydana gelir. Enerji bedeni fiziki bedeni sarar, fiziki bedenin ihtiyacı olan enerjiyi oluşturur. Negatif enerjiyi de tölere eder. Arıca farklı boyutlara geçişte bilince yardımcı olur.”⁹³⁰

Kur'an Yolu Tefsirinde bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Astral seyahatin tanımına bakıldığında fiziksel bedenin dışına çıkarak başka mekânlarda gezmek akıllara İsrâ ve Mirâç olayını getirmektedir. İsrâ suresinin tefsirine bakıldığında Peygamberimizin “uykuyla uyanıklık arasında” olduğu, bedenle mi ruhen mi seyahat ettiği tartışılan konulardandır ifadeleri geçmektedir. 2019 yıllarında gençlerin soruları ile haberdar olduğum ve bugünlerde Yusuf Güney adlı şarkıcının astral seyahat yaptım sözleriyle tekrardan gündeme gelen astral seyahat ile Peygamberimizin Mirâç ve İsrâ hadisesi arasında bir ilişki olup olmadığı yazılabilirdi.

2.2.4.3. Nazar

Nazar var mıdır? Korunmak için neler yapmalıyız?

Sözlükte “bakmak, görmek; düşünmek” anlamına gelen nazarın terim manası “beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemek” demektir. Nazar kavramı, genellikle kıskançlık hissiyle zarar verici etkileri olan göz ve bakışlarla ilişkilendirilse de bir canlı veya nesneye duyulan hayranlık ve övgü sözcükleri de nazar olarak değerlendirilir.⁹³¹

Müfessirler nazarın gerçekliği konusunda farklı görüşler beyan etmişlerdir.⁹³² Hz. Peygamberin “Göz değmesi haktır; eğer kaderi geçecek bir şey olsaydı göz değmesi kaderi geçerdi”⁹³³ dediği ve torunları Hasan ve Hüseyin’in kem gözlerden koruması için dua ettiği⁹³⁴ rivayet edilmiştir.

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

⁹³⁰ Mehmet Aslan, “Astral Seyahat”, <https://www.derki.com/ruhsallik/astral-seyahat/>, (Erişim tarihi 29/07/2023).

⁹³¹ Salime Leyla Gürkan, “Nazar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2006, XXXII, 443-444.

⁹³² Kur'an Yolu, III, 245.

⁹³³ Müslim, “Selam”, 41-42.

⁹³⁴ Buhari, “Enbiya”, 10.

“Sonra şunu söyledi: ‘Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah’tan başkasının değildir. Ben yalnız O’na güvenip dayandım. Güvenecek olanlar yalnız ona güvenip dayansınlar.’”⁹³⁵

Müfessirler, Hz. Yakub’un oğullarına şehre girişlerinde farklı kapılardan girmelerini tavsiye etmesini, onların göz alıcı kıyafetler giydikleri ve insanların onlara nazar değdirmesi endişesine dayandırmışlardır.⁹³⁶

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ

Kur’an’da, “O inkârcılar Kur’an’ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakarlar, ‘Şüphe yok ki o bir delidir’ derler.”⁹³⁷ buyurulmaktadır. Bu ayetin nazarla ilgili olduğuna dair yaygın bir kanaat bulunmasına rağmen kesin bir bilgi bulunmamaktadır; zira İbn. Kuteybe ve Şevkani’ye göre ayette müşriklerin Hz. Muhammed’e kin ve kıskançlıkları sebebiyle gözleriyle ok atıp öldürürcesine baktıkları anlatılmaktadır.⁹³⁸

“Nazar var mıdır?”, “Korunmak için neler yapmalıyız?” sorularının cevapları Kur’an ve Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri’nde incelendiğinde nazarın hak olduğu, Rasulullah efendimizin korunmak için dua ettiği ve Hz. Yakub’un çocuklarına göz değmemesi için tedbir almalarını öğütlediği öğrenilmektedir. Kur’an Yolu Meal ve Tefsiri’nde bu konu hakkındaki ayetler yorumlanırken müfessirler kendi görüşlerinden ziyade bazı müfessirlerin görüşlerini aktarmışlardır.

2.2.4.4. Fal Bakmak

Fal bakmak şirk midir? Kur’an’dan fal bakıyorlar bu doğru mudur?

Gençler toplumumuzda farklı çeşitleriyle gelecekte haber veren, sıklıkla duyduğumuz fal bakma konusunu merak edip, İslam dinine göre yapılan bu davranışların uygunluğunu soruyorlar.

⁹³⁵ Yusuf: 12/67

⁹³⁶ Kur’an Yolu, III, 245.

⁹³⁷ Kalem: 68/51

⁹³⁸ Kur’an Yolu, V, 439.

Arapçada “uğurlu ve uğurlu şeyleri gösteren simge” anlamında kullanılan fal kelimesi batı dillerinde ise “çeşitli tekniklerle gelecekte ve bilinmeyenlerden haber verme (kehanet), gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma becerisi” demektir. İnsanoğlu tarih boyunca gerek kendisiyle gerek çevresiyle, gelecekle ve gaybla ilgili bilinmeyen konuları merak etmiş; öğrenmek için fal bakmaya ve farklı teknikler geliştirmeye çalışmıştır.⁹³⁹

Gayb, akıl ve duyu organlarıyla vasıtasıyla bilinmeyen varlıklar, ilişkiler ve oluşlardır. Allah, kıyametin zamanı, vahiy, sırat, terazi, ruh, yeniden dirilme, kabir hayatı, cennet, cehennem, kader, yaratılış... gaybın konularıdır.⁹⁴⁰ Allah, gayb bilgisinin yalnızca kendisine ait olduğunu ve dilediği kişiye dilediği kadarını vahiy yoluyla bildirmekle insanların gayb bilgisine sahip olduklarını vurgulamıştır. İslam’a göre gelecekte haber verdiğini iddia eden kahinlerin sözlerine inanmak, putperestlerin putlardan yardım dilemesiyle aynı anlama gelmektedir. Müşrikler putları için kestikleri hayvanın parasının kim tarafından verileceğini ve kimlere dağıtılacağını bilmek için fal okları çekiyorlardı. Aşağıda verilen ayet fal okları çektikleri için kestikleri hayvanın etinin haram kılındığını ve bu davranışın haktan sapma olarak nitelendirildiğini bildirmektedir.⁹⁴¹

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَكْفُرُ الْبَاطِلُ عَنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوُا الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikilitaşlar önünde sunaklarda boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır. Bugün, kafirler dininize karşı (mücadelede) ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslamiyet’i

⁹³⁹ Kur’an Yolu, II, 208-217.

⁹⁴⁰ Kur’an Yolu, I, 71-72.

⁹⁴¹ Kur’an Yolu, II, 208-217.

beğendim. Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁹⁴²

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”⁹⁴³

Bazı alimler, sahabe tarafından uygulandığı bildirilen birkaç uygulamayı örnek göstererek Kur'an'ın bir tür fal aracı olarak kullanılmasına olumlu ve hoşgörülü yaklaşmış olsalar da alimlerin çoğu, diğer fal türleriyle birleştiği için İslam inancına uygun görmeyip, karşı çıkmışlardır. İnsanların geleceğe dair endişe ve merak duygularını istismar ederek, İslam inancına uygun olmayan fal bakmanın her çeşidiyle insanı şirke düşüren bir eylem olduğu kabul edilmiştir. Allah Rasulü kahinlere gidip onların verdiği bilgiyi onaylayanın kafir olacağını bildirmiştir. Oklarla veya farklı tekniklerle kismetini, geleceğini ve karşılaştığı problemlerin çözümünü öğrenmeye çalışmak, herhangi bir şeyi uğurlu veya uğursuz saymak, kazanmayı kumar yoluyla şansa bırakmak İslam dininde kumar sayılarak yasaklanmıştır.⁹⁴⁴

Kur'an Yolu Tefsiri fal bakmanın her çeşidiyle şirk olduğunu açık ve net bir şekilde ifade etmiştir.

2.2.4.5. Sihir

Sihir ve büyü yapmak günah mıdır? Sihir insana zarar verir mi? Neden sihir yapılıyor? Allah mı bu kişilere güç veriyor yoksa çalışarak mı güç elde ediyorlar? Harut ve Marut kimdir? Dünyaya sürgün edildikleri söyleniyor, halen daha dünyadalar mı?

Gençlerin merak ettiği konulardan birisi de sihir ve büyü konusudur. Sorulardan anlaşıldığı üzere bu konu hakkında gençler bilgi sahibidirler. Harut ve Marut'u okumuş veya duymuşlar. Bildikleri şeylerin doğruluk payını öğrenmek istemektedirler.

Sihir Arapça bir kelime olup sözlükte sebebi ve kaynağı gizli durum, büyü, gözbağcılık anlamlarına gelmektedir. Terim manası ise “Tabiat üstü güçlerle ilişki

⁹⁴² Maide: 5/3

⁹⁴³ Maide: 5/90

⁹⁴⁴ Kur'an Yolu, II, 208-217.

kurmak veya kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabii nesneleri kullanmak suretiyle faydalı, koruma gayeli ya da zararlı bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işleri” ifade etmektedir.⁹⁴⁵

Tarih boyunca farklı toplumlar tarafından büyü veya sihir yapılmış olup, büyüün temel amacı, insanları, diğer canlıları, nesneleri ve doğal olayları kullanarak maddi ve manevi menfaat elde etmektir. Kareler içine harf ve rakamlar yazmak, yıldızlara bakmak, düğümler atmak, üfleme suretiyle cahiliye döneminde de sihir yapılmıyordu ve sihirbazlardan korkup onlara saygı duyuluyordu. Hak dine karşı üstünlük elde etmek, hâkimiyetlerini korumak amacıyla Firavunların sihirbazlarından destek almaları, müşriklerin Hz. Muhammed’in getirdiği dini sihir olarak nitelendirmelerinden dolayı Kur’an’da ve hadisi şeriflerde büyü konu edilmiştir.⁹⁴⁶

Fahrettin Razi sihir kavramıyla ilişkili uygulamaları şu başlıklar altında sıralamaktadır:

1. Keldaniler’in sihri: Yıldızlara tapan toplumlarda gök cisimlerinin yardımıyla tılsım da denilen bir tür sihirdir.
2. Güçlü ruh (nefis) sahiplerinin sihri: Eğitimle algı, duyu ve irade gücü geliştirilen ruhun gizli bilgilere ve herkesin yapamayacağı işleri yapabilme gücüne ulaşacağına inanılır.
3. Yerdeki ruhların desteğiyle gerçekleştirilen sihir: İnsan ruhunun diğer ruhlarla ve cinlerle iletişime geçerek sihir yaptığına inanılır.
4. El çabukluğu yoluyla algı yanıltılarak yapılan sihir: Hokkabazlık, gözbağcılık vb. uygulamalar.
5. Teknik araçlarla yapılan sihir: Maharetli veya teknolojik araçlar sayesinde ilk kez görülen ses çıkaran heykel, ışık gösterileri gibi şeylerin yapılması mahiyetini bilinmeyen insanlar tarafından sihir olarak kabul edilir.
6. İlaçlar yardımıyla yapılan sihir: (Sporcuların doping kullanarak normal yeteneklerinin üstünde icraatte bulunmaları gibi)⁹⁴⁷

⁹⁴⁵ Kur’an Yolu, I, 166.

⁹⁴⁶ Kur’an Yolu, I, 167.

⁹⁴⁷ Razi, III, 262-273.

7. Kalbi bağlayarak yapılan sihir: İsm-i a'zamı bildiğini iddia ederek bu sayede istediğini yapacağına insanları inandırıp etkisi altına alan sihirbaz adlı şarlatanların yaptıkları sihirdir.
8. Koğuculuk yaparak insanları birbirine düşüren sihir. Bu insanlar arasında çok fazla görülür.⁹⁴⁸

İslam alimleri ekseriyetle, sihir olarak sunulan eylemlerin çoğunluğunun yetenekli kişilerin el çabukluğuyla algıları yanıltması, insanların cehaletinden faydalanma gibi yöntemlerle gerçekleştirilen olağan olayların abartılı şekilde sunulması şeklinde meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Bu gösteriler, bazen uyuşturucu ve sarhoş edici maddeleri kullanarak bazen de fizik kanunlarından faydalanılarak yapılır. Netice itibarıyla insanları etkilerler veya birbirine düşürürler. Bu olayların tümü gerçek manada sihir değildir.⁹⁴⁹

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٌ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلَّمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّو كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Onlar, Süleyman’ın hükümrancılığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kafir olmadı, fakat şeytanlar kafir oldular, çünkü insanlara sihri, Babil’de iki meleğe, Harut’la Marut’a indirileni öğretiyorlardı. Halbuki bu iki melek, ‘Biz ancak imtihan vasıtasıyız, sakın küfre sapma!’ demedikçe hiç kimseye bilgi vermezlerdi. Fakat onlar bu iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa Allah’ın izni olmadıkça onunla hiç kimseye zarar veremezlerdi. Yine de kendilerine fayda sağlayanı değil zarar vereni öğreniyorlardı. And olsun onlar, bunu (sihri) satın alan kimsenin ahiretten nasip olmadığını çok iyi çok iyi biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür, bir bilselerdi. Eğer onlar iman edip kendilerini kötülükten korusalardı şüphesiz Allah tarafından verilecek sevap daha hayırlı olacaktı. Keşke bunu bilselerdi!”⁹⁵⁰

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ

⁹⁴⁸ Razi, III, 262-273.

⁹⁴⁹ Kur’an Yolu, I, 168.

⁹⁵⁰ Bakara: 2/102-103

“Düğümlere üfürenlerin şerrinden”⁹⁵¹

Müfessirler, yukarıdaki ayetlere, hadis ve haberlere dayanarak sihri kısmen gerçek ve aşağıda sayılan nedenlerden dolayı İslam’a aykırı kabul etmişlerdir.

1. Hakiki olanla hayali olanı birbirinden ayırt etmek mümkün değildir.
2. Ayrımını yapacak objektif kriterler bulunmamaktadır dolayısıyla kontrolsüzdür.
3. Kâinattaki düzeni bozmayı hedeflemektedir.
4. İnsanların bilim ve gerçekliğe olan inancını kaybetmesine neden olmaktadır.
5. İnsanların duygu ve düşüncelerini istismar etmektedir.⁹⁵²

İslami kaynaklarda sihirbazların gizli şeyleri bildiğine, tabiat üstü olaylar yaptıklarına inanmak ve bazı istisnalar dışında sihri mübah görmek, haramı helal kabul etmek gibidir, insanı dinden çıkartır. Herhangi bir insanın sihri haram kabul etmesine rağmen sihir yapması veya yaptırması, sihirbazlara inanması İslam alimlerinin ittifakıyla büyük günah görülmüştür.

Sihrin her türünün yapılmasının ve yaptırılmasının yasaklanmasının temelinde, menfaat gözeterek yapıldığından İslami değerleri tanımaması ve gerek gördüğünde bu değerleri menfaati için kullanması, Allah’ın irade ve kudretinin üstünde işler yaptıklarını iddia eden veya bu şekilde anlam yüklenen sihirbazlara Allah’tan ve peygamberden fazla değer verilmesidir.⁹⁵³

Babil, Eski Mezopotamya’nın kehanet, sihir, astronomi ve astroloji merkezlerinden olan en ünlü şehridir. Ne zaman yapıldığı bilinmeyen Babil şehrine Yahudiler kırk yedi yıl boyunca sürgün edilmişlerdir. Harut ve Marut hakkındaki bilgilere ilk olarak Zerdüştlüğün dini kaynaklarında rastlanmaktadır. İslami kaynaklarda onlar hakkında bilinen rivayetlerin çoğunluğu Yahudi kaynağı Midraş Avkir’de bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Tanrı’yı (Elohim) Tufandan sonra putperestliğin devam etmesi öfkelenir. Şemhazai ve Azael adlı iki melek insanların yeryüzünde bozgunculuk çıkarmalarından

⁹⁵¹ Felak: 113/4

⁹⁵² Kur’an Yolu, I, 169.

⁹⁵³ Kur’an Yolu, I, 170.

ötürü yaratılmalarının yanlış olduğunu ifade eder ve Tanrı onları yeryüzüne hükmünü hâkim kılmaları için gönderir. Onlar da insanlara sihir öğretirler.⁹⁵⁴

İslami kaynaklarda Harut ve Marut hakkında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır yalnızca İsrailiyat kaynaklı rivayetlerde detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler müfessirler tarafından zayıf ve uydurma olarak nitelendirilip, eleştirilmiştir.

İslam inancında peygamberlerin ismet sıfatı vardır ve peygamberler her yönden inananlara örneklerdir. Hz. Süleyman da ne sihir yapmıştır ne de kafir olmuştur. Bu yalnızca Yahudilerin iftirasıdır. Melekler de sihir yapmazlar ve insanlara kötülük yapsın diye bilgi vermezler ancak verilen bilgiler imtihan vesilesidir. İnsanlar bilgileri kötü maksatla kullanırlar ise ahirette hesabını verirler. Allah'ın izni olmadıkça kimse kimseye zarar veremez, kötü niyetli insanlar ancak ahirette bedelini ödeyecekleri kötülüğü dünyada satın almışlardır. Sihir fitne fesat çıkaran şeytanların öğretisiyle hareket eden cin ve insanların işidir.⁹⁵⁵

Kur'an Yolu Tefsiri'nde Bakara suresi 102 ve 103 ayetlerin yorumunda sihir ve büyü konusu ele alınmıştır. Razi'nin, Zemahşeri'nin ve Taberi'nin tefsirinden, Diyanet İşleri Ansiklopedisinden, İbn Haldun'den ve yabancı yazarların kitaplarından alıntılar yapılarak bu konunun izahı yapılmıştır.

2.2.4.6. Estetik Ameliyat ve Dövme Yaptırma

Vücuda piercing taktırmak günah mıdır? Erkeğin kaş alması günah mıdır? Saç ektirmek günah mı? Dövme yaptırmak günah mı?

Gençler tarihi çok eski zamanlara dayanan ve günümüzde de özellikle gençler arasında yaygınlaşan vücuda dövme ve piercing yaptırmanın hükmünü merak ediyorlar. Güzelleşme adına yapılan estetik ameliyatların dinen yasak olup olmadığını öğrenmek istiyorlar.

Bu konu hakkında aşağıda verilen ayetin tefsirinde bilgi verilmiştir.

لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيباً مَفْرُوضاً ۚ وَلَاضِلَّائَهُمْ وَلَأَمَّيِّنَهُمْ وَلَأَمْرَنَّهُمْ فَلَئِبَّئِنَّكَ أَدَانِ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرَئَهُمْ
فَلْيَغْيِرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا

⁹⁵⁴ Kur'an Yolu, I, 171.

⁹⁵⁵ Kur'an Yolu, I, 174.

“Allah şeytanı lanetlemiştir, o da ‘Kullarından belli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntular kaptıracağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, emredeceğim de Allah’ın yarattığını değiştirecekler’ demiştir. Allah’ı bırakıp da şeytanı dost edinen kimse elbette apaçık bir ziyana düşmüş olur.”⁹⁵⁶

Şeytanın insanları vesvese vererek saptırmaya çalıştığı ve hata yapmaya sevk ettiği şeylerden birisi de Allah’ın yaratılış düzenini bozmaktır. İbn Aşur insanların düzeltme veya güzelleştirme adına vücutlarında yaptıkları değişiklikleri ele alıp şu sonuca varmıştır: Vücudun bazı yerlerindeki kılları almak, tırnak kesmek, sünnet olmak, kulağı delmek gibi temizlik için yapılan ve doğal güzelliğin ortaya çıkmasını sağlayan işlemler İslam’da yasaklanmamıştır aksine teşvik edilmiştir. Dişleri düzeltme, kaş aldırma ve saç takma hakkında rivayet edilen hadislerde ağır ceza tehdidi bulunmaktadır. Bu tehditler yalnızca bu işler için söylenmemiştir ya o dönemde iffetsiz kadınların davranışları idi ya da şeytani amaçlarla sergileniyordu.⁹⁵⁷

Tıbbın ilerlediği ve estetik ameliyatların çoğaldığı günümüzde yapılan müdahaleleri iki kısma ayırmak mümkündür:

1. İnsanı psikolojik ve maddi olarak rahatsız eden, normale göre büyük ve biçimsiz olan uzvunun tedavi amaçlı düzeltilmesi, caizdir.
2. Herhangi bir rahatsızlığı olmadığı halde güzelleştirmek ve değişiklik yapmak isteğiyle yapılan estetik. Bunlar dinen caiz değildir, tasvip edilmez.⁹⁵⁸

Soruların cevapları Nisa suresi 118 ve 119. ayette genel olarak bulunmuştur. Ayetin tefsirinde İbn Aşur’un görüşü sunulmuştur. İbn Aşur’un yorumunda konu ile ilgili hadisin varlığından söz edilmiş fakat ne hadis ne de hadis hakkında izah bulunamamıştır. Konu edilen hadislerden bir tanesi şu şekildedir:

“Abdullah İbn Mesud güzelleşmek için ve Allah’ın yaratmasını değiştirmek için döğme yapan, yüzlerinin tüylerini aldırın ve dişlerini inceltip törpüleyen kadınlara lanet okudu. Ümmü Yakub adındaki bir kadın: Bu da ne oluyor, dedi.

⁹⁵⁶ Nisa: 4/118-119

⁹⁵⁷ Kur’an Yolu, II, 148.

⁹⁵⁸ Kur’an Yolu, II, 149.

Abdullah: Ben ne diye Rasulullah'ın lanet ettiği kimseye lanet etmeyeyim ki? Hem bu Allah'ın kitabında da vardır, dedi. Kadın: Allah'a yemin ederim ki ben mushafın iki kabı arasında bulunanı baştan sona okudum, bunu bulamadım, dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Mesud: Allah'a yemin ederim, eğer gerçekten sen onu okumuş olsaydın, hiç şüphesiz onu bulurdun, dedi ve "Rasul size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan uzak durun" buyruğunu okudu.⁹⁵⁹ Daha fazla bilgi için Buhari, "Libas", 82-83-84-85-86 ve 87. hadislere bakılabilir. Kur'an Yolu müfessirleri olayı iki maddeyle gruplandırmış dinen hükmünü bildirmiştir.

2.2.4.7. Rüyaların Yorumu

Rüyalar gerçekleşir mi? Rüyaların gerçeklik payı nedir? Rüya yorumunun dindeki yeri nedir?

Birtakım olay ve şekillerin uykuda görülmesine rüya veya düş denilmektedir. Rüya yalnızca bireyin iç dünyasıyla sınırlı kalmayan bir deneyimdir, bazen de gerçek dünyada bir gerçeği yansıtan bir olgudur. Razi'ye göre Allah ruha fiziki alemin dışına çıkıp Levhi mahfuzu okuma özelliği vermiştir, fakat bedenle ilişkisinden ötürü kısıtlanmaktadır. Uyku halinde bedenle ilişkisi azaldığı için maddi alem dışına çıkan ruh orada gördüklerinden etkilenir ve hayal alemine sirayet eder. Gazali ise Levhi mahfuzla kalbi aralarında perde bulunan karşılıklı iki aynaya benzettir. Uyku halinde kalbin duyu organlarıyla bağlantısı kopar o perde kalkar ve görüntüler birbirine yansır. Levhi mahfuzdan gelen bilgiler kalbe yansır ve hayal gücü sembolleri alır, uyanınca bunları hatırlar. Rüya budur. Rüyanın işaret ettiği gerçekleri esrar perdesini aralayarak anlamlandırmaya rüya yorumu (rüya tabiri) denir.⁹⁶⁰

İslami kaynaklara göre üç çeşit rüya bulunmaktadır:

1. Sadık Rüya: İkaz ve uyarı mahiyetinde kaynağı Allah'a dayanan doğru ve gerçek rüyalar. Allah'ın ilim, irade ve yaratmasıyla meydana gelecek olan olayları daha önceden bilir ve görür (rüya yoluyla keşfeder).
2. İnsanın beyninden ve iç organlarından meydana gelen rüyalar. Bunlar önceden yaşanan olayların ve arzuların yansımasıdır.

⁹⁵⁹ Buhari, "Libas", 84.

⁹⁶⁰ Kur'an Yolu, III, 213.

3. Şeytandan kaynaklı rüyalar: İnsan ruhunun kötü varlıkların tesirinde kalarak gördüğü rüyalar⁹⁶¹

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Bir gün Yusuf babasına demişti ki: ‘Babacığım! Ben rüyamda 11 yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm.’ Babası, ‘Yavrucuğum’ dedi, ‘Rüyayı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.’ Anlaşılan böylece rabbini seni seçecek sana rüyada görülenlerin yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’ın nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Kuşkusuz rabbini çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”⁹⁶²

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَيْتِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

“Anne babasını makamına çıkardı. Hepsi onun huzurunda yere kapandılar; Yusuf dedi ki: ‘Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın manası buymuş; rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu rabbim bana lütuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkarıp buraya) getirdi, üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra! Şüphesiz rabbim dilediğine çok lütuflukardır. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”⁹⁶³

Peygamberlerin rüyaları sadık rüyalar⁹⁶⁴dır. Yukarıdaki ayette Hz. Yusuf’un gördüğü rüya peygamberliğine işaret etmektedir. Hz. Yakup da oğlunun büyük bir makama getirileceğini rüyadan anlamıştı. Allah Hz. Yusuf’a rüyaları tevîl etme yeteneği vermiştir.⁹⁶⁴ Hz. Yusuf’a verilen rüyaları yorumlama yeteneği Allah’ın verdiği ilimdir, kehanet ve falcılık asla değildir.⁹⁶⁵

⁹⁶¹ Kur’an Yolu, III, 213-217.

⁹⁶² Yusuf: 12/4-5-6

⁹⁶³ Yusuf:12/100

⁹⁶⁴ Kur’an Yolu, III, 213-217.

⁹⁶⁵ Kur’an Yolu, III, 232-233.

لَقَدْ صَدَّقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا

“Allah, Rasulüne gerçeğe uygun rüyasında doğruyu bildirmişdir. Allah izin verirse hiçbir şeyden korkmaksızın, (umrenizi yaptıktan sonra) ya saçlarınızı kazıtarak veya kısmen kestirerek, güven duygusu içinde Mescid-i Haram’a muhakkak gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilmektedir ve bundan başka hemen gerçekleşecek bir fethi de takdir duymuştur.”⁹⁶⁶

Hz. Muhammed (s.a.v.) rüyasında saçlarını kazıtarak güven içerisinde Mekke’ye girdiklerini gördüğünü Hudeybiye’ye gelmeden önce sahabeye anlatmıştı. Sahabeler Mekke’ye girecekleri yönünde rüyayı yorumladılar fakat müşriklerle antlaşma yapıp döndüklerinde münafıklar bu olayı onlara karşı kullandılar. Müslümanların bazıları da münafıklardan etkilendiler, kafaları karıştı, Rasulullah’a gelip sordular. Allah Rasülü de “Ben bu yıl olacak demedim, rüyada da bu yıl olacağını görmedim.” dedi.⁹⁶⁷ Sonrasında inen ayet ile peygamberini tasdik etmiştir ve fetih müjdesi verilmiştir.⁹⁶⁸

إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَايَكُمْ كَثِيرًا لَفَاسَلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّفَقُّتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَالُ لَكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِنَقُضِي اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَاللَّهُ تَزَجُّعُ الْأُمُورِ

“Allah rüyanda onları sana az olarak göstermişti, eğer onları sana çok gösterseydi korkup çekinirdiniz, savaşma konusunda anlaşmazlığa düşerdiniz; fakat Allah korudu. Şüphe yok ki o kalplerin gizlediğini eksiksiz bilmektedir. O, karşılaştığınız sırada da sizin gözünüzde onlara az gösteriyordu, onların gözünde de size az gösteriyordu ki, Allah olmasını murad ettiği şeyi gerçekleştirsin; zaten bütün işler Allah’a döner.”⁹⁶⁹

Allah Bedir Savaşını müslümanların kazanmasını istediği için her türlü sebepleri hazırlamıştır. Peygamberimiz düşmanların sayısının az olduğunu savaştan önce rüyada görmüş, sahabeye anlatmış ve rüyanın yorumunu yapmamıştır. Rüyayı dinleyen sahabe düşmanın sayısının az olduğuna inanmış, cesaretlenmiştir. Oysa rüya yorumlanmaya muhtaç ve semboliktir. Sayının azlığını nicelik yönden değil nitelik yönden anlamak gerekmektedir. Savaş esnasında müslümanlar sayıca fazla olan düşmanı az görmüşlerdir.

⁹⁶⁶ Fetih: 48/27

⁹⁶⁷ Müsned, IV, 328-331.

⁹⁶⁸ Kur’an Yolu, V, 80.

⁹⁶⁹ Enfal: 8/43-44

Düşman ise inananları az gördüğünden işi ciddiye almayıp, çaba sarf etmemiştir. Netice itibariyle Allah'ın muradı gerçekleşmiştir.⁹⁷⁰

Farklı ayetlerde hem Hz. Yusuf'un hem de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) gördüğü rüyalar konu edilmiştir. Ayetlerde sadık rüyaların hemen gerçekleşmese de sonradan gerçekleşebileceği, rüyaların yoruma ihtiyaç duyduğunu ve bazen görülen rüyayı zahiri manada anlamamak gerektiği anlaşılmaktadır. Rüyaların insan üzerinde psikolojik etkilerinin olduğu da tespit edilmektedir.

Cevapları Verilemeyen Sorular

Bazı insanlar küçük yaşta ölüyorlar onlar cennete gidiyor bizler de yaşıyoruz hesaba çekiliyoruz. Ömür neye göredir? Neden topraktan yaratıldık? Neden melek olarak yaratılmadık? Şeytana neden izin verildi? Sonunda ölüm varsa neden yaratıldık? Dünyaya gelmeden önce neredeydik? Ruhlar alemini neden hatırlamıyoruz? Ahirette hangi dili kullanacağız? Muska yapmak, yaptırmak ve kullanmak şirk mi? Hadislerin tümü doğru mu? Kelebek etkisi var mı? Telekinezi günah mı? Paralel evren var mı? Cemaatlere ihtiyaç var mı? Zikir adına bazı hareketler yapılıyor bunlar doğru mu? Bir ibadeti yapmamam diğer ibadeti yapmama engel mi? Akraba evliliği günah mı? Sigara içmek günah mı? Türkçe ezan okumak günah mı? Dolar ve altın alıyoruz artıyor günah mı? Uzaylılar var mı? Ebû Talip müslüman olmuş mudur? Ruh çağrılır mı? Ruhlar serbest mi? Hz. Ali ve Muaviye'nin yaptığı savaşta iki tarafın ölülerinin durumu nedir? Aleviler neden namaz kılmıyorlar?

⁹⁷⁰ Kur'an Yolu, II, 693.

SONUÇ

İnsan hayatı özelliklerine göre farklı evrelere ayrılmaktadır. Gençlik dönemi de boyun uzaması, kilonun artışı, tutarsız ruh halinin, kimlik bunalımlarının, anne babadan ayrılarak öz kimliği bulma çabasının ve dini şüphelerin yaşandığı bir dönemdir. Dini şüphelerin yaşanmasında hayatı anlamlandıramama, dini eğitimin yetersiz olması, dindarların yanlışları, rehberin olmaması etken olmaktadır.

Araştırmamızda gençlerin zihinlerindeki şüphe ve soruları paylaşımlarına fırsat verilmiştir. Araştırma sonucunda gençlerin dini konulardan haberdar, ilgili ve öğrenmeye meraklı oldukları gözlenmiştir. Her ayrı grup görüşmesinde aynı konularda benzer sorular dile getirilmiştir. Çoğunlukla itikadi ve gayb alemine dair konular tekrar edilmiştir. İtikadi sorularının çoğunlukta olması onların bu konularda bilgilendirmeye ihtiyaç duyduklarının göstermektedir. 110 sorunun cevabı araştırılmış ve çoğunluğunun cevabı verilmiştir. Konuların çoğunun cevabı ayetlerde, hadisi şeriflerde ve müfessirlerin yorumlarında bulunmuştur. Cevabı verilemeyen soruların çoğunluğunun ise güncel olaylarla ilgili gençlerin merakını uyandıran konulardan ve gaybi meselelerde olayların hikmetinin sorgulandığı konulardan olduğu görülmüştür.

Kur'an Yolu Meal ve Tefsiri'nde sade bir dil kullanılmaya gayret edilmiştir fakat yine de bazı cümlelerin anlamlandırılmasında zorluk yaşanmıştır. Özellikle ifade ettikleri bazı cümlelerin kime ait olduğu anlaşılamamıştır. Kelami konulara ve tartışmalarına yer verilmemiştir. Fıkhi konularda detaya girilmemiş bazen de hiç değinilmemiştir. İncelediğimiz ayetlerin tefsirinde çoğunlukla Katade'nin, Alusi'nin görüşleri aktarılmıştır. İslam ansiklopedisindeki konu maddelerinden yararlanılmıştır. Hadislere fazla yer verilmemiştir. Aktarılan hadislerin rivayet zincirleri bulunmamaktadır. Çok bilinen hadislerin ise hadisi şerif olduğu bildirilmeden paylaşım yapılmıştır. Bazı ayetlerin tefsirlerinde müfessirlerin kendi yorumlarını öğrenme ihtiyacı hissedilmiştir.

Araştırmamızda soruların cevapları araştırılırken konu ile ilgili ayetlerin tefsirine bakılmıştır ve özellikle tefsirin pdf'inde konu hakkında herhangi bir bilgiyi gözden kaçırmamak için kelime taraması yapılmıştır. Gençlerin böyle bir taramayı yapması onlar açısından zorlayıcı olacaktır. Tüm bunlardan dolayı onların sorularının cevaplarını bulmalarını kolaylaştıran konulu tefsirlerin yazılması daha isabetli olacaktır.

Kur'an geçmişten ve gelecekte haber vermektedir. Ben kimim? Nereden geldim? Nereye gideceğim? Yaratılış amacım ne? diyen insanların hem zihinlerine hem de gönüllerine hitap etmektedir. Allah varlığının, birliğinin, kudretinin delillerini kevnî ayetlerde ve Kur'an ayetlerinde muhatabı olan insanlara sunmaktadır. Kur'an araştıran, sorgulayan, inanmak isteyen, muttakiler için hidayet rehberidir. Asırlar geçse de insanlığın yolunu aydınlatmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Hikmet, “Taberi’ye Göre Ru’yetullah Meselesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 2002, 7-26.
- Aktürk, Eyüp, “Tanrı Mekân İlişkisi: Her Yerde Bulunma ve Aşknlık Sorunu”, e-*Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, VIII (16), Kasım 2016.
- Albayrak, Ahmet, “Sevgi ve Korku Motiflerinin Gençlerin Dini Mesajları Algılamasındaki Rolü” İsmail Kurt, Seyyid Ali Tüz (Yay. haz.), *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 29 Gençlik Dönemi ve Eğitimi I*, (ss. 398), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- Algül, Hüseyin, “Hz. Muhammed’i Bilmek”, Hayati Hökelekli (Ed.), *Gençliğin İslam Bilgisi*, (ss. 149-194) DİB Yay., Ankara 2007.
- Apak, Adem, “Hz. Peygamberin (s.a.v.) Gençlere Gösterdiği Özen ve Verdiği Değer”, Fatih Kurt (Yay. Yönetmeni), *Mevlid-i Nebi Uluslararası Sempozyumu Peygamberimiz ve Gençlik*, (ss. 282- 287) DİB Yay., İstanbul 2009.
- Argun, Mustafa; Çiftçi, Mustafa; İsmet, Emre, vd., *Büyük Türkçe Sözlük (12. Baskı)*, “Mekan”, <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>,
- Arslan, Hulusi, “Maturidi’ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2(4), Temmuz-Aralık 2009, 71-90.
- Aslan, Mehmet “Astral Seyahat”, <https://www.derki.com/ruhsallik/astral-seyahat/>, (Erişim tarihi 29/07/2023).
- Asımgil, Sevim, *Çocukluk- Gençlik- Yetişkinlik- Yaşlılık Yaşamın Dört Kritik Dönemi*, Çelik Yay., İstanbul 2010.
- Atar, Fahrettin, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2007, Cilt: XXXIII.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat I-XII, İstanbul 1991.

- Ay, Mehmet Emin, “Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II”, Hayati Hökelekli (Ed.), *İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 40:18-20 Nisan 2003-Bursa*, (ss.15-34), Ensar Neşriyat, İstanbul 2003.
- Aydın, Mehmet, “Ateizm ve Çıkmazları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, 1990, 186-204.
- Bahadır, Abdülkerim, “Çocukta Dini İlgi ve Düşüncenin Gelişmesi ve Allah İnancının Öğretilmesinde Metodlar”, *Mehir Dergisi*, (İlkbahar 1999), 60-61.
- _____, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1994, 141-142.
- Bağış, Mehmet, “Kur’an’da Genç ve Gençlik İle İlgili Kullanılan Kavramların Semantik Açıdan Tahlili”, Nesrin Güllüdağ, Cavit Polat, Kübra Şahin Çeken (Ed.), *Iğdır International Social Sciences Congress: 14-15 Nisan 2021, Iğdır*, (ss. 207-2015), İksad Global Yayınevi, Iğdır 2021, 209.
- Bardakoğlu, Ali, “Buluğ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1992, Cilt: VI, 413.
- Bilgiz, Musa, “Kişiliğin Oluşumunda Fıtrat ve Sosyal Çevrenin Etkisi (İsra 17/84. Ayeti Ekseninde)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 2006, 125-144.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meal ve Tefsiri I-VIII*, Bilmen Yayınevi, İstanbul t.y.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed İsmail bin İbrâhîm Cu’fî Buhârî, *Sahih-i Buhari*, I-IV, Dârü’t-Tıbbâti’l-Âmire, İstanbul 1315.
- _____, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, (trc. Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Yay., 1987, c. I-XV.
- Çağrııcı, Mustafa, “Haya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1997, XVI, 554.
- _____, “Hased”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1997, XVI, 378-380.

- _____, “İffet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2021, XXI, 506.
- _____, “Yaratma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIII, 324-329.
- Çeleğen, Nuriye, *Sosyal ve Aile Hayatımız Peygamberimiz Gençlere Nasıl Davranırdı? Peygamberimizin (s.a.v.) Sahabenin Gençleri ile Münasebetleri*, Ali Budak (Ed.), Rehber Yay., İzmir 2009.
- Dolgin, Kim Gale, *Ergenlik Psikolojisi Gelişim, İlişkiler ve Kültür* (1. Baskı), (Çev.: Duygu Özen), Kaknüs Yay., İstanbul 2014.
- Delagrave, Michel, *Ergen Kullanma Kılavuzu*, (Çev.: Esra Özdoğan), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2016.
- Demirci, Selim, “Hz. Peygamberin Gençleri Kendi ‘Dünyasına’ Katması, Kuşaklar Arası İletişim ve Yetişkin Sosyalleşmesi Nasıl Gerçekleşir?”, *Peygamberimizin Örnekliğinde Gençlerle İletişim*, (2. Baskı), Fatih Kurt (Yay. yön.), DİB Yay., İstanbul 2021.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistani, *Kitâbü’s-Sünen Sünenu Ebû Davud I-V*, (thk. Muhammed Avvame), Darü’l-Kıble li’s-Sekafeti’l-İslamiyye, Cidde 1419-1998.
- El-Mecali, Muhammed Hazir, *Sahabe Hayatından Gençlere Rol Model Olarak Sunabileceğimiz Örnekler*, (Çev.: Muhammed Emin Uysal), Fatih Kurt (Yay. yön.), *Mevlid-i Nebi Uluslararası Sempozyumu Peygamberimiz ve Gençlik*, (ss. 282- 287), DİB Yay., İstanbul 2009.
- Erdem, Hüsameddin, “Allah’ın Varlığının Delillerinin Kur’an-i Temelleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: VIII, Konya 1999.
- Erkan, Arif, *El-Beyan Kamusu Arapça Türkçe*, Huzur Yayınları, İstanbul 2006.
- Ermış, Hamza, *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008.
- Eryarsoy, M. Beşir, “Din”, Duran Kömürcü (Ed.), *Şamil İslam Ansiklopedisi I-VI*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1990, I, 393-401.

- Guittard, Lousis, “Gençlerde Dini Gelişim”, (Çev.: Ömer Özyılmaz), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1987, 229-232
- Günay, İlhami, “Kur’an’ı Kerim’de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (2 Winter, 2015), 435-460.
- _____, *Kur’an-ı Kerim’de Gençlik Tipolojileri* (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003.
- _____, *Kur’an’da Gençlik ve Gençler*, Pınar Yayınları, İstanbul 2011.
- Gündüz, Turgay, *İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi (Kuramsal Yaklaşım)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2002.
- _____, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, Mustafa Köylü (Ed.), *Gelişimsel Basamaklarına Göre Din Eğitimi*, (ss. 65-104), Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara 2010.
- Gürkan, Salime Leyla, “Nazar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., 2006, XXXII, 443-444.
- Güzel, Abdurrahim, “Rü’yetullah”, Duran Kömürcü (Ed.), *Şamil İslam Ansiklopedisi I-VI*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1992.
- Hökelekli, Hayati, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Dem Yayınları Ensar Neşriyat, İstanbul 2015.
- _____, *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, 41.
- _____, “Gençlik ve Din İhtiyacı”, *Milli Kültür Dergisi*, 51, Aralık 1985, 87-89.
- _____, “İslam’ı Bilmek”, Hayati Hökelekli (Ed.), *İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, (ss. 199-219) DİB Yay., Ankara 2007.
- Holm, Nils G., *Din Psikolojisine Giriş*, (2. Baskı), (Çev.: Abdülkerim Bahadır), İnsan Yayınları, İstanbul 2007.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İsmail, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri I-XVI*, (Çev.: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yay., İstanbul 1986.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Er-Rebei El-Kazvîni, *Sünenu İbn Mâce I-III*, (thk. Halil Memun Şiha) Dâru'l-Marife, Beyrut 1996-1416.

- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemalüddin Muhammed bin Mükerrerem bin Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab I-XV*, Dâru's-Sâdr, Beyrut t.y.
- Kara, Seyfullah, *Peygamber Döneminde Gençlik*, Ağaç Yay., İstanbul 2003.
- Karaman, Hayrettin; Çağrı, Mustafa; Dönmez, İbrahim Kâfi; Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yay. (5. Baskı), Ankara 2014, I-V.
- Muhammed, Kadir Recep; Karadaş, Cağfer, "Ebü'l-Muin en-Nesefî'ye Göre Allah ve Mekân", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 2008.
- Karatay, Yusuf, "el-En'am 6/103. Ayet Bağlamında Ru'yetullah Meselesi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Dergisi*, 4(2), (Güz 2017), 161-181.
- Karlı, İ. Hilmi, "Kur'an'da Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf'un Gençliği", Yusuf Özdamar (Ed.), *Cami ve Gençlik*, (ss. 13-31), DİB Yay., Ankara 2014, 28.
- Kasar, Veysel, "Allah'ın Adalet ve Hikmeti Bağlamında Engellilik Problemi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (29), 2013, 63-104.
- Koç, Mustafa, "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dini Yaşam", *Diyanet İlmi Dergi*, 42 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2006), 7-32.
- Koç, Ahmet ve Kaya, Umut, "İletişim Süreci Açısından Hz. Peygamber ve Gençler", *Peygamberimizin Örnekliğinde Gençlerle İletişim* (2. Baskı), Fatih Kurt (Yay. Yönetmeni), DİB Yay., İstanbul 2021.
- Köknel, Özcan, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2001.
- Kula, Naci, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)", Hayati Hökelekli (Ed.), *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* (33-81), Dem Yayınları Ensar Neşriyat, İstanbul 2015.
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi* (10. Baskı), Remzi Kitabevi İstanbul 2008.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el Ensar, *El-Cami' li-Ahkami'l- Kur'an I- IXX*, (trc. M. Beşir Eryarsoy), Buruç Yay., İstanbul 1997.
- Kutluer, İlhan, "İlim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2000, XXII, 109-114.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zılali'l-Kur'ân I-VI* (11. Baskı), Dârü's-Şürûk, Beyrut 1985/1405.

- _____, *Fizilal-il Kur'an I-XVI (3. Baskı)*, (trc. M.Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler), Hikmet Yayınevi, İstanbul 1970.
- Mevdûdî, Ebû'l A'lâ, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri I-VII*, (terc. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), Ali Bulaç (Ed.), İnsan Yayınları, İstanbul 1986.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi I-IX (2. Baskı)*, (Çev.: Mehmed Sofuoğlu), İrfan Yayınevi, İstanbul 1970.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb Nesâî, *Sünen en- Nesâî I-IX (3. Baskı)*, Darü'-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut 1998.
- Özarslan, Selim, "Allah'ın Görülebilmesi/ Rü'yetullah Sorunu ve Dirilişle İlişkisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 2001, 275-293.
- Özdemir, Hikmet; Cebeci, Suat, *Arapça Türkçe Sözlük*, Akçağ Genel Yayın, Ankara 1989.
- Özdemir, Metin, "Maturidi'nin Kötülük Problemine Yaklaşımı", *Maturidi'nin Düşünce Dünyası* (1. Baskı), Şaban Ali Düzgün (Ed.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- Özdemir, Şuayip; Kavak, Rahime, "Kuran ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (2 Winter, 2014), 1215-1226.
- Pak, Seyfullah, "*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*" Adlı Eserin Esbab-ı Nüzul Açısından Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2019.
- Pala, İskender, "Kün", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., Ankara 2002, XXVI, 552-553.
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2003.
- Razi, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, I-XXXII, Daru'l-Fikr, Beyrut 1981.
- _____, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, (trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru), Akçağ Yay., Ankara, 1995.

- Sarminı, Mohamad Anas, “Gençlere Yönelik Nebevi Hitap: Yöntemi Özellikleri ve Metodu”, (Çev.: Muhammed Emin Uysal), Fatih Kurt (Yay.Yönetmeni), *Mevlid-i Nebi Uluslararası Sempozyumu Peygamberimiz ve Gençlik*, (327-350) DİB Yay., İstanbul 2009.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir I-III*, Daru'l Kur'an'il-Kerim, Beyrut, 1981/1402.
- _____, *Kuran-ı Kerim'in Ahkam Tefsiri I-II*, (trc. Mazhar Taşkesenlioğlu), Şamil Yayınevi, İstanbul 1984.
- Sarı, Mevlüt, *El- Mevarid Arapça-Türkçe Lugat*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982.
- Selçuk, Mualla, “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu (İnanç ve Davranış Bütünlüğü Açısından Bir Deneme)”, İsmail Kurt, Seyyid Ali Tüz (Yay. Haz.), *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 29 Gençlik Dönemi ve Eğitimi I*, (398), Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- Sinanoğlu, Mustafa, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1999, Cilt: XIX.
- Şener, Sami “Halk”, *Şamil İslam Ansiklopedisi I-VI*, Duran Kömürcü (Ed.), Şamil Yayınevi, İstanbul 1990.
- Şirin, Selçuk, *Yetişin Gençler Ergenlikten Yetişkinliğe Geçiş Kılavuzu*, (18. Baskı), Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul 2020.
- Soylu, Ali, “Kur'an'da Rol Model Olarak Anlatılan Bir Grup Genç: Ashab-ı Kehf”, Seyfullah Kara vd. (Ed.), *İslam Modernite ve Gençlik*, (139-154), İlahiyat Yayınları, Ankara 2021.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul-Beyan'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân I-XV*, Darul Fikr Beyrut Lübnan, 1984- 1405.
- _____, *Taberî Tefsiri I-IX*, (trc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), Hisar Yayınevi, İstanbul 1996.
- Taner, Hülya, “*Kur'an Yolu Tefsiri*”nde Yahudilik ile İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2018.

- Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, *Sünenü't-Tirmizi I-V* (2. Baskı), (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Mustafa el-Babi el-Halebi, Kahire 1937.
- Topaloğlu, Aydın, *Ateizm ve Eleştirisi* (3. Baskı), DİB Yay., Ankara 2002.
- Topaloğlu, Bekir, *İslam Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vacip)* (6. Baskı), DİB Yay., Ankara 1992.
- Ünverdi, Veysi, “Kadı Abdulcebbar’ın Rü’yetullah’ın Reddine İlişkin Dayanakları”, *Bilimname Düşünce Platformu*, XXVIII (1), 2015.
- Vergote, Antoine, “Çocuklukta Din”, (Çev.: Erdoğan Fırat), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXII, (t.y.), 314-329.
- Yakıt, İsmail, “Kur’an’da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 1998.
- Yavuz, Yunus Vehbi, “Hayız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., XVII, İstanbul 1998, 51.
- Yavuzer, Haluk, *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, (38. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2015.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili I-IX*, Çelik-Şura Yay., İstanbul 1993.
- Yıldırım Ali ve Şimşek Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.
- Yılmaz, Musa Kazım, “Kur’an’da Tevhid ve Gençlik Kur’an ve Sünnetin Gençliğe Verdiği Değer”, Cüneyt Gökçe, Ömer Sabuncu (Ed.), *Peygamberimiz ve Gençlik I. Şanlıurfa Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu, 2018 Şanlıurfa* (ss. 48-60), 48-49.
- Yeşilyurt, Temel, “Ru’yetullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2008, Cilt: XXXV, 311.
- Yitik, Ali İhsan, “Tenasüh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 2011, XL, 441-443.
- Yörükoğlu, Atalay, *Gençlik Çağı* (9. Baskı), Özgür Yay., İstanbul 1996

Zuhayli, Vehbe, *Tefsirü'l Münir I-XV* (1. Baskı), (trc. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız), Bilimevi, İstanbul 2003.

EKLER

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 36648235-605.01-E.21827596
Konu :Grup Görüşmesi ve Uygulama İzni

15.11.2018

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) Atatürk Üniversitesinin 04/11/2018 tarihli ve 1800281848 sayılı yazısı,
b) Atatürk Üniversitesinin 06/11/2018 tarihli ve 1800321731 sayılı yazısı.

İlgi yazılar gereği, Atatürk Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Arzu KALAYCI'nın; "*Gençliğin Sorularına Kur'an'da Cevaplar*" konulu tez çalışması ile Eğitimi Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı 12030408004 nolu öğrencisi Şule ERDİLMEN OCAK'ın; "*Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tasarım Temelli İnfografik Kullanımının Akademik Başarı ve Ders Tutumlarına Etkisi*" adlı tez çalışmalarını ekte isimleri belirtilen ilimize bağlı okullarda araştırma ve uygulama yapma talebinde bulunmuşlardır.

İlgi yazı ve ekleri, Bakanlığımızın 12/09/2017 tarihli ve 13610717 (2017/25) sayılı genelgesi çerçevesinde Komisyonumuzca incelenmiş olup, "*Araştırmaların, eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde*", komisyon kararlarında belirtilen veri toplama araçlarının kullanılarak, ekte isimleri belirtilen okullarda yapılması, yapılan anket çalışmalarının sonuçlarının birer örneğinin Müdürlüğümüz, Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü(AR-GE Birimi)'ne gönderilmesi ve çalışmaların bir eğitim öğretim yılını kapsamak kaydıyla çalışmaların yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde; Olurlarınıza arz ederim.

Salih KAYGUSUZ
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
15/11/2018
Saadetin DOĞAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: İlgi Yazılar (2 adet dosya)

FORM:2	
T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü	
ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU	
ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Arzu KALAYCI
Kurumu / Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi
Araştırma yapılacak iller	Erzurum
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi.	Ekli Listede Belirtilen Okullar
Araştırmanın konusu	Geneliğin Sorularına Kur'an'da Cevaplar
Üniversite / Kurum onayı	Kurum Onayı ile
Araştırma / Proje /ödev / Tez önerisi	Araştırma Önerisi
Veri toplama araçları	Görüşme Soruları
Görüş İstenilecek Birim / Birimler.	
Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün Araştırma, Yarıştırma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 2017/25 nolu genelge doğrultusunda yapılan incelemede araştırmanın kabulüne karar verildi.	
Komisyon Kararı	Oybirliği ile Kabulüne
Muhafızın Adı ve Soyadı	
KOMİSYON	

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Danışmanlığını yürüttüğüm 15013216082 nolu yüksek lisans öğrencisi Arzu KALAYCI'nın, 15 Ekim-31 Aralık 2018 tarihleri arasında "Gençliğin Sorularına Kur'an'da Cevaplar" konulu tez çalışması kapsamında Erzurum Yakutiye ve Palandöken ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı **"Şehit Yakup SÜRÜCÜ Anadolu Lisesi, Nafiz Bey Ticaret Meslek Lisesi, Şehit Hasan YILMAZ İmam Hatip Lisesi, Ziya GÖKALP Anadolu Lisesi, Dedeman Turizm ve Otelcilik Lisesi, Nurettin TOPÇU Sosyal Bilimler Anadolu Lisesi, Yıldızkent İMKB Anadolu Lisesi, Yakutiye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Erzurum Anadolu Lisesi ve Nenhatun Kız Anadolu Lisesi"** okullarında öğrencilerin **"İslâm Dini ve Kur'an ile İlgili"** bilgilerini değerlendirmek amacıyla, adı geçen öğrencinin grup görüşmeleri yapılabilmesi için gerekli izinlerin alınması hususunda gereğini arz ederim.

02.10.2018

Dr.Öğr.Üyesi Ali YILMAZ

E-Posta: aliyyil@atauni.edu.tr

**Lise Gençliğinin Sorularına Kur'an'dan Cevaplar Konulu
Araştırmada Kullanılan Öğrenci Görüşme Formları**
Araştırmanın Yöntemi: Nitel Araştırma Yöntemlerinden
Odak Grup Görüşmesi

Araştırmanın Amacı: 12-24 yaşları ergenlik dönemi olarak kabul edilmektedir. Ergenlik döneminde fiziki, ruhsal, kimlik ve dini gelişim yaşanmaktadır. Dini gelişim döneminde genç, şüphe ve arayış içerisindedir. Gençlerin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemi atlattırmalarında yardımcı olmak, sorunlarını tespit edip, Kur'an'dan sorularına cevap bulmak amacıyla bu çalışmamızı yapmaktayız.

Araştırma Sorusu: Lise gençliğinin zihnini meşgul eden dini sorular nelerdir?

Tarih:...../...../2018

Saat(Başlangıç/Bitiş):/.....

Giriş:

Merhaba, adım Arzu Kalaycıoğlu. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisi hem de Şehit Yakup Sürücü Anadolu Lisesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeniyim. Ergenlik dönemindeki lise gençliğinin zihnini meşgul eden dini sorular nelerdir? Konulu bir araştırma yapmaktayım. Bu soruları oluşturup, cevaplarını Kur'an-ı Kerim'de bulmam için sizin görüşlerinize ihtiyaç duymaktayım. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Görüşmemize geçmeden önce, görüşmemizin gizli olduğunu ve görüşmede konuşulanları yalnızca benim ve bazı araştırmacıların bileceğini belirtmek isterim. Araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle yer almayacaktır.

Konuşmalarımızın kaydedilmesi konusunda neler düşünüyorsunuz? Görüşmeye devam etmek istiyor musunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Arzu KALAYCIOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	